

พลวัตสิทธิชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

Community Rights Dynamics of Khlong Nathab, Nathab Sub-district,

Chana District, Songkhla Province

สวารินทร์ เบ็ญเด็มอะหลี

Sawarin Bendem-Ahlee

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of

Master of Arts in Human and Social Development

Prince of Songkla University

2554

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ พลวัตสิทธิชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน นางสาวสวรินทร์ เบ็ญเดิมอะหลี
สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....

.....ประธานกรรมการ

(ดร.เกษตรชัย และหีม)

(ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ)

.....กรรมการ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ดร.เกษตรชัย และหีม)

.....

.....กรรมการ

(ดร. น.สพ.อุทัย ปริญญาสุทธินันท์)

(ดร. น.สพ.อุทัย ปริญญาสุทธินันท์)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

(ดร.สุรพงษ์ ยี่มละมัย)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

.....

(ศาสตราจารย์ ดร.อมรรัตน์ พงศ์ดารา)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์ พลวัตสิทธิชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน นางสาวสวีรินทร์ เบ็ญเต็มอะหลี
สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา 2553

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสิทธิชุมชนและความเป็นพลวัตของสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐในพื้นที่ และกลุ่มชาวบ้านทั้ง 14 หมู่บ้าน ตลอดจนใช้การสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้คือ (1) ชุมชนคลองนาทับตระหนักรู้เป็นอย่างดีว่าคลองนาทับเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานและทุกคนมีสิทธิใช้ร่วมกัน สามารถแบ่งปันพื้นที่กันได้โดยไม่มีขีดจำกัด หรือแย้งสิทธิการใช้ที่รุนแรง ด้วยยึดหลักจารีต ความสัมพันธ์ส่วนตัว และระบบเครือญาติ (2) สถานการณ์ด้านสิทธิชุมชน พบว่า มีหลายโครงการทั้งจากภาครัฐและกลุ่มทุนในพื้นที่ซึ่งมีทั้งที่ได้เข้าสู่ชุมชนและกำลังจะเกิดขึ้นในเวลาอันใกล้ โดยสัญลักษณ์ของการพัฒนาของชุมชนคลองนาทับจะไม่มีสิ่งใดเป็นสัญลักษณ์ที่ชัดเจนเพราะมีความหลากหลายของสิ่งที่กล่าวอ้างภายใต้วาทกรรมการพัฒนา (3) การรับฟังเสียงสาธารณะของโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน พบว่า ข้อมูลที่ชุมชนได้รับเป็นข้อมูลเพียงบางส่วนที่เสนอแต่ด้านดีต่อชุมชน และยังมีปัญหาระบบตัวแทนที่ยังไม่เหมาะสม ตลอดจนการมีส่วนร่วมได้เสียเข้ามาเกี่ยวข้อง (4) ปัญหาสิทธิชุมชนที่สำคัญ พบว่า ปัญหาน้ำเสียในคลองนาทับซึ่งเกิดจากการปล่อยสิ่งไม่พึงประสงค์ลงสู่คลองนาทับที่ละเลงต่อสิทธิชุมชน และสิ่งเหล่านั้นได้ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิต ซึ่งจากการรับรู้ของชาวประมงพื้นบ้านต่อปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลงหรือสูญพันธุ์ไปจากคลองนาทับ ตลอดจนการประสบปัญหาปลาตายจำนวนมากของกลุ่มที่เลี้ยงปลาในกระชังนับได้ว่าเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญต่อภาวะวิกฤติของคลองนาทับ (5) ท่ามกลางภาวะวิกฤติของคลอง ชุมชนมีการปรับตัวในรูปแบบต่างๆ ตามเงื่อนไขด้านทรัพยากรของแต่ละครัวเรือน โดยครัวเรือนที่ยังยืนหยัดเลี้ยงปลาในกระชังจะปรับตัวด้วยการเพาะพันธุ์ปลาเอง หรือเปลี่ยนชนิดพันธุ์ปลาที่ทนต่อสภาวะน้ำที่มีมลภาวะได้ สำหรับครัวเรือนซึ่งมีที่ดินเพียงพอจะประกอบอาชีพทำสวนผัก สวนดอกไม้และสวนยางพารา ส่วนครัวเรือนที่ยึดอาชีพประมงพื้นบ้านซึ่งต้องออกเรือ ไกลจากฝั่งมากกว่าในอดีต จะปรับตัวด้วยการแสวงหาวิธีการรักษาสภาพสัตว์น้ำที่หาได้ให้คงความสดได้นาน (6) ชุมชนมีความพยายามรวมพลังเพื่อต่อต้านโครงการที่เข้าสู่ชุมชนโดยผ่านกระบวนการชุมนุมในพื้นที่ แต่ระยะเวลาในการชุมนุมไม่ยาวนานเหมือนชุมชนอื่นๆ (7) ชุมชนมีโครงการเพื่ออนุรักษ์คลองนาทับ หากทว่าพลังในการปกป้องรักษาทรัพยากรของชุมชนและความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มอนุรักษ์ยังอ่อนแอและขาดความต่อเนื่อง จึงยังไม่สามารถสร้างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนที่จะทำให้เกิดข้อปฏิบัติเชิงนโยบายของรัฐได้ และ (8) พลวัตสิทธิชุมชนคลองนาทับพบว่าปัญหาสิทธิชุมชน การเรียกร้องสิทธิและการตอบโต้ของชุมชนนับตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันนั้นปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์สังคมโดยบางครั้งรุกและบางครั้งจำยอม

Thesis	Community Rights Dynamics of Khlong Nathab, Nathab Sub-district, Chana District, Songkhla Province
Author	Miss Sawarin Bendem-Ahlee
Major Program	Human and Social Development
Academic Year	2010

ABSTRACT

This qualitative study aimed to investigate the community rights and dynamics of the community rights of Nathab Canal Community, Nathab Sub-district, Chana District, Songkhla Province. In-depth interviews and focus group discussions were conducted with community leaders, local government officials and groups of villagers from all 14 villages. The results of the study revealed the following. (1) Nathab Canal Community is well-aware that Nathab Canal is an important community resource passed down from generation to generation and everyone has the right to use it and share the space without conflicts and without using violence holding on to traditions, personal relationships, and kinship system. (2) Regarding the community rights situation, it was found that many projects from the government and local capital groups had entered the community and some were entering the community in the near future. There was no clear symbol of development for Nathab Canal Community due to diversified references under the development discourse, and (3) Regarding public hearing for the projects, it was found that data were partially provided, one-sided data with only the positive side of the projects were provided; and there were problems of unsuitable representative system including conflict of interests. (4) Concerning important problems about community rights, it was found that water pollution in Nathab Canal resulting from unwanted materials being released into the canal with negligence toward community rights affected the community's way of life. The fishermen's awareness of the decrease and extinction of aquatic animals in the canal, and death of a large number of fishes raised in baskets were important indicators for the crisis of Nathab Canal. (5) Due to the crisis of the canal, the community had adapted itself in various forms according to the condition of each family's resources. Families that raised fish in baskets had turned to breed their own fish or changed to other types of fish that can withstand polluted water. Families that owned enough land had turned to vegetable farming, flower farming or rubber plantations. For families of native fishery, they had to go out further into sea for fishing and seek for methods that could keep their catch fresh longer. (6) The community had tried to strengthen itself against the projects entering the community through demonstrations but they didn't last long as those in other communities. (7) The community had projects to conserve Nathab Canal but still lacked power in protecting its resources and the conservation groups were not strong enough and lacked continuity, and thus were not able to build symbolic power to put

state policy into practice, and (8) Regarding the dynamics of Nathab Canal Community, it was found that the problem of community rights, demand for rights and community reactions from the past to the present that had changed according to social situations were sometimes proactive and other times submissive.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
Abstract	(4)
กิตติกรรมประกาศ	(6)
สารบัญ	(8)
รายการภาพประกอบ	(11)
รายการตาราง	(14)
บทที่	
1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย	1
2. คำถามวิจัย	7
3. วัตถุประสงค์การวิจัย	7
4. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	7
5. นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	8
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
1. สิทธิชุมชน: ความเข้าใจเบื้องต้น	11
2. สิทธิชุมชนในทางปฏิบัติ	15
3. ระบบกรรมสิทธิ์: กฎเกณฑ์และข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรชุมชน	17
4. พลวัตสิทธิชุมชน	20
5. รัฐกับสิทธิชุมชน: เสริมสร้างพลังหรือทำลาย	25
6. กรณีศึกษาการตอบโต้ของผู้ถูกเบียดขับ	29
7. สถานการณ์ด้านสิทธิชุมชน	31
8. สิทธิชุมชนคลองนาทับ: ความเป็นเหตุเป็นผลของการพัฒนา	56
9. ทางเลือกเชิงนโยบายจากประสบการณ์ในประเทศและต่างประเทศ	58
10. กรอบแนวคิดในการวิจัย	61
	(8)

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
3	วิธีดำเนินการวิจัย	63
	1. การค้นหาปรากฏการณ์และการเลือกพื้นที่ในการศึกษาวิจัย	63
	2. การเลือกแหล่งข้อมูล	63
	3. การรวบรวมข้อมูล	65
	4. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	68
	5. การวิเคราะห์ข้อมูล	68
	6. สรุปข้อมูลเทคนิคในการวิจัย	69
4	วิธีชุมชนคลอณาทับ	70
	1. บริบทชุมชนคลอณาทับ	70
	2. วิธีคน วิธีคลอง	84
	2.1 คลองนี้มีความหมาย	85
	2.2 วิธีคลองนาทับ	88
	3. สถานการณ์ชุมชนคลอณาทับ	93
5	สิทธิชุมชนคลอณาทับ	95
	1. สิทธิชุมชนคลอณาทับ	95
	1.1 การตระหนักรู้และเข้าใจของชุมชน	95
	1.2 สถานการณ์สิทธิชุมชนคลอณาทับ	107
	1.3 ปัญหาสิทธิชุมชนคลอณาทับ	114
	2. ชุมชนกับการอนุรักษ์คลอณาทับ	135
	3. สิทธิชุมชนคลอณาทับในทางปฏิบัติ	138
	4. ระบบกรรมสิทธิ์: กฎเกณฑ์และข้อตกลงในการจัดการทรัพยากร ชุมชนคลอณาทับ	140
	5. รัฐกับสิทธิชุมชนคลอณาทับ	145
		(9)

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่	
6 พลวัตสิทธิชุมชนคลองนาทับ	153
7 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	167
บรรณานุกรม	185
ภาคผนวก	193
ภาคผนวก ก การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน	194
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	197
ภาคผนวก ค ตัวอย่างจดหมายร้องเรียนจากชาวบ้านชุมชนคลองนาทับ	205
ภาคผนวก ง จดหมายเข้าร่วมประชุมและภาพการประชุมของชุมชน	207
ภาคผนวก จ จดหมายประวัติศาสตร์อินเดียนแดง	212
ประวัติผู้เขียน	218

รายการภาพประกอบ

ภาพที่		หน้า
1	ลักษณะภูมิประเทศพื้นที่โครงการ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา	57
2	แผนที่ตั้งโรงแยกก๊าซธรรมชาติจะนะและโครงการท่อส่งก๊าซธรรมชาติ	58
3	พื้นที่ในการศึกษาวิจัย ชุมชนคลองนาทับ ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	67
4	คลองนาทับ ทรัพยากรสำคัญของชุมชนคลองนาทับ	68
5	วิถีชีวิตชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา	70
6	ปากอ่าว(ปากบางนาทับ)ในอดีตที่ปรากฏในหนังสือชูเราะฮ. ยาชิน	72
7-8	ปากอ่าว (ปากบางนาทับ)	73
9-10	เรือที่จอดเทียบท่า และชาวประมงกำลังออกเรือไปทะเล	73
11-12	อู่ต่อเรือเพียงแห่งเดียวในตำบลนาทับ	74
13	แผนที่ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา	74
14	แผนที่ดาวเทียม ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา	75
15	แผนที่ตำบลนาทับเมื่อปี 2547 (12 หมู่บ้าน)	78
16	แผนที่แสดงหมู่บ้านทั้ง 14 หมู่บ้านของตำบลนาทับ 2553 (14 หมู่บ้าน)	79
17-18	อาชีพทำน้ำตาลโตนดที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 9	81
19	หาดวังหนาว(พื้นที่โครงการท่าเรือน้ำลึก)	81
20	วิถีชีวิตริมหาดวังหนาว	81
21	คลองนาทับสายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนคลองนาทับ	83
22	เจ้าครูที่คลองนาทับ	83
23-24	ชาวประมงพื้นบ้านที่หากินในคลองนาทับมายาวนาน	84
25	กลุ่มชาวบ้านกำลังตกปลาในคลองนาทับ (ถ่ายภาพระหว่างที่ผู้วิจัยกำลังนั่งเรือสำรวจพื้นที่ คลองนาทับ)	84
26	กระชังปลาในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านม่วงอน และพื้นที่หมู่ 9 บ้านคูน้ำรอบ	84
27	ภาพมุมสูง จุดปล่อยน้ำเสียจากนิคมอุตสาหกรรมนวนครซึ่งเชื่อมต่อโดยตรงกับคลองเชียงรากน้อยที่ไหลลงสู่มแม่น้ำเจ้าพระยา	86
28	ชาวบ้านหาปลาในคลองเชียงราก	86
29	ป่าสง่าชาวบ้านหอบผักบุ้งที่เก็บจากคลองเชียงราก	87

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
30	สุรินทร์ สุวรรณรัตน์ ชาวลุ่มน้ำปากพนัง	87
31-33	วิธีบนสะพานคู้น้ำรอบ ความหมายที่มากกว่าคำว่าสะพานข้ามคลอง	88
34	คลองและความผูกพันในครอบครัว	89
35	ประมงพื้นบ้าน(ลุงและป้า) สามิ ภรรยาที่กำลังช่วยกันเก็บปลาที่ได้	90
36	ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวิถีแห่งคลองนาทับ	90
37	ชายหนุ่มแห่งบ้านม่วงอนหลังดักไซเสร็จมานั่งพูดคุยกับนักวิจัยบนสะพานคู้ น้ำรอบ	90
38	มะแก่เปาะ(ยายเปาะ ..ผู้วิจัย) ชาวบ้านหมู่ที่ 2 ปากบางนาทับ	92
39	มะแก่เปาะ และผู้วิจัย	99
40	มะแก่เปาะ พี่กอมิยะ และผู้วิจัย	99
41	ห๊ะนี่ผู้ และผู้วิจัย	100
42	อัญเเกาะ และพี่สุไหว ที่ร่วมวงสนทนา	100
43	พื้นที่หมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียน	100
44	ปู่เดช ขณะจัดเครื่องมือเตรียมออกเรือ	101
45	ผู้วิจัยและปู่เดช ขณะสัมภาษณ์	101
46	ปู่เดช กำลังได้เวลาออกเรือ	101
47	ผู้วิจัยช่วยถอนสมอเรือ	103
48	ออกจากฝั่ง	103
49	ชายชราวัย 73 ปีและคลองนาทับที่ฝั่งพาด้ายกันมาอย่างยาวนาน	104
50	กลุ่มผู้หญิงกับปลาที่ขึ้นสู่ฝั่งยามเช้า	104
51	ผู้หญิงกับบทบาทการค้าขายผลผลิตที่ได้	104
52	ผู้วิจัยและพี่ยะ ไชหลิ ขณะที่พี่ยะกำลังนั่งรอสามิ	105
53	ครอบครัว ไชหลิกำลังช่วยกันนำปลาขึ้นจากเรือ	105
54	ลูกชายกำลังเตรียมออกเรือในรอบค่ำ	106
55	พี่ยะช้อนปลาท้องเที่ยวจากถัง	106

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
56-57	การก่อสร้างสะพานข้ามคลองนาทับจากหมู่ที่ 5 บ้านม่วงอน ไปยังหมู่ที่ 9 บ้านคูน้ำรอบ	113
58-59	หาดวังหนาวและวิถีชีวิตชายฝั่ง	113
60	บ่อเลี้ยงกุ้งที่ขุดแล้วริมคลองนาทับ	118
61	รถกำลังขุดบ่อเลี้ยงกุ้งริมคลองนาทับ	118
62	นาุ้งที่รายรอบคลองนาทับ	119
63	นาุ้งภาพถ่ายจากดาวเทียม	119
64	บ่อคินเลี้ยงปลาหมู่ที่ 7	120
65	ชาวบ้านหมู่ที่ 8 ปรับตัวโดยการเลี้ยงปลากระพงแดง	120
66	ชาวบ้านหมู่ที่ 6 ที่ยังคงเลี้ยงปลากระพงและปรับตัวโดยการเพาะพันธุ์ปลาเอง	120
67	ชาวบ้านหมู่ 2 ที่ปรับตัวโดยการหันมาเลี้ยงปลาแทนการเลี้ยงปลากระพง	121
68	ป้ายร่องรอยแห่งอดีต	138
69	หวะโหรนกับเรือประมงในบริเวณที่ทำกระชังเลี้ยงปลา	142
70	นุ้ยะ วานิช กับพื้นที่จอดเรือที่จับจองไว้	142
71-72	พี่ พัทรี สาววช(นั่งกลาง) ชาวบ้านหมู่ 12 พาเราล่องเรือสำรวจคลองนาทับ	144
73	ป่าโกงกางที่อุดมสมบูรณ์ริมสองฝั่งคลองนาทับ	145
74	การเข้ารับฟังความคิดเห็นสาธารณะ โครงการโรงไฟฟ้าโครงการ 2	152
75	การประท้วงคัดค้านโครงการทำเรื่อน้ำลึก	156
76	การขึ้นป้ายคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าแห่งที่ 2	156
77	การวางแผนพัฒนาประเทศ	157
78	ทิศทางสิทธิชุมชนคลองนาทับ	158
79	สมาชิกในชุมชนประชุมเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ณ หมู่ที่ 12 เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2552	211
80	สมาชิกในชุมชนขณะร่วมฟังการประชุม	211

รายการตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ประเภทกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน	19
2	กำหนดการรับฟังความคิดเห็น	27
3	ความเคลื่อนไหวด้านสิทธิชุมชนในต่างประเทศ	33
4	สถานการณ์ความขัดแย้งในประเทศไทย	34
5	ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งระหว่างกลุ่มชาวประมงที่มีขนาด วิธีการและการใช้เครื่องมือประมงแตกต่างกัน	37
6	ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี 2546-2553	43
7	สรุปเทคนิคในการวิจัย	69
8	สัตว์น้ำที่พบน้อยหรือไม่พบแล้วในคลองนาทับ	106
9	โครงการต่างๆ ในชุมชนคลองนาทับ	111
10	พื้นที่เลี้ยงปลาน้ำกร่อยในกระชัง จำนวนกระชังแยกตามพื้นที่เลี้ยงรายอำเภอ จังหวัดสงขลาในปี 2548	125
11	สรุปเหตุการณ์สัตว์น้ำตายในจังหวัดสงขลาที่สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้รับรายงานในช่วงปี 2540-2550	126
12	สรุปการตายของปลาในคลองนาทับช่วง พ.ศ. 2551 และเหตุการณ์ในอดีต ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	134
13	ประเภทกรรมสิทธิ์ที่มีในชุมชนคลองนาทับ	144
14	ความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ	159

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

ที่ผ่านมาประเทศไทยใช้แนวทางการพัฒนาที่มุ่งให้ความสำคัญในด้านการเร่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยวัดค่าตัวเลข GDP (Gross Domestic Product) จากภาพรวมระดับมหัพภาค นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ซึ่งใช้แนวทางระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เมื่อมีคำถามว่า “การพัฒนาคืออะไร” จึงอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนา คือ การส่งเสริมให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยนัยนี้กล่าวได้ว่ายิ่งพัฒนาก็ยิ่งสะสมผลกระทบขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนเกิดภาวะวิกฤติในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านสังคม ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มประชาชน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนและปัญหาความเหลื่อมล้ำของชนชั้นทางสังคม จะเห็นว่าในสังคมไทยนั้นผลประโยชน์จากนโยบายการพัฒนาของรัฐจะกระจุกตัวอยู่เพียงกลุ่มคนไม่กี่กลุ่มของประเทศ นับได้ว่าเป็นความล้มเหลวในการพัฒนา โดยหลักปรัชญาสิทธิมนุษยชนแล้วกล่าวได้ว่าเกิดจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ (1) ความล้มเหลวในอุดมการณ์ของความเจริญเติบโต (2) แบบจำลองการพัฒนาตะวันออกโดยแบบจำลองนี้ไม่สนใจเรื่องคุณค่าของความเป็นมนุษย์เท่าใดนัก (ปรีชา เปี่ยมพงสานต์และคณะ 2549)

จะเห็นได้ว่าโครงการต่างๆ จากภาครัฐที่เข้าสู่ชุมชนเพื่อตั้งทรัพยากรของชุมชนออกไปใช้ประโยชน์ โดยอ้างว่าเป็นการพัฒนาและจะนำมาซึ่งความเจริญสู่ชุมชนนั้นกลับพบว่าได้สร้างความสั่นคลอนให้กับชุมชนในสังคมไทยอย่างใหญ่หลวง ที่ผ่านมามพบว่ารัฐอ้างสิทธิและอำนาจ เข้ามาจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยถือว่าชุมชนไม่ได้รับการยอมรับทางกฎหมายว่ามีตัวตน หรือมีสิทธิตามกฎหมายได้ ซึ่งการกระทำเช่นนี้ถือเป็นการลบเลือนสิทธิของชุมชนที่เคยมีอยู่เหนือทรัพยากรของชุมชน ทั้งนี้เนื่องด้วยที่ผ่านมา “ชุมชน” มักไม่ค่อยมีการกล่าวถึง หรือให้ความสำคัญกันมากนัก อนึ่ง ชุมชนเคยเป็นชีวิตของชาวบ้าน เป็นศูนย์กลางของการดำรงอยู่ และสมาชิกชุมชนต่างมีความเกี่ยวพันกันและกัน พวกเขาเคยพึ่งตนเองได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงสังคม ดังเช่นปัจจุบัน ชุมชนไม่อาจถูกแบ่งแยก นอกเสียจากว่าจะมีการไปทำลายชุมชน (Phongphit 1986) ซึ่งการทำลายนี้ ส่วนหนึ่งเริ่มต้นที่การรุกรานยึดถือทรัพยากรของชุมชน โดยละเลยต่อสิทธิของชุมชนดังกล่าวข้างต้น และเมื่อเกิดกระแสการรื้อฟื้นความเป็นชุมชนขึ้นมาจึงเกิดการเรียกร้องของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่ให้มีการยอมรับในสิทธิของชุมชนเหนือวัฒนธรรม

การปฏิบัติ อันเป็นประเพณีของท้องถิ่นและสิทธิเหนือป่าของชุมชน และจากการรวมพลังชุมชน เรียกร้องสิทธิกรณีของป่าชุมชนนี้จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับที่ ยุคติ มุกดาวิจิตร (2548) ได้กล่าวถึงความ เป็นชุมชนว่า “ชุมชนเป็นองค์เอกภาพที่เกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้านและมีตัวตนของชุมชน เป็นอิสระจากชุมชนอื่น เป็นอิสระจากรัฐ เป็นอิสระจากชาวบ้านคนใดคนหนึ่ง ชุมชนเป็นพลังอำนาจที่คอยกำกับดูแล ให้ที่פקพิง ให้ชีวิต ควบคุม ลงโทษชาวบ้านที่อาจประพฤดิหรือคิดเห็นในทางเลื่อมต่อชุมชน และในขณะที่เดียวกันชุมชนก็เป็นพลังต่อต้านการแทรกแซงการครอบงำจากอำนาจภายนอก นอกเสียจากว่าชุมชนจะพ่ายแพ้ต่อพลังนั้น ” จากการรวมพลังของชุมชนกรณีป่าชุมชนนี้เอง จนในที่สุดจึงนำไปสู่การมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่ยอมรับสิทธิของชุมชนในมาตราที่ 46 ที่ได้ระบุไว้ว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจาริตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายกำหนด” แต่ด้วยข้อความร้งท้ายที่ว่า “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายกำหนด” ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงยังมีปัญหาในการนำมาบังคับใช้เพื่อแก้ปัญหาข้อพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้น จนเป็นที่มาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ซึ่งได้มีการเพิ่มเติมสิทธิของชุมชนและชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้ครอบคลุมถึงกรณีการรวมตัวกันของบุคคลขึ้นเป็นชุมชน โดยไม่จำเป็นต้องเป็นการรวมตัวกันมาเป็นเวลานานในมาตรา 66 และเพิ่มเติมให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อนดำเนิน โครงการ และชุมชนมีสิทธิที่จะฟ้องหน่วยงานต่างๆ ได้ในมาตราที่ 67

จากรัฐธรรมนูญที่ปรับเพิ่มสิทธิให้ครอบคลุมและชัดเจนขึ้นนี้ ปัญหาเรื่องราวความขัดแย้งทางสังคมต่อประเด็นสิทธิชุมชนจึงควรมีหนทางแก้ปัญหาข้อพิพาทต่างๆ ของประชาชนได้และปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากการละเมิดสิทธิของชุมชนควรลดลง ทว่าในความ เป็นจริงแล้ว ยังคงมีความขัดแย้งในสังคมไทยอันเกี่ยวข้องกับประเด็นการละเมิดสิทธิชุมชนให้เห็นอย่างต่อเนือง ดังกรณีมาบตาพุด ซึ่งเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของบทเรียนจากการพัฒนาของรัฐบาลที่ละเลยต่อสิทธิของชุมชน การมุ่งสร้างมูลค่าตัวเลขทางเศรษฐกิจบนความล่มสลายของชุมชน การรับฟังเสียงภาคประชาชนที่จัดให้มีขึ้นตามกระบวนการของการจัดทำโครงการที่มักจะถูกใช้ในภาคปฏิบัติการของการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้สามารถเข้าถึงความต้องการของประชาชนในระดับรากหญ้าได้นั้น (Webler and Renn 1995) ได้ถูกนำมาใช้อย่างโปร่งใสและเปิดโอกาสให้ประชาชนระดับรากหญ้าได้มีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการจริงหรือไม่ โดยข้อค้นพบจากการวิจัยของ Soma และ Vatn (2009) เรื่อง Local democracy implications for coastal zone management – A case study in southern Norway พบว่าการมีส่วนร่วมในการรับฟังเสียงภาค

ประชาชนดังกล่าวนั้นเมื่อนำมาใช้ในระดับชุมชนท้องถิ่นมักจะล้มเหลวและยังมีปัญหาในประเด็นตัวแทนชุมชนที่ไม่เหมาะสมอีกด้วย เช่นกันการจัดกระบวนการดังกล่าวของประเทศไทยจึงเป็นที่น่าสังเกตว่าแท้จริงแล้วใช่เสียงของประชาชนในชุมชนหรือไม่ หรือเป็นเพียงวาทกรรมที่องค์กรพัฒนาเอกชนและปัญญาชน ได้พยายามสร้างขึ้น และวาทกรรมนี้ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของความสำนึกร่วมในสิทธิชุมชนที่ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นท่ามกลางกระบวนการต่อสู้ เคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อให้ท้องถิ่นหรือชุมชนมีอำนาจในการควบคุมทรัพยากรของตน (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2549)

หากตระหนักให้ดีแล้วจะพบว่าแท้จริงแล้วการพัฒนาจะยั่งยืนและนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งได้ การพัฒนานั้นต้องดำรงอยู่บนพื้นฐานแนวคิดของสิทธิชุมชนโดยให้ชุมชนผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรได้เป็นผู้กำหนดอนาคตของตนเอง ให้ชุมชนมีสิทธิ มีโอกาสในการกำหนดเจตจำนงชุมชนด้วยตนเอง และมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยสมาชิกในชุมชนมีสิทธิร่วมกันในทรัพยากรของชุมชน หรือมีสิทธิร่วมในทรัพย์สินของชุมชน (เสนห์ จามริก 2549; ยศ สันตสมบัติ 2542) และการวางอยู่บนหลักพื้นฐานว่าด้วยความยั่งยืนและความเป็นธรรมเหล่านี้คือหลักการสำคัญของสิทธิชุมชน และพึงปฏิบัติให้สอดคล้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 66 และมาตรา 67 นอกจากนี้แล้ว ก็ควรสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่ให้ความสำคัญการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพสูงสุดภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม แบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมกับชุมชน โดยมีแนวคิด ในการลดบทบาทอำนาจของราชการในส่วนกลางและเพิ่มบทบาท มอบอำนาจและกระจายอำนาจการตัดสินใจ การดำเนินการ และการกระจายการจัดสรรทรัพยากรให้แก่ราชการส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น และชุมชน สร้างสมดุลในการจัดสรรและกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาให้ทั่วถึงและมีความเป็นธรรมตามสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชน ที่เรียกว่าสิทธิชุมชน

กล่าวได้ว่าสิทธิชุมชนเป็นสิทธิโดยธรรมชาติหรือสิทธิในชีวิตอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นที่รับรู้และเข้าใจกันเป็นสากล หากว่ากันตามแนวทางเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานชุมชนควรได้รับ (ประเวศ วะสี 2549) ซึ่งจะมีตั้งแต่ สิทธิในการทำมาหากิน สิทธิทางการศึกษา สิทธิในการสื่อสาร สิทธิในการมีระบบการเงินของชุมชน และสิทธิในการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน นับตั้งแต่สมัยโบราณชุมชนใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีพและดำรงรักษากันมายาวนานเป็นร้อยปี ทุกวันนี้ทรัพยากรหมดไปเพราะรัฐเป็นผู้ดูแล เมื่อรัฐเข้ามาจัดการและไม่สามารถรักษาความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นจริงได้จึงส่งผลกระทบต่อความเป็นปัญหาความขัดแย้งจนถึงปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่าสิทธิชุมชนเป็นอุดมการณ์ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่ใช้ชีวิตแนบแน่นกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ชลธิรา สัตยาวัฒนา 2546)

สิทธิชุมชนทำให้สมาชิกชุมชนรู้จักใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการยังชีพของตน ร่วมกันอย่างมอบน้อมการวะ สมดุลและยั่งยืน ใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยความเข้าใจ หากมองในเรื่องอำนาจแล้วสิทธิชุมชนถือเป็นการใช้อำนาจในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและทรัพยากร เชื่อมโยงการสร้างความรู้ ความจริง ให้การใช้ทรัพยากรของชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืนและเท่าเทียม ดังนั้นการคำนึงถึงสิทธิชุมชนของชุมชนใดๆ ก็ตามจึงเป็นเรื่องสำคัญ ที่ทุกองค์การทุกหน่วยงานจะละเลยไปไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาครัฐผู้เป็นเจ้าของโครงการใหญ่ๆ สมควรให้ความสำคัญต่อประเด็นสิทธิชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เลิศชาย ศิริชัยและคณะ (2546ก) กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า การไม่รับรองสิทธิชุมชนของรัฐ ไม่เพียงทำให้ชุมชนเดือดร้อนในแง่ของแหล่งทำกินและแหล่งที่อยู่อาศัยเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการทำลายสิ่งสำคัญที่รัฐไม่เคยนึกถึง คือ วัฒนธรรมของชุมชน

สิทธิชุมชนมีความเป็นเฉพาะเจาะจงในตัวเองของแต่ละบริบทชุมชนและมีความเป็นสากลไปพร้อมกัน สำหรับในความเฉพาะเจาะจง คือ แต่ละชุมชนท้องถิ่นจะกำหนดรูปแบบสิทธิอย่างไรนั้นก็จะเป็นไปตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของตนเอง ไม่สามารถกำหนดให้เป็นมาตรฐานเดียวหรือเป็นรูปแบบที่ตายตัวได้ สำหรับความเป็นสากลนั้นหากมองในเชิงนโยบายแล้วรัฐต้องมีนโยบายสนับสนุนชุมชนให้มีสิทธิเสรีภาพในการกำหนดกฎ กติกา ระบบสิทธิการจัดการทรัพยากร เศรษฐกิจ วิถีชีวิต วัฒนธรรมของตนเอง และมีกลไกสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมตามหลักการสำคัญของอุดมการณ์สิทธิชุมชนซึ่งวางอยู่บนหลักพื้นฐานที่ว่าด้วย ความยั่งยืนและเป็นธรรม รัฐถูกคาดหวังว่าจะมีกลไกเข้ามาจัดสรรทรัพยากรเพื่อตอบสนองอุดมการณ์สิทธิชุมชนดังกล่าว แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกลับพบว่ารัฐเองมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรอย่างล้างผลาญ (อกิน รพีพัฒน์ 2552) โดยที่ผ่านมาผลกระทบต่างๆ จากโครงการของภาครัฐที่มีต่อชุมชนนั้น จึงเป็นประเด็นที่ทำให้ต้องกลับมาทบทวนในเรื่องสิทธิชุมชนกันให้มากขึ้น การละเมิดสิทธิชุมชนจากหน่วยงานต่างๆ โดยกล่าวอ้างกันในนามของการพัฒนานั้น สะท้อนให้เห็นถึงการลดทอนสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรในการดำรงชีพ และในที่สุดแล้วผลกระทบจากการพัฒนาอย่างผิดทางดังกล่าวนำไปสู่การไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ของชุมชนทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคกระแสโลกาภิวัตน์

อนึ่ง กระแสโลกาภิวัตน์นี้มีผลทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก และอาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิชุมชนในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นกรณีมาบตาพุดที่ยังคงเป็นประเด็นร้อนในสังคมไทย และส่งผลให้ชุมชนอื่นๆ หวาดกลัวต่อผลกระทบเฉกเช่นเดียวกับมาบตาพุด แม้แต่ชาวอำเภอจะนะก็มีความรู้สึกกลัวต่อผลกระทบที่

เกิดขึ้นเนื่องจากพื้นที่อำเภอจะนะเป็นเป้าหมายหนึ่งของโครงการต่างๆ ดังคำกล่าวของชาวบ้านอำเภอตลิ่งชัน อำเภอจะนะ ที่ว่า "เราพอใจวิถีที่เป็นอยู่ในขณะนี้ เพราะเรามีความอุดมสมบูรณ์สามารถทำมาหากินบนพื้นฐานทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำนา มีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์และเพียงพอปลูกข้าว ปลูกผักกินเอง ปลาหาได้ในคลอง ทั้งน้ำเค็มและน้ำจืด สำหรับข่าวความเดือดร้อนของคนมาบตาพุดรู้สึกเป็นห่วง และไม่ต้องการให้จะนะเป็นแบบมาบตาพุด ไม่ใช่เฉพาะคนจะนะเท่านั้นที่เดือดร้อนและได้รับผลกระทบจากมลพิษ คนหาดใหญ่และคนสงขลาก็คะได้รับผลกระทบเช่นกัน" (สงขลาทูเดย์ 2550) เช่นเดียวกับสมาชิกเครือข่ายองค์กรชุมชนรักเทือกเขาบรรทัด ราษฎรบ้านคอกเสือ ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง เป็นอีกกรณีหนึ่งที่ชาวบ้านถูกอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ฟ้องร้องว่าบุกรุกพื้นที่ป่ารัฐและทำให้โลกร้อน เรียกค่าเสียหายรวมดอกเบี้ยถึง 1,672,740.07 บาท "ฉันไม่ได้ทำให้โลกร้อน เพราะมันไม่เป็น ความจริง มันมาจากอุตสาหกรรมเราเป็นเกษตรกรอยู่อาศัยและทำกินมาตั้งแต่บรรพบุรุษสืบทอดจุนรุ่นลูก หลาน หลาน หลาน มั่นรู้สึกหมดหวังที่จะต่อสู้เพราะเป็นเพียงชาวบ้านที่ไม่รู้กฎหมาย กลัวการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ และกลัวว่าจะถูกตัดสินให้แพ้คดี แต่องค์กรชุมชนรักเทือกเขาบรรทัดและเครือข่ายปฏิรูปที่ดินก็พยายามช่วยหาทางออกให้มีการผ่อนผันให้ได้อยู่อาศัยและทำกินในที่ดินเดิม วันนี้ไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไรฉันก็ขอสู้ให้ถึงที่สุด เพื่อผืนดินของบรรพบุรุษ" (วิมล กิจวานิชขจร 2552)

หรืออีกกรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นกับชุมชนคดีดี ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ และอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี กรณีลำห้วยคดีดี มีการปนเปื้อนสารตะกั่ว ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างมาก จนนำไปสู่การฟ้องเรียกค่าเสียหายของชุมชน โดยเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2550 ชาวบ้านในชุมชนดังกล่าว จำนวน 151 คน เป็นโจทก์ยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายจำนวน 1,041,952,000 บาท พร้อมให้ฟื้นฟูลำห้วยคดีดีจากการปนเปื้อนสารตะกั่ว ต่อคู่กรณีคือบริษัท ตะกั่วคอมเซนเตรทส์ (ประเทศไทย) จำกัด คดีนี้นับเป็นคดีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิประโยชน์ของชุมชน และเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2553 ศาลจังหวัดกาญจนบุรี มีคำพิพากษาให้บริษัทดังกล่าว พร้อมพวกอีก 7 คน มีความผิดในข้อหาละเมิดพระราชบัญญัติ ส่งเสริมและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ต้องชดใช้ค่าเสียหายให้กับโจทก์ซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนคดีดีดังกล่าว เป็นจำนวน 35,800,000 บาท พร้อมให้แก้ไขฟื้นฟูลำห้วยคดีดีด้วยการนำแร่ตะกั่วที่ตกค้างในลำห้วยออกทั้งหมดโดยบริษัทต้องออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมดด้วยเช่นกัน ("คดีดี" 2553) นอกจากนี้ยังมีอีกชุมชนที่ได้รับความเดือดร้อนในลักษณะเดียวกับชุมชนคดีดี นั่นคือชุมชนตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ซึ่งจากกรณีการทำเหมืองแร่ทองคำทับฟ้าของบริษัท ฟุงคำ จำกัด ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ 6 หมู่บ้านของตำบลเขาหลวงได้รับความเดือดร้อน

ในการใช้น้ำอุปโภคบริโภค ทั้งในด้านสุขภาพและด้านการเกษตร จนในที่สุดนำไปสู่การร้องเรียน ให้ระงับการขยายพื้นที่ใหม่หรือการขอสัมปทานบัตรของบริษัทดังกล่าว และให้มีการประเมินผล ด้านสุขภาพอย่างถูกต้องและเป็นธรรม ทั้งนี้เนื่องจากมีการตรวจสอบพบว่าบริษัทดังกล่าวไม่ได้จัด ให้ประชาชนผู้มีส่วนได้เสียเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการรับฟังความคิดเห็น รวมทั้งภาครัฐ ไม่ได้มีการณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในการประกอบกิจการ ดังกล่าวกระทั่งเกิดปัญหาข้อร้องเรียน (“กรณีตัวอย่าง ‘เหมืองทองทุ่งคำ’ ‘ประทานบัตร’ กับวิถี ชุมชน” 2554)

จากกรณีตัวอย่างข้างต้นล้วนแล้วแต่เกิดจากการละเลยต่อสิทธิชุมชน โดยปัจจุบัน ยังคงมีอีกหลายๆ ชุมชนกำลังถูกลิดรอน “สิทธิ” จากหลายๆ โครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการ ขนาดใหญ่ของรัฐ และโครงการเหล่านั้นได้ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาอย่างต่อเนื่องอีกมากมาย ดังจะเห็นได้จากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงเวลาอดีตจวบจนปัจจุบัน เช่นเดียวกับ กรณีชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นหนึ่งในหลายๆ ชุมชนที่กำลังตกเป็นเป้าหมายของการพัฒนาโครงการต่างๆ ทั้งจากภาครัฐและกลุ่มธุรกิจโรงงาน อุตสาหกรรมหรือแม้กระทั่งน้ำเสียจากบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำของนายทุนที่เป็นคนในชุมชนเองก็ตามต่าง ปลอดภัยสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ของตนลงสู่คลองนาทับ ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อแหล่ง ทรัพยากรของชุมชน สัตว์น้ำหลายชนิดที่ชาวบ้านพบว่ามีจำนวนน้อยลงหรือบางชนิดที่ไม่มีอีกแล้ว ในคลองนาทับแห่งนี้ และวิถีชีวิตของชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของอาชีพ สมาชิกชุมชนที่ เป็นคนรุ่นหนุ่มสาวจำนวนมากเข้าทำงานเป็นลูกจ้างขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นอาชีพ หลักและทำประมงในลำคลองเป็นอาชีพเสริม ยังคงมีคนรุ่นเก่าๆ ที่ยังคงปักหลักทำอาชีพประมง พื้นบ้านในคลองนาทับ และในจำนวนคนเหล่านี้ต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าอนาคตคลองนาทับจะ เป็นอย่างไรไม่อาจรับรู้ได้ และจะเหลือทรัพยากรไว้ให้ลูกหลานได้ใช้เป็นแหล่งยังชีพต่อไปได้อีก นานเพียงใด ตำบลนาทับ เป็นพื้นที่ซึ่งมีโครงการหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นโครงการทำเรื่อน้ำลึก ที่กำลังจะเกิดขึ้นบริเวณหาดวังหนาวอันงดงาม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนใจของคนในชุมชน และละแวกใกล้เคียง โดยตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านบ่อโต๊ะคง และหมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียน ซึ่งจากการ สืบสวนพื้นที่โครงการแล้วพบว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมยิ่ง ในการก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกดังกล่าว หากโครงการนี้เกิดขึ้นชุมชนย่อมได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาจนำมาซึ่งการเบียดขับ ชาวประมงพื้นบ้านที่เคยทำมาหากินในบริเวณดังกล่าว โครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแห่งที่ 2 ที่อยู่ ระหว่างการเปิดรับฟังความคิดเห็นภาคประชาชนตามกระบวนการของการจัดทำโครงการและ นำมาซึ่งความขัดแย้งของชุมชนในกลุ่มที่สนับสนุนและไม่สนับสนุน ความขัดแย้งระหว่างผู้นำ ชุมชนกับสมาชิกชุมชน ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน เป็นต้น

หรือแม้กระทั่งโครงการที่ผ่านมาก็ตาม เช่น โครงการสร้างโรงไฟฟ้าโรงที่ 1 ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบล จะโหลง อำเภोजะนะ หรือโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย แม้จะไม่ได้ตั้งบนพื้นที่ ตำบลนาทับ แต่ผืนแผ่นดิน แม่น้ำลำคลองที่เชื่อมโยงถึงกัน ปัญหาต่างๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ เป็นต้น หรือแม้กระทั่งปัญหาผลกระทบอันเกิดจากการที่สิ่งไม่พึงประสงค์จากโรงงาน อุตสาหกรรมในชุมชนหรือพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งลงสู่คลองนาทับทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ผลกระทบที่เกิดขึ้นเหล่านี้ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมและปัญหาที่การค้างได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่เรียบง่าย วิธีการดำรงชีวิตที่มีแม่น้ำสายหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิต แหล่งทำมาหากิน กุ้งหอย ปูปลา ตลอดจนการสัญจร คมนาคม แล้วอนาคตลูกหลานของชาวชุมชนคลองนาทับที่ต้องพึ่งพาอาศัย คลองนาทับในการทำมาหากินจะเป็นอย่างไร

สำหรับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้นพบว่าชุมชนคลองนาทับเป็นชุมชนเก่าแก่ประมาณ 400 ปี ในอดีตเป็นที่ตั้งฐานทัพเพื่อป้องกันภัยที่จะนำไปสู่หัวเมืองสิงหนคร จึงเรียกว่า “หน้าทัพ” ต่อมาเพี้ยนเป็น “นาทับ” จนถึงปัจจุบัน (แผนชุมชนบ้านใต้ หมู่ที่ 6 ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา 2550) ชุมชนนี้มีคลองนาทับเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญ โดยมีต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาดอนกลางของจังหวัดสงขลา ไหลผ่านเขตอำเภोजะนะและอำเภอนาทวี แล้วไหลลงสู่อ่าวไทยที่บ้านปากบางนาทับ มีความยาวประมาณ 86 กิโลเมตร มีคลองสาขาที่สำคัญ ได้แก่ คลองลำพด คลองพ้อแดง คลองคล้า คลองแดงจัน คลองปลักพ้อ และคลองประจา ไหลมาบรรจบรวมกันที่ป่าหุ้ม โดยคลองนาทับเป็นคลองน้ำกร่อยที่เป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ และหล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนคลองนาทับตั้งแต่สมัยโบราณมาอย่างยาวนาน แต่ตอนนี้ความอุดมสมบูรณ์ได้ลดลงสภาพน้ำที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ประสบปัญหาปลาในกระชังตายจำนวนมาก จากการรวบรวมข้อมูลของสถาบันวิจัยสุขภาพสัตว์น้ำชายฝั่งพบว่ามีการวิจัยเรียนจากชุมชนถึงกรณีดังกล่าวอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน (สถาบันวิจัยสุขภาพสัตว์น้ำชายฝั่ง 2551) และจากการที่ผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่ร่วมกับชาวบ้านที่มีอาชีพเลี้ยงปลาในกระชังในหลายหมู่บ้านเพื่อศึกษาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นพบว่าเกิดปัญหาดังที่กล่าวมาข้างต้นจริง โดยปัจจุบันนี้มีปลาหลายชนิดที่ไม่สามารถพบได้แล้วในคลองนาทับ หรือมีจำนวนลดน้อยลงคล้ายคลึงกับที่ Udaya (2004) ซึ่งพบว่าการรับรู้ของชาวประมงพื้นบ้านต่อปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้น้อยลงนั้นเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงภาวะวิกฤติ และส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประมงพื้นบ้านบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบ Chilika ประเทศอินเดียเป็นอย่างมาก ทำให้ผู้วิจัยมีคำถามว่า เกิดอะไรขึ้นกับชุมชนและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่พวกเขาได้พึ่งพิงในการดำรงชีวิตเลี้ยงปากเลี้ยงท้องและครอบครัวมาอย่างยาวนาน โดยนัยนี้ ตำบลนาทับจึงเป็นพื้นที่ชุมชนที่น่าสนใจศึกษาในประเด็นสิทธิชุมชนและความเป็นพลวัตสิทธิชุมชนของชุมชน คลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ว่าเป็น

อย่างไร และเพื่อเป็นข้อมูลที่คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายของรัฐ ตลอดจนการกำหนดแนวทางในการจัดการด้านสิทธิชุมชนของชุมชนดังกล่าวภายใต้พลวัตการเปลี่ยนแปลง

2. คำถามการวิจัย

สิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร และมีความเป็นพลวัตอย่างไร

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยต้องวิเคราะห์สิทธิชุมชนและความเป็นพลวัตของสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

4. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นศึกษาพลวัตของสิทธิชุมชนคลองทับซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งในหลายๆ ชุมชนในสังคมประเทศไทยที่ถือว่าเป็นประเด็นทางสังคมที่สำคัญและควรต้องหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วนเพื่อลดความขัดแย้งอันเกิดจากการละเมิดสิทธิชุมชนสำหรับผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

4.1 ประโยชน์ต่อชุมชนคลองนาทับ

องค์ความรู้ที่ได้จะเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ในประเด็นพัฒนาการของสิทธิชุมชนอย่างน้อยที่สุดจะทำให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูลและเข้าใจเรื่องราวสิทธิของชุมชนและสถานการณ์ด้านสิทธิของชุมชนคลองนาทับมากยิ่งขึ้น ตลอดจนจะเป็นข้อมูลสำคัญในการหาแนวทางในการจัดการสิทธิชุมชน ของชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ท่ามกลางพลวัตการเปลี่ยนแปลงว่าควรเป็นไปในทิศทางใด ทั้งนี้เพื่อป้องกันหรือลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

4.2 ประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม

ชุมชนคลองนาทับเป็นหนึ่งในหลายๆ ชุมชนที่กำลังเผชิญปัญหา การละเมิดสิทธิชุมชน โดยแหล่งทรัพยากรสำคัญของชุมชนที่ถือเป็นสายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตมาอย่างยาวนาน วิถีคนวิถีชุมชนชาวคลองนาทับกำลังจะเปลี่ยนไปเฉกเช่นเดียวกับหลายๆ ชุมชนในประเทศไทย

ที่กำลังสั่นคลอนจากวิธีคิดเชิงเดี่ยวของสังคมไทย ขาดการมองในมิติเชิงซ้อนของชุมชนและสิทธิชุมชนอันแนบแน่นกับวิถีชีวิตมาอย่างยาวนาน วิญญาณของชุมชนกำลังถูกทำลายลงไป องค์ความรู้ที่ได้รับต่อประเด็นสิทธิชุมชนคลองนาทับนี้จะเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างปัญหาชุมชนไทยที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของสังคมในอีกบริบทพื้นที่ที่กำลังตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งการพัฒนา อันจะนำไปสู่การพัฒนามนุษย์ในด้านสิทธิซึ่งมนุษย์ในสังคมล้วนแต่มีสิทธิที่พึงได้รับอย่างเท่าเทียมโดยไม่มี การแบ่งแยกไม่ว่ากรณีใดๆ เรื่องราวพลวัตสิทธิชุมชนคลองนาทับจะเป็นประโยชน์ในการทำให้เกิดการพัฒนาสิทธิของสมาชิกชุมชนที่พึงได้รับในการใช้แหล่งทรัพยากรของชุมชนอย่างเท่าเทียม ในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน ตลอดจนเป็นข้อมูลที่จะให้ภาครัฐได้ตระหนักในการกำหนดนโยบายใดก็ตามที่จะนำสู่ชุมชน ทั้งนี้ด้วยปัญหาด้านสิทธิชุมชนเป็นปัญหาที่ล้วนมีสาเหตุมาจากการกำหนดนโยบายในการพัฒนาของรัฐเป็นส่วนใหญ่

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องพลวัตสิทธิชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา นั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สิทธิชุมชนและความเป็นพลวัตของสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา โดยใช้แนวคิด และวรรณกรรมสิทธิชุมชนที่มีปรากฏในเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นที่เชื่อมโยงกับเนื้อหางานวิจัยนี้ และจากการศึกษาข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่เป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย (1) คือ “สิทธิชุมชน: ความเข้าใจเบื้องต้น” ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาด้านสิทธิชุมชนที่มีการกล่าวถึงในนานาทัศนะ ซึ่งความรู้ ความเข้าใจต่อเรื่องราวสิทธิชุมชนนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่การลดปัญหาความขัดแย้ง และเสริมสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม (2) “สิทธิชุมชนในทางปฏิบัติ” ในหัวเรื่องนี้ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอแนวทางที่จะทำให้สิทธิชุมชน ซึ่งเป็นนามธรรมนั้น เกิดเป็นจริงในทางปฏิบัติและใช้แก้ปัญหาให้กับชุมชน และสังคมได้ (3) “ระบบกรรมสิทธิ์: กฎเกณฑ์และข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรของชุมชน” ในหัวเรื่องนี้นับได้ว่าเป็นส่วนสำคัญไม่น้อยที่ควรมีการศึกษาร่วมด้วย ทั้งนี้การทำความเข้าใจในเรื่องของระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดการเคารพในสิทธิของกันและกัน และลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในชุมชนได้

สำหรับประเด็นที่ (4) “พลวัตสิทธิชุมชน” หัวเรื่องนี้ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอในเรื่องราวความเป็นพลวัตของสิทธิชุมชนในภาพรวม ความเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสิทธิชุมชนที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา (5) รัฐกับสิทธิชุมชน ในหัวเรื่องนี้นับได้ว่าเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งที่สำคัญ ทั้งนี้ปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนในปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการใช้อำนาจของรัฐแบบเบ็ดเสร็จในการเข้าจัดการทรัพยากรของชุมชน และนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน (6) กรณีศึกษาการตอบโต้ของผู้ถูกเบียดขับ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นจากปัญหาการละเมิดต่อสิทธิชุมชน ที่นำไปสู่การรุก เบียด ขับ ชุมชน และเกิดการตอบโต้ของชุมชนที่ปกป้องสิทธิของตน (7) สถานการณ์ด้านสิทธิชุมชน หัวเรื่องนี้ศึกษาข้อมูลสถานการณ์ด้านสิทธิชุมชนในระดับต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์สิทธิชุมชนคลองนาทับในลำดับต่อไป (8) สิทธิชุมชนคลองนาทับ: ความเป็นเหตุเป็นผลของการพัฒนา หัวเรื่องนี้ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอในประเด็นที่ว่า เพราะเหตุใดชุมชนคลองนาทับ จึงตกเป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ ตลอดจนกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรม และ(9) ทางเลือกเชิงนโยบายจากประสบการณ์ในประเทศและต่างประเทศ

สำหรับในหัวเรื่องนี้ นับเป็นส่วนสำคัญที่จะมีการนำเสนอทางออกเชิงนโยบายเพื่อลดปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนในสังคมไทย โดยศึกษาข้อมูลทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1. สิทธิชุมชน: ความเข้าใจเบื้องต้น

ปัจจุบันสิทธิชุมชนยังเป็นประเด็นปัญหาสำคัญของสังคมไทย ดังนั้นการทำความเข้าใจในเรื่องสิทธิชุมชนให้มากขึ้น จึงเป็นเรื่องสำคัญไม่น้อยทั้งนี้เพื่อลดปัญหาการละเลยหรือการละเมิดต่อสิทธิชุมชน โดยทุกคนควรรับรู้และเข้าใจในสิทธิชุมชนว่าเป็นอย่างไร และสำคัญต่อตนเองและชุมชนของตนอย่างไร และหากเกิดการละเมิดต่อสิทธิชุมชนแล้วควรทำอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชอบธรรมขึ้นในสังคม สำหรับการทำความเข้าใจต่อคำว่าสิทธิชุมชน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรทำความเข้าใจในคำอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย อาทิเช่นคำว่า สิทธิ สิทธิมนุษยชน สิทธิปัจเจกชน สิทธิเชิงซ้อน สิทธิเชิงเดี่ยว ทรัพยากร และทรัพยากรร่วม เป็นต้น

กรณีคำว่า สิทธิ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า “อำนาจอันชอบธรรม” (ราชบัณฑิตยสถาน 2542) เมื่อมีอำนาจอันชอบธรรม หากทว่าไม่รู้ถึงหน้าที่ที่ควรปฏิบัติก็จะก่อให้เกิดปัญหาการใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรมขึ้นมาได้ ฉะนั้นโดยทั่วไปสิทธิและหน้าที่จึงเป็นคำคู่กัน หน้าที่จะเป็นตัวกำกับให้การใช้สิทธินั้นเป็นไปอย่างถูกต้องตามครรลอง นั่นคือ ทุกคนมีหน้าที่ต้องเคารพสิทธิของคนอื่นและการที่เรารู้จักเคารพสิทธิของคนอื่นอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ที่ทุกคนพึงได้รับอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ อยู่เหนือความแตกต่างด้วยประการทั้งปวงนั้น เรียกว่า สิทธิมนุษยชน ยิ่งสังคมมีความสลับซับซ้อนมากเพียงใด ประเด็นสิทธิปัจเจกบุคคลจะมีมากขึ้นด้วยและยึดคิดว่าสิทธิเป็นของใครคนใดคนหนึ่ง หรือการไม่มองว่าสิทธิแท้ที่จริงแล้วมีหลากหลายมิใช่มีเพียงลักษณะเดียว แล้วมอบอำนาจเบ็ดเสร็จให้กับหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งในการกำกับดูแล การคิดในลักษณะนี้เรียกว่า สิทธิเชิงเดี่ยว

อย่างไรก็ตาม การมองอะไรก็ตามในลักษณะเชิงเดี่ยว ผู้วิจัยเห็นว่า ล้วนแล้วแต่สร้างปัญหาในภายหลัง แม้แต่การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ผลกระทบที่ตามมาคือ สภาพดินที่เสื่อมโทรมและผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เช่นเดียวกับการมองเรื่องของสิทธิก็อาจเกิดปัญหามากขึ้นได้ เช่น ปัญหาการใช้อำนาจที่เกินขอบเขตและขาดการถ่วงดุลตรวจสอบ และปัญหาความไม่เป็นธรรม เป็นต้น หากพิจารณาให้ดีจะพบว่า ทุกสิ่งในโลกล้วนมีความเชื่อมโยงกัน ไม่มีอะไรอยู่อย่างโดดเดี่ยวอย่างแท้จริงและการมอง ในลักษณะเชื่อมโยงกันเหล่านี้จะช่วยแก้ปัญหาคความขัดแย้งได้ไม่น้อยทีเดียว สิทธิก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่มีความสลับซับซ้อนเช่นเดียวกัน หรือเรียกว่า สิทธิเชิงซ้อน ซึ่งหมายถึง ลักษณะของสิทธิหลายๆ สิทธิที่มีความสัมพันธ์

เกี่ยวข้องกัน ซ้อนกันภายใต้ข้อตกลงการจัดการร่วมของชุมชน เช่น สิทธิการครอบครอง สิทธิการใช้ สิทธิ การจัดการ สิทธิปัจเจกบุคคล ซึ่งสิทธิแต่ละประเภทมีการปรับสร้างใหม่อยู่เสมอ และการซ้อนของสิทธินั้นมีหลายระดับทั้งรูปแบบของสิทธิและเจ้าของสิทธิ นั่นคือเป็นการผสมผสานสิทธิประเภทต่างๆ ได้อย่างหลากหลาย เป็นหลักการที่ชาวบ้านในสังคมเกษตรใช้เพื่อควบคุมและกำหนดการใช้ทรัพยากร เพื่อให้เกิด ความเป็นธรรมมากขึ้นในการใช้ทรัพยากรของชุมชน (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2544ก) ตัวอย่างที่ มักพบเห็นว่ามีกรหิยขกมาอธบายให้เห่นภาพซัดซึ่น คือเรื่องมดแดงแฝงพวงมะม่วง รังมดแดงที่อยู่บนต้นมะม่วงของบ้านนาย ก หากมองในเรื่อง สิทธิเชิงซ้อนสามารถพิจารณาแยกแยะได้ว่ารังมดแดงถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมที่ใครๆ สามารถมาคอยไปกินได้ เพราะไม่ได้มีใครเลี้ยงแต่มาเองตามธรรมชาติ ขณะที่ต้นมะม่วงถือเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลของเจ้าของบ้านซึ่งเป็นคนปลูก หรือแม้แต่ปลาในนาข้าวก็เช่นเดียวกัน ถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมเพราะปลาไม่ได้มีใครเลี้ยง แต่มาตามธรรมชาติ ขณะที่แปลงที่นาถือเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลซึ่งเป็นเจ้าของที่นา เหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องราววิธีคิดแบบเชิงซ้อนแทบทั้งสิ้น โดยรูปแบบสิทธิเชิงซ้อนนี้ ในความเป็นจริงเป็นแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่มีอยู่แล้วในชุมชนท้องถิ่นซึ่งทำให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาการใช้สิทธิต่างๆ ภายในชุมชนร่วมกันได้

ผู้วิจัยเห็นว่า กระบวนการคิดแบบเชิงซ้อนของชุมชนนั้น นับเป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่ใช้ในการจัดการสิทธิชุมชนที่มีมาแต่สมัยดั้งเดิมของสังคมไทย และถือเป็นความรู้แฝงของชุมชนที่ถูกนำออกมาเผยแพร่เพื่อนำระบบวิธีคิดแบบเชิงซ้อนนี้ไปประยุกต์ใช้กับทุกๆ เรื่องราวไม่เพียงแต่นำไปใช้ในเรื่องของสิทธิชุมชนเท่านั้น เมื่อทำความเข้าใจในเรื่องสิทธิเชิงซ้อนได้แล้วตามที่ผู้วิจัยได้เกริ่นไว้ในเบื้องต้นแล้วว่า ทรัพยากรหรือทรัพยากรธรรมชาติ นับว่าเป็นอีกหนึ่งประการที่ควรทำความเข้าใจเพราะชุมชนต่างดำรงอยู่ได้ด้วยฐานทรัพยากรเป็นสำคัญและปัญหา อันเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรหรือการจัดการทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม นั้นถือว่าเป็นที่มาของการเรียกร้องสิทธิของชุมชนนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สำหรับคำว่าทรัพยากรหรือทรัพยากรธรรมชาตินั้น โดยทั่วไปมักเข้าใจกันอย่างกว้างขวาง อาทิ ดิน น้ำ ป่าไม้ ทุ่งหญ้า ทะเล แม่น้ำลำคลอง เหล่านี้เป็นต้น สำหรับคำว่าทรัพยากร หากดูตามความหมายของ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 นั้นจะหมายถึง สิ่งอันเป็นทรัพย์ทั้งปวง (ราชบัณฑิตยสถาน 2542) สำหรับแนวคิดของ Rambo (1991) นั้นกล่าวว่า ทรัพยากร เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตรอด เป็น โครงสร้างทางความคิดทางวัฒนธรรมของมนุษย์ โดยทรัพยากรนั้นเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ได้กำหนดคุณค่าให้กับทรัพยากรนั้นๆ เช่นเดียวกับคลองนาทับซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรของชุมชนคลองนาทับที่มีมาอย่างยาวนานนับ 400 ปี ชุมชนให้คุณค่ากับคลองนาทับเปรียบเสมือนสายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชน

และชุมชนแต่ละชุมชนยอมให้คุณค่าหรือความหมายของแหล่งทรัพยากรแตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชน มีการจัดการทรัพยากรภายใต้วิถีคิดที่ซับซ้อนต่างกันไป ปัจจุบันพบว่าปัญหาหนึ่งของชุมชนคือ การจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยในชุมชนหนึ่งอาจมีทั้งทรัพยากรที่เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและกรรมสิทธิ์ส่วนรวม หากมีการจัดที่ไม่ลงตัวก็จะเกิดปัญหาขึ้นมาได้ และยังพบว่าทรัพยากรที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมต่างเป็นปัญหาของหลายๆ ชุมชนในประเทศต่างๆ ทั่วโลกเช่นกัน กรณีคำว่า ทรัพย์สินสาธารณะ (Common property) หมายถึง ทรัพย์สินที่มีเจ้าของหลายรายหรืออาจหมายถึงทรัพย์สินของชุมชน ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น เช่น แม่น้ำ ทะเล ป่าไม้ ทรัพยากรสัตว์น้ำ และเขื่อนชลประทาน เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงทรัพยากรร่วมหรืออะไรก็ตามที่มีเจ้าของหลายราย ย่อมนำมาซึ่งปัญหาการใช้หรือการจัดการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์เข้ามาควบคุมเพื่อมิให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมของชุมชนอย่างสุดโต่ง ใครมีความสามารถใช้ได้มากก็กอบโกยผลประโยชน์ได้มาก และส่งผลกระทบต่อผู้อื่นที่มีสิทธิในการใช้ร่วมด้วย จนนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมและร่อยหรอของทรัพยากรอย่างรวดเร็วว่าเป็นการใช้ที่ไม่ยั่งยืน ในอดีตรัฐจะเป็นผู้เข้ามาจัดการและเป็นผู้จัดสรรทรัพยากร แต่พบว่ามีความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้นหลายๆ ภาคส่วนจึงพยายามที่จะหาแนวทางแก้ปัญหาเหล่านี้ เช่นเดียวกับ เอลินอร์ ออสโตรอม ซึ่งสนใจในการหาแนวทางการจัดการทรัพยากรร่วม และพบว่าทำให้เกิดระบบกรรมสิทธิ์ร่วมกันของคนที่ใช้ประโยชน์และมีการดูแลรักษาร่วมกัน จะมีผลทำให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากร โดยสิทธิชุมชนเป็นทางออกหนึ่งของสังคมที่จะเป็นแนวคิดเอื้อหนุนให้ประชาชนและชุมชน ได้มีโอกาสกำหนดอนาคตของตนเอง และยังเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอีกด้วย (นวลน้อย ตรีรัตน์ 2552) อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันแนวคิดสิทธิชุมชนยังถือว่ามีปัญหาอย่างมากในทางปฏิบัติสำหรับสังคมไทย โดยจะเห็นจากหลายๆ ปรัชญาการทางสังคม ส่วนหนึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการตีความและความเข้าใจในความหมายที่ยังคลุมเครืออยู่ในระดับหนึ่ง

กรณีสิทธิชุมชนพบว่า มีหลากหลายความคิดเห็นแต่โดยรวมแล้วไม่แตกต่างกันมากนัก โดยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 66 ได้กล่าวถึงสิทธิชุมชนไว้ว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม อันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างสมดุลและยั่งยืน” และก็เป็นที่น่าสังเกตว่า สิทธิชุมชนนั้น ก่อกำเนิดมาจากสถานการณ์การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปอย่างรุนแรงตลอดช่วงของการพัฒนาประเทศภายใต้ระบบทุนนิยม ดังที่อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549) ได้กล่าวไว้ว่า

“สิทธิชุมชนไม่ได้มีอยู่แล้วและนำมาใช้ได้โดยตรงๆ แต่หากว่าต้องการก็ต้องร่วมกันผลักดันสร้างขึ้นมา” นั้นหมายถึงว่า สิทธิชุมชนนั้นเป็นนามธรรม และการได้มาซึ่งสิทธิชุมชนนั้นส่วนใหญ่แล้ว จะได้มาด้วยการต่อรองและการต่อสู้ทางสังคม นั่นคือ ยังต้องมีการเคลื่อนไหวทางสังคมอยู่ในระดับหนึ่งจึงจะทำให้เกิดสิทธิชุมชนที่เป็นจริงขึ้นมาได้ โดยนัยนี้สิทธิชุมชนจึงมีความเป็นพลวัต โดยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ทางสังคม

สำหรับสิทธิชุมชนในความหมายทั่วไปนั้น ผู้วิจัยกล่าวโดยสรุปว่า สิทธิชุมชนคือ สิทธิตามธรรมชาติโดยถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นที่รับรู้และเข้าใจกันโดยทั่วไป และเป็นอุดมการณ์ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน เปรียบดังเป็นวิญญาณของชุมชนทำให้สมาชิกในชุมชนรู้จักใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรของชุมชน ซึ่งเป็นสิทธิร่วมกันของชุมชนเพื่อการยังชีพของคนร่วมกับชุมชนด้วยการใช้ภูมิปัญญาของชุมชนในการเข้าใจและใช้ประโยชน์โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชน ทั้งนี้โดยการใช้อำนาจของชุมชนจัดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและทรัพยากรเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเท่าเทียม นั่นคือ การให้ชุมชนชาวบ้านมีสิทธิในการเลือกอนาคตของตัวเอง มีความเป็นตัวของตัวเองและมีอิสระโดยตัวเอง นอกจากนี้ สิทธิชุมชนยังเกี่ยวพันไปกับเรื่องของโครงสร้างทางสังคมอื่นๆ ด้วย โดยโครงสร้างเหล่านี้สามารถเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอ ปัจจุบันชาวบ้านจำเป็นจะต้องเรียนรู้ชุมชนที่เขาอยู่ รู้ถึงทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน และใช้ทรัพยากรเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน รู้ว่าตนมีทรัพยากรร่วมกับคนอื่นในชุมชนอย่างไร ตลอดจนรู้ว่าตนเอง จะใช้ทรัพยากรร่วมกับคนอื่นอย่างไร และจากการใช้ทรัพยากรร่วมกันนี้ แม้ว่าตามหลักการแล้วสมาชิกในชุมชนจะมีสิทธิตามธรรมชาติในการใช้ทรัพยากร กระนั้นชุมชนก็สามารถที่จะออกกฎเกณฑ์ขึ้นมาควบคุมได้ ทั้งนี้เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรส่วนรวมอย่างเป็นธรรม รู้จักที่จะอนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน ตลอดจนรู้เท่าทันที่จะปกป้องสิทธิของเขา (นิติ เอียวทริวส์ เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ 2546-47; เสน่ห์ จามริก 2549; ชลธิรา สัตยวัฒน์ 2546; เลิศชาย ศิริชัย และคณะ 2546; ประภาส ปิ่นตบแต่งและคณะ 2549; อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2549)

จากความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นในสิทธิชุมชนนั้นเพื่อเป็นหนทางหนึ่งในการแก้ปัญหาอันเกิดจากความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน เนื่องจากการตีความหมายที่ไม่ชัดเจนหรือเข้าใจไม่ตรงกัน และในที่สุดความไม่เข้าใจเหล่านี้ก่อให้เกิดความล้มเหลวของสิทธิชุมชนในทางปฏิบัติ เฉกเช่นหลายๆ ป्राกฏการณ์ในสังคมไทยนับตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ดังนั้นแล้วควรทำอย่างไรให้สิทธิชุมชนในทางปฏิบัติเกิดเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอเนื้อหาต่อประเด็นสิทธิชุมชนในทางปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการนำแนวคิด

สิทธิชุมชนไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม แก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้
อย่าง มีประสิทธิภาพ

2. สิทธิชุมชนในทางปฏิบัติ

สิทธิชุมชนจะแปรเปลี่ยนจากนามธรรมไปสู่ความเป็นจริงที่เป็นรูปธรรมได้นั้น
ต้องประกอบด้วยการเรียนรู้ และเข้าใจในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นคนและทรัพยากรที่มีของชุมชน เข้าใจ
ในความต้องการของคนที่เกี่ยวข้อง กระนั้น โครงการต่างๆ ที่กล่าวอ้างว่านำความเจริญมาสู่ชุมชน
และในความเจริญนั้นก็พบว่ามักแฝงไปด้วยผลกระทบเสมอ ดังนั้น ชุมชนต้องรู้จักแยกแยะระหว่าง
สิ่งที่คนต้องการกับสิ่งที่ไม่ต้องการ และเมื่อจำเป็นถึงคราวต้องมีการเคลื่อนไหวทางสังคมก็จะเป็น
กระบวนการเคลื่อนไหวที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของความรู้ ความเข้าใจ มีเหตุและผล เช่นนี้แล้ว
สิทธิชุมชนจึงจะเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้ การที่ชุมชนและสังคมจะมีความรู้จนเกิดเป็นความเข้าใจ
ดังกล่าวนี้ ชุมชนและสังคมต้องมีการเรียนรู้ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญไม่น้อยที่จะช่วยให้สิทธิชุมชน
เกิดการยอมรับของสังคมและมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยเห็นว่า การทำสิ่งใดที่ยืนอยู่บนพื้นฐาน
ของความรู้และความเข้าใจ ย่อมจะนำมาซึ่งความเป็นเหตุเป็นผลของการกระทำนั้นๆ และในที่สุด
ผลที่ได้จะมีประสิทธิภาพดังที่ เสน่ห์ จามริก (2550) กล่าวว่า “สิทธิชุมชนใดก็ตาม ไม่ได้เป็น
สิ่งที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ การเข้าใจ การยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ที่เป็นเงื่อนไข
ปมสำคัญ” โดยสิ่งที่ชุมชนและสังคมพึงเรียนรู้และทำความเข้าใจนั้นควรเริ่มตั้งแต่รู้และเข้าใจใน
ทรัพยากรของชุมชน ซึ่งที่ผ่านมามีการจัดการทุกอย่างล้วนมาจากการจัดการโดยรัฐแทบทั้งสิ้น
และปัจจัยสำคัญของปัญหาก็คือ การขาดความรู้ ความเข้าใจในฐานทรัพยากรของตนเอง
อย่างแท้จริง โดยนัยนี้ การถอดบทเรียนแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาจึงเป็นสิ่งสำคัญของชุมชน
เป็นอำนาจทางความรู้ของชุมชนที่จะช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนดังที่ว่า “ความรู้คืออำนาจ”
(ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร 2549) และทำความเข้าใจกับความสลับซับซ้อนของชุมชนและทรัพยากร
ตลอดจนความหลากหลายทางธรรมชาติที่เชื่อมโยงกัน

นอกจากทรัพยากรแล้วสิ่งหนึ่งที่สำคัญไม่น้อยนั่นคือ การรู้และเข้าใจในสิทธิและ
สิทธิชุมชน ที่ผ่านมามีคนเข้าใจกันเพียงน้อยที่เห็นว่าเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย หรือ “สิทธิตาม
รัฐธรรมนูญมาตราต่างๆ” อาทิเช่น สิทธิในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และสิทธิการมีส่วนร่วม
ในการทำประชาพิจารณ์ เป็นต้น แต่สิทธิยังหมายรวมถึงสิทธิในความรู้ด้วย โดยต้องรู้ให้สอดคล้อง
บนพื้นฐานทรัพยากรของชุมชน ทั้งนี้เพื่อหาแนวทางที่จะทำให้สิทธิเกิดเป็นรูปธรรม สำหรับ
แนวทางที่จะทำให้สิทธิชุมชนเป็นมรรคเป็นผลได้นั้นอนันท์ กาญจนพันธุ์ (2549) ย้ำว่าต้องมอง

สิทธิในเชิงรุกนั้นคือ การขวนขวายศึกษาเพื่อให้รู้ ซึ่งเป็นพันธะในการอยู่รอดของชุมชน และไม่มองแบบแยกส่วนโดยนัยนี้ ชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติไม่สามารถมองแยกเป็นชิ้นส่วนได้ โดยสิทธิชุมชนจะต้องประสานกันเป็นเครือข่ายอยู่บนฐานทรัพยากร และปฏิรูปจากภายในโดยต้องมีการเรียนรู้ ต้องเคารพสิทธิของบุคคล และต้องมีการปรับการเรียนรู้อื่นๆ ตลอดจนชุมชนต้องเป็นฐานของการปฏิรูปการศึกษาโดยปัจจุบันชุมชนจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง หรือมีบทบาทในการปฏิรูปการศึกษา และนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปใช้เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษาอย่างแท้จริง

นอกจากการเรียนรู้ของชุมชนและสังคมดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว การเคลื่อนไหวทางสังคมในระดับที่เหมาะสมและเคลื่อนไหวอยู่บนฐานความรู้ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่จะทำให้สิทธิชุมชนเกิดเป็นจริงได้ โดยต้องอาศัยยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวในหลายระดับ (ทรงวุฒิ ศรีวิไล 2550; โสภรัตน์ จารุสมบัติ 2551) เริ่มตั้งแต่ระดับวาทกรรมซึ่งเป็นการสร้างความหมาย ความรู้ ความชอบธรรมให้แก่สิทธิชุมชน ทั้งนี้ต้องสร้างความหมายให้กว้างและหลากหลายเพื่อให้รัฐและสังคมยอมรับความหลากหลายของวัฒนธรรม อัตลักษณ์ท้องถิ่น ระบบเศรษฐกิจ วิถีชีวิต และเชื่อมโยงให้เห็นว่า เป็นการสร้างสถาบันทางสังคมของประชาชนทั้งเมืองและชนบทในการจัดการตนเอง และผลที่ได้ ก็มีให้แก่ชุมชนของตนแต่เป็นผลประโยชน์ร่วมของสังคมด้วย แล้วจากนั้นจึงใช้การผลักดันให้เกิดกลไกหรือสถาบันมาสนับสนุนการจัดการของชุมชนให้เป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ ยังจำเป็นต้องอาศัยการเคลื่อนไหวในระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทั้งในด้านวัฒนธรรม การฟื้นฟูจิตสำนึก หรืออัตลักษณ์ท้องถิ่น เข้ามาร่วมด้วยโดยสนใจมิติของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เชื่อมโยงกับอำนาจทางมิติเศรษฐกิจ การเมือง การพัฒนาเครือข่ายตามภูมินิเวศ กลุ่มวัฒนธรรม กลุ่มอาชีพ สนับสนุนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนในการต่อสู้กับการละเมิดสิทธิ และสนับสนุนชุมชนให้สามารถพัฒนาองค์ความรู้ และมีระบบการจัดการทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคมของตนเอง สุดท้ายต้องมีการเชื่อมโยงกับกระแสภายนอกภายใต้สถานการณ์ทุนนิยมเสรีในปัจจุบัน ซึ่งรัฐร่วมกับทุนต่างชาติเข้าแย่งชิงทรัพยากรในท้องถิ่น ฉะนั้นการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิชุมชนจะต้องวิเคราะห์เชื่อมโยงให้เท่าทันสถานการณ์ปัจจุบัน และพัฒนารูปแบบการเคลื่อนไหวการสร้างกลไก สถาบันในการต่อสู้ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่นด้วย ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้คือแนวทางในการที่จะทำให้สิทธิชุมชนเป็นจริงได้ในทางปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อทางออกของสังคมเพราะสิทธิชุมชนเป็นวิถีคิดที่ละเอียดอ่อน วิถีคิดที่เป็นวิถีคิดเชิงซ้อน จึงทำให้เป็นความคิดที่เอื้อหนุนให้ประชาชนชุมชน มีสิทธิ มีส่วนร่วมในการชี้ชะตาอนาคตของตนเอง ทำให้พวกเขาเข้าใจปัญหาและเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยชุมชนเอง ความขัดแย้งต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรของ

ชุมชนสามารถแก้ไขได้ด้วยชุมชนซึ่งอาจด้วยกฎเกณฑ์ หรือข้อตกลงที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชนให้เกิดความเป็นธรรม (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 2552; อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2549)

จากปัญหาความขัดแย้งของชุมชนในสังคมไทยจะพบว่าปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชนที่ไม่เป็นธรรมเป็นอีกหนึ่งปัญหาสำคัญ ผู้วิจัยมองว่าแนวคิดสิทธิชุมชนจะเป็นทางออกที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรอย่าง เป็นธรรมในชุมชน ด้วยเหตุที่ว่าแนวคิดสิทธิชุมชนเน้นย้ำเรื่องความร่วมมือร่วมใจของชุมชน มีความถูกต้องเป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรนั้นชุมชนอาจเลือกใช้กฎเกณฑ์ของชุมชนหรือ หลักจารีต ประเพณีในการใช้สิทธิของชุมชน หากทว่าการเรียนรู้ต่อระบบกรรมสิทธิ์ จะเป็นอีกหนึ่งองค์ความรู้ที่ควรทำความเข้าใจเพื่อให้เกิดความเข้าใจในสิทธิของชุมชนที่มีต่อทรัพยากรต่างๆ ที่มีในชุมชน

3. ระบบกรรมสิทธิ์: กฎเกณฑ์และข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรชุมชน

การจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยส่วนใหญ่มักถูกจัดการโดยรัฐหรือตัวแทนอำนาจแห่งรัฐ โดยเฉพาะผู้นำชุมชนระดับต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติเพื่อตอบสนองนโยบายให้บรรลุวัตถุประสงค์ภายใต้ผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้เสียมากมาย และปัจจุบันทรัพยากรต่างๆ ทั่วโลกกำลังถูกใช้มากจนเกินไปและอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม กรณีประเทศไทย ก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน ทั้งปัญหาป่าไม้ถูกทำลายเพื่อการสร้างถนนหนทาง หรือแม้แต่ขณะนี้ก็พบว่า โรงผลิตไฟฟ้าของเมืองไทยสูงขึ้นเป็นจำนวนมาก และเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อสภาพน้ำที่เน่าเสียของแหล่งน้ำในชุมชนจนกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน เหล่านี้เป็นปัญหาในการจัดการทรัพยากรที่เรียกว่า สาธารณะสมบัติ และถือว่าเป็นปัญหาที่มีความยากลำบากในการจัดการเป็นอย่างยิ่ง จนเรียกกันว่าเป็น โศกนาฏกรรมของสาธารณสมบัติ (Tragedy of the commons) เพราะการจัดการทรัพยากรสาธารณะที่ผ่านมาแสดงถึงความไม่เป็นธรรมและไม่เท่าเทียม ซึ่งขัดแย้งต่อแนวคิดหลักของสิทธิชุมชน และเป็นที่ยอมรับกันว่าชาวบ้านรากหญ้าซึ่งไม่มีทุน มักเป็นกลุ่มที่ถูกเอาเปรียบเสมอ ทั้งที่ชาวบ้านเจ้าของทรัพยากรในชุมชนเติบโต และใช้ในการเลี้ยงชีพมาช้านานก่อนกลุ่มทุนก็ตาม ทรัพยากรของชุมชนหรือชุมชนดั้งเดิมเหล่านี้ ถูกนำไปใช้เพียงเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับคนเพียงกลุ่มน้อยที่มีความมั่งคั่ง แต่ชาวบ้านซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่กลับยากจนอยู่เช่นเดิม หรือต้องหมดโอกาสในการใช้ทรัพยากรของชุมชน นำหาคูใจไม่น้อยที่คนจับกุ้งหอย ปู ปลา ให้คนอื่นได้มีอาหารอิ่มท้อง จัดขึ้นจานหรูในโรงแรมนั้นกลับยากจนลงทุกวัน (นวนน้อย ตรีรัตน์ 2552)

ปัญหาเหล่านี้แต่เดิมนักเศรษฐศาสตร์ได้เสนอทางออกอยู่สองแนวทาง ได้แก่ แนวทางแรกที่ทำให้รัฐเป็นตัวแทนประชาชนทำหน้าที่ในการกำกับดูแลสาธารณะสมบัติ เพื่อให้ถูก

นำไปใช้ประโยชน์ให้กับประเทศอย่างยั่งยืน ทว่ากลไกการกำกับดูแลของรัฐนั้นอ่อนแอและมีช่องว่างที่เอื้อในการแสวงหาผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่รัฐและนักการเมือง และอีกแนวทางที่สร้างระบบความเป็นเจ้าของขึ้นมาโดยการให้กรรมสิทธิ์กับเอกชนในการครอบครองและดูแลการใช้ประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาที่ว่าทรัพยากรสาธารณะเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วเพราะขาดผู้ดูแล จากข้อเสนอนี้พบว่ายังให้ความสำคัญกับความเป็นเจ้าของที่เป็นลักษณะปัจเจกซึ่งยากที่จะแก้ปัญหาทรัพยากรที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนจำนวนมากได้ จากทั้งสองแนวทางดังได้กล่าวมาจะล้มเหลว เอลินอร์ ออสโตรอม จึงได้นำเสนอแนวทางที่สามเพื่อเป็นทางออกของปัญหาข้างต้น คือ การทำให้เกิดกรรมสิทธิ์ร่วมกันของคนที่ใช้ประโยชน์และมีการดูแลรักษาาร่วมกัน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชุมชนที่ ยศ สันตสมบัติ (2542) ได้กล่าวว่า สิทธิชุมชน เป็นสิทธิร่วมเหนือทรัพย์สินของชุมชน สมาชิกของชุมชนซึ่งทำหน้าที่ดูแลรักษาจะมีสิทธิใช้และได้ประโยชน์ และจากงานวิจัยของเอลินอร์ ออสโตรอม ที่ร่วมกับอีเคิลลาร์ ชลาเกอร์ ซึ่งศึกษางานวิจัยในประเทศต่างๆ ในช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา พบว่าการเข้าสู่ทรัพยากรแบบเปิดเป็นสาเหตุของการใช้ทรัพยากรแบบสิ้นเกิน ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และทำลายทรัพยากร และจากงานวิจัยนี้สรุปให้เห็นถึงความสำคัญว่าระบบสิทธิในทรัพย์สินที่มีการจัดการด้วยผู้ใช้ทรัพยากรเองจะเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน (เลิศชาย ศิริชัย และคณะ 2546)

สำหรับในประเทศไทยสามารถเห็นได้ชัดเจนจากการรวมตัวกันของชุมชนเพื่อปกป้องป่าของชุมชนซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่งของการจัดการทรัพยากรสาธารณะโดยใช้หลักแนวคิดในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ ทั้งการใช้ประโยชน์ร่วม และการดูแลรักษาผืนป่าให้คงอยู่ยาวนาน หรือแม้แต่กรณีของกลุ่มประมงพื้นบ้านที่ได้มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อดูแลการทำประมงชายฝั่งในการป้องกันการจับสัตว์น้ำด้วยเทคโนโลยีที่ส่งผลกระทบต่อการเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่าชุมชนได้ตระหนักถึงความเป็นเจ้าของร่วมหรือการมีกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน อนึ่ง เอลินอร์ ออสโตรอม ยังชี้ว่า การทำให้เกิดระบบกรรมสิทธิ์ร่วมกันเป็นการสร้างสถาบันรูปแบบหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการรักษาและใช้ประโยชน์จากสาธารณสมบัติ ซึ่งต้องมีเงื่อนไข ทั้งที่เป็นเงื่อนไขเฉพาะและเงื่อนไขที่ร่วมกันในการจัดการให้ประสบความสำเร็จ โดยประกอบด้วย (1) ลักษณะของกลุ่มหรือการรวมกลุ่มต้องมีขอบเขตที่ชัดเจน (2) กติกาหรือกฎเกณฑ์ที่จะใช้ใน การควบคุมหรือกำกับการใช้ทรัพยากรสาธารณะจะต้องสอดคล้องกับความต้องการ วัฒนธรรม และเงื่อนไขในชุมชนท้องถิ่น (3) การมีส่วนร่วมของบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการกำหนดกฎ กติกาดังกล่าว (4) สิทธิของชุมชนในการเปลี่ยนแปลงกฎ กติกาจะต้องได้รับการยอมรับจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ (5) มีระบบการกำกับดูแลพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนโดยสมาชิกในชุมชน (6) มีระบบการลงโทษหรือจัดการในชุมชนที่ชัดเจน เมื่อมีการทำผิด

จากกติกาที่กำหนด (7) สมาชิกในชุมชนมีกลไกในการแก้ไขความขัดแย้งที่มีต้นทุนต่ำ และ (8) กรณีทรัพยากรสาธารณะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบใหญ่ จะต้องมีเครือข่ายในแต่ละระดับชั้นที่จะดำเนินการหรือสร้างกลไกในการจัดท่าทีกับดูแล บังคับ และการแก้ไขความขัดแย้งในภาพรวมทั้งหมด

จะเห็นว่าระบบกรรมสิทธิ์นั้นมีความสำคัญไม่น้อยที่จะมีส่วนในการทำให้ชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมต่อสาธารณะสมบัติของชุมชน ฉะนั้นการทำความเข้าใจกับระบบกรรมสิทธิ์แต่ละประเภทจึงเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้การจัดการทรัพยากรของชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ระบบกรรมสิทธิ์หากแบ่งตามประเภทของความเป็นเจ้าของแล้ว จำแนกได้ดังนี้ (ตารางที่ 1)

ประเภทกรรมสิทธิ์	รายละเอียด
ส่วนบุคคล (Private property regimes)	กรรมสิทธิ์ในทรัพยากรส่วนบุคคล เอกชน บุคคล หรือนิติบุคคลเป็นเจ้าของ ทรัพย์สินประเภทนี้มักมีกฎหมายหรือกฎระเบียบทางสังคมรองรับอย่างชัดเจน
รัฐเป็นเจ้าของ (State property regimes)	กรรมสิทธิ์ในทรัพยากรของรัฐ โดยรัฐเป็นเจ้าของและควบคุมการใช้ โดยรัฐอาจให้หน่วยงานตัวแทนดูแลซึ่งอาจเป็นหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนเช่า เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยาน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า หรือที่เรียกกันติดปากว่า “ของหลวง”
กรรมสิทธิ์ร่วม (Common property regimes)	กรรมสิทธิ์ในทรัพยากรร่วมหรือทรัพยากรของชุมชน มีกลุ่มคนเป็นเจ้าของและใช้ร่วมกัน (Common pool resources) มักมีจำกัดทั้งปริมาณและคุณภาพ หากสมาชิกของชุมชนคนหนึ่งบริโภคหรือใช้ประโยชน์มากเกินไปก็จะเหลือให้สมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชนน้อยลง เช่น ป่าไม้ ที่ดินทำกิน
กรรมสิทธิ์แบบเปิดกว้าง (Open access)	กรรมสิทธิ์ในทรัพยากรที่ไม่มีเจ้าของ ไม่มีความจำเพาะเจาะจงของความเป็นเจ้าของ เช่น บรรยากาศ น้ำในแม่น้ำลำคลอง เป็นต้น

ตารางที่ 1 ประเภทกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน

ที่มา: สังเคราะห์จาก ปัทมาวดี ชูชุกิ และคณะ(2552) และ สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ(2536)

การเรียนรู้เรื่องระบบกรรมสิทธิ์ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สิทธิชุมชนในทางปฏิบัติเป็นจริงได้ เนื่องจากปัญหาสิทธิชุมชนที่เกิดขึ้นนั้นส่วนใหญ่แล้วจะเกี่ยวข้องกับการจัดการ

ทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรมจึงนำไปสู่ความขัดแย้งขึ้นในชุมชน ระบบกรรมสิทธิ์เปรียบเสมือนสถาบันที่กำหนดกฎเกณฑ์ ข้อตกลงต่างๆ ของชุมชนเพื่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันในแหล่งทรัพยากรของชุมชนและเกิดการใช้อย่างเป็นธรรมตามแนวคิดสิทธิชุมชนที่กล่าวว่าชุมชนมีสิทธิ ในการใช้ ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน และเป็นไปตามหลักการแนวคิดสิทธิชุมชนที่ว่าสิทธิชุมชน ชุมชนจะอาศัยทุนทางสังคมของตนสร้างระบบ สถาบันการจัดการของตนเองเพื่อปรับสัมพันธภาพ ทางอำนาจในหลายรูปแบบ ซึ่งจะพบว่าหลักการสิทธิชุมชนในข้อนี้หากนำมาใช้ปฏิบัติอย่างจริงจัง ในชุมชนเพื่อให้การจัดการเกิดความ เป็นธรรมและยั่งยืน ดังผลการวิจัยย้าชัดเจนในหลายๆ ชุมชน ทั่วโลกของ เอลินอร์ ออสโตรอม และ อีเคลลาร์ ชลาเกอร์ ได้ค้นพบและเกิดเป็นทางออกที่สามใน การลดความขัดแย้งในชุมชนอย่าง ได้ผล และเป็นผลให้เอลินอร์ ออสโตรอม ได้รับรางวัลโนเบล สาขาเศรษฐศาสตร์ เมื่อปี ค.ศ. 2009 (เกษียร เตชะพีระ 2552; กัญยาภรณ์ เตือกวิสุทธิ 2552; วรากรณ์ สามโกเศศ 2552) ดังนั้นแล้วผู้วิจัยมองว่าจากแนวทางที่กล่าวมาเพื่อให้สิทธิชุมชนในทางปฏิบัติของ ชุมชนคลองนาทับเกิดเป็นจริง การทำความเข้าใจในระบบกรรมสิทธิ์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการ จัดการคลองนาทับให้เกิดความเป็นธรรม การรู้และเข้าใจในกรรมสิทธิ์แต่ละประเภทจะเป็นหนทาง ในการลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในชุมชน สอดคล้องกับบรรดจักร์ สัตยานุรักษ์ (2548) ได้กล่าวไว้ ว่า หากต้องการที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่มีแนวโน้ม เลวร้ายลงไปเรื่อยๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งศึกษาถึงผลดีผลเสียของกรรมสิทธิ์แต่ละประเภทที่มี ต่อชุมชนให้ชัดเจนและแสวงหาแนวทางที่จะจัดการทรัพยากรในแต่ละระบบ โดยตระหนักถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบทรัพยากรในแต่ละประเภทในชุมชนแทนที่จะพิจารณาแบบแยกส่วน จาก ข้อเสนอดังกล่าวผู้วิจัยมองว่านั่นคือการเสนอให้ใช้วิธีคิดเชิงซ้อนนั่นเอง นอกจากนี้ผู้วิจัยมีความ คิดเห็นว่าระบบกรรมสิทธิ์แต่ละประเภทถือเป็นระบบคิดเชิงซ้อนด้วยเช่นเดียวกับสิทธิชุมชน มี กรรมสิทธิ์ซ้อนทับหลายกรรมสิทธิ์ในชุมชนเช่นกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรส่วนบุคคลซ้อนทับกับ กรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน เป็นต้น และความสัมพันธ์เชิงซ้อนนี้ย่อมมีการปรับเปลี่ยนไปตาม สถานการณ์สังคม บริบทชุมชน เฉกเช่นเดียวกับพลวัตของสิทธิชุมชน

4. พลวัตสิทธิชุมชน

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาในสังคม ประเด็นสิทธิชุมชน เป็นประเด็นหนึ่งที่มีความต่อเนื่องและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต นับตั้งแต่อดีตอันยาวนานกระทั่งปัจจุบัน รูปแบบการละเมิดต่อสิทธิชุมชน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และการเรียกร้องสิทธิของชุมชนนั้นจะแตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่ และสภาพสังคม ดังที่

ชลธิรา สัตยวัฒน์ (2546) ได้กล่าวถึง “อุดมการณ์สิทธิชุมชน” โดยย้อนอดีตกลับไปที่จะจดหมายประวัติศาสตร์ของชาวอินเดียนแดงในเมืองซีแอตเติลที่กลายเป็นสัญลักษณ์ทั้งในเชิงปรัชญาและอุดมการณ์ในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชนของชาวอินเดียนแดงในสหรัฐอเมริกา จนกระทั่งทุกวันนี้และควรค่าอย่างยิ่งที่จะใช้เพื่อการศึกษาเรื่องราวอุดมการณ์สิทธิชุมชน ซึ่งเป็นความขัดแย้งเรื่องสิทธิชุมชนที่เกิดขึ้นราวทศวรรษที่ 1850 ผู้วิจัยขอนำข้อความสำคัญบางตอนที่ว่า

“...เราชาวอินเดียนแดงเป็นส่วนหนึ่งของโลกนี้ และโลกนี้ก็มีส่วนหนึ่งของเรา กลิ่นหอมของดอกไม้ป่าทั้งหลายตามธรรมชาตินั้นก็เปรียบดังญาติสนิทน้องสาวของเรา สรรพสัตว์ทั้งหลาย เช่น กวาง ม้า และพญานกอินทรีในโลกนี้ ต่างก็ล้วนแต่เป็นพี่ชายน้องชายที่เป็นญาติสนิทของเราทั้งสิ้น สันเขาโขดหิน ลำธาร ห้วยหนอง คลอง บึง ความอ่อนหวานของท้องทุ่ง และไออุ่นของลูกม้านั้น ต่างก็มีโยงใยสัมพันธ์กับมนุษย์เสมือนญาติในครัวเรือนเดียวกันทั้งสิ้น ฉะนั้นเมื่อผู้นำของชนผิวขาว ณ กรุงวอชิงตันได้แจ้งให้เราทราบว่า เขาจะขอซื้อแผ่นดินนี้จากเรา เขาคงจะไม่ทราบว่าสิ่งที่เขาขอซื้อนั้น มันทารุณและทรมาณจิตใจของพวกเราเพียงใด ถึงแม้ผู้นำชาวผิวขาวจะสัญญาว่าจะจัดที่ให้เราอยู่ และปกป้องรักษาไว้ในแหล่งที่เรามีสีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบาย เสมือนว่าเขาจะทำหน้าที่เป็นบิดาและเราจะเป็นบุตรของเขา นั่นก็ตามที ถึงแม้ว่าเราจะได้พิจารณาข้อเสนอของชนผิวขาวที่จะซื้อดินแดนของเราแล้วก็ตาม แต่ข้อเสนอดังกล่าวนี้ไม่เป็นการง่ายเลยสำหรับพวกเราที่ต้องยอมรับโดยจำยอม เพราะดินแดนแห่งนี้เป็นที่เคารพบูชาของพวกเรา...”

จากข้อความนี้สะท้อนแนวคิดสิทธิชุมชนที่บ่งบอกถึงอุดมการณ์สิทธิชุมชนของชาวอินเดียนแดงซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการเป็นสากลจวบจนปัจจุบันโดยชาวอินเดียนแดงมองว่าสรรพสิ่งบนโลกใบนี้ ทรัพยากรทั้งหลายแม้แต่ความสดชื่นของอากาศล้วนมีความหมายที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตของชาวอินเดียนแดง สรรพสิ่งต่างๆ ชุมชนชาวอินเดียนแดงล้วนให้ความเคารพสักการะ หากพิจารณาในแง่มุมมองวิถีคิดของชาวอินเดียนแดง จะพบว่าวิถีคิดเช่นนี้เป็นวิถีคิดเชิงซ้อน ซึ่งสอดคล้องกับที่อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544ข) ที่มองว่า สิทธิชุมชนเป็นเรื่องของวิถีคิดเชิงซ้อน สิทธิซ้อนสิทธิ เชื่อมโยงสัมพันธ์กันมากกว่าหนึ่ง วิถีคิดเชิงซ้อนนี้เองที่เป็นแนวคิดสำคัญ

ในการจัดการทรัพยากรของชุมชนในอดีตทำให้เกิดความเป็นธรรม ลดความขัดแย้งของสมาชิกในชุมชน และจากเรื่องราวความขัดแย้งด้านสิทธิชุมชนที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐและชนเผ่าอินเดียนแดง ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิมของอเมริกา สะท้อนให้เห็นว่าสิทธิชุมชนเป็นสิ่งที่แน่นอนอยู่กับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนตระหนักในสิทธิของตน ทั้งสิทธิการใช้ สิทธิในการอนุรักษ์ ซึ่งสอดคล้องตามหลักแนวคิดสิทธิชุมชนดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

กรณีประเทศไทย ผู้วิจัยเห็นว่าพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานไว้ที่น่าสนใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหากฎหมายไทย ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิชุมชนของชุมชนดั้งเดิมน่าจะทำให้มองภาพของการละเมิดสิทธิชุมชนชัดเจนขึ้น ตลอดจนเข้าใจถึงที่มาที่ไปของสิทธิชุมชนในอดีตได้เป็นอย่างดี ดังที่เสน่ห์ จามริก (2549) ได้อ้างไว้ว่า

“...ในป่าสงวนซึ่งทางราชการได้ขีดเส้นไว้ว่า เป็นป่าสงวนหรือป่าจำแนกแต่เราขีดเส้นได้ไว้ ประชาชนก็มีอยู่ในนั้นแล้ว เราจะเอากฎหมายป่าสงวนไปบังคับคนที่อยู่ในป่าที่ยังไม่ได้สงวน เพิ่งไปสงวนทีหลัง โดยขีดเส้นได้บนเศษกระดาษ ก็ดูชอบกลอยู่ แต่มีปัญหาเกิดขึ้นที่เมื่อขีดเส้นแล้วประชาชนที่อยู่ในนั้นก็กลายเป็นผู้ฝ่าฝืนกฎหมายไป ถ้าดูในทางกฎหมายเขาก็ฝ่าฝืน เพราะว่าตราเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ถ้าตามธรรมชาติ ใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย ก็ผู้ที่ขีดเส้นนั่นเอง เพราะว่าคุณคนที่อยู่ในป่านั้น เขาอยู่ก่อน เขามีสิทธิในทางมนุษย์ หมายความว่าทางราชการบุกรุกบุคคล ไม่ใช่บุคคลบุกรุกกฎหมายบ้านเมือง...”

จากพระราชดำรัสที่สะท้อนถึงปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนของบริบทสังคมไทย ได้ชัดเจนซึ่งอาจแตกต่างไปจากกรณีชนเผ่าพื้นเมืองชาวอินเดียนแดง โดยแตกต่างกันไปตามยุคสมัย ตลอดจนบ่งบอกถึงวิถีคิดของรัฐไทยที่อยู่ในลักษณะของวิถีคิดเชิงเดี่ยว ขาดความละเอียดอ่อนในสิ่งที่ซับซ้อนของวิถีชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม

จากทั้งสองเหตุการณ์ซึ่งต่างพื้นที่บริบททางสังคมอย่างชัดเจน สังคมแตกต่างกัน วิถีคิดที่แตกต่าง ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเรียกร้องสิทธิของชุมชนที่แตกต่างกัน สังคมไทยอาจถูกกดทับความคิดด้วยระบบการปกครองและค่านิยม พัฒนารูปแบบการเคลื่อนไหวไปตามสภาพสังคม ปัจจุบันยังมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน และมีความขัดแย้งเกิดขึ้น หรือการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการเรียกร้องสิทธิของชุมชนนั้นอีก

มากมายจนปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการละเมิดต่อสิทธิของชุมชนนั้นอาจกล่าวได้ว่า นโยบายแห่งรัฐเป็นส่วนสำคัญไม่น้อย อาทิ นโยบายการประกาศเขตป่าทับพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของประชาชน ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนทั่วประเทศ ดังกรณีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติหาดนพรัตน์ธารา-หมู่เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ กรณีอุทยานแห่งชาติสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กรณีประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติหาดปันจ้อและเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตำบลเกาะกลาง อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ หรือกรณีการประกาศที่สาธารณประโยชน์ทับพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของประชาชนซึ่งทำกินมาก่อนประกาศ เช่น กรณีที่ดินสาธารณประโยชน์ บ้านวังใหม่ ตำบลหนองแสงใหญ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี (มูลนิธิสถาบันศึกษาเพื่อสังคมที่เป็นธรรม 2553) การเรียกร้องไม่ให้มีการก่อสร้างท่อแยกก๊าซ ที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อปี พ.ศ. 2545 หรือกรณีการชุมนุมคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนจากถ่านหิน หินกรูด-บ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จนเกิดความรุนแรงถึงขั้นใช้กำลังต่อสู้จนเป็นเหตุให้มี ผู้บาดเจ็บ และจากการศึกษาผลการตรวจสอบการดำเนินการของโครงการโรงไฟฟ้าทั้งสองแห่งด้วยหลักสิทธิมนุษยชนพบว่า มีความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งระดับบุคคลและชุมชน

สำหรับในระดับบุคคลจะเกิดกรณีความไม่ปลอดภัยในชีวิตและร่างกายของบุคคล เช่นการทำร้ายร่างกาย ชกต่อย การใช้อาวุธ และในระดับชุมชนก่อให้เกิดความแตกแยกขึ้นในชุมชน แบ่งเป็นสองฝ่ายคือ ฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในการดำเนินโครงการ ความขัดแย้งเกิดขึ้นแม้แต่ในหมู่ญาติพี่น้องด้วยกัน วิถีชีวิตในชุมชนเกิดความสับสน เกิดความไม่มั่นใจ โดยเฉพาะการทำมาหากินและการประกอบอาชีพที่อยู่บนฐานของการพึ่งพา และผูกพันกับสภาพแวดล้อมและความสมบูรณ์ของธรรมชาติ ความขัดแย้งและความรุนแรงดังกล่าวไม่ได้ถูกจัดการโดยยึดหลักความเคารพในสิทธิของชุมชนทำให้ความขัดแย้ง และความรุนแรงขยายจากระดับชุมชนไปสู่ระดับประเทศทั้งในเชิงความคิดเห็นที่แตกต่างและการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นของสังคมโดยเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นทั้งจากผู้ก่อการชุมนุมและผู้สลายการชุมนุมจากการศึกษาข้อเท็จจริง พบว่าเหตุของความรุนแรงและความขัดแย้งเกิดจากการขาดการมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสมของชุมชนซึ่งขัดต่อหลักการสำคัญของแนวคิดสิทธิชุมชน

แม้ผลกระทบจะเกิดต่อชุมชนอย่างเห็นได้ชัดจากการศึกษาข้อเท็จจริงดังกล่าวหรือการที่ชุมชนจะพยายามเรียกร้องสิทธิในการขอมีส่วนร่วมใดๆ ก็ตามซึ่งเห็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้แล้ว แต่ในท้ายที่สุดแล้วโครงการเหล่านั้นก็ยังคงเดินหน้าดำเนินการต่อไปได้ (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ 2545-48) หรือกรณีปัญหาบาปดาพุดที่ปัญหาต่างๆ เกิดผลกระทบต่อชุมชนนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 แต่ภาครัฐกลับปล่อยให้ปัญหายืดเยื้อมาถึง ปี พ.ศ.

2553 ชุมชนมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องจนเกิดการยอมรับในสิทธิชุมชนมาตรา 67 หากทว่าผลกระทบมีหลากหลายด้านจึงต้องมีการต่อสู้เรียกร้องกันจวบจนปัจจุบัน

โดยปัจจุบันพบว่าการต่อสู้แบบเดิมเพียงออกมาเรียกร้องชุมนุมนั้นอาจไม่ได้ผลจึงต้องมีมาตรการต่อสู้ที่ยืนอยู่บนฐานข้อมูลวิชาการ เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีส่วนช่วยในกระบวนการต่อสู้เคลื่อนไหวทางสังคมมากยิ่งขึ้น (สิ่งแวดล้อม-คุ้มครองผู้บริโภค หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ 2553) ล่าสุดจากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมรับฟังในเวทีรับฟังความคิดเห็น ครั้งที่ 1 ในประเด็นลดอำนาจรัฐ ขจัดความเหลื่อมล้ำ โดยคณะกรรมการปฏิรูปประเทศไทย ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2553 ณ หอประชุม-เล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ พบว่าชุมชนทั่วประเทศกำลังประสบปัญหาด้าน สิทธิชุมชนเป็นอย่างยิ่งซึ่งเป็นผลพวงจากนโยบายรัฐ โครงการต่างๆ ของรัฐหรือกลุ่มทุน โดยชุมชนมีการเคลื่อนไหวทางสังคมที่แตกต่างกันไปตามบริบท แต่ที่น่าสังเกตคือชุมชนต่างๆ ล้วนแสดงความประสงค์ที่จะขออำนาจคืนสู่ชุมชนเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรด้วยชุมชนเองหรือขอที่จะได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชน และจากการเข้าร่วมรับฟัง ความคิดเห็นในภาคใต้ จังหวัดสงขลาที่จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นภาคประชาชนเพื่อจัดทำร่างมติสมัชชาสุขภาพจังหวัดสงขลา ประจำปี 2553 วาระพลเมืองเฉลิมพระเกียรติ: สงขลาพอเพียง ณ หอประชุมนานาชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2553 พบว่า ปัญหาลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาที่กำลังเน่าเสีย ปัญหาลุ่มน้ำคลองภูมิที่กำลังเป็นปัญหาในการจัดการน้ำของชุมชน ได้นำไปสู่การรวมกลุ่มกันอนุรักษ์ ตลอดจนการออกข้อกำหนดของชุมชนในลักษณะที่เรียกว่า ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ เป็นต้น

จากจดหมายอินเดียนแดง พระบรมราชาบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และหลายกรณีตัวอย่างชุมชนที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ได้แสดงถึงความเป็นพลวัตของแนวคิดสิทธิชุมชนที่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทพื้นที่ และช่วงเวลา โดยมีรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนที่แตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่ สภาพปัญหา และสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ชุมชนจึงต้องมีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดซึ่งเป็นไปตามหลักธรรมชาติของการดำรงอยู่ของชุมชนและสังคม โดยลักษณะพลวัตของสิทธินั้น จะแสดงถึงความสามารถในการปรับเปลี่ยนความหมายตลอดเวลาโดยผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน ทั้งนี้เพื่อปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชุมชนกับรัฐและสังคมเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม และเสนอรระบบหรือสถาบันในการจัดการทรัพยากร เศรษฐกิจและสังคม

นอกจากนี้สิทธิชุมชนยังเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ซึ่งช่วยให้ชุมชนต่างๆ สามารถระดมความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพ และสร้างความชอบธรรมของสิทธิขึ้นมาใหม่ในสังคมเพื่อให้สังคมมีทางเลือกที่หลากหลายขึ้น โดยมีฐานคิดและคุณค่าที่แตกต่างไป

จากสิทธิของรัฐและปัจเจก นอกจากนี้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิเชิงซ้อนและลักษณะพลวัตของสิทธิ มีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับรากหญ้าและประชาธิปไตยทางตรง เพราะช่วยเปิดพื้นที่ทางสังคมพร้อมกับลดพื้นที่ของภาครัฐลง โดยการให้สิทธิชุมชนแก่กลุ่มต่างๆ ในสังคมสามารถเข้าร่วมสร้างสรรค์ประชาสังคมและธรรมาภิบาล ด้วยการพัฒนาอำนาจตรวจสอบและถ่วงดุลกันให้เป็นจริงได้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้สิทธิชุมชนไม่ได้มีแต่มิติของคุณค่าและทุนทางสังคมเท่านั้น หากแต่ต้องมีความชอบธรรมด้วย ซึ่งต้องสร้างขึ้นมาจากมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีลักษณะขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา

สิทธิชุมชนเป็นทั้งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความชอบธรรม และฐานคิดในการแสดงตัวตนของกลุ่มชนต่างๆ ในสังคมที่ประกอบขึ้นจากมิติหลายมิติอย่างหลากหลายซับซ้อนและมีพลวัต ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจตัวตนของชุมชน และความสามารถในการจัดการทรัพยากรซึ่งต้องอาศัยพลังของภูมิปัญญาของชุมชน ปัญหาของสิทธิชุมชนอย่างหนึ่งคือ ผู้มีอำนาจยึดติดกับวิธีคิดเชิงเดี่ยว โดยแท้จริงแล้ว ต้องมอง สิทธิชุมชนรอบด้านในมิติต่างๆ และมองถึงความเชื่อมโยงกันในเชิงซ้อนของชุมชน จึงจะผลักดันให้เกิดการพัฒนากระบวนการความสัมพันธ์ในการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมและสถานะของระบบนิเวศที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันนี้ได้ (ทรงวุฒิ ศรีวิไล 2550; อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2543; โสภารัตน์ จารุสมบัติ 2551)

จากเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวด้านสิทธิชุมชนที่กล่าวมาผู้วิจัยพบว่า เหตุการณ์ความขัดแย้งทางสังคมต่อประเด็นสิทธิชุมชนที่เกิดขึ้นมักเกิดจากคู่กรณีระหว่างรัฐกับกลุ่มประชาชนเสียเป็นส่วนใหญ่ด้วยเพราะการมองข้ามความเป็นชุมชนที่สลบซับซ้อน เมื่อชุมชนเดือดร้อนจึงเกิดกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเรียกร้องสิทธิของชุมชน ทั้งนี้หากพิจารณาตามหลักแนวคิดสิทธิชุมชนแล้วนั้นอาจกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวเหล่านั้นเป็นกระบวนการในการปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชนเพื่อให้เกิดความสมดุลทางสังคม ลดอำนาจรัฐ สร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม หากทว่าจากการศึกษาข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับสิทธิชุมชนผู้วิจัยกลับพบว่าปัญหาระหว่างคู่กรณีรัฐกับชุมชน โดยมีสิทธิชุมชนเป็นสิ่งที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเรียกร้องนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่ได้หมดไปจากสังคมไทยอย่างสิ้นเชิง เช่นนี้แล้วจึงเกิดคำถามว่าระหว่างรัฐกับสิทธิชุมชนนั้นแท้จริงแล้วเป็นการเสริมสร้างพลังหรือทำลาย

5. รัฐบาลกับสิทธิชุมชน: เสริมสร้างพลังหรือทำลาย

นับตั้งแต่มีการพัฒนาประเทศตามแนวทางกระแสหลัก มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ขณะที่รัฐเร่งอัตราการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วนั้นก็กลับพบว่าทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกทำลายลงไปอย่างรวดเร็วด้วยเช่นกัน และส่งผลกระทบต่อการค้างชีวิตของชุมชนภาคชนบทที่ต้องอาศัยพึ่งพิงทรัพยากรเหล่านั้นในการทำมาหากิน และดำรงชีพสืบต่อกันมาช้านาน และภายใต้โครงการต่างๆ ที่รัฐอ้างเหตุผลของการพัฒนานั้น แท้จริงแล้วโครงการเหล่านั้นเข้ามาเสริมพลังหรือทำลายสิทธิของชุมชน ดังตัวอย่างที่มีให้เห็นในภาคต่างๆ ของประเทศไทย กล่าวถึงภาคอีสานจากกรณีขยายไฮโดรที่ต้องถูกเบียดขับออกจากพื้นที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยพึ่งพิงสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ที่ทำกินของครอบครัวต้องกลายสภาพเป็นเชื่อนไปตามโครงการของรัฐ

นอกจากกรณีขยายไฮโดรแล้วยังมีอีกหลายปรากฏการณ์ที่เกิดจากการมุ่งเน้นพัฒนาประเทศตามกระแสหลักเพื่อก้าวสู่ประเทศอุตสาหกรรมและความทันสมัย การที่รัฐออกกฎหมายที่นำไปสู่การทำลายสิทธิชุมชนและ เข้าไปกอบโกยทรัพยากร แย่งชิงทรัพยากรจากชุมชน เช่นที่ชุมชนบ้านเล รัฐได้ออก พระราชกฤษฎีกาเวนคืนที่ดินบริเวณดังกล่าวทั้งหมด ตั้งแต่ปี 2529 เพื่อสร้างท่าเรือพาณิชย์ โดยชุมชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมหรือรับทราบข้อมูลใดๆ แต่ชุมชนต้องย้ายตัวเองออกไป บ้านเรือนที่เคยอยู่อาศัย มัสยิดและบารายของชุมชน ถูกรื้อทิ้ง พวกเขาถูกเบียดขับไล่หนีออกไป จากพื้นที่ โดยไม่มีที่อยู่รองรับ และไม่รู้จะตั้งชุมชนใหม่อย่างไร หรือกรณีที่บ้านโคกสัก ซึ่งรัฐมีโครงการวางแนวท่อก๊าซและตั้งโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซีย ชาวบ้านต้องถูกเบียดขับออกไปจากเขตที่โครงการได้กำหนดไว้ เพื่อใช้เป็นที่ตั้งของโรงงานหรือนิคมอุตสาหกรรมตลอดจนแนวที่คาดว่าจะเกิดอันตรายจากการรั่วไหลของก๊าซ ชาวบ้านไม่เคยรับรู้ข้อมูลที่แท้จริงของโครงการภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตกลงกันเป็นที่เรียบร้อย นั้นหมายความว่าถึงอย่างไรแล้วโครงการก็ต้องเกิดขึ้นตามนโยบายแน่นอน แม้จะมีการทำประชาพิจารณ์ แต่การทำประชาพิจารณ์เหล่านี้ถือได้ว่าทำไปเพียงเพื่อเป็นพิธีกรรมเท่านั้นเอง (เลิศชาย ศิริชัยและคณะ 2546) และอีกหนึ่งตัวอย่างโครงการที่กำลังจะเกิดขึ้นในอำเภอจะนะ โดยระบบการทำงานบางส่วนจะมีการถ่ายน้ำหล่อเย็น ลงคลองนาทับ นั่นคือโครงการขยายกำลังผลิตโรงไฟฟ้าจะนะ ซึ่งเป็นโครงการหนึ่งที่บรรจุอยู่ในแผนพัฒนากำลังผลิตของประเทศไทย พ.ศ. 2551-2564 เพื่อสนองความต้องการใช้ไฟฟ้าของ

ประเทศที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคตตามการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม และเพื่อเสริมความมั่นคงและเสถียรภาพของระบบไฟฟ้าในเขตพื้นที่ภาคใต้ โดยมีกำหนดจ่ายไฟฟ้าเชิงพาณิชย์ในเดือนกรกฎาคม 2557 โดยโครงการนี้จัดสร้างครอบคลุมบริเวณพื้นที่บ้านป่าชิง บ้านโคกม่วง หมู่ 1 ตำบลป่าชิง และบ้านควนหัวช้าง หมู่ 6 ตำบลคลองเปือย อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา และมีกำหนดการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในช่วงเวลาต่างๆ (ตารางที่ 2)

วันที่	สถานที่
19 สิงหาคม 2552	ศาลาประชาคม บ้านทุ่งล้าน หมู่ 8 ตำบลละโพง
28 สิงหาคม 2552	ศาลาเอนกประสงค์ หมู่ 4 ตำบลป่าชิง
3 กันยายน 2552	อาคารเอนกประสงค์ โรงเรียนป่างาม หมู่ 3 ตำบลตลิ่งชัน
15 กันยายน 2552	ลานโพธิ์ตลาดสดบ้านควนมิด หมู่ 2 ตำบลคลองเปือย
24 กันยายน 2552	อาคารเอนกประสงค์ โรงเรียนบ้านปากบางนาทับ หมู่ 2 ตำบลนาทับ

ตารางที่ 2 กำหนดการรับฟังความคิดเห็น

ที่มา: สารสัมพันธ์โรงไฟฟ้าจะนะ ปีที่ 4 ฉบับประจำเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2552

และล่าสุดที่เป็นข่าวหน้าหนังสือพิมพ์ดิชนรายวัน เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2553 ลานสภาซึ่งเป็นชุมชนที่มีแหล่งทรัพยากรต้นน้ำอันอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านได้ออกมาเรียกร้องให้รัฐคืนกำไรให้กับชุมชนในฐานะที่ชุมชนลานสภาเป็นเจ้าของทรัพยากรที่รัฐได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนไป และในวันเดียวกันนั้นชาวบ้าน 19 หมู่บ้าน ตำบลกุ่มทอง อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม กว่า 300 คน ได้ออกมาร่วมในการทำประชาพิจารณ์กรณีตำรวจภูธรภาค 4 ขอใช้พื้นที่ป่าสาธารณประโยชน์โคกหนองคอง ตำบลกุ่มทอง 200 ไร่ เป็นสถานที่ก่อสร้างกองบังคับการตำรวจภูธรภาค 4 ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่คัดค้านเนื่องจากกระทบวิถีชีวิตของชาวบ้าน จากเหตุการณ์เหล่านี้ เห็นได้ว่ารัฐคือตัวการสำคัญในการทำลายสิทธิชุมชนทำให้เกิดการเบียดขับชุมชนออกจากพื้นที่แหล่งทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการหล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชน

อนึ่ง จากการศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะการเบียดขับชุมชนออกจากพื้นที่ของรัฐในต่างประเทศก็ไม่แตกต่างกันมากนัก ดังกรณีของประเทศแคนาดา รัฐจะใช้วิธีการให้สัมปทานพื้นที่ของชุมชนดั้งเดิมให้เป็นป่าสัมปทานหรือการสำรวจก๊าซหรือน้ำมัน แล้วเลือกที่จะจ่ายค่าชดเชยให้กับชนเผ่า Lubicon cree หรือกรณี ชาวโอรังอัสนี ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองคาบสมุทรม

มาลายู ประเทศมาเลเซียที่ถูกเบียดขับออกจากพื้นที่ดั้งเดิมของชุมชนด้วยวิธีการเวนคืนที่ดินเพื่อตัดถนนทางหลวงโดยที่ไม่ได้รับค่าชดเชยตามกฎหมายการเวนคืน (กิตติศักดิ์ ปรกติ 2550) สำหรับกรณีประเทศไทยพบว่า ลักษณะการเบียดขับชุมชนออกจากพื้นที่จะแตกต่างกันที่บริบทพื้นที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทว่าส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับป่า ลุ่มน้ำ และที่ดินทำกิน ดังเช่นกรณีภาคเหนือจะพบว่าลักษณะการเบียดขับจะอยู่ในรูปแบบการใช้แนวทางการอนุรักษ์โดยการประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเพื่อแยกคนออกจากป่าทั้งที่ชุมชนดั้งเดิมได้อยู่อาศัยมาก่อน นั่นคือการไม่ยอมรับว่าคนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ จนเกิดการต่อสู้ต่อรองกันจนเป็นที่มาของการยอมรับในสิทธิชุมชนของประเทศไทย

กรณีภาคอีสานจะพบว่ารัฐจะใช้วิธีเบียดขับชุมชนออกจากพื้นที่ผ่านโครงการใหญ่ๆ ของรัฐ เช่น การสร้างเขื่อนราษีไศลซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้ารงชีวิตของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง (อัจฉรา รัศยุติธรรม 2548 ; มนตรี จันทวงศ์ พรทิพย์ บุญครอบ และกฤษฎา บุญชัย 2548) ส่วนกรณีภาคใต้ เลิศชาย ศิริชัยและคณะ (2546) ได้อธิบายถึงลักษณะการเบียดขับชุมชนออกจากพื้นที่ถิ่นที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่นั้นจะมีเหตุผลหลากหลาย อาทิเช่น นโยบายของรัฐที่มุ่งพัฒนาอุตสาหกรรม จึงมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนภาคอุตสาหกรรมหรือภาคธุรกิจ เป็นต้น แต่ก็ล้วนเปิดช่องว่างให้มีการแสวงหาผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแทบทั้งสิ้น โดยกลวิธีที่ใช้ในการกล่าวอ้างเพื่อให้เกิดการเบียดขับชุมชนท้องถิ่นเดิมออกจากพื้นที่นั้นรัฐอาจใช้วิธีการออกกฎหมายเวนคืนที่ดินของชุมชนหรือใช้กระบวนการรับรองทางกฎหมายโดยเฉพาะการออกเอกสารสิทธิ์

นอกจากนี้ รัฐอาจใช้วิธีการเขตที่เป็นสิทธิชุมชนแต่เดิมให้เป็นสาธารณสมบัติในความหมายใหม่ เพื่อว่าขบวนการธุรกิจพาณิชย์จะสามารถเข้าไปกอบโกยประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างเต็มที่ จนในที่สุดชาวบ้านที่ใช้เครื่องมือทำมาหากินอย่างง่าย ๆ ก็อยู่ไม่ได้เพราะทรัพยากรเสื่อมโทรมลง ดังเช่น กรณีประมงพื้นบ้านที่ต้องประสบปัญหาทะเลถูกทำลายจากประมงพาณิชย์หรือในบางกรณีรัฐใช้วิธีประกาศพื้นที่ให้เป็นเขตหวงห้าม โดยอ้างว่าเพื่อเป็นการอนุรักษ์ไปในรูปแบบต่างๆ แล้วให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่หรือห้ามชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้น เช่น การประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติแล้วให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ หรือห้ามชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่ารัฐอ้างว่าเป็นการอนุรักษ์ป่า ทั้งที่แต่เดิมแล้วชาวบ้านช่วยกันดูแลป่าอย่างมีประสิทธิภาพด้วยหลักการสิทธิชุมชน หรือแม้แต่กรณีประมงพื้นบ้านบางแห่งที่ถูกรัฐประกาศพื้นที่ห้ามทำการประมงเพื่อใช้พื้นที่ดังกล่าวตอบสนองธุรกิจท่องเที่ยว หรือที่พบได้อีกวิธีคือ การยกเลิกสิทธิชุมชนและให้สิทธิครอบครองที่ดินแก่บุคคลของรัฐ

จากที่เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมนับตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าแท้จริงแล้วระหว่างรัฐกับสิทธิชุมชน จะเป็นการทำลาย

สิทธิชุมชนเสียมากกว่าการเข้ามาเสริมพลังชุมชน เพราะทุกวันนี้วิถีคิดของรัฐยังก้าวไม่พ้นจากวิถีคิดเชิงเดี่ยว เมื่อใดที่มีโครงการเกิดขึ้นมักจะนำไปสู่การเบียดขับชุมชนดั้งเดิม และหลายๆ ชุมชนในประเทศไทยกำลังต้องเผชิญกับสภาวะเช่นนี้ อนึ่ง การเบียดขับของภาครัฐนำไปสู่ความขัดแย้งและเกิดกระบวนการตอบโต้จากผู้ถูกเบียดขับ โดยรูปแบบการตอบโต้จะแสดงออกมาแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ หรือรูปแบบการเบียดขับ ตลอดจนขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย

6. กรณีศึกษาการตอบโต้ของผู้ถูกเบียดขับ

ผู้วิจัยขอคำประกาศของชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ (2550) เรื่องการปฏิรูปทะเลไทยตอนหนึ่งที่ว่า

“...นับสิบๆปีที่นโยบายการพัฒนาประเทศ มีทิศทางเพื่อการส่งออก ทิศทางเพื่อความร่ำรวยประเทศ จากทิศทางนั้น จากที่เราเคยทำมาหากินอย่างปกติสุข เคยจับสัตว์น้ำได้เพียงพอเลี้ยงครอบครัว และมีเหลือขายเป็นรายได้ใช้จ่าย ต้องพบว่าทรัพยากรสัตว์น้ำได้หายไปอย่างรวดเร็ว รายได้ไม่ค่อยพอเลี้ยงครอบครัวอีกต่อไป ชุมชนประมงพื้นบ้านหลายชุมชนหลายครอบครัวต้องล่มสลายลง ชุมชนชายฝั่งต้องอพยพโยกย้าย หลีกทางให้กับการพัฒนา คนที่ยังยังอยู่เริ่มล้มตายจากมลพิษ เราเชื่อร่วมกันว่าสิทธิชุมชน ประชาชนกำหนดเอง และเราเท่านั้นที่จะลงมือทำให้เกิดจริง...”

จากคำประกาศดังกล่าวนี้บ่งชี้ว่า เป็นตัวอย่างหนึ่งของการตอบโต้ของชุมชนผู้ซึ่งได้รับความเดือดร้อนหรือถูกเบียดขับจากรัฐ จะเห็นว่าชุมชนเองไม่ได้ยินยอมให้รัฐกระทำแต่เพียงฝ่ายเดียว หรือยอมจำนนต่ออำนาจรัฐ หากแต่มีการพยายามตอบโต้ด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับรูปแบบลักษณะปัญหาและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ด้วย ทั้งนี้เลิศชาย ศิริชัยและคณะ (2546) ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงการตอบโต้ของชุมชนว่ามีสองแบบแผนใหญ่ๆ ได้แก่ การขยายเขตทำกินซึ่งเป็นรูปแบบที่อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยการขยายเขตการเคลื่อนไหวหรือการทำมาหากินให้กว้างขึ้นหรือไกลขึ้น สำหรับการตอบโต้ด้วยแบบแผนอย่างนี้พบว่าได้ผลน้อย และอีกรูปแบบจะเป็นการตอบโต้เชิงอำนาจ ซึ่งเป็นการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่ได้เกิดขึ้นง่ายๆ เนื่องจากเป็นความสัมพันธ์เชิงขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างชุมชนและต้องเป็น

เงื่อนไขที่สุกงอม ซึ่งมีทั้งเงื่อนไขทางกายภาพและวัฒนธรรมประกอบกัน โดยพบว่าเงื่อนไขทางกายภาพนั้นเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดของการแสดงออกซึ่งความขัดแย้ง อาทิเช่น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่ทำให้ชุมชนไม่มีทางออกสำหรับความอยู่รอด หรือการไม่มีทรัพยากรธรรมชาติให้ชุมชนได้เคลื่อนย้ายไปหากินหรือตั้งหลักแหล่งที่ใหม่ได้อีกแล้ว เงื่อนไขเช่นนี้ถ้าเกิดในชุมชนภาคใต้ซึ่งมีวัฒนธรรมที่กล้าสู้กับความไม่ชอบธรรมโดยส่วนหนึ่งเกิดจากอุปนิสัยใจคอของคนชุมชนท้องถิ่นภาคใต้ที่สะท้อนตัวตนของคนใต้ได้ คือ การที่คนใต้ชอบโต้แย้งท่าทีแข็งกร้าว มีความหยิ่งทรนง มีนิสัยฝักใฝ่การเมือง ผู้หัวชนฝา (ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์ 2550) จึงกลายเป็นความขัดแย้งเชิงอำนาจดังกล่าว

สำหรับรูปแบบและกระบวนการตอบโต้เชิงอำนาจของชุมชนมีหลายลักษณะจากการศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่ารูปแบบและกระบวนการตอบโต้ของชุมชนจะสอดคล้องกับลักษณะการถูกเบียดขับ นั่นคือ รูปแบบการตอบโต้ จะปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของการถูกเบียดขับ ดังกรณีที่ใช้ ดังกรณี การคือแ่งจะเป็นการตอบโต้ที่เกิดจากการที่ ชุมชนถูกไล่ที่ เช่น การที่รัฐใช้กฎหมายเวนคืนที่จากชาวบ้าน ลักษณะการคือแ่งของชุมชนคือการ ไม่ยอมออกจากพื้นที่และทำเพิกเฉยเสีย ไม่ว่าทางรัฐจะเร่งรัดหรือปูด้วยวิธีใด ก็ไม่เป็นผล โดยลักษณะการคือแ่งของแต่ละชุมชนก็จะแตกต่างกันไปอีก นอกจากนี้บางกรณียังมีการคือแ่งควบคู่ไปกับการขยายพื้นที่ทางสังคม เช่น การที่ชุมชนที่ถูกไล่ที่หรือถูกเวนคืนที่ดินสามารถคือแ่งอยู่ได้ โดยทางราชการไม่กล้าใช้ความรุนแรงเข้าจัดการ โดยเงื่อนไขที่สำคัญที่สุด คือ ความเข้มแข็งอันเนื่องมาจากอุดมการณ์สิทธิชุมชน โดยชุมชนพยายามใช้หลักการสิทธิชุมชนแสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของชุมชนและตอบโต้แรงเบียดขับของรัฐ ส่วนการใช้วิธีการแบบใช้กำลังตอบโต้ นั้นน่าจะเป็นทางออกซึ่งชุมชนคิดว่าหมดหนทางในการตอบโต้ด้วยวิธีการอื่นแล้ว จึงเลือกใช้กำลังโดยชุมชนจะไปเจรจาเรียกร้องหรือชุมนุมประท้วงเรียกร้องให้ปฏิบัติตามที่ชุมชนต้องการ รูปแบบการตอบโต้เช่นนี้ จะเกิดขึ้นในชุมชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากการที่ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนซึ่งเป็นฐานแห่งความอยู่รอดของชุมชนถูกทำลายไม่ว่าจะโดยการ ถูกทำลายโดยทุนทางธุรกิจ หรือ การถูกจำกัดไม่ให้ชุมชนเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยรัฐ ซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการเบียดขับชุมชน

สำหรับอีกวิธีของการตอบโต้คือ การชูธงขบวนการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นการใช้มาตรการของรัฐที่มักอ้างเหตุผลหนึ่งในการเบียดขับชุมชน นั่นคือ การต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่นกันชุมชนจึงใช้มาตรการนี้ในการตอบโต้รัฐ และแสดงศักยภาพว่าชุมชนเองจะสามารถที่จะดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนไว้ได้โดยชุมชนเอง และต้องการให้ภาครัฐเข้ามาร่วมสนับสนุนชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว และอาศัยรัฐในการจัดการกับผู้รุกรานทรัพยากรธรรมชาติจากภายนอก วิธีนี้นับได้ว่าเป็นการใช้ยุทธวิธีแสวงหาความ

ร่วมมือจากทางราชการนั่นเอง จากประวัติศาสตร์อันยาวนานของสังคมไทยซึ่งเป็นสังคม ฐาน ทรัพยากรโดยธรรมชาติ สิทธิชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะคลี่คลายเงื่อนไขอุปสรรคอันนิยม และสภาวะ ความแปลกแยกภายในโครงสร้างดังกล่าว รวมทั้งยังจะมีส่วนร่วมในการคลี่คลาย ปัญหาการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนระดับต่างๆ และในประการสำคัญเป็นการปูพื้นฐาน แนวทางการพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยระดับรากหญ้าอย่างแท้จริง (เสนห์ จามริก 2549)

7. สถานการณ์ด้านสิทธิชุมชน

สิทธิชุมชนในประเทศไทยเริ่มมีการกล่าวถึงกันอย่างชัดเจนและเป็นที่ยอมรับกัน ในสังคมในช่วงที่มีการเกิดประเด็นปัญหาเรื่องราวป่าชุมชน จนมีการประสานความร่วมมือกัน ในที่สุดก็ได้รับการรับรองสถานะเป็นสิทธิ และสิทธิชุมชนจึงมีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 ตามลำดับ แต่โดยรวมแล้วประเด็นของสิทธิชุมชน ยังคงจำกัดเพียงสิทธิส่วนบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่แม้จะมีการรับรองสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน แต่เนื่องจาก ยังขาดความเข้าใจ มิได้มีการพัฒนาองค์ความรู้ทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลซึ่งรวมตัวกัน เป็นชุมชนอย่างจริงจังส่งผลให้การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทที่ได้หยิบยกประเด็นด้านสิทธิชุมชนขึ้นมา เป็นข้อต่อสู้นั้นเป็นด้วยความยากลำบากและขาดความชัดเจนในการแก้ปัญหา

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญทั้ง 2 ฉบับดังกล่าว ยังคงจำกัดสิทธิในทรัพยากรท้องถิ่นให้ เป็นเพียงการมีส่วนร่วมเท่านั้น สถานการณ์ด้านสิทธิชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังคงมีปัญหา การละเมิดสิทธิชุมชนและมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น ยิ่งปัจจุบันมีการส่งเสริมให้มีการนำหลักเศรษฐกิจ พอเพียงเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการชุมชน และการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามหลักแห่งความ พอเพียงเพื่อต้านทานการพัฒนาตามกระแสหลักที่ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสังคมไทยมานาน จนยากจะเยียวยา ผลจากการกระตุ้นให้ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ยิ่งทำให้แนวคิดด้านสิทธิชุมชน เติบโตไปพร้อมกัน และมีผลต่อการจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมมากขึ้น สถานการณ์ ด้าน สิทธิชุมชนส่วนใหญ่แล้ว จะอยู่ในประเด็นเรื่องราวของสิทธิชุมชนบนฐานของการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นซึ่งเป็นสิ่งอันทรงคุณค่าของชุมชน อนึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ กำลังจะกลายเป็นสินค้าที่ทั่วโลกมุ่งแสวงหาและแย่งชิง หากเราไม่หวงแหน ปกป้องรักษาให้อนาคต ของลูกหลานแล้ว ประเทศจะอยู่ได้อย่างไร (กิตติศักดิ์ ปรกติ 2550; พลเดช ปิ่นประทีป 2551)

ทั้งนี้ จากการศึกษาสถานการณ์ด้านสิทธิชุมชนของต่างประเทศ ก็เป็นที่น่าสังเกต ว่าในต่างประเทศนั้นมีการยอมรับในประเด็นสิทธิชุมชนกันมาก่อนประเทศไทยร้อยกว่าปี

ซึ่งห่างไกลกันมากโดยนับตั้งแต่กฎหมายอเมริกันที่ยอมรับชนเผ่าอินเดียนแดงเป็นผู้มีสิทธิเหนือที่ดินที่มีมาแต่เดิมในช่วงศตวรรษที่ 19 (ตารางที่ 3) หรือประมาณปี พ.ศ. 2344 ซึ่งหากย้อนประวัติศาสตร์ไทยจะพบว่า ยุคสมัยนั้นไทยเรายังอยู่ในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงทำให้ความคิดของประชาชนยังถูกกดทับด้วยระบอบการปกครอง ดังนั้นแล้วการที่จะเรียกร้องสิทธิอื่นใด ย่อมไม่สามารถทำได้ สำหรับสถานการณ์ความขัดแย้งในอดีตของสังคมไทยซึ่ง Forsyth (2007) ได้รวบรวมไว้นั้น (ตารางที่ 4) ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการละเมิดต่อสิทธิของชุมชนนั้น จะเกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำและป่าไม้ โดยมุ่งเน้นการสร้างถนนหนทาง ไฟฟ้า ตลอดจนการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เพื่อจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานของประเทศให้รองรับอุตสาหกรรมและก้าวไปสู่ความเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งหากสังเกตช่วงเวลาที่เกิดความขัดแย้งพบว่า เป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังมุ่งพัฒนาประเทศตามกระแสหลักอย่างสุดโต่งจนละเลยความเป็นชุมชน และช่วงเวลาดังกล่าวนี้เอง ที่เป็นช่วงคาบเกี่ยวของการรื้อฟื้นกระแสชุมชนท้องถิ่นขึ้นมา จนเป็นที่มาของกฎหมายป่าชุมชนที่ยอมรับในสิทธิของชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เช่นเดียวกับทรัพยากรชายฝั่งก็ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศด้วยเช่นกัน ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543) ได้รวบรวมข้อมูลไว้ (ตารางที่ 5) จากข้อมูลพบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะเกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องมือในการทำประมง และการปล่อยสิ่งไม่พึงประสงค์จากโรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนการทำนากุ้งของนายทุน ทั้งนี้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเพราะการทำประมงมีการขยายตัวมากขึ้นจนเกิดการจับปลาหรือการทำประมงที่มากเกินไปที่แหล่งทรัพยากรจะมีเพียงพอและลดลงอย่างน่าใจหาย และก่อให้เกิดการแย่งชิงด้วยกลวิธีต่างๆ และขัดแย้งกันที่สุดในที่สุด

ประเทศ	ช่วงเวลา	รายละเอียดโดยสังเขป
แคนาดา	พ.ศ. 2533	รัฐบาลแคนาดาให้สัมปทานป่าไม้ ตำรวจก๊าซและน้ำมันแก้มลรัฐอัลเบอร์ต้า มีการจ่ายเงินชดเชยให้แก่ชนเผ่า Lubicon Cree
บราซิล	พ.ศ. 2531	รับรองสิทธิของท้องถิ่นดั้งเดิมทั้งในแง่การจัดองค์กร จารีต ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ ภาษา รวมทั้งสิทธิเหนือที่ดินในความครอบครองของชุมชนซึ่งตกทอดมาจากบรรพบุรุษ
ชิลี	พ.ศ. 2536	มีการตรากฎหมายคุ้มครองสิทธิเหนือที่ดินที่ชนพื้นเมืองหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมครอบครองอยู่
โคลัมเบีย	พ.ศ. 2534	มีการรับรองสิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมหรือชนพื้นเมืองไว้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญ ฉบับ ค.ศ. 1991
สหรัฐอเมริกา	พ.ศ. 2344-2443	กฎหมายอเมริกันยอมรับชนเผ่าอินเดียนแดงเป็นผู้มีสิทธิเหนือที่ดินมาแต่เดิมตามหลักกฎหมายธรรมชาติ
ฟิลิปปินส์	พ.ศ. 2539-2540	มีการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการใหญ่ ๆ ของรัฐ จนเป็นเหตุรุนแรงและเกิดการยอมรับในสิทธิของชุมชนในทางที่ดีขึ้น และมีการตรากฎหมายรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมขึ้นในปี 1997
ญี่ปุ่น	พ.ศ. 2540	มีการยอมรับชนเผ่าไอนุว่าเป็นชนท้องถิ่นดั้งเดิมและรับรองสิทธิในฐานะเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมของญี่ปุ่น
มาเลเซีย	พ.ศ. 2540	ศาลได้มีการรับรองชนพื้นเมืองซึ่งได้แก่ กลุ่มภูมิมุตราหรือชาวมาเลย์ โอรางอัสติ (ชนพื้นเมืองคาบสมุทรมลายูและชนพื้นเมืองในซาบาห์และซาราวัก) ว่าชนพื้นเมืองอาจอ้างสิทธิตามจารีตประเพณีในการใช้สอยและได้คอกผลจากป่าในเขตที่เป็นแหล่งอาศัยของชุมชนตนได้

ตารางที่ 3 ความเคลื่อนไหวด้านสิทธิชุมชนในต่างประเทศ

ที่มา: สังเคราะห์จาก กิตติศักดิ์ ปรกิติ (2550)

ลักษณะความขัดแย้ง	ช่วงเวลา	รายละเอียดโดยสังเขป
การตัดไม้ในเขต ชนบท	มกราคม 2511-ธันวาคม 2537	มีการอภิปรายต่อสาธารณะอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเกี่ยวกับการตัดไม้ และในที่สุดมีการห้ามตัดไม้ในปี 2511
กระเช้าไฟฟ้าที่ เชียงใหม่	มีนาคม 2512-เมษายน 2541	โครงการที่จะสร้างกระเช้าไฟฟ้าจากอุทยานแห่งชาติขึ้นไปยังวัดบนดอยสุเทพนั้นล้มเหลว
เขื่อนน้ำชัน	เมษายน 2525-กุมภาพันธ์ 2541	โครงการสร้างเขื่อนในเขตป่าขึ้นทางภาคตะวันตกของประเทศไทย (กาญจนบุรี) ไม่สำเร็จ
เขื่อนปากมูล	เมษายน 2532-ธันวาคม 2543	เขื่อนในแม่น้ำทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยโดยเกี่ยวข้องกับเงินชดเชยและการอพยพชุมชนชาวประมง
ปะคำ บุรีรัมย์ (การทำลายป่า)	มิถุนายน 2532-กุมภาพันธ์ 2538	รัฐบาลมีแผนการอพยพเกษตรกรชาวสวนยูคาลิปตัสและชาวไร่สับปะรด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
การทำลายป่าอื่นๆ	กุมภาพันธ์ 2537-เมษายน 2537	รัฐบาลมีแผนการอพยพเกษตรกรชาวสวนยูคาลิปตัสและชาวไร่สับปะรด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
กรณีอื้อฉาวของสวน ป่ากิตติ	มกราคม 2533-ธันวาคม 2533	กรณีสมาชิกวุฒิสภาถูกกล่าวหาเรื่องการบุกรุกป่าสงวน (จังหวัดฉะเชิงเทรา)

ตารางที่ 4 สถานการณ์ความขัดแย้งในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2521 -2543

ที่มา: Forsyth (2007)

ลักษณะความขัดแย้ง	ช่วงเวลา	รายละเอียดโดยสังเขป
การบุกรุกอุทยานแห่งชาติ	พฤษภาคม 2536-ธันวาคม 2542	การคัดค้านอย่างต่อเนื่องในการทำลายป่า/ เกษตรกรรม/ การท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติ
ท่อลำเลียงก๊าซขาดานา	มกราคม 2538-ธันวาคม 2542	การก่อสร้างท่อลำเลียงก๊าซจากพม่าผ่านเขตป่าขึ้นทางภาคตะวันตกของประเทศไทย
ป่าชุมชน	มกราคม 2539-ธันวาคม 2543	อภิปรายอย่างต่อเนื่องในประเด็นกฎหมายคุ้มครองป่า
กรณีอื้อฉาวที่ทำชนะ	มกราคม 2539-ธันวาคม 2541	สมาชิกรัฐสภาตกเป็นจำเลยคดีบุกรุกป่า (จังหวัดสุราษฎร์ธานี)
ลุ่มน้ำจอมทอง	ธันวาคม 2539-ธันวาคม 2542	ข้อพิพาทของเกษตรกรชาวไร่ในพื้นที่ราบสูง-พื้นที่ราบต่ำในจังหวัดเชียงใหม่
กรณีอื้อฉาวอุทยานแห่งชาติสาละวิน	มกราคม 2542- พฤษภาคม 2543	พบการกระทำผิดกฎหมายในอุทยานแห่งชาติสาละวินจังหวัดแม่ฮ่องสอน
การคัดค้านการสร้างหนังเรื่อง เดอะบิช	ตุลาคม 2542-มีนาคม 2544	กรณีการต่อต้านการตัดสินใจของรัฐบาลต่อการอนุญาตให้มีการสร้างหนังของฮอลลีวูดในเขตอุทยานแห่งชาติ 2 แห่ง

ตารางที่ 4 สถานการณ์ความขัดแย้งในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2521 -2543 (ต่อ)

ที่มา: Forsyth (2007)

ลักษณะความขัดแย้ง	ช่วงเวลา	รายละเอียดโดยสังเขป
เหมืองแร่ดีบุก ภูเก็ต	พฤษภาคม 2529-มิถุนายน 2535	ผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ดีบุกที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจในด้านการท่องเที่ยวและประมงในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต
มลภาวะทั่วไป	มิถุนายน 2531-ธันวาคม 2542	ความกังวลอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับมลพิษที่มีรูปแบบไม่จำเพาะเจาะจง
มลภาวะทางน้ำ	มกราคม 2511 -ธันวาคม 2543	ความกังวลอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับมลพิษทางน้ำรวมถึงน้ำเสีย
โรงไฟฟ้าแม่เมาะ	ตุลาคม 2535-ธันวาคม 2542	ความกังวลอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าพลังถ่านหินลิกไนต์ในจังหวัดลำปาง เขตภาคเหนือของประเทศไทย
มลภาวะทางอากาศ	มกราคม 2531 -ธันวาคม 2543	ความกังวลต่อเนื่องเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศโดยเฉพาะในเขตเมือง
มลภาวะลุ่มน้ำพอง	เมษายน 2536 -สิงหาคม 2541	การอภิปรายเกี่ยวกับพิษอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือของประเทศไทย (จังหวัดลำพูน)
โรงไฟฟ้า ประจวบคีรีขันธ์	พฤศจิกายน 2541-กรกฎาคม 2543	มีวัตถุประสงค์เพื่อก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังถ่านหินในเขตการทำประมงและแนวปะการัง(ยกเลิกไปในที่สุด)

ตารางที่ 4 สถานการณ์ความขัดแย้งในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2521 -2543 (ต่อ)

ที่มา: Forsyth (2007)

ลักษณะความขัดแย้ง	พื้นที่	ช่วงเวลา	ผลกระทบ/ความรุนแรง	รูปแบบการแก้ปัญหา/ผลลัพธ์	แหล่งข้อมูล
ชาวประมงชายฝั่ง- ชาวประมงพาณิชย์ (อวนล้อมอวนลาก)	ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย บริเวณ จ.ปัตตานี	พ.ศ. 2500	ช่วงปี 2499-2506 ปริมาณสัตว์ น้ำที่จับได้ในจังหวัดภาคใต้ ลดลงจาก 9,000 ตัน เหลือ 3,000 ตัน	ไม่มีข้อมูล	Fraser 1966
ชาวประมงชายฝั่ง/ ขนาดเล็ก-ชาวประมง อวนลาก	ชายฝั่งอ่าวไทยแถบ ต.สะกอม อ.จะนะ จ.สงขลา	พ.ศ. 2505	เริ่มมีอวนลากเข้ามา ทำให้ปลา สูญพันธุ์ไปหลายชนิด (ปลา แป้น ปลากรวด ปลาโคบ ปลา ม้า ปลาอีปลูดฯ)	ไม่มีข้อมูล	โครงการพัฒนา ชุมชนประมง ขนาดเล็ก จ. สงขลา 2530
ชาวประมงอวนลอย- ชาวประมงอวนรุน	ชายฝั่งอ่าวไทย บริเวณ อ่าวปัตตานี ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี	พ.ศ. 2510	สัตว์น้ำลด/หายไป เครื่องมือ เสียหาย	การตัดเตอน ห้ามปรามและขับ ไล่	วัฒนา สุกัณศีล 2540

ตารางที่ 5 ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งระหว่างกลุ่มชาวประมงที่มีขนาด วิธีการและการใช้เครื่องมือประมงแตกต่างกัน
ที่มา: สังเคราะห์จาก อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543)

ลักษณะความขัดแย้ง	พื้นที่	ช่วงเวลา	ผลกระทบ/ความรุนแรง	รูปแบบการแก้ปัญหา/ ผลลัพธ์	แหล่งข้อมูล
ชาวประมงชายฝั่ง- ชาวประมงอวนลาก (คู่) และเรือใหญ่ (ที่มี โซน่าทันสมัย)	ชายฝั่งอ่าวไทยแถบ ต.นาทับ ต.ปากบาง จ.สงขลา และฝั่งอัน ดามันแถบ จ.ตรัง	พ.ศ. 2525-2529	อวนลากคู่เข้ามาปลาเขตชายฝั่ง เครื่องมือ	มีการประชุม ปรึกษา หารือและแลกเปลี่ยน ประสบการณ์กับ ชาวประมงในที่อื่น นักวิชาการและองค์กร พัฒนาเอกชน	โครงการพัฒนา ชุมชนประมง ขนาดเล็ก จ. สงขลา 2529
ชาวประมงชายฝั่ง/เล็ก ประมงเรืออวนลาก (ปลากะตัก)	ชายฝั่งอ่าวไทย บริเวณ จ.สงขลา	พ.ศ. 2535	- เรือปลากะตักเข้าในเขตหวง ห้าม ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนใน ทะเล (ปลา กุ้ง ปลาหมึก) อย่าง มหาศาลจะทำให้ปลาในอ่าวไทย ลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากใช้ อวนตาถี่มาก (ตามุ้ง) -มีการติดสินบนเจ้าหน้าที่	การร้องเรียนผ่านสื่อ	แนวหน้า 6 ต.ค. 2535 เดลินิวส์ 22 ต.ค. 2535

ตารางที่ 5 ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งระหว่างกลุ่มชาวประมงที่มีขนาด วิธีการและการใช้เครื่องมือประมงแตกต่างกัน (ต่อ)
ที่มา: สันเคราะห์จาก อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543)

ลักษณะความขัดแย้ง	พื้นที่	ช่วงเวลา	ผลกระทบ/ความรุนแรง	รูปแบบการแก้ปัญหา/ ผลลัพธ์	แหล่งข้อมูล
ชาวประมงเล็ก – ชาวเรืออวนลากใหญ่ (คู่)	ชายฝั่งทะเลไทย แถบ อ.จะนะ และ อ.เทพา จ.สงขลา	พ.ศ. 2538	เรืออวนลากเข้ามาในเขตชายฝั่ง มี การใช้เรือปั่นไฟ (เครื่องมือใหม่) สัตว์น้ำลดน้อยลง กัด/ อวนลอย เสียหายหรือถูกลากไป	ทำงานร่วมกับองค์กร พัฒนาเอกชนและ ประสานงานกับหน่วยงาน ของรัฐกดดันเรืออวนลาก (คู่) โดยสร้างและวาง “อุ หย่า” (ปะการังเทียม พื้นบ้านเพื่อกันอวนลาก)	โครงการพัฒนา ชุมชนประมง ขนาดเล็ก จ.สงขลา 2538
ชาวประมงเล็ก (อวนลอย)- ชาวประมงเล็ก (อวน ลาก)	ชายฝั่งอ่าวไทย บริเวณบ้านสวนกง ต.นาทับ อ.จะนะ และบ้านใน ไร่ ต.ตลิ่งชัน อ.เทพา จ.สงขลา	พ.ศ. 2538	- ทั้งสองกลุ่มอยู่ในหมู่บ้าน เดียวกัน - ชาวประมงอวนลากถือว่าอวน ลอยกีดขวางและไม่มีเครื่องหมาย ชัดเจน - ชาวประมงอวนลอยถือว่าเรือ อวนลากทำอวนลอยเสียหาย	ไม่มีข้อมูล	โครงการพัฒนา ชุมชนขนาดเล็ก จ.สงขลา 2538

ตารางที่ 5 ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งระหว่างกลุ่มชาวประมงที่มีขนาด วิธีการและการใช้เครื่องมือประมงแตกต่างกัน (ต่อ)
ที่มา: สัมภาษณ์จาก อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543)

ลักษณะความขัดแย้ง	พื้นที่	ช่วงเวลา	ผลกระทบ/ความรุนแรง	รูปแบบการแก้ปัญหา/ ผลลัพธ์	แหล่งข้อมูล
ชาวประมงเพาะเลี้ยง (ปลากระชัง)-กลุ่มทำ นากุ้ง	ชายฝั่งอ่าวไทย บริเวณคลองนาทับ จ.สงขลา	พ.ศ. 2534-2535	-การปล่อยน้ำเสียจากนากุ้งลง คลองนาทับทำให้ปลาในกระชัง ตาย - ปี 2533-2534 จำนวนผู้เลี้ยง ลดลงจาก 70 ราย เหลือ 20 ราย คาดว่าจะเลิกเลี้ยงกันไปในปี นี้	ร้องเรียนให้ข้อมูลผ่าน องค์กรพัฒนาเอกชนใน พื้นที่(โครงการพัฒนา ประมงขนาดเล็ก จ.สงขลา)	แลได้ ม.ค.-ธ.ค. 2534-2535
ชาวประมงเล็ก- นายทุน เจ้าของ โรงงานปลาป่นที่ ปล่อยน้ำเสียปลาและ กลุ่มที่ทำนากุ้ง	ชายฝั่งอ่าวไทย แถบ บ้านนาเสมียน ต.นา ทับ อ.จะนะ จ.สงขลา	พ.ศ. 2540	จำนวนโรงงานปลาป่นมีเพิ่มมาก ขึ้นเรื่อยๆ ปล่อยน้ำเสียไหลลง คลอง สัตว์น้ำลดน้อยลง ป่าชาย เลนถูกทำลายเพื่อทำนากุ้ง	ไม่มีข้อมูล	โครงการพัฒนา ชุมชนประมง ขนาดเล็ก จ. สงขลา 2540

ตารางที่ 5 ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งระหว่างกลุ่มชาวประมงที่มีขนาด วิธีการและการใช้เครื่องมือประมงแตกต่างกัน (ต่อ)
ที่มา: สังเคราะห์จาก อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543)

จากสถานการณ์ความขัดแย้งในอดีตที่ผ่านมาของสังคมไทย บ่งชี้ว่าปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนและสิทธิมนุษยชนนั้นมีมานานมากแล้ว และปัจจุบันยังคงมีปรากฏให้เห็นเป็นข่าวอย่างต่อเนื่อง แม้หลายฝ่ายพยายามออกมาช่วยกันแก้ปัญหาแต่นับว่าเป็นสิ่งที่ยากจะเกิดเป็นรูปธรรมในสังคมไทยในภาวะที่เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมสูง นโยบายแห่งรัฐที่ยังก้าวไม่พ้นจากวิธีคิดเชิงเดียวจึงยังคงเกิดโครงการต่างๆ และนำมาซึ่งผลกระทบต่อชุมชนในสังคมไทย จะเห็นได้ว่านับจากอดีตจวบจนปัจจุบันยังพบว่าปัญหาเกิดวนเวียนในประเด็น ไม่แตกต่างกันมากนัก จากข้อมูลที่ผู้วิจัยรวบรวมจากข่าวต่างๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นสิทธิชุมชน (ตารางที่ 6) นั้นพบว่า ปัญหาส่วนใหญ่ยังคงเป็นเรื่องของปากท้อง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต การทำมาหากิน อาทิ ที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย การบุกรุกป่า การประกาศเขตอนุรักษ์ซ้อนทับที่ดินทำกินของชาวบ้าน การแย่งชิงทรัพยากรน้ำ ปัญหาน้ำในแม่น้ำ ลำคลองเน่าเสีย หากแต่รูปแบบความเคลื่อนไหวทางสังคม หรือยุทธวิธีในการตอบโต้จากการถูกเบียดขับอาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์โลก และเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก้าวหน้าส่งผลให้การเชื่อมโยงข่าวสารจากทั่วสารทิศมีได้ทั่วถึง และรวดเร็วต่อการรับรู้ ดังนั้นรูปแบบการตอบโต้ของชุมชน หรือความเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนเพื่อการได้มาซึ่งสิทธิของชุมชนจึงเปลี่ยนไปบ้างจากเดิม อาทิ การใช้การเรียนรู้ฐานข้อมูลวิชาการเป็นเครื่องต่อรองกับอำนาจรัฐ การรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อการจัดทำแบบแผนธรรมนูญชุมชนเพื่อพิทักษ์รักษาทรัพยากร ตลอดจนการจัดการทรัพยากรด้วยชุมชนเอง อนึ่งจากหลายๆ ปัญหาด้านสิทธิชุมชนผู้วิจัยขอล่าวถึงเฉพาะประเด็นตัวอย่างล่าสุด กรณีวิกฤตโลกร้อนที่ได้มีการออกมาตรการแก้ปัญหาโลกร้อนต่างๆ ซึ่งดูเหมือนจะสร้างปัญหาและมีแนวโน้มทำให้การละเมิดสิทธิชุมชนรุนแรงยิ่งขึ้น (“บางกอกทอล์ค: โลกร้อนทำให้ละเมิดสิทธิชุมชนรุนแรงขึ้น” 2552) ดังที่ เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง ผู้ประสานงานทำงานเพื่อโลกเย็นที่เป็นธรรม กล่าวว่

“...จากทิศทางการเจรจาโลกร้อนที่ดำเนินอยู่เป็นไปได้อย่างสูงมากว่า ผลที่ออกมา กลไกการแก้ไขวิกฤตโลกร้อนจะส่งผลต่อสังคมไทย ในระดับพื้นที่ต่างๆ ในแง่ที่จะเพิ่มความรุนแรงของการละเมิดสิทธิชาวบ้าน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมสูงขึ้นไปจากระดับที่เป็นอยู่ ทั้งที่ การพัฒนาที่ผ่านมามักจะส่งผลให้เกิดการละเมิดสิทธิคนไทยอยู่แล้ว โดยเฉพาะกลุ่มรากหญ้า คนเล็ก คนน้อย คนชายขอบซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ หากพิจารณาจากกลไกการพัฒนาบ้านเราที่เป็นอยู่...”

ขณะที่ สิทธิโชค แจกปาทาน ตัวแทนเครือข่ายประมงพื้นบ้านภาคใต้ (“บางกอก
ทอล์ค: โลกร้อนทำให้ละมิดสิทธิชุมชนรุนแรงขึ้น” 2552) กล่าวว่า

“...ประมงเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการ
เกิดวิกฤตโลกร้อน คือ ผลกระทบจากระดับน้ำทะเลที่เพิ่มขึ้น
อากาศแปรปรวน เกิดภัยพิบัติ ทำมาหากินไม่ได้เต็มที่ บ้าง
สูญเสียชีวิต น้ำทะเลอุ่นขึ้น สัตว์น้ำลดลง หายาก รายได้
ลดลง การจะลดก๊าซโลกร้อนหรือเตรียมรับมือโลกร้อนต่าง ๆ
ควรต้องอยู่บนหลักการสำคัญคือ ให้สิทธิชาวบ้านเป็นคน
จัดการตั้งบนพื้นฐานทรัพยากร และองค์ความรู้ในพื้นที่ สิ่งที่
ทำได้เลยตอนนี้ ถ้ารัฐมีความจริงใจและตั้งใจแก้ไขปัญหาโลก
ร้อนจริง คือหยุดและทบทวนโครงการพัฒนาพลังงานและ
โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งต่างๆ ตัวการใหญ่ปล่อย
ก๊าซโลกร้อนบ้านเรา แล้วหันมารับรองสิทธิการสนับสนุน
การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนประมงชายฝั่ง...”

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเปรียบได้กับดาบสองคม
จะได้ประโยชน์หรือโทษต้องขึ้นอยู่กับผู้ใช้ว่าจะใช้อย่างไรให้อีกคมไม่ทำร้ายตนเองและชุมชน
ตลอดจนสังคมโดยรวม จากความเป็นเหตุเป็นผลของการพัฒนานั้นผู้วิจัยมองว่ายังอยู่บนพื้นฐาน
ของวิถีคิดแบบรัฐที่เป็นลักษณะเชิงเดี่ยว เมื่อคิดจะทำโครงการใดๆ ก็ตาม มักเริ่มต้นที่การสำรวจ
พื้นที่โดยกลุ่มบริษัทตัวแทนสัมปทานจากรัฐ เมื่อพบว่าพื้นที่ชุมชนดังกล่าวเหมาะสมต่อโครงการ
ตามนโยบายโดยยึดแบบรายงาน จากผลการสำรวจของบริษัทตัวแทนดังกล่าวเป็นข้อมูลเบื้องต้น
แล้ว เสียงจากชุมชนหรือความเป็นชุมชน มักถูกมองข้ามเสมอ จึงนำมาซึ่งความขัดแย้งทั้งภายใน
ชุมชน และระหว่างชุมชนกับรัฐ เป็นต้น ผู้วิจัยมองว่าหากความเป็นเหตุเป็นผลเพื่อนำไปสู่การ
พัฒนานั้นปรับเปลี่ยนวิถีคิด มองในความซับซ้อนของชุมชน มากกว่าการมองที่ผลประโยชน์ของ
กลุ่มอุตสาหกรรมส่วนกลางแล้วนั้น ความขัดแย้ง ความเหลื่อมล้ำในสังคมน่าจะมีแนวโน้มที่ลดลง
จากที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะนั่นหมายถึงการลดการใช้อำนาจจากรัฐลงไป และเพิ่มอำนาจให้กับ
ชุมชนมากขึ้น

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
2536	ต.ลำเลียง จ.ระนอง	ชุมชนตำบล ลำเลียง จังหวัดระนอง	ภาครัฐให้สัมปทานกับนายทุนซึ่งเป็นกำนันในตำบล ให้เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่สวนของชาวบ้าน ในปี 2536 จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกำนันกับชาวบ้านอย่างรุนแรง	ชาวบ้านเริ่มรวมกลุ่มกันเพื่อปกป้องสิทธิของชุมชนจากการรุกตัวของภาครัฐ จนสุดท้ายผู้ว่าราชการจังหวัดระนองต้องสั่งระงับสัมปทานไปในที่สุด	อชิษฐา อ้อตวงษ์ (2553ก) 29 มิถุนายน 2553
2541	ต.บ่อนอก ต.หินกรูด อ.เมือง จ.ประจวบฯ	ชุมชน บ่อนอก- หินกรูด จ.ประจวบคีรีขันธ์	เมื่อวันที่ 8-10 ธันวาคม 2541 ชาวบ้านชุมชนคัดค้านโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังความร้อนจากถ่านหิน ในพื้นที่ต.บ่อนอก ต.หินกรูด อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์	ชาวบ้านรวมตัวชุมนุมคัดค้าน	คณะกรรมการสิทธิ มนุษยชนแห่งชาติ (2545)

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
2542	ต.คลองด่าน อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา	ชุมชนคลองด่าน และใกล้เคียง	ชาวบ้านคัดค้านการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย คลองด่าน เนื่องจากส่งผลกระทบต่อด้านมลพิษ อย่างรุนแรงต่อชุมชน และกระทบต่อแหล่ง ทรัพยากรด้านการประมงของชุมชน และ พบว่าโครงการก่อสร้างเป็นการละเมิดต่อ สิทธิชุมชน มีการรบกวนการดำเนินโครงการ โดยชุมชนไม่รับรู้ข้อมูล ปกปิดข้อมูลการ ประกวดราคา ละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานตาม พระราชบัญญัติ พ.ศ. 2540 ตลอดจน เลี่ยง การทำประชาพิจารณ์ อันเป็นการละเมิดต่อ สิทธิชุมชนตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2540	การตอบโต้ของชุมชนเริ่มตั้งแต่ การทำหนังสือร้องเรียนไปยัง หน่วยงานต่างๆ ของรัฐตั้งแต่ ระดับท้องถิ่นจนถึง ระดับประเทศ และในที่สุด ทางออกสุดท้ายคือการรวมพลัง ชุมชนร่วมชุมนุมนอกพื้นที่ เมื่อ วันที่ 23 มีนาคม 2542 ซึ่งเป็น การเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อ ประกาศให้สังคมได้รับรู้ เป็น การเคลื่อนไหวต่อสู้ ต่อรอง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิชุมชนบ้าน คลองด่าน	สุภรนต์ โรจนไพ วงศ์ และดาวัลย์ จันทร์หัสดี (2550)

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553 (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของ ชุมชน	ที่มาข้อมูล
2545	บ้านโคกสัก อ.จะนะ จ.สงขลา	ชุมชน บ้านโคกสัก อ.จะนะ จ.สงขลา	ประชาชนรวมตัวกันประมาณ 1500 คน ร่วมเคลื่อนขบวนจากบ้านโคกสักเพื่อคัดค้านโครงการท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซีย เข้าสู่ถนนหน้าโรงแรมเจ.บี หาดใหญ่ และมีผู้ได้รับบาดเจ็บจากการปะทะกันระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ของรัฐ	ชุมนุมประท้วงต่อต้าน	คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (2548)
2545	อำวมาหยง เกาะพีพี จ.กระบี่	ชุมชนดั้งเดิม เกาะพีพี จ.กระบี่	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตท้องที่กลุ่มอนุรักษ์อุทยานแห่งชาตินพรัตน์ธาราและหมู่เกาะพีพีจังหวัดกระบี่และชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมจังหวัดกระบี่ที่มีบ้านเรือนอาศัยอยู่บริเวณรอบอำวมาหยงจำนวน 19 คน ร่วมกันเป็น โจทก์ยื่นฟ้องหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและบริษัทถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง “เดอะบีช” เป็นจำเลย	ยื่นฟ้องหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและบริษัทถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง “เดอะบีช” เป็นจำเลย	อชิษฐา อีตวงษ์ (2553จ) 29 มิถุนายน 2553

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553 (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของ ชุมชน	ที่มาข้อมูล
2546	อ.ปากพ่อง จ.นครศรีฯ	ชุมชน ต.ขนานนาก และ ชุมชนใกล้เคียง อ.ปากพ่อง	การถมคลองสาธารณะเพื่อโครงการ ชลประทานน้ำเค็มบ้านบ่อคณทิจที่จะกำหนด โซนเลี้ยงกุ้งเกิดผลกระทบต่อชาวบ้านได้ความ เดือดร้อน ไม่มีแหล่งน้ำและคลองระบายน้ำ จากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ และยังทำลายฐาน อาหารอันยาวนานของชุมชนอีกด้วย	ชาวบ้านทำหนังสือร้องเรียน ถึงหน่วยงานต่างๆ ที่ เกี่ยวข้อง แต่ไม่มีคำตอบที่ ชัดเจนและความบ่าเบียดใน การแก้ปัญหาของชุมชน	อภุชชัย ศิริเทศ (2553) ทีมงานเอ็นจีโอ 10 พฤษภาคม 2553
2547	อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ต.ขนานนาก	ชุมชนห้วยน้ำขาว อ.คลองท่อม จ.กระบี่	ความขัดแย้งของชุมชนห้วยน้ำขาวกับรัฐ โดย ชุมชนคัดค้านการให้สัมปทานป่าไม้ในผืนป่า ห้วยน้ำขาว เพื่อทำเป็นป่าเศรษฐกิจ สวน ยางพารา สวนปาล์ม ส่งผลกระทบต่อวิถีการ ดำรงชีวิต พบว่าลำน้ำเหือดแห้งเพราะไม่มีป่า ต้นน้ำที่เคยอุดมสมบูรณ์ และเกิดเหตุการณ์น้ำ หลากท่วมบ้านเรือนประชาชน	จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ รวมพลัง ชุมชนเพื่อคัดค้านหน่วยงาน ของรัฐ ต่อต้านต่ออำนาจรัฐ จนเป็นผลสำเร็จได้ป่าคืนสู่ ป่าชุมชนของชุมชนห้วยน้ำ ขาว	อชิชญา อ้อดวงษ์ (2553ค) 29 มิถุนายน 2553

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553 (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับ ผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของ ชุมชน	ที่มาข้อมูล
2549	ต.ลำเลียง จ.ระนอง	ชุมชนตำบล ลำเลียง จังหวัด ระนอง	-เมื่อปี 2549 เจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติ สัตว์ ป่า และพันธุ์พืช มาปิดป้ายกำหนดแนวเขต อุทยาน -เมื่อปี 2552 ความขัดแย้งจากการที่เจ้าหน้าที่จาก กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ลงมาทำ GPRS และปักปันเขตอีกครั้งในพื้นที่ซึ่งเคยมี ปัญหาเมื่อปี 2549 ว่าเป็นเขตป่าชายเลน	ชาวบ้านเริ่มรวมกลุ่มกันเพื่อ ปกป้องสิทธิของชุมชนจาก การรुकล้ำของภาครัฐ	อชิษฐา อ้อตวงษ์ (2553ค) 29 มิถุนายน 2553
2552	จ.สงขลา	ชาวประมง พื้นบ้าน จังหวัด สงขลา	“การทิ้งขยะสารพิษเบื้อวจ่ายเงินค่าชดเชย” กรณี บริษัทรับสัมปทานขุดเจาะน้ำมันในอ่าวไทย บริเวณริมชายฝั่ง จ.สงขลา สร้างผลกระทบด้าน สิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกากของเสียลงสู่ทะเลอ่าว ไทยโดยภายหลังการตรวจสอบพบว่าไม่ได้ส่ง กากของเสียเข้าโรงผลิตปูนซีเมนต์แต่อย่างใด	ตัวแทนชาวประมงใน จ.สงขลา ยื่นเรื่องร้องเรียนต่อ คณะกรรมการ อุตสาหกรรม สภาผู้แทนราษฎร	เดลินิวส์ 7 พฤศจิกายน 2552

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ.2536-2553 (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับ ผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
2552	อ.แม่สอย จ.เชียงใหม่	ชุมชนตำบลแม่ สอยและชุมชน ริมสองฝั่งแม่น้ำ ปิงมายาวนาน ตั้งแต่จังหวัด เชียงใหม่ ลำพูน ตาก กำแพงเพชร และนครสวรรค์	วันที่ 14 ธันวาคม 2552 ชาวบ้าน อ.แม่ สอย ร่วมกันชุมนุมคัดค้านการก่อสร้าง ประตูระบายน้ำแม่สอย ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ของกรม ชลประทาน ซึ่งเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่ จะก่อผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนอย่าง ใหญ่หลวงเนื่องจากเขื่อนสร้างขวางกั้น แม่น้ำปิง อันเป็นเหมือนสายเลือดที่หล่อ เลี้ยงคนตำบลแม่สอยและชุมชนริมสองฝั่ง แม่น้ำปิงมายาวนานตั้งแต่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ตาก กำแพงเพชร และนครสวรรค์	ชุมนุมประท้วงและมีกิจกรรมเชิง สัญลักษณ์ “กรมชลฯมัดมือชก” โดยมีชาวบ้านแสดงปิดหู ปิดตา ปิด ปาก มัดมือมัดขาเพื่อสื่อความหมาย ว่าที่ผ่านมา กรมชลประทาน ได้ ปกปิดข้อมูลมาโดยตลอด	http://www.prachatai.com/journal/2009/12/27013 5 พฤษภาคม 2553

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553 (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับ ผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
2552	อ.ท่าแซะ จ.ชุมพร	ชาวประมง พื้นบ้าน	การสร้างเขื่อนกั้นน้ำและกั้นน้ำท่วม ลอคคลองทำแก้มลิงเพื่อแก้ปัญหา ตัวเมืองชุมพรทำให้มีน้ำขังและเกิดปัญหา น้ำเสีย กระทบต่อชุมชนที่ทำมาหากิน ตลอดชายฝั่งความยาว 250 กิโลเมตร	มีการรวมตัวกันกำหนดยุทธศาสตร์ ช่วยเหลือชาวประมงพื้นบ้าน โดย 6 สภาองค์กรชุมชน ต.ปากน้ำ ต.ท่ายาง ต.นาชะอัง ต.ชุมโค และ ต.บางน้ำจืด	โฟกัสภาคใต้ 26 กันยายน - 2 ตุลาคม 2552
2552	จ.สุราษฎร์ธานี	เกษตรกร	การจัดสรรที่ดินของรัฐที่ไม่เป็นธรรม ต่อนายทุนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ	การชุมนุม การบุกยึดสวนปาล์มที่ อำเภอชัยบุรี อีกรวมบุกยึดสวน ปาล์มที่อำเภอคีรีรัฐนิคม ถูกสลาย การชุมนุมอย่างรุนแรง มีการตาย เกิดขึ้น ไร้ทรัพย์สินชาวบ้าน	โฟกัสภาคใต้ 26 กันยายน - 2 ตุลาคม 2552
2552	จ.สงขลา	ชาวประมง	บริษัทรับสัมปทานขุดเจาะน้ำมันในอ่าว ไทย บริเวณริมชายฝั่ง จ.สงขลา สร้าง ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยการทิ้งกาก ของเสียลงอ่าวไทย	ส่งตัวแทนยื่นหนังสือร้องเรียนต่อ คณะกรรมการการอุตสาหกรรม สภาผู้แทนราษฎร	เดลินิวส์ 7 พฤศจิกายน 2552

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553 (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับ ผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
2552	อ.มาบตาพุด จ.ระยอง	ชุมชน มาบตาพุด	ตัวแทนชาวบ้านมาบตาพุด ฟ้องร้อง คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติที่ไม่ ประกาศให้ตำบลและเทศบาลมาบตาพุด และพื้นที่ข้างเคียงที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม รุนแรงเป็นเขตควบคุมมลพิษ ซึ่งศาล ปกครองระยองได้พิพากษาให้ประกาศเขต ควบคุมมลพิษ	ตัวแทนชาวบ้านมาบตาพุดฟ้องร้อง คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ	http://www.isranews.org /community/index.php?option=com_content&task= view&id=410&Itemid=9 24 ธันวาคม 2552
2552	อ.มาบตาพุด จ.ระยอง	ชุมชน มาบตาพุด	ความล่าช้าในการออกกฎหมายรองรับด้าน สิทธิชุมชน ตามรัฐธรรมนูญ แห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 67	ภาคประชาชนและกลุ่มสมาคม สภาวะโลกร้อนร่วมกันเรียกร้องให้ รัฐเร่งออกกฎหมายลูก รองรับ รัฐธรรมนูญมาตรา 67 วรรคสอง	เนชั่นสุดสัปดาห์ 16 ตุลาคม 2552

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553 (ต่อ)
ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับ ผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
2552	จ.สงขลา	ชาวประมง พื้นบ้าน จังหวัดสงขลา	“การทิ้งขยะสารพิษเบื้อวจ่ายเงิน ค่าชดเชย” กรณีบริษัทรับสัมปทานชุด เจาะน้ำมันในอ่าวไทย บริเวณริมชายฝั่ง จ.สงขลา สร้างผลกระทบด้าน สิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกากของเสียลงสู่ ทะเลอ่าวไทยโดยภายหลังการตรวจสอบ พบว่าไม่ได้ส่งกากของเสียเข้าโรงผลิต ปูนซีเมนต์แต่อย่างใด	ตัวแทนชาวประมงใน จ.สงขลา ยื่นเรื่องร้องเรียนต่อคณะกรรมการ การอุตสาหกรรม สภาผู้แทนราษฎร	เดลินิวส์ 7 พฤศจิกายน 2552
2553	จ.ปทุมธานี	ชุมชนคลอง เชียงรากน้อย	สภาพคลองที่น้ำเน่าเสียอันเกิดจากการ ปล่อยน้ำเสียจากนิคมอุตสาหกรรม วนครที่เชื่อมท่อระบายน้ำเสียโดยตรงลง คลองเชียงรากน้อยก่อนไหลลงสู่แม่น้ำ เจ้าพระยา	ชุมชนไม่มีโอกาสได้ใช้สิทธิของตน แต่จำเป็นต้องยอมรับสภาพน้ำเน่าเสีย รับรู้ว่ามึมลพิษ แต่ไม่มีโอกาสได้รับ ข้อมูลว่ามีอะไรบ้าง	กรีนพีซ (ประเทศไทย) 23 พฤษภาคม 2553

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553 (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับ ผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
2553	จ.ตรัง	ชุมชนตลอด สายน้ำ คลองน้ำเจ็ด	คลองน้ำเจ็ดเสื่อมสภาพจากการ ขยายตัวเมือง	รวมกลุ่มการอนุรักษ์ในนาม “คนรักย์ คลองน้ำเจ็ด” สร้างจิตสำนึกให้ชุมชน กำหนดให้มีการบำบัดน้ำเสียก่อน ปล่อยลงคลอง	มติชนรายวัน 6 พฤษภาคม 2553
2553	จ.ตรัง	ชุมชนท่าจีน จ.ตรัง	แม่น้ำตรังและความอุดมสมบูรณ์ที่เริ่ม จะเปลี่ยนไป แม่น้ำแคบลงจากเดิม จากการรุกล้ำของชุมชนเมือง ตัวบ่งชี้ สำคัญ	รวมกลุ่มการอนุรักษ์ผ่านกิจกรรม “ภูมิรักษ์ พัทธภัยสายน้ำตรัง” ก่อนจะ สายเกินแก้	มติชนรายวัน 2 เมษายน 2553
2553	อ.เขียงยืน จ.มหาสารคาม	ชาวบ้านใน ชุมชน	กรณีตำรวจภูธรภาค 4 ขอใช้พื้นที่ป่า สาธารณะประโยชน์โคกหนองคอง ต.กู่ทอง 200 ไร่ เป็นสถานที่ก่อสร้าง กองบังคับการตำรวจภูธรภาค 4	ร่วมกันทำประชาพิจารณ์ที่วัดโพธิ์ชัย บ้านโจด ต.กู่ทอง อ.เขียงยืน โดยส่วน ใหญ่คัดค้านเนื่องจากกระทบต่อวิถี ชีวิตของชาวบ้าน	มติชนรายวัน 30 มีนาคม 2553

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553 (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
2553	อ.ลานสกา จ.นครศรีฯ	ชาวบ้านในชุมชน	กรณีเทศบาลนครศรีธรรมราชดึงน้ำจากคลองท่าใหญ่ เขตขุนทะเล พื้นที่ลานสกาไปใช้และเก็บเงินชาวบ้านในเขตเทศบาลนคร ได้หลานแสนบาท แต่ชาวบ้านดันน้ำไม่เคยได้รับผลตอบแทนซึ่งในที่นี่ไม่ได้หมายถึงตัวเงินแต่ต้องการให้เทศบาลนครหรือการประปาส่วนภูมิภาคคืนกำไรให้ ชาวลานสกาบ้าง ใช้ทรัพยากรในพื้นที่ลานสกาแล้วก็ควรช่วยกันอนุรักษ์ต้นน้ำ	ยื่นหนังสือร้องเรียน	มติชนรายวัน 30 มีนาคม 2553
2553	จ.สงขลา	ชาวประมง พื้นบ้าน	จากการขูดเจาะน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ พบคราบน้ำมัน คราบจารบี ลอยเกลื่อนชายฝั่งในพื้นที่ 4 อำเภอของ จ.สงขลา ส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ และยังไม่ได้รับการแก้ไขปัญหา	ประท้วงชุมนุมปิดอ่าว กลุ่มประมงพื้นบ้านนำเรือลอยต่ำกว่า 50 ลำ ลอยลำปิดบริเวณทางเข้า-ออก ทำเรื่อน้ำลึกสงขลา อ.สิงหนคร จ.สงขลา	คมชัดลึก 28 เมษายน 2553

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553 (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
2553	จ.ปทุมธานี	ชุมชนคลองเชียง รากน้อย	สภาพคลองที่น้ำเน่าเสียอันเกิดจากการ ปล่อยน้ำเสียจากนิคมอุตสาหกรรมนวนคร ที่เชื่อมท่อระบายน้ำเสียโดยตรงลงคลอง เชียงรากน้อยก่อนไหลลงสู่แม่น้ำ เจ้าพระยา	ชุมชนไม่มีโอกาสได้ใช้สิทธิของตน แต่จำเป็นต้องยอมรับสภาพน้ำเน่าเสีย รับรู้ว่ามียมลพิษ แต่ไม่มีโอกาสได้รับ ข้อมูลว่ามีอะไรบ้าง	กรีนพีซ (ประเทศไทย) 23 พฤษภาคม 2553
2553	อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี	ชุมชนชาว อ.สวนผึ้ง	ปัญหาที่ดินได้แก่การบุกรุกพื้นที่ป่าของ กลุ่มทุนต่างถิ่นและการต่อสู้ของชาวบ้าน เพื่อพิสูจน์สิทธิที่ดินทำกินซึ่งอยู่อาศัยมา นาน	ชุมนุมประท้วง และยื่นหนังสือเรียกร้องการพิสูจน์ สิทธิที่ดินที่ไม่เป็นธรรมและ เรียกร้องให้มีการแก้ไขใน กระบวนการด้านกฎหมาย	เนชั่นสุดสัปดาห์ 1 ตุลาคม 2553

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553 (ต่อ)
ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	พื้นที่	ผู้ได้รับ ผลกระทบ	รายละเอียดโดยสังเขป	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
2553	อ.ท่าศาลา จ.นครศรีฯ	ชุมชนในพื้นที่ หมู่ 3 ต.บางกลาย อ.ท่าศาลาและ อำเภอใกล้เคียง	ชาวบ้านที่ร่วมรับฟังความคิดเห็นการ ประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ของโครงการก่อสร้างศูนย์สนับสนุนการ ปฏิบัติการงานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมใน อ่าวไทย ได้แสดงความเห็นคัดค้านและ ยืนยันไม่ต้องการให้บริษัทเชพรอน ประเทศ ไทย เข้ามามาก่อสร้าง	-แสดงความคิดเห็นคัดค้านจากการ เข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นของ โครงการประเมินผลกระทบ -ชุมนุมประท้วง บนถนนหน้าอบต. พร้อมจุดไฟเผาป้ายชื่อบริษัทเซ พรอนฯ	มติชนรายวัน 10 มีนาคม 2553
2553	จ.สตูล	ชุมชน ต.ปากบารา และ ต.บ่อเจ็ดลูก และ ชุมชนใกล้เคียง	เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2553 ชาวบ้านร่วม 300 คน เดินทางจากปากบารา มาหน้าศาลา กลาง จ.สตูล เพื่อหยุดโครงการก่อสร้าง ทำเรื่อน้ำลึกปากบาราแลนบิเด นิคม อุตสาหกรรม ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล	รวมตัวกันชุมนุมและยื่นหนังสือ คัดค้านการก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกปาก บารา	ซิดชนก (2553)

ตารางที่ 6 ปัญหาด้านสิทธิชุมชนในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2536-2553 (ต่อ)
ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

8. สิทธิชุมชนคลองนาทับ: ความเป็นเหตุเป็นผลของการพัฒนา

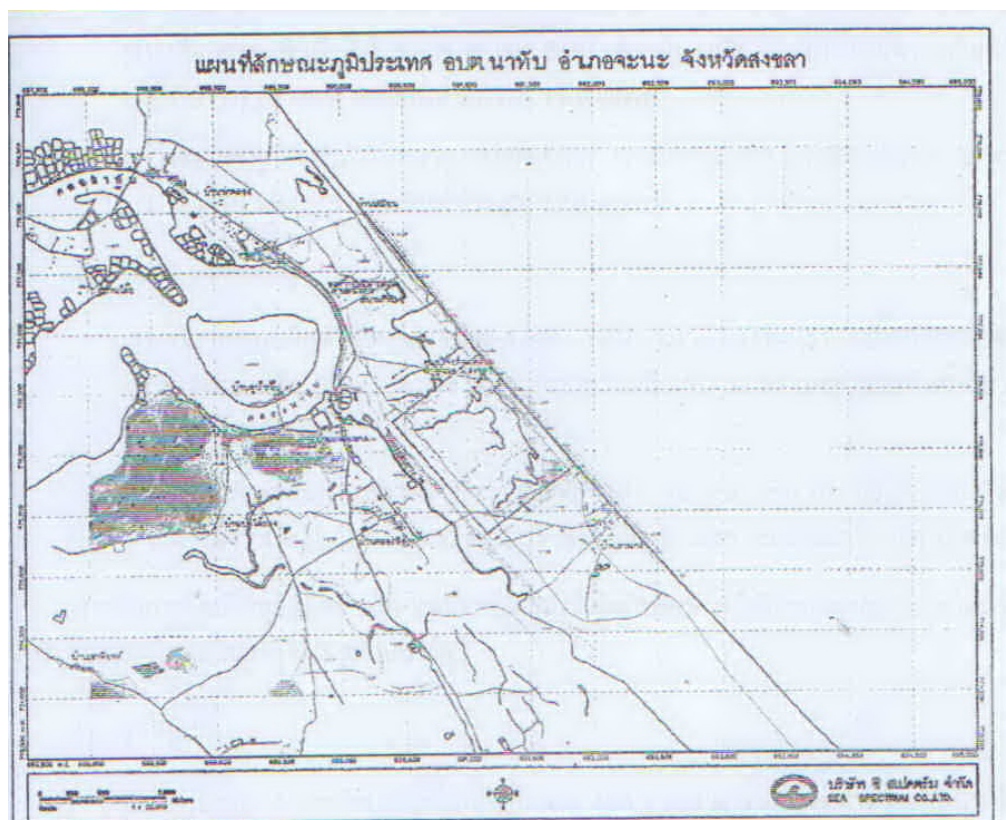
การพัฒนาที่ให้ความสำคัญในการเร่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศโดยมุ่งนำทรัพยากรของชุมชนไปใช้ประโยชน์ และขาดความละเอียดอ่อนต่อความซับซ้อนของวิถีชุมชนได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนในสังคมไทยไปทั่วทุกภูมิภาค เมื่อการรุกรานสิทธิอันเกินกว่าขอบเขตที่ชุมชน จะรับได้และกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิต จึงนำไปสู่การลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิอันชอบธรรม เฉกเช่นชุมชนคลองนาทับ ซึ่งแม้ว่าความขัดแย้งของชุมชนคลองนาทับ จะไม่ได้รุนแรงเหมือนเช่นกรณีอื่นๆ แต่พวกเขาเหล่านี้ กำลังอยู่ในภาวะความเคลือบแคลงสงสัยถึงประเด็นปัญหาจากโครงการต่างๆ ของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อแหล่งทรัพยากร ทั้งที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงหรือโดยอ้อม แต่ปัญหาเหล่านั้นก็ยังคาราคาซัง ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างชัดเจน หรืออาจกล่าวได้อีกนัยว่าพวกเขาอยู่ในภาวะจำยอม เนื่องจากไม่สามารถคัดค้านอำนาจจากรัฐหรือทุนได้ ประชาชนคิดเพียงว่าพวกเขาเสี่ยงเล็กๆ ระดับรากหญ้าจะไปสู้อะไรได้กับอำนาจจากหน่วยงานรัฐ หรือแม้กระทั่งกลุ่มทุนเอกชน

คลองนาทับเปรียบเสมือนสายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนคลองนาทับมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน เป็นฐานทรัพยากรสำคัญที่ชุมชนคลองนาทับมีสิทธิอันชอบธรรมในการเข้าถึงได้โดยตรง และ ใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพของชุมชน ตลอดจนมีสิทธิในการดูแลและอนุรักษ์ฐานทรัพยากร นี้ไว้ให้แก่ชุมชนคลองนาทับตลอดไป เพื่อธำรงไว้ซึ่งอาชีพให้แก่ลูกหลานของชุมชน และเมื่อใดที่เกิดการรุกรานสิทธิอันชอบธรรมของชุมชน นั้นย่อมหมายความว่า ชุมชนเองก็มีสิทธิที่จะปกป้อง ทรัพยากรซึ่งเป็นสิทธิโดยธรรมชาติของชุมชน เป็นสิทธิชุมชนที่ถูกต้อง ไม่จำเป็นจะต้องได้รับการ รับรองโดยรัฐแต่อย่างใด หากแต่รัฐต้องยอมรับอย่างละเอียดละมียมิได้ การพัฒนาของรัฐกล่าวได้ว่า เป็นตัวการสำคัญในการทำลายทรัพยากรของชุมชนและทำลายสิทธิชุมชน

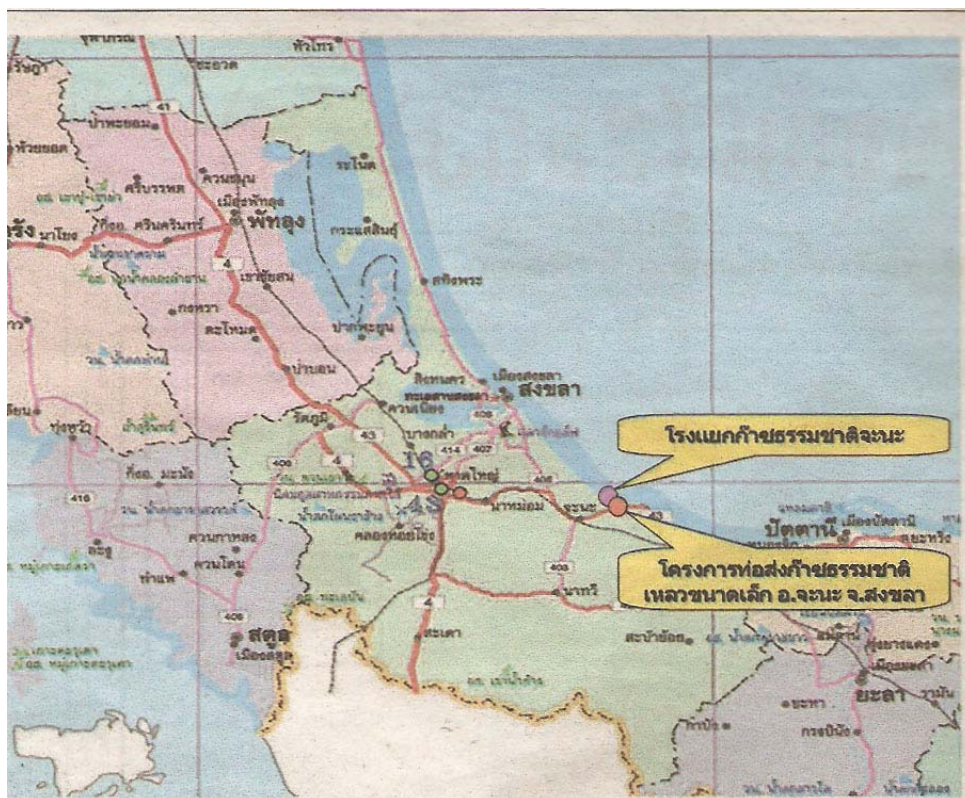
สำหรับพื้นที่อำเภอจะนะ มีแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ตำบลนาทับนับได้ว่าเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์มากพื้นที่หนึ่งทางภาคใต้ของประเทศ มีแหล่ง ทรัพยากรทั้งทะเลและคลองขนาดใหญ่ ซึ่งเข้าข่ายตามคุณสมบัติหนึ่งของโครงการขนาดใหญ่ ดังเช่น การก่อสร้างโรงไฟฟ้าโรงแยกก๊าซธรรมชาติ (ภาพที่ 2) ทำเรื่อน้ำลึกเพราะมีแม่น้ำสำคัญจาก พื้นที่หลังท่าเรื่อน้ำลึกไหลลงสู่ทะเลหลายสายและหนึ่งในนั้นคือ คลองนาทับ อนึ่งลักษณะทาง ธรรมชาติของพื้นที่ตำบลนาทับ ที่เอื้ออำนวยในการขนส่งทางน้ำเป็นอย่างมาก กอปรกับลักษณะ ทางภูมิศาสตร์ที่สามารถการเชื่อมโยง ไปยังพื้นที่ใกล้เคียงได้อย่างสะดวกทั้งภายในภูมิภาคและ ระหว่างประเทศโดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านอย่างเช่น มาเลเซีย ด้วยเหตุนี้ ตำบลนาทับจึงเป็น ที่ประสงค์ของโครงการต่างๆ จากภาครัฐและเอกชน ที่จะเข้ามาลงทุน เพื่อขยายฐานเศรษฐกิจ

ในภูมิภาค ดังข้อความด้านล่างนี้ (กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี กระทรวงคมนาคม 2551)

“...จากแนวโน้มการค้าระหว่างประเทศที่มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น และเพื่อให้รองรับการพัฒนาตามโครงการความร่วมมือเศรษฐกิจสามฝ่ายคือไทย-มาเลเซีย-อินโดนีเซีย รวมทั้งเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของท่าเรือน้ำลึกบริเวณชายฝั่งอันดามันตอนล่าง ให้สามารถรองรับความต้องการในการขนส่งสินค้า เรือขนส่งสินค้าสามารถเข้าจอดเทียบท่าได้สะดวกตลอดเวลา และสามารถเชื่อมโยงการขนส่งทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ หลังจากพิจารณารายละเอียดในปัจจัยหลายด้านแล้วจึงมีการเลือกพื้นที่ หมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 11 ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา...”

ภาพที่ 1 ลักษณะภูมิประเทศพื้นที่โครงการ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ
ที่มา: เอกสารประชาสัมพันธ์โครงการท่าเรือน้ำลึกครั้งที่ 3

ภาพที่ 2 แผนที่ตั้งโรงเรียนข้าราชการจันนะและโครงการก่อสร้างข้าราชการ
ที่มา: พัน จันทรปาน (2553)

จะเห็นได้ว่า เหตุผลการพัฒนาดังแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ยังคงวนเวียนที่การพัฒนาเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของชุมชนไปพร้อมกัน ตลอดจนส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน นับจากนี้ไปไม่มีใครสามารถล่วงรู้ได้ว่าคลองนาทับซึ่งเป็นเหตุผลของการพัฒนา จะเหลือเพียงคำที่บ่งบอกร่องรอยอดีตที่ว่า “เคยอุดมสมบูรณ์” ดังนั้นก่อนที่จะสายเกินไป ทุกหน่วยงานทั้งรัฐ เอกชนภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ กลุ่มทุนผู้เลี้ยงกุ้ง และชุมชนควรเร่งหาแนวทางแก้ไขแสวงหาทางเลือกเพื่อเป็นทางออกให้กับปัญหาที่อาจขยายผลความรุนแรงขึ้น ประสบการณ์ทั้งในประเทศหรือต่างประเทศที่เคยประสบจึงน่าจะเป็นข้อมูลที่มีคุณประโยชน์ในการนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่ดีเพื่อความมั่นคง เข้มแข็งของชุมชน

9. ทางเลือกเชิงนโยบายจากประสบการณ์ในประเทศและต่างประเทศ

จากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนในสังคมไทยซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับแหล่งทรัพยากรสำคัญของชุมชนและมีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน นโยบายรัฐเป็น

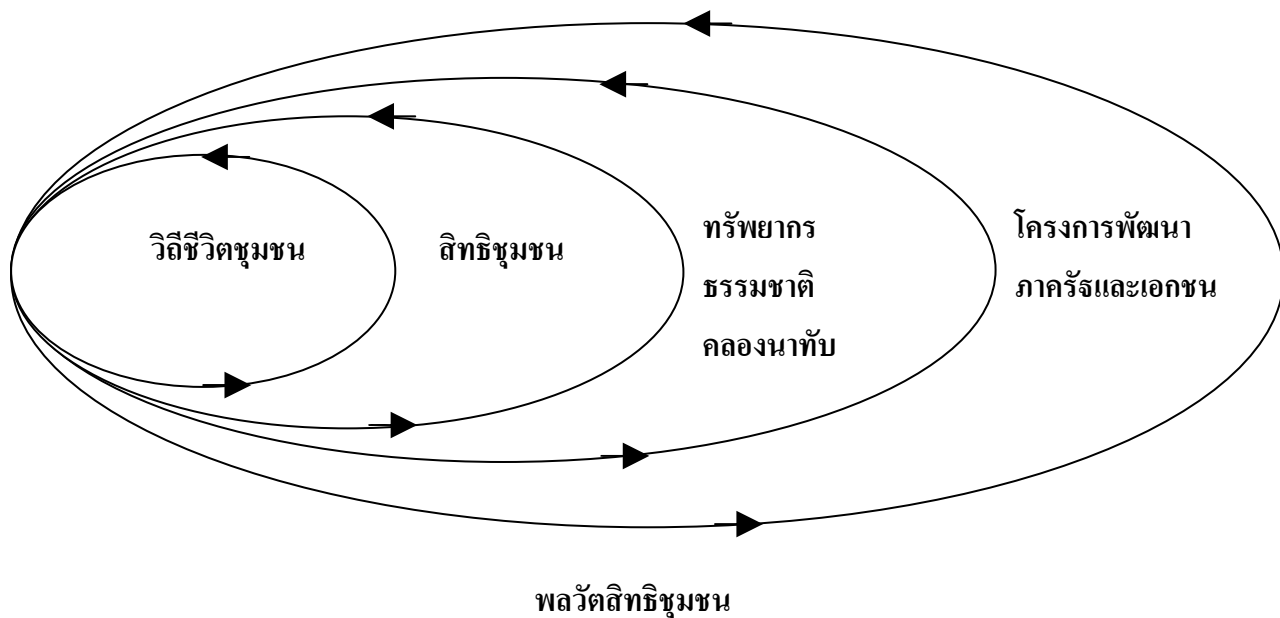
ส่วนสำคัญไม่น้อยที่ทำให้เกิดปัญหา ฉะนั้น สิ่งที่ควรปรับปรุงคือ การปรับเปลี่ยนเงื่อนไขของโครงการต่างๆ และปฏิบัติให้สอดคล้องกับตัวบทกฎหมายและรัฐธรรมนูญที่รัฐได้พยายามกำหนดออกมาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาด้านสิทธิชุมชน รัฐควรสนับสนุนให้มีการยอมรับในสิทธิชุมชน โดยประกาศให้สังคมได้รับรู้ ตลอดจนให้ทุกคนในสังคมมีความรู้และเข้าใจในสิทธิชุมชนอย่างกว้างขวาง กรณีประเทศไทย เลิศชาย ศิริชัย และคณะ (2546) ให้ความเห็นว่า รัฐต้องแสดงบทบาทสำคัญโดยต้องยอมรับระบบความรู้ของชุมชนต่างๆ ที่หลากหลายในการอธิบายและเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ โดยเลิกอคติที่ว่า มีแต่ความรู้ที่ส่งมาจากรัฐเท่านั้นจึงจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องและต้องยอมรับระบบความรู้ของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ที่เป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน รัฐต้องสนับสนุนความเป็นไปได้ต่างๆ ที่จะให้ชุมชนสามารถรักษาพื้นที่ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นต่อชุมชนไว้ได้ ตลอดจนผลิตซ้ำระบบความรู้ของตนไว้ได้

นอกจากนี้รัฐต้องยอมรับระบบอำนาจในการจัดการทรัพยากรว่า ชุมชนก็มีระบบอำนาจของตนเองในการควบคุมดูแล การใช้ทรัพยากรผ่านระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือกฎจารีตของชุมชนและด้วยระบบอำนาจของชุมชนดังกล่าวชุมชนสามารถดูแลทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ในสภาพที่อุดมสมบูรณ์มาหลายร้อยปี และต้องยอมรับว่าการใช้อำนาจแบบเดียวของรัฐที่ผ่านมา นอกจากจะทำให้ชุมชนหมู่บ้านเดือดร้อนแล้ว รัฐเองก็ไม่สามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรให้คงอยู่ได้ ดังนั้น รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ใช้ระบบอำนาจของตัวเองในการจัดการความสัมพันธ์ต่างๆ เกี่ยวกับการใช้และดูแลรักษาทรัพยากรนั้นๆ โดยรัฐคอยดูแลไม่ให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะมาจากฝ่ายไหน และรักษาเขตสิทธิชุมชนเพื่อไม่ให้อำนาจภายนอกเข้ามารุกล้ำ ให้ชุมชนสามารถใช้ภูมิปัญญา ในการเข้าถึงทรัพยากรอย่างยั่งยืน และใช้กฎเกณฑ์ของชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรให้ถูกต้องเหมาะสม ประเด็นนี้สอดคล้องกับที่พรพันธุ์ เชมคุณาศัย (2549) ซึ่งได้เสนอแนะในลักษณะเดียวกันว่าวิธีการรวมศูนย์อำนาจแบบสั่งการลงมาจากส่วนกลาง โดยไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างของบริบทชุมชนนั้นๆ ไม่ได้ไปอีกต่อไป แต่รัฐควรหันมามองชุมชนในมิติอื่นๆ บ้างโดยกำหนดแนวนโยบายที่สอดคล้องกับหลัก ความเชื่อของชุมชน เช่นเดียวกันมุมมองเชิงนโยบายของ Salayo และคณะ (2008) ซึ่งศึกษาในประเด็นการทำประมงที่มากเกินไปของกลุ่มประมงขนาดเล็กในสามประเทศ ได้แก่ กัมพูชา ฟิลิปปินส์ และไทย กรณีประเทศไทยนั้นคณะผู้วิจัยเลือกตำบลนาทับเป็นพื้นที่ศึกษาและเสนอแนะทางเลือกเชิงนโยบายที่ว่า (1) ควรมีการเสริมสร้างศักยภาพของสถาบันเพื่อการบูรณาการเรื่องการกำกับดูแลการเข้าถึงทรัพยากร ทั้งในระดับภูมิภาคไปจนถึงระดับนานาชาติ เพื่อแก้ปัญหาในเรื่องทรัพยากรของชุมชน (2) ควรมีการดำรงรักษาไว้ซึ่งศักยภาพและวิถีชีวิตเดิมที่มีอยู่ของชุมชน (3) รัฐ

ควรเปลี่ยนมาให้ความสำคัญในเชิงสังคมและคุณค่าเพื่อใช้ในการปรับเปลี่ยนนโยบายและนำไปสู่การมีระบบการกำกับดูแลที่ดี (4) การส่งเสริมให้มีการจัดทำและประสานงานในด้านแผนปฏิบัติการ และ (5) ให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ซึ่งจากข้อเสนอแนะทั้งหมดนี้จะสำเร็จลงได้นั้น กล่าวสรุปได้ว่าต้องอาศัยความร่วมมือในทุกภาคส่วน ทั้งสถาบันทางวิชาการในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ องค์กรพัฒนาเอกชน และประชาชน ตลอดจนภาคเอกชนก็ถูกคาดหวังในเรื่องบทบาทที่แตกต่างในการที่จะเข้าร่วมกันส่งเสริมเพื่อการจัดการแก้ปัญหาการทำประมงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างลงตัว จากข้อเสนอแนะนี้จะคล้ายคลึงกับข้อเสนอแนะของทางสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้าน (2551) ที่ว่ารัฐควรมีนโยบายที่เป็นรูปธรรมและมีมาตรการที่จะนำไปสู่การกู้และฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อแก้ปัญหาให้กับชาวประมงพื้นบ้าน ได้นั้นคือการบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้มีการยกเลิกเครื่องมือการประมงที่จะทำลายล้างทรัพยากรสัตว์น้ำทุกชนิด และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการดูแล ฟื้นฟู ชุมชนและทรัพยากร โดยภาครัฐต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้กำหนดนโยบายและกุมอำนาจในการบริหารจัดการ ไปเป็นผู้ให้การสนับสนุน ตลอดจนต้องการพินิติของชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งทรัพยากรของชุมชนและวิถีชีวิตของท้องถิ่น ขณะที่อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549) มองว่าในการแก้ปัญหาต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิด อย่าไปยึดติดกับสิทธิเชิงเดี่ยวเหมือนเช่นที่ผ่านมา และรัฐไม่ควรยึดติดกับการที่คิดว่ารัฐต้องเป็นตัวแทนประชาชนแล้วเข้าไปจัดการทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนเสียเองแบบเบ็ดเสร็จ

นอกจากนี้ระบบการคิดที่ไปยึดติด กับกลไกตลาด โดยเชื่อมั่นว่าระบบตลาดจะสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างดีซึ่งการคิดเช่นนี้ได้แสดงให้เห็นผลที่ชัดเจนแล้วว่าตลาดก็ล้มเหลวได้ และควรมีการทำความเข้าใจในความหมายของสิทธิชุมชนให้มากขึ้นเพราะสิทธิชุมชนเป็นแนวคิดที่จะเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคมไทยได้ กล่าวได้ว่า แค่เพียงเปลี่ยนวิธีคิด ชีวิตคนไทยก็จะดีขึ้นได้ โดยนัยนี้การกำหนดแนวทางสำหรับการแสดงบทบาทของรัฐต่อการกำหนดนโยบายต่างๆ ต้องสอดคล้องตามหลักแนวคิดสิทธิชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

10. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแผนภาพซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเบื้องต้นของการทำวิจัยในครั้งนี้เกิดจากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ชุมชนคลองนาทับ สํารวจชุมชน พูดคุยกับชาวบ้านหลากหลายเรื่องราวของชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน อาชีพหลักของชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน สภาพปัญหาทั่วไปของชุมชน ตลอดจนแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน โดยผู้วิจัยได้ลงเรือสำรวจคลองนาทับที่ผ่านหมู่บ้านต่างๆ ตลอดสองฝั่งคลองในพื้นที่ตำบลนาทับ อำเภोजันนะ จังหวัดสงขลา และจากการลงพื้นที่เข้าสู่ชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยได้พบว่าชาวบ้านกำลังประสบปัญหาความเดือดร้อนในการทำมาหากินซึ่งต้องอาศัยคลองนาทับเป็นแหล่งประกอบอาชีพสำคัญทั้งนี้ด้วยเหตุที่ว่าอาชีพหลักโดยส่วนใหญ่ของชุมชนคลองนาทับคือการทำประมงพื้นบ้านโดยคลองนาทับซึ่งถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนมาอย่างยาวนาน ชุมชนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับลุ่มน้ำสาขานี้มาหลายชั่วอายุคนนั้น ปัจจุบันพบว่าคลองนาทับกำลังได้รับผลกระทบจากโครงการต่างๆ จากภาครัฐและเอกชนที่มีการปล่อยสิ่งไม่พึงประสงค์ลงสู่ลำคลองแห่งนี้ โดยปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วยังไม่ได้รับการแก้ไขที่ชัดเจนแต่ในขณะเดียวกันโครงการใหญ่กำลังเข้ามาสู่ชุมชน โดยหลายๆ โครงการชาวบ้านระดับรากหญ้าไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเท่าที่ควร ตัวแทนชุมชนที่ไม่เหมาะสมที่เข้ารับฟังความคิดเห็นนั้นกำลังเป็นปัญหาของชุมชนคลองนาทับแห่งนี้ โดยมีนัยยะที่บ่งบอกถึงหลักการที่ขัดต่อหลักการแนวคิดสิทธิชุมชน การถูกละเลยต่อสิทธิของชุมชนนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนคลองนาทับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยกรอบแนวคิดหลักที่สำคัญของการวิจัยที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาคือ ประการแรก

สิทธิชุมชนและการละเมิดต่อสิทธิของชุมชน ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชนถือได้ว่าเป็นแนวคิดหลักที่ผู้วิจัย มุ่งหมายที่จะค้นหาความจริงในชุมชนคลองนาทับ ซึ่งผู้วิจัยได้แยกข้อมูลออกเป็นประเด็น 3 ประเด็นย่อย โดยประเด็นย่อยแรก คือ การตระหนักรู้และเข้าใจของชุมชน โดยผู้วิจัยมุ่งเสนอข้อค้นพบต่อการตระหนักรู้และเข้าใจในสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับว่าเป็นอย่างไร ประเด็นย่อยที่สอง สถานการณ์สิทธิชุมชนคลองนาทับ เป็นการมุ่งนำเสนอข้อค้นพบต่อประเด็นสถานการณ์ด้านสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ และประเด็นย่อยที่สาม คือ ปัญหาสิทธิชุมชนคลองนาทับ ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอต่อข้อค้นพบในประเด็นปัญหาด้านสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับว่าเป็นอย่างไร

ประการที่สอง ชุมชนกับการอนุรักษ์คลองนาทับ ในส่วนนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะนำเสนอข้อค้นพบในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนคลองนาทับ โดยมีทรัพยากรที่สำคัญคือคลองนาทับที่ร้อยเรียงเรื่องราววิถีชีวิตของชุมชนที่ผูกพันกับลุ่มน้ำคลองนาทับแห่งนี้มายาวนานและถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการละเมิดต่อสิทธิของชุมชนอันจะนำไปสู่วิถีชีวิตที่ชุมชน ไม่สามารถกำหนดเจตจำนงในการพัฒนาหรือการจัดการทรัพยากรด้วยชุมชน ดังนั้นแล้วผู้วิจัย จึงต้องศึกษาและทำความเข้าใจต่อประเด็นทรัพยากรนี้ร่วมด้วย และประเด็นการอนุรักษ์นี้ถือได้ว่าอันเป็นหนึ่งในแนวคิดสิทธิชุมชน ว่าชุมชนมีแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนเป็นอย่างไร

ประการที่สาม สิทธิชุมชนคลองนาทับในทางปฏิบัติ มุ่งเสนอในประเด็นแนวทางการที่สิทธิชุมชนจะเป็นรูปธรรมของชุมชนว่าเป็นอย่างไร

ประการที่สี่ ระบบกรรมสิทธิ์: กฎเกณฑ์และข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรชุมชนคลองนาทับ ด้วยการศึกษาเรื่องระบบกรรมสิทธิ์ของชุมชนเป็นหนทางหนึ่งในการแก้ปัญหาความขัดแย้งของชุมชนได้ แล้วชุมชนคลองนาทับมีระบบกรรมสิทธิ์เป็นอย่างไร

และประการสุดท้าย รัฐกับสิทธิชุมชนคลองนาทับ เสนอในประเด็นรัฐกับสิทธิชุมชนว่าแท้จริงแล้วเป็นการเสริมพลังสิทธิชุมชนหรือทำลายสิทธิชุมชน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สิทธิชุมชนและความเป็นพลวัตของสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา โดยกำหนดขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนสำคัญ โดย (1) การค้นหาปรากฏการณ์และเลือกพื้นที่ในการศึกษา (2) การเลือกแหล่งข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นสิทธิชุมชน (3) การเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งกล่าวถึงรูปแบบที่ใช้ในการลงพื้นที่เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้า (4) ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า (5) การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำเสนอรายละเอียดของการนำข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ ตีความ เพื่อนำไปสู่ผลสรุปของงานวิจัย และ (6) สรุปเทคนิคในการศึกษา ซึ่งเป็นการสรุปรวมเทคนิคที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าไว้ในรูปแบบตาราง และสำหรับรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

1. การค้นหาปรากฏการณ์และเลือกพื้นที่ในการศึกษา

เริ่มต้นด้วยการที่ผู้วิจัยซึ่งไม่ใช่คนในพื้นที่ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ได้ลงสำรวจพื้นที่ที่มองหาปรากฏการณ์ที่น่าสนใจของชุมชนเพื่อศึกษาหาข้อเท็จจริง โดยเริ่มสำรวจพื้นที่ พบปะชาวบ้านในชุมชน ผู้นำชุมชน ในตำบลนาทับ ตั้งแต่เดือนเมษายน 2552 ทั้งการสำรวจข้อมูลภาพรวมของชุมชน พื้นที่ทางกายภาพ พูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่ทั้งในด้านวิถีชีวิตของชุมชน วัฒนธรรมประเพณี อาชีพ และแหล่งทรัพยากรของชุมชนซึ่งคือคลองนาทับ โดยในการลงสำรวจคลองนาทับนั้นผู้วิจัยได้ลงเรือสำรวจคลองนาทับตลอดสายน้ำซึ่งอยู่ในขอบเขตบริเวณพื้นที่ตำบลนาทับ 14 หมู่บ้าน พูดคุยประเด็นปัญหาต่างๆ ที่ชาวบ้านประสบ จนพบปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดด้านสิทธิชุมชนซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่นี้ในการทำวิจัย นอกจากนี้แล้วยังมีอีกเงื่อนไขสำคัญคือ ประเด็นสิทธิชุมชนเป็นประเด็นทางสังคมที่กำลังเป็นปัญหาของสังคมไทย จึงควรศึกษาค้นหาความจริงของสิทธิชุมชนในพื้นที่นี้ สำหรับประเด็นที่ศึกษาของผู้วิจัยในครั้งนี้

2. การเลือกแหล่งข้อมูล

เมื่อเลือกพื้นที่การวิจัยและมีประเด็นปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาแล้ว จากนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการกำหนดแหล่งข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 แหล่งข้อมูลดังนี้

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้เกณฑ์ที่ครอบคลุมในทุกองค์กรทั้งภาครัฐ เอกชน ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพในพื้นที่และอยู่ในชุมชนมายาวนาน และชาวบ้านในชุมชน เพื่อการบอกเล่าข้อมูลในอดีตที่ย้ำชัดในความถูกต้องของข้อมูลให้มากที่สุด โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ดังนี้

2.1.1 ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ซึ่งได้แก่ นายกองกำกับการบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน กำนัน จำนวน 1 คน และ ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 14 คน ซึ่งในที่นี่ผู้วิจัยลงพื้นที่ขอเข้าพบและพูดคุยกับผู้นำดังกล่าวโดยไม่ได้ทำหนังสืออย่างเป็นทางการ แต่ใช้วิธีการโทรศัพท์เพื่อขอเข้าพบหรือบางท่านผู้วิจัยใช้วิธีเดินเข้าไปหาในพื้นที่โดยแนะนำตัวเองและแจ้งความประสงค์ของผู้วิจัยในการลงพื้นที่

2.1.2 เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานรัฐในพื้นที่ ซึ่งในที่นี่ได้แก่ เจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง สำนักวิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่ง กรมประมง จำนวน 1 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ในการลงพื้นที่สำรวจและวิเคราะห์ปัญหาน้ำในคลองนาทับจากข้อร้องเรียนของชาวบ้านซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้รับฟังข้อมูลรอบด้านมากขึ้น

2.1.3 กลุ่มชาวบ้านในแต่ละพื้นที่หมู่บ้าน ทั้ง 14 หมู่บ้านทั้งที่มีพื้นที่ทำกินหรืออยู่อาศัยใกล้กับคลองนาทับซึ่งกลุ่มชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้มีความใกล้ชิดและผูกพันกับคลองนาทับ ผู้ให้ข้อมูลบางกลุ่มอาจอยู่ในหมู่บ้านที่ไม่ติดลำคลองแต่อาจมีพื้นที่ทำมาหากินเช่นเลี้ยงปลาในกระชัง สำหรับกรณีของกลุ่มชาวบ้านนั้นผู้วิจัยเลือกที่จะลงพื้นที่ในความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกันไป โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน นั่นคือ พื้นที่ต้นน้ำซึ่งหมายถึงพื้นที่ซึ่งอยู่ห่างไกลจากปากคลองนาทับซึ่งไหลลงสู่ทะเลนั่นหมายถึงอัตรการไหลเวียนน้ำจากทะเลไปยังคลองนาทับ อยู่ในระดับต่ำ ซึ่งได้แก่ หมู่ที่ 11 บ้านคลองทิง หมู่ที่ 9 บ้านคูน้ำรอบ หมู่ที่ 8 บ้านเตาอิฐ หมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียน หมู่ที่ 6 บ้านใต้ พื้นที่กลางน้ำ หมายถึง พื้นที่หมู่บ้านที่อยู่ตำแหน่งกลางตามความยาวของคลองและมีอัตรการไหลเวียนของน้ำทะเลเข้าสู่คลองนาทับอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ หมู่ที่ 5 บ้านบ่อโต๊ะคง (ม่วงอน) หมู่ที่ 4 บ้านท่าคลอง และหมู่ที่ 3 บ้านท่ายาง พื้นที่ปลายน้ำ หมายถึง พื้นที่ซึ่งมีอัตรการไหลเวียนของน้ำคลองนาทับกับน้ำทะเลอยู่ในระดับสูง ได้แก่

หมู่ที่ 12 บ้านปากจาด หมู่ที่ 14 บ้านคลองสอง หมู่ที่ 10 บ้านปึก หมู่ที่ 2 บ้านปากบางนาทับ และหมู่ที่ 1 บ้านคลองข่า

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่รวบรวมและศึกษาจากหนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นและพื้นที่ที่ศึกษา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อกำหนดแหล่งข้อมูลได้แล้ว ผู้วิจัยจึงเริ่มต้นวางแผนในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ดังนี้

3.1 กำหนดคัดเลือกรูปแบบและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

จากการศึกษาค้นคว้าเรื่องระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแล้ว ผู้วิจัยจึงได้กำหนดรูปแบบและวิธีการรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมได้ดังนี้

3.1.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Go-along in-depth interview) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในลักษณะที่เรียกว่า Go-along in-depth interview ที่ผู้วิจัยเลือกใช้นั้นเป็นเทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพวิธีหนึ่งที่มีประโยชน์มากสำหรับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อจะได้เข้าถึงข้อมูลการบอกเล่าประสบการณ์จากชุมชนและถือได้ว่าเหมาะสมกับงานวิจัยด้านชุมชน โดยพบว่าเป็นวิธีการที่มีความยืดหยุ่นสูง มีจุดแข็งคือ สร้างความเป็นมิตรให้เกิดขึ้นได้ดีและลดช่องว่างเชิงอำนาจระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูลได้มาก ทำให้เป็นไปในลักษณะการสนทนาที่เป็นธรรมชาติ ผู้ให้ข้อมูลไม่เกิดอาการเกร็ง ทำให้สามารถบอกเล่าเรื่องราวได้อย่างเป็นธรรมชาติและได้ข้อมูลที่ น่าเชื่อถือ โดยการใช้วิธีการดังกล่าวนี้จะมีหลายรูปแบบอาจใช้การเดินทางและพูดคุยเก็บข้อมูลไปกับผู้ให้ข้อมูล(Walk-along) หรือ การเก็บข้อมูลไปในขณะการขับเคลื่อนอาจด้วยรถหรือจักรยานหรือเรือ (Ride-along) ซึ่งก็คือ การทำกิจกรรมร่วมไปกับผู้ให้ข้อมูลพร้อมกับการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยไปด้วยพร้อมกัน (Carpiano 2009)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้หลากหลายรูปแบบโดยปรับรูปแบบตามความเหมาะสมและสถานการณ์แต่ละครั้งในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลนั้นคือ จะเป็นการเดินไปกับผู้ให้ข้อมูลในหมู่บ้านพร้อมกับการพูดคุยสนทนาในประเด็นข้อมูลการวิจัยระยะทางอาจมากกว่า 2 กิโลเมตร หรือจะเป็นการขับรถยนต์และสนทนากันไปกับผู้ให้ข้อมูล หรือ การล่องเรือไปกับผู้ให้ข้อมูลและใช้วิธีการสนทนาเก็บข้อมูลไปพร้อมกัน หรือการทำกิจกรรมร่วมกับผู้ให้ข้อมูลระหว่างการพูดคุยเก็บข้อมูล เหล่านี้เป็นต้น สำหรับโครงสร้างการสัมภาษณ์จะเป็นไปในลักษณะการสัมภาษณ์ในรูปแบบการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ โดยเน้นให้ผู้ให้ข้อมูลบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ

โดยผู้วิจัยเพียงแต่ฟังให้มากและพยายามพูดคุยสนทนาพาเข้าสู่ประเด็นเรื่องราวที่ท้าววิจัยให้ได้ในลักษณะที่ต้องเป็นไปตามธรรมชาติและไม่เป็นการพูดตัดบท สำหรับจุดด้อยของการใช้วิธีการดังกล่าวนี้ที่ผู้วิจัยพบนั้นก็คือเรื่องของเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลนั้นอาจเสียเวลามากกว่าวิธีการอื่น นอกจากนี้ในการลงพื้นที่แต่ละครั้งนั้นผู้วิจัยได้คำนึงถึงประเด็นความปลอดภัยด้วยเช่นกันทั้งนี้เนื่องจากหลายครั้งต้องเข้าสู่ชุมชนในเส้นทางเปลี่ยวแต่ผู้วิจัยจะแก้ปัญหาด้วยการมีผู้ช่วยวิจัยที่เป็นผู้ชายติดตามไปด้วยทุกครั้งซึ่งทำให้การเก็บข้อมูลราบรื่นลดความกังวลเรื่องการเดินทางหรือการไปกับผู้ให้ข้อมูลโดยเฉพาะช่วงเวลาที่มืดค่ำ

3.1.2 การสนทนากลุ่มกับชาวบ้านทั้ง 14 หมู่บ้าน โดยแต่ละกลุ่มมีสมาชิกประมาณกลุ่มละ 3-4 คน ใช้เวลาในการสนทนาโดยเฉลี่ยต่อกลุ่มประมาณ 35-50 นาทีซึ่งในความเป็นจริงแล้วเวลาที่ใช้อาจมากหรือน้อยกว่านี้ในบางเหตุการณ์เช่นกรณีผู้วิจัยลงพื้นที่ช่วงตั้งแต่ 17.00 น. จะพบว่ากว่าจะถึงพื้นที่แหล่งเป้าหมายที่ต้องการเข้าถึงในวันนั้นๆ ต้องใช้เวลา ประกอบกับผู้ให้ข้อมูลบางท่าน ที่นับถือศาสนาอิสลาม เมื่อได้เวลาละหมาด เสียงอาซานดังขึ้น ผู้วิจัยก็จำเป็นต้องยุติการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้ไปปฏิบัติศาสนกิจที่สำคัญและการตั้งคำถามไม่มีโครงสร้างตายตัว ในการสนทนากลุ่มนั้นจะเป็นการพูดคุยถกเถียงในประเด็นปัญหาชุมชน ผลกระทบที่มีต่อคลองนาทับ การแก้ปัญหา ข้อเท็จจริงเรื่องราวการเปิดรับฟังเสียงสาธารณะของโครงการต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น

3.1.3 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตในกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชน ทั้งที่เป็นกิจกรรมที่มีการรวมกลุ่มประชุมหมู่บ้าน หรือกิจกรรมในชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น การจับปลาในกระชังเพื่อขาย การประกอบอาชีพประมงในคลอง การจับจ่ายซื้อของในตลาดนัดเช้าของชุมชน เป็นต้น

3.1.4 การค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ วารสาร บทความ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และรายงานการประชุมสัมมนาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของชุมชนคลองนาทับ

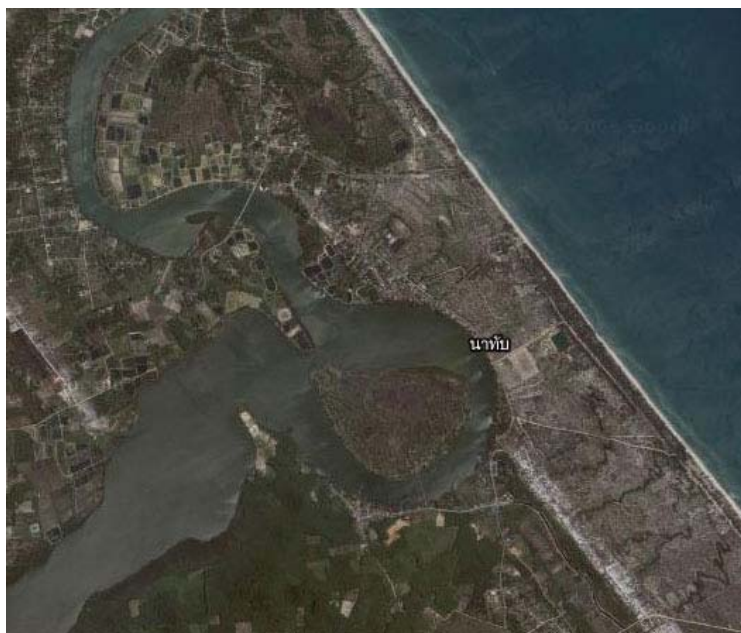
3.2 การลงพื้นที่เก็บข้อมูล

การที่ผู้วิจัยไม่ใช่คนในพื้นที่และไม่รู้จักเส้นทางจึงเริ่มต้นจากการที่ผู้วิจัยได้รับการแนะนำเส้นทางเบื้องต้นจากคุณอาเหมม คงหัด ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ พาผู้วิจัยเข้าทำความรู้จักกับพื้นที่ทางกายภาพ รู้จักชุมชน และพูดคุยสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล แล้วจึงเข้าสู่การพูดคุยเพื่อให้ได้ข้อมูล ในครั้งต่อไปของการลงพื้นที่ เนื่องจากงานวิจัยของผู้วิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องอาศัยข้อมูลจากการพูดคุยแล้วนำมาวิเคราะห์ตีความตามหลักการเชิงคุณภาพ การให้ข้อมูลจึง

มาจาก ความคิด ความเชื่อของบุคคล ผู้วิจัยจึงได้เลือกที่จะลงพื้นที่ในหลายๆ ช่วงเวลาเพื่อเข้าถึงใน ข้อมูลที่ได้มาว่าถูกต้อง ไม่ผิดเพี้ยนไปตามอารมณ์ หรือภารกิจในแต่ละช่วงเวลาของผู้ให้ข้อมูล

ภาพที่ 3 พื้นที่ในการศึกษาวิจัย ชุมชนคลองนาทับ ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา
ที่มา: <http://maps.google.co.th/maps?hl=th&tab=w1> เข้าถึง 3 ตุลาคม 2552

ภาพที่ 4 คลองนาทับ ทรัพยากรสำคัญของชุมชนคลองนาทับ

ที่มา: <http://maps.google.co.th/maps?hl=th&tab=w1> เข้าถึง 3 ตุลาคม 2552

4. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เริ่มต้นตั้งแต่เดือนเมษายน 2552 ถึงเดือนพฤศจิกายน 2553 โดยเริ่มตั้งแต่การลงสำรวจพื้นที่ในเดือนเมษายน 2552 จากนั้นจึงลงพื้นที่เก็บข้อมูล ถอดเสียง รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ ตีความและเขียนรายงานผลการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพดังนั้นแล้วลักษณะโดยธรรมชาติของข้อมูล ที่ได้จึงเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพซึ่งได้จากการรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้เครื่องมือในการจัดเก็บคือเครื่องบันทึกเสียงดิจิทัลและการฟังถอดเสียงพูดออกมาเป็นข้อความ หรือการรวบรวมข้อมูลจากการจดบันทึกในสมุดบันทึกการลงพื้นที่และนอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้ใช้ข้อมูลจากสื่ออื่นๆ ร่วมด้วย เช่น ข้อมูลภาพถ่าย ข้อมูลเสียงจากวิดีโอ มาประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยรูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลจากที่กล่าวมาแล้วนำมาตีความหมายของข้อมูล โดยใช้ทั้งข้อความที่ได้ถอดจนพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลขณะสนทนา เช่น การแสดงแววตาที่มุ่งมั่น การเปล่งเสียงที่คุดัน การแสดงน้ำเสียงที่อ่อนแรงในบางประเด็นของการพูดสนทนา การแสดงน้ำหนักรองเสียงหนักเบาไม่สม่ำเสมอขณะสนทนา ภาพจากสื่อวิดีโอที่

สามารถถอดบริบทพื้นที่และลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ เป็นต้น เหล่านี้จะถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาและตีความของข้อมูลโดยใช้แนวคิดสิทธิชุมชนเป็นกรอบในการตีความออกมาในแต่ละประเด็นสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกัน

6. สรุปข้อมูลเทคนิคในการวิจัย

เทคนิค	แหล่งข้อมูล	รายละเอียด	การวิเคราะห์
การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis)	หนังสือ บทความ วิชาการ งานวิจัยและ วรรณกรรมต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องกับประเด็น และพื้นที่ที่ศึกษาทั้ง ไทยและต่างประเทศ	เอกสารข้อมูล พื้นฐานของชุมชน ข้อมูลสิทธิชุมชน ความเคลื่อนไหว ทางสังคม และ สถานการณ์	วิเคราะห์ เนื้อหาเกี่ยวกับ สิทธิชุมชนใน ภาพรวม และ เชื่อมโยงมาสู่ ชุมชนคลอง นาทับ
การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Go-along in-depth interview)	ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ นายกองค์การบริหาร ส่วนตำบล กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน	เป็นการพูดคุยกัน ในประเด็นปัญหา ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน ชุมชน	วิเคราะห์ เนื้อหาจาก สื่อเทปบันทึก เสียงและวิดีโอ
การสนทนากลุ่ม (Group discussion)	ชาวบ้านทั้ง 14 หมู่บ้าน เป็นกลุ่มเล็กๆ ประมาณ 3-4 คนต่อกลุ่ม และใช้ เวลาในการสนทนา เฉลี่ยกลุ่มละ 35-50 นาที	สนทนาเรื่องราว ของชุมชน ความ คิดเห็นต่อ โครงการ ผลกระทบที่ได้รับ และแนวทาง แก้ปัญหา	วิเคราะห์ เนื้อหาจากสื่อ เทปบันทึก เสียงและวิดีโอ
การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory observation)	ชาวบ้านซึ่งร่วม กิจกรรมต่างๆ ของ ชุมชน	การสังเกตไม่เป็น ทางการ	วิเคราะห์ เนื้อหาที่จด บันทึกในสมุด บันทึก ภาคสนาม

ตารางที่ 7 สรุปข้อมูลเทคนิคการวิจัย

บทที่ 4

วิถีชุมชนคลองนาทับ

การศึกษาเรื่อง พลวัตสิทธิชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลสภาพทั่วไปของพื้นที่ในชุมชน วิถีชีวิตของชุมชนคลองนาทับ และสภาพปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านในชุมชน ตลอดจนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชน โดยแบ่งเนื้อหาออกได้ดังนี้

1. บริบทชุมชนคลองนาทับ

ภาพที่ 5 วิถีชีวิตชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภोजะนะ ประมาณ 30 กิโลเมตร การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เรามองเห็นคุณค่าของสิ่งที่เราสนใจจะศึกษาหรือใครที่จะทำความรู้จัก เช่นเดียวกับชุมชนคลองนาทับ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอย้อนกลับไปทีข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของอำเภोजะนะซึ่งมีความเป็นมาที่น่าสนใจมาก

ว่าในอดีตทางประวัติศาสตร์นั้นแต่เดิมจะนะจะเป็นเมืองขึ้นของเมืองพัทลุง ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 4 เมือง ได้แก่ ปะเหลียน จะนะ เทพา และสงขลา ต่อมาสงขลาได้แยกออกจากเมืองพัทลุง จะนะจึงไปขึ้นกับเมืองสงขลา มีฐานะเป็นเมืองหน้าทางตอนใต้และมีการสู้รบกับหัวเมืองมลายูตลอดเวลา ขณะที่เมืองขึ้นของพัทลุง เจ้าพระยาพัทลุงได้แต่งตั้งนายอินทร์หรือเณรน้อยชายไปเป็นเจ้าเมืองจะนะ และประสพชะตากรรมถูกประหารชีวิต เนื่องจากกรมพระราชวังบวรสุริสีหนาด ยกทัพจากกรุงเทพฯ มาปราบพม่าและหัวเมืองทางใต้ คือ ปัตตานี และพบว่าเจ้าเมืองจะนะได้ลอบมีหนังสือไปถึงพม่าให้มาตีเมืองสงขลาและพัทลุง ส่วนขุนรอรราชมนตรี มีความขัดเคืองกับพระสงขลาและได้ก่อกบฏพร้อมกับนายทหารทิศเพ็ชร ยึดเมืองสงขลาและสำเร็จราชการเอง และได้ปฏิบัติงานประมาทโดยปล่อยเชลยเมืองปัตตานีหลบหนีไป ต่อมาจะนะตกเป็นเมืองขึ้นของเมืองสงขลา และได้มีเจ้าเมืองจะนะหลายคนผลัดกันขึ้นเป็นเจ้าเมือง ตลอดเวลามีแต่เรื่องการทำสงครามกับเมืองต่างๆ มีทั้งยกทัพไปร่วมกับทัพสงขลาเพื่อไปรบพม่า ร่วมมือกับหัวเมืองอื่นไปตั้งรับทัพจากไทรบุรี จนกระทั่งเมืองจะนะถูกข้าศึกจากเมืองปัตตานีมาโจมตีเสียหายอย่างยับเยิน จะนะยังไม่ทันได้ฟื้นฟูบ้านเมืองจากการถูกเผา เมืองสงขลาที่แสวงหาผลประโยชน์จากเมืองจะนะในการรับเงินส่วนแทนกระดานครทานทีละจำนวนมาก (แสดงให้เห็นว่าในอดีต คนจะนะต้องส่งส่วนกระดานครทาน) นอกจากนี้ยังมีสวนตึกและสวนเสื่ออาสนะกันแซงเคย ที่คนจะนะต้องทำส่งอย่างไม่เป็นธรรม

จะเห็นได้ว่าเมืองจะนะไม่มีความสงบสุขมากนักต้องระวังศึกสงครามตลอดเวลา และชาวเมืองจะนะยังต้องทำงานเพื่อส่งส่วยไปให้เมืองสงขลา แต่สิ่งที่ทำให้เมืองจะนะยืนหยัดเป็นเมืองอยู่ได้ก็ด้วยความสามารถของคนจะนะซึ่งบางครั้งต้องยอมสยบ บางครั้งพยายามเรียกร้องอิสรภาพ และคือแพ่ง กบฏต่อความไม่เป็นธรรม ชาวจะนะน่าจะภูมิใจ หนึ่งที่ตั้งของเมืองจะนะนั้นมีการย้ายเมืองอยู่บ่อยๆ เนื่องจากเป็นเมืองที่ต้องทำการรบอยู่ตลอดเวลา ระยะเวลาเชื่อว่าเมืองจะนะตั้งอยู่ที่วังคาโต๊ะหรือวังไต้ ที่นาทวี ปัจจุบันซึ่งอาจเป็นไปได้เพราะเจ้าเมืองจะนะคนแรก คือพระมหานุกาพปราบสงคราม (อินทร์หรือเณร) บุตรพระยาราชบังสันซึ่งเป็นมุสลิม ต่อมาได้ย้ายเมืองไปอยู่ที่ปลักจะนะ และย้ายไปอยู่ที่บ้านในเมืองตำบลป่าชิงปัจจุบัน จากนั้นย้ายไปตั้งที่จะโหลงซึ่งก็คือตำบลจะโหลงในปัจจุบัน (ต้น จันทรปาน 2553) โดยมีชื่อว่า “เมืองหนะ” ซึ่งในปัจจุบันยังพบว่ามีซากเศษอิฐซึ่งเป็นที่ตั้งวังของเจ้าเมืองเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ โดยเจ้าเมืองในขณะนั้นเรียกว่า “พระยาหนะ” ปัจจุบันเชื้อสายลูกหลานพระยาหนะยังมีเหลืออยู่ตามที่ทราบคือ ต้นสกุล “เพชรสุวรรณ” ต่อมาทางราชการได้ย้ายเมืองหนะไปตั้งอยู่ ณ ที่ว่าการอำเภอในปัจจุบัน ตามสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมกว่าและเรียกว่า “อำเภอจะนะ” สำหรับตำบลนาทับหรือบ้านนาทับนั้นเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอจะนะและมีข้อมูลที่น่าสนใจว่า บ้านนาทับกับบ้านจะโหลงเชื่อมโยงกันด้วยสายน้ำคลองจะโหลง โดยน้ำในคลองจะโหลงจะไหลผ่านคลองนาทับ และลงไปสู่ทะเลที่

บ้านปากบางนาทับในพื้นที่หมู่ที่ 2 บ้านปากบางนาทับซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลนาทับในปัจจุบัน และด้วยในสมัยก่อนผู้คนมักจะเลือกตั้งเมืองใกล้สายน้ำเป็นหลัก เพราะต้องใช้เป็นเส้นทางคมนาคมทางเรือ ชุมชนคลองนาทับเป็นหนึ่งในหลายชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ สำหรับคลองนาทับมีขนาดที่กว้าง ยาว และลึกอย่างเหมาะสมที่เรือใหญ่สามารถเข้าออกได้สะดวก จึงเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญของชุมชนคลองนาทับมาตั้งแต่สมัยอดีต โดยมีข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ยืนยันได้นั้นคือในอดีตมีข้าศึกชาวมลายุกทัพพม่าตีสงขลา โดยเดินทัพเรือมาทางอ่าวไทย เมื่อเจ้าเมืองสงขลาทราบเรื่องก็สั่งให้เจ้าเมืองหนะนำกำลังทหารเป็นทัพหน้าไปสกัดกั้นข้าศึก และตั้งทัพอยู่บริเวณริมคลองนาทับ ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีปรากฏหลักฐานดังกล่าวโดยชาวบ้านเรียกว่าค่าย หรือน้ำค่าย สำหรับชุมชนคลองนาทับเป็นชุมชนเก่าแก่ประมาณ 400 ปี อดีตเป็นที่ตั้งฐานทัพเพื่อป้องกันภัยที่จะนำไปสู่หัวเมืองสิงหนคร จึงเรียกว่า “หน้าทัพ” ต่อมาเพี้ยนเป็น “นาทับ” จนถึงปัจจุบัน (แผนชุมชนบ้านใต้ หมู่ที่ 6 ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา 2550) แต่บางเรื่องเล่าก็บอกว่าชื่อนาทับมาจากการที่ชาวบ้านบริเวณนั้นมีอาชีพทำนาและเรียกชื่อบ้านเพี้ยนเป็นบ้านนาทับ ชุมชนนี้มีคลองนาทับเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญ โดยมีต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาตอนกลางของจังหวัดสงขลา ไหลผ่านเขตอำเภोजะนะและอำเภอนาทวี แล้วไหลลงสู่อ่าวไทยที่บ้านปากบางนาทับ มีความยาวประมาณ 86 กิโลเมตร มีคลองสาขาที่สำคัญ ได้แก่ คลองลำพด คลองพ้อแดง คลองคล้า คลองแดงจิน คลองปลักพ้อ และคลองประจา ไหลมาบรรจบรวมกันที่พื้นที่ตำบลป่าหุ้ม โดยคลองนาทับเป็นคลองน้ำกร่อยที่เป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ และหล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนคลองนาทับตั้งแต่สมัยโบราณมาอย่างยาวนานซึ่งนี่คือที่มาของบริบทตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ต่อมาเมื่อมีการแบ่งเขตการปกครอง ทางราชการจึงตั้งชื่อตำบลว่า ตำบลนาทับ ขึ้นกับอำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา (อาดิช วารีกุล 2547)

ภาพที่ 6 ปากอ่าว (ปากบางนาทับ) ในอดีตที่ปรากฏในหนังสือชูเราะฮ. ยาศิน
ที่มา: หนังสือชูเราะฮ. ยาศิน

ภาพที่ 7-8 ปากอ่าว (ปากบางนาทับ)

ภาพที่ 9-10 เรือที่จอดเทียบท่า และชาวประมงกำลังออกเรือไปทะเล

จากภาพที่ 6 ซึ่งเป็นภาพบริเวณปากอ่าวในอดีตเมื่อปี พ.ศ. 2547 เปรียบเทียบกับภาพในปัจจุบันคือภาพที่ 7-8 จากภาพอดีตและภาพปัจจุบันซึ่งจะพบว่าภาพปากอ่าวเมื่อปี 2547 คูจะโล่ง และกว้างกว่าในปัจจุบัน และจากภาพที่ 9-10 จะสังเกตได้ว่าเรือที่ใช้ทำประมงพื้นบ้านในอดีต 5 ปีที่ผ่านมาปัจจุบันรูปแบบเรือยังคงคล้ายๆ กัน แต่ปัจจุบันจำนวนเรือมากขึ้นนั่นหมายถึงชุมชนคลองนาทับส่วนใหญ่ยังคงมีอาชีพหลักคือการทำประมงพื้นบ้านและสายน้ำคลองนาทับยังเป็นสายน้ำหลักของชุมชน ความผูกพันระหว่างคนกับสายน้ำจึงยังมีได้จัดจางลงไปโดยในชุมชนคลองนาทับแทบทุกครัวเรือนล้วนมีเรือประมงสำหรับประกอบอาชีพ ในบางครัวเรือนผู้นำครอบครัวที่พอจะมีความรู้ในการต่อเรือก็จะต่อเรือใช้เอง หากทว่าก็ยังมีผู้รับต่อเรืออยู่ในชุมชนด้วยเช่นกัน โดยพื้นที่ตำบลนาทับจะมีต่อเรือซึ่งมีเพียงแห่งเดียวตั้งอยู่ริมฝั่งคลองนาทับ จากการให้ข้อมูลของคนงานต่อเรือที่เล่าว่า การต่อเรือจะทำเองที่ตำบลนาทับแต่ถ้าเป็นการตกแต่งเรือลดทอนดงมตรการตาต่างๆ อย่างที่เห็นนั้นต้องจ้างช่างจากสามจังหวัดชายแดนใต้เท่านั้น

ภาพที่ 11-12 อยู่ต่อเรือเพียงแห่งเดียวในตำบลนาทับ

ปัจจุบันบริเวณปากอ่าว ทางหน่วยงานราชการ ได้สร้างเขื่อนกันทรายและคลื่นเพิ่มเติมเพื่อแก้ปัญหาคลลงตื้นจากการที่คลื่นซัดพาทรายเข้ามาสู่คลองนาทับ เพื่อให้ระบบการถ่ายเทน้ำระหว่างน้ำจืดกับน้ำเค็มเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่เกิดปัญหาสันทราย

ภาพที่ 13 เขื่อนกันทรายและคลื่นริมฝั่งทะเล ตำบลนาทับ

สำหรับสภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้ ทิศเหนือ จดตำบลทุ่งหวัง ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมืองสงขลา ทิศใต้ จดตำบลดิ่งชัน ทิศตะวันออก จดทะเลอ่าวไทย และทิศตะวันตก จดตำบลจะโหนด ดังภาพที่ 16 ซึ่งเป็นแผนที่ชุมชนคลองนาทับทั้ง 14 หมู่บ้าน

ภาพที่ 14 แผนที่ดาวเทียม ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ที่มา: <http://maps.google.co.th/maps?hl=th&tab=w1> เข้าถึง 3 ตุลาคม 2552

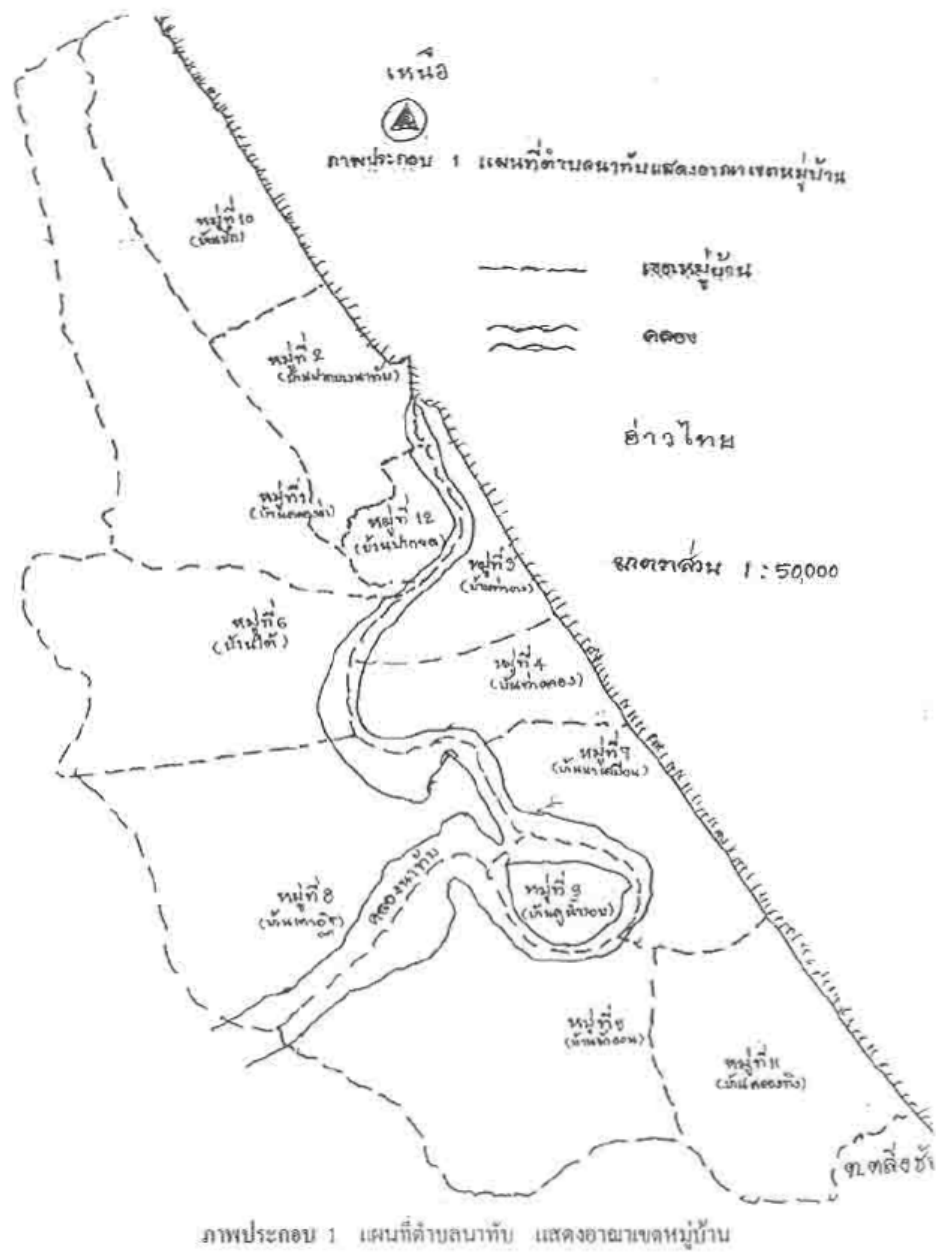
ตำบลนาทับ มีเนื้อที่โดยประมาณ 31.32 ตารางกิโลเมตร หรือ 19,573 ไร่ มีจำนวนหมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน ประชากรทั้งสิ้น 11,740 คน โดยแยกเป็นประชากรเพศชาย 5,872 คน เพศหญิง 5,868 คน มีจำนวนครัวเรือน 2,344 ครัวเรือน และมีความหนาแน่นเฉลี่ย 375 คนต่อตารางกิโลเมตร จากรายงานการวิจัยของอาดิช วารีกุล (2547) พบว่ามีจำนวนหมู่บ้านเพียง 12 หมู่บ้าน ดังภาพที่ 15 แต่ ณ ปัจจุบันมีจำนวนหมู่บ้านถึง 14 หมู่บ้าน โดยดูเปรียบเทียบได้จากภาพที่ 16 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบันชุมชนคลองนาทับได้ขยายตัวมากขึ้น โดยมี หมู่ที่ 13 บ้านท่าบและหมู่ที่ 14 บ้านคลองสอง เพิ่มขึ้นมา โดยหมู่ที่ 14 นั้นเกิดจากการแยกพื้นที่ของหมู่ที่ 1 บ้านคลองข่ามาเป็นหมู่บ้านคลองสอง และการเพิ่มขึ้นของจำนวนหมู่บ้านและประชากรในชุมชนคลองนาทับนั้น หมายถึงว่าการใช้ทรัพยากรในชุมชนก็ต้องมากขึ้นด้วยเช่นกัน สำหรับข้อมูลความเป็นมาของแต่ละหมู่บ้านนั้นเกิดจากการที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กับคุณอุสมาน หวังสนิ ซึ่งเป็นคนในพื้นที่หมู่ที่ 14 บ้านคลองสอง ทำให้ได้รับทราบรายละเอียดความเป็นมาของแต่ละหมู่บ้าน และในที่นี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงโดยสังเขปเพื่อให้มองเห็นวิถีชีวิตและพื้นฐานของแต่ละหมู่บ้าน ได้ดังนี้ หมู่ที่ 1 บ้านคลองข่า ที่มาของชื่อหมู่บ้านมาจากลักษณะของพื้นที่ซึ่งมีลำคลองไหลผ่านหมู่บ้าน ลักษณะเส้นทางรถไฟคล้ายรูปขาคน จึงเรียกว่า หมู่บ้านคลองขา และต่อมาเพี้ยนเป็น “คลองข่า” และเนื่องจากหมู่ที่ 1 เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีมานาน มีประชาชนอาศัยอยู่จำนวนมาก ปัจจุบันจึงได้แยกพื้นที่ออกเป็นหมู่ที่ 14 บ้านคลองสอง หมู่ที่ 2 บ้านปากบาง เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมปากคลองนาทับและติดริมทะเลอ่าวไทย เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นก็ถูกแยกพื้นที่ออกอีก 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่

12 บ้านปากจาด และหมู่ที่ 13 บ้านท่าบง สำหรับหมู่ที่ 3 บ้านท่ายาง เกิดขึ้นสมัยไหนไม่มีหลักฐานชัดเจน พื้นที่ด้านตะวันออกมีสภาพเป็นป่าสน และมีต้นยาง ไม้สามารถเอามาทำบ้านที่อยู่อาศัยได้ของคนในชุมชน ทิศตะวันตกติดกับคลองนาทับ มีนกกกระยางจำนวนมาก เมื่อประชากรมากขึ้น ป่าถูกทำลายทำให้ฝูงนกกกระยางลดลง และหมู่บ้านนี้ก็ถูกเรียกว่า บ้านท่ายางจนถึงปัจจุบัน หมู่ที่ 4 บ้านท่าคลอง คนกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่อาศัย เป็นคนชวา มาจากประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งอพยพเร่ร่อนเข้ามาโดยใช้เรือสำเภา เพราะเห็นว่าบริเวณพื้นที่นี้มีลำคลองไหลลงสู่ทะเล และมีปลาชุกชุม ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของลุงเกียง (ไพโรจน์ ทรัพย์สาตี) วัย 84 ปี ชาวบ้านหมู่ที่ 8 บ้านเตาอิฐที่เล่าถึงว่าตนเองก็ใช้เรือสำเภาในการเดินทางจากสิงหนคร มายังชุมชนคลองนาทับ ด้วยเช่นกัน

จากความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ยึดอาชีพประมง และมีเรือกันแทบทุกครัวเรือนจึงทำให้ชุมชนมีลักษณะเป็นท่าเรือจอดเทียบท่า จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า บ้านท่าคลอง สำหรับหมู่ที่ 5 บ้านบ่อโตะคง นั้นมีที่มาที่น่าสนใจว่า นับตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง จะมีทหารซึ่งใช้มาในการเดินทางและทำศึกสงคราม เข้ามาตั้งค่ายบนภูเขาทางทิศตะวันตก และทหารม้าเหล่านั้นจะมีการนอนเฝ้าข้าศึกไม่ให้เข้าโจมตีได้ จึงเป็นที่มาของคำว่า “บ้านนอน” และต่อมาก็เพี้ยนเป็น “ม้างนอน” นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกหมู่บ้านนี้อีกชื่อว่า “บ่อโตะคง” โดยมีที่มาจากการที่มีคนที่เข้ามาอยู่อาศัยในหมู่บ้านนี้เป็นคนแรกนั้นชื่อ โตะคง และสร้างบ้านเรือน บ่อน้ำไว้สำหรับให้คนที่ผ่านไปมาได้พักผ่อนกัน เมื่อเขาได้เสียชีวิตลง ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านบ่อโตะคง จนถึงปัจจุบันส่วนชื่อราชการนั้น เรียกว่า บ้านม้างนอน สำหรับหมู่ที่ 6 บ้านใต้ หรืออีกชื่อเรียกว่า บ้านนาทับ มีที่มาจากสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง สมัยญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่เมืองสงขลา เจ้าเมืองหนะ นำกำลังทหารไปสกัดกันข้าศึกเป็นทัพหน้าโดยเดินทางไปตามลำคลองและตั้งค่ายริมคลอง ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณนี้ว่า ทัพหน้า ต่อมาก็เพี้ยนเป็นนาทับและใช้ชื่อดำบลนี้เป็นชื่อดำบลนาทับ ส่วนหมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียน นั้นมีที่มาจากเล่าต่อๆ กันมาว่า มีบุคคลชื่อ นายเสมียน ซึ่งหนีภัยจากโจรสลัดมาหลบภัยพักอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านนี้ซึ่งสมัยนั้นมีสภาพเป็นป่ารก และมีสัตว์ร้ายหลายชนิด ไม่นานนายเสมียนก็อพยพหนีไปและมีกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาอยู่อาศัย และเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านนาเสมียน” สำหรับหมู่ที่ 8 บ้านเตาอิฐ นั้นแต่เดิมเรียกว่าบ้านท่าวัดเพราะสมัยก่อนจะมีพระเดินทางมาพักริมคลองนาทับ แต่ต่อมาย้ายไปตั้งวัดที่บ้านใต้ หมู่ที่ 6 แต่ต่อมาก็เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็นบ้านเตาอิฐ โดยตั้งตามอาชีพที่มีการทำมากในหมู่บ้าน นั่นคือ การทำอิฐ ทำกระเบื้องส่งไปขายนอกตำบล ส่วนหมู่ที่ 9 บ้านคูน้ำรอบ เป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นเกาะ มีพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ เดิมมีผืนดินติดกับหมู่ที่ 8 บ้านเตาอิฐ แต่ต่อมาเกิดการกัดเซาะของน้ำเป็นเวลานานเข้าจึงทำให้ผืนดินแยกออกจากกันเป็นคูน้ำ ชาวประมงจึงขุดคูนั้นให้กว้างขึ้นเพื่อให้เรือข้ามผ่านได้ และขยายขนาดของคูเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า บ้านคูน้ำรอบ สำหรับบ้านปึก หมู่ที่ 10 จากข้อมูลพบว่า ก่อน

สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง มีครอบครัวของนายแดง เอียดวาริ ได้มาตั้งถิ่นฐานเป็นคนแรก และมีประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือทางทิศเหนือของหมู่บ้านเคยเป็นที่ตั้งของกองทัพพระยานครซึ่งเข้ามาทำศึกกับเมืองปัตตานี ส่วนชื่อ “บ้านปึก” นั้น มาจากสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าหลากหลายชนิด และมีปลักน้ำหรือหนองน้ำอยู่เป็นจำนวนมาก และมีน้ำอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี ไม่เคยเหือดแห้ง ซึ่งภาษาถิ่น เรียกว่า น้ำเป็นปึก ซึ่งคือ มีน้ำมากไม่แห้ง จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านที่เรียกกันจวบทุกวันนี้ สำหรับหมู่ที่ 11 บ้านคลองทิง นั้นอดีตมีสภาพเป็นป่ารก มีพืชพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า หลายชนิดด้วยเช่นกัน ผู้คนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยจะเป็นคนที่อยู่หมู่ที่ 5 ซึ่งอพยพมาตั้งแต่สมัยช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ที่มาของชื่อนั้นเนื่องจากมีฝูงกระทิงอยู่อาศัยบริเวณลำคลอง เมื่อมีผู้พบเห็นฝูงกระทิงบริเวณดังกล่าว จึงเรียกกันว่า คลองทิง และกลายเป็นชื่อหมู่บ้านในที่สุด

สำหรับพื้นที่หมู่ที่ 12 บ้านปากจูด ซึ่งเดิมแยกออกมาจากหมู่ที่ 2 บ้านปากบางนาทับ เมื่อปี พ.ศ. 2539 มีชื่อเรียกว่า บ้านปากจูด เพราะมีลำคลอง 2 สายไหลผ่านมาบรรจบกันนั่นเอง จึงเพี้ยนมาเป็น ปากจูด ส่วนหมู่ที่ 13 บ้านทำนบ ก็มีความเป็นมาด้วยเช่นกันว่า เกิดจากการแยกออกมาจากหมู่ที่ 2 เมื่อปี 2547 และที่เรียกว่าบ้านทำนบ เพราะ มีนายโต๊ะอูด ซึ่งเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยเป็นครั้งแรก มีอาชีพทำประมงเป็นหลัก สภาพพื้นที่บริเวณนี้จะเป็นป่าชายเลน และพื้นที่พรุ จึงมีแอ่งน้ำ และทางไหลผ่านลงคลองนาทับ และในบางช่วงที่เกิดภาวะขาดแคลนน้ำ นายโต๊ะอูดจึงมีการสร้างทำนบขนาดเล็กขึ้นเพื่อให้คนสามารถดักปลา เหยียงแหจับปลาได้ ชาวบ้านเรียกกันว่า “นบ” ในขณะนั้นหมู่บ้านนี้จะมีปลาชุกชุม ผู้คนในหมู่บ้านค่อนข้างจะมีฐานะดี มีการค้าขายดี ทำให้ชาวบ้านอพยพเข้ามาในพื้นที่มากขึ้นด้วย เมื่อนายโต๊ะเสียชีวิตลงชาวบ้านจึงเรียกต่อๆ กันมาว่า บ้านนบโต๊ะอูด ส่วนภาษาราชการจะใช้ว่า บ้านทำนบ สำหรับหมู่บ้านสุดท้าย หมู่ที่ 14 บ้านคลองสอง ที่กล่าวมาแล้วว่าแยกออกมาจากหมู่ที่ 1 บ้านคลองข่า โดยแยกออกมาเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2547 และใช้ชื่อว่า บ้านคลองสอง เพราะมีลำคลองสองสายคือ คลองข่า ซึ่งเป็นลำคลองสายเล็กๆ ที่เชื่อมต่อกับคลองนาทับ การมีสองลำคลองนี้จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านคลองสอง” นั่นเอง (อุสมาน หวังสนิ 2554)

ภาพที่ 15 แผนที่ตำบลนาทับเมื่อปี 2547 (12 หมู่บ้าน)
ที่มา : อาดิช วารีกุล (2547)

ภาพที่ 16 แผนที่แสดงหมู่บ้านทั้ง 14 หมู่บ้านของตำบลนาทับ 2553 (14 หมู่บ้าน)
 ที่มา: อูสมาน หวังสนิ (2554)

ลักษณะและสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบชายทะเล สลับเนินเขามีลำคลองสามารถออกสู่ทะเลอ่าวไทยได้ เรียกว่า ปากน้ำ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมในการเดินเรือประมงจากคลองนาทับออกสู่ทะเล สำหรับลักษณะภูมิอากาศของตำบลนาทับจะตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อน แต่อากาศไม่ร้อนจัดเนื่องจากอิทธิพลของทะเล มี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน ในด้านสภาพทางเศรษฐกิจนั้นพบว่าการประกอบอาชีพของประชากร ร้อยละ 80 ประกอบอาชีพทางการประมง เนื่องจากพื้นที่ติดต่อกับทะเลอ่าวไทย และมีทรัพยากรสัตว์น้ำทั้งในพื้นที่ทะเลและคลองนาทับ ในขณะที่ข้อมูลจากงานวิจัยของอาดิช วารีกูล เมื่อปี 2547 ระบุว่า การประกอบอาชีพประมงมีจำนวนร้อยละ 45 ย่อมแสดงให้เห็นว่าคลองนาทับเป็นแหล่งน้ำที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของชุมชนคลองนาทับเป็นอย่างมาก ถือได้ว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่ของชุมชนก็ว่าได้ การที่จำนวนผู้ประกอบอาชีพประมงมีมากถึงร้อยละ 80 นั้นส่วนหนึ่งอาจเนื่องจากการขยายตัวของชุมชนและจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นชุมชนมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านอาชีพการทำประมงสู่ลูกหลาน ส่วนจำนวนประชากรที่เหลือนับว่าประกอบอาชีพรับจ้างร้อยละ 10 ประกอบอาชีพค้าขายร้อยละ 7 โดยส่วนใหญ่ผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายจะค้าขายในกลุ่มเครื่องอุปโภค บริโภค ร้านอาหาร ปัมมือ หมุน และอื่นๆ นอกเหนือจากนี้พบว่าประกอบอาชีพรับราชการและอื่น ๆ ร้อยละ 3 เช่นทำเกษตรกรรมซึ่งได้แก่ทำนา ทำสวนยางพาราซึ่งมีพื้นที่ไม่มากนัก เฉลี่ยประมาณ 4-5 ไร่ต่อครัวเรือน โดยส่วนใหญ่พบว่าการทำสวนยางจะมีมากในพื้นที่หมู่ที่ 5 หรือบางส่วนมีปลูกผักซึ่งพบมากในกลุ่มชาวไทยพุทธ หมู่ที่ 6 สำหรับบริเวณโดยรอบของชุมชนมีโรงงานอุตสาหกรรม 2 แห่ง คือ โรงงานผลิตปลาป่น (บริษัทสมิหลาปลาป่น) และ โรงงานผลิตปลาทูน่าส่งออก (บริษัท สยามอินเตอร์เนชั่นแนลฟู้ด จำกัด) มีแหล่งให้บริการน้ำมันเชื้อเพลิง 2 แห่ง สำหรับด้านการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญได้แก่ ชายหาดวังหนาวซึ่งเป็นชายหาดที่สวยงาม ปัจจุบันจากการลงพื้นที่ผู้วิจัยพบว่ามีสภาพที่เสื่อมโทรมลงไปประกอบด้วยซากพื้นที่ร้านอาหาร รีสอร์ทที่พักที่รกร้างว่างเปล่า แต่ธรรมชาติยังคงสวยงามควรได้รับการบูรณะอย่างยิ่งทีเดียว บริเวณหมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียนซึ่งเป็นสถานที่ที่จะอาจถูกแปลงสภาพเป็นท่าเรือน้ำลึกในไม่ช้า และมีคลองนาทับไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทยสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้

ภาพที่ 17-18 อาชีพทำน้ำตาล โตนคที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 9

ภาพที่ 19 หาดวังหนาว
(พื้นที่โครงการทำเรื่อน้ำลึก)

ภาพที่ 20 วิธีชีวิตริมหาดวังหนาว

จากข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชาวชุมชนคลองนาทับ ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก ซึ่งมีทั้งการทำประมงในน่านน้ำทะเลฝั่งอ่าวไทย ทำประมงพื้นบ้านในคลองนาทับ เลี้ยงปลาในกระชัง ทำสวน ค้าขาย มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย สัมผัสได้จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่พบว่าชาวบ้านที่ทำประมงพื้นบ้าน พ่อบ้านและลูกชาย (หากบ้านนั้นมีลูกชาย) จะทำหน้าที่ออกเรือเมื่อกลับเข้ามายังฝั่ง แม่บ้านจะทำหน้าที่ในการนำปลา กุ้ง ปู ฯลฯ ที่หามาได้ไปขาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญของผู้หญิงในชุมชนที่ต้องทำหน้าที่แปรเปลี่ยน ผลผลิตเป็นเงินตราอันเป็นปัจจัยสำคัญในระบบแลกเปลี่ยนยุค โลกาภิวัตน์ ในยามพลบค่ำผู้วิจัยได้พบว่าชาวบ้านต่างขอตัวไปละหมาดเมื่อใกล้เวลาที่กำหนดโดยมีเสียงอาซานเป็นสัญญาณบอกเวลา ให้ชาวมุสลิมได้เตรียมตัว สละจากภารกิจงานอื่นใด ให้ชำระล้างกายและใจเพื่อเตรียมพร้อมต่อการ แสดงความศรัทธาต่อพระเจ้าและเมื่อเสียงอาซานเริ่มดังขึ้นนั้นย่อมหมายถึงว่าผู้วิจัยเองก็ต้องทราบ

ว่าควรใช้เวลาในการพูดคุยแต่เพียงเท่านี้ สำหรับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคลองนาทับจะตั้งบ้านเรือนในลักษณะรวมกันเป็นกลุ่มเลียบริมสองฝั่งคลองและริมทะเลนั้นเป็นเพราะสังคมไทยเราเป็นสังคมผู้นำไม่ว่าชุมชนที่แห่งใดจะพบว่าส่วนใหญ่จะเลือกที่จะตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ และจากประวัติศาสตร์พัฒนาการของชุมชนที่พบว่าชุมชนเริ่มตั้งหลักปักฐานอยู่ตามแนวแม่น้ำทั้งสายเล็กสายใหญ่ สำหรับบริเวณที่ห่างออกไปจากริมฝั่งคลองนาทับและถนนจะมีลักษณะอยู่กันแบบกระจายในพื้นที่ทำกินของตนเอง โดยในระยะแรกชาวบ้านจะตั้งถิ่นฐานกันอย่างหนาแน่นบริเวณสองฝั่งคลองของหมู่ที่ 6 และจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยทำให้ทราบได้ว่าลักษณะทางกายภาพของคลองนาทับในพื้นที่หมู่ 6 ถึงหมู่ที่ 8 นั้นจะมีความกว้างมากกว่าบริเวณอื่นดังนั้นพื้นที่สำหรับการแบ่งปันในการเลี้ยงปลาหรือวางบาล์มดักกุ้ง ปู ปลา จะมีเพียงพอสำหรับสมาชิกชุมชน สำหรับในด้านวัฒนธรรมนั้น ชุมชนคลองนาทับมีการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมได้อย่างลงตัวโดยสมาชิกชุมชนคลองนาทับจะประกอบไปด้วยชาวไทยพุทธ และมุสลิม แต่ก็ไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งกันภายในชุมชนได้ โดยจากการลงพื้นที่ในหมู่ที่ 6 พบว่าแม้จะมีครัวเรือนที่เป็นมุสลิมเพียง 2 ครัวเรือน หากว่าชุมชนก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

ในชุมชนคลองนาทับจะมีชาวไทยมุสลิมมากกว่าชาวไทยพุทธ โดยชาวไทยมุสลิมเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อยู่อาศัยมาก่อน แต่ภายหลังได้เริ่มมีชาวไทยพุทธเข้ามาในชุมชนโดยหมู่บ้านชาวไทยพุทธจะมีเพียง 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 8 บ้านเตาอิฐ และหมู่ที่ 6 บ้านใต้ ชุมชนชาวไทยพุทธส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเลี้ยงปลากระชังในคลองนาทับ หรือไม่ก็ปลูกผัก ทำสวนยางพาราซึ่งก็ไม่มากจะทำกัน 4-5 ไร่ต่อครัวเรือนแต่กลุ่มที่เลี้ยงปลาในกระชังจะได้รับผลกระทบค่อนข้างมากจากปัญหาปลาตายโดยที่หาสาเหตุต้นตอของปัญหาไม่ได้ หลายรายต้องเลิกการทำอาชีพนี้ไปจากคำบอกเล่าของชาวบ้านพื้นที่หมู่ที่ 6 ที่ชี้ให้ผู้วิจัยดูจำนวนกระชังปลาและพื้นที่ในคลองที่ลดลงจนคลองโล่งกว่าในอดีต นอกจากนี้มีการรวมกลุ่มกันทำน้ำบูดูซึ่งวัตถุดิบปลาที่นำมาหมักทำน้ำบูดูจะไปปรับซื้อวัตถุดิบปลาจากชุมชนชาวมุสลิมซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงจะเห็นได้ว่าชุมชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีการแลกเปลี่ยน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแม้ต่างวัฒนธรรมและประเพณีก็ตาม สำหรับจำนวนประชากรสมัยก่อนประชากรของชุมชนคลองนาทับไม่มีกี่ครัวเรือน และส่วนใหญ่จะมาจากคนในตระกูลเดียวกัน แต่ภายหลังมีการแต่งงานกันระหว่างคนไทยพุทธกับคนไทยมุสลิม ทำให้เริ่มมีชาวไทยพุทธเข้ามาในชุมชน (สุมาลี หวังพุทธิ 2546; อาดิชวารีกุล 2547; สหัทธา วิเศษ และนิคม บุญเสริม 2547)

ภาพที่ 21 คลองนาทับสายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนคลองนาทับ

ภาพที่ 22 เข้าตรูที่คลองนาทับ

จากภาพที่ 21-22 จะสัมผัสได้ถึงวิถีชีวิตของชุมชนคลองนาทับภายใต้สายน้ำหลักของชุมชนที่หล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนคลองนาทับมายาวนาน ความผูกพันระหว่างคนกับคลองที่ยังไม่ได้จืดจางลงไปเฉกเช่นชุมชนอื่นๆ วิถีคนวิถีคลองแห่งชุมชนคลองนาทับที่ยังต้องดำเนินต่อไปตราบนานเท่านาน

2. วิธีคน วิธีคลอง

ภาพที่ 23-24 ชาวประมงพื้นบ้านที่หากินในคลองนาทับมายาวนาน

ภาพที่ 25 กลุ่มชาวบ้านกำลังตกปลาในคลองนาทับ ภาพที่ 26 กระชังปลาในพื้นที่หมู่ที่ 5
(ถ่ายภาพระหว่างที่ผู้วิจัยกำลังนั่งเรือสำรวจพื้นที่ บ้านม่วงอน และพื้นที่หมู่ 9 บ้านคูน้ำรอบ
คลองนาทับ)

มนุษย์มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ภูเขา ป่า ทะเล แหล่งน้ำ เพราะธรรมชาติคือแหล่งพึ่งพิงที่สำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์มาแต่โบราณ มนุษย์กับธรรมชาติแยกกันไม่ออก มนุษย์ต้องพึ่งพิงธรรมชาติเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต มีวัฒนธรรมแตกต่างกันไปตามแต่ละบริบทที่อยู่อาศัย หากแต่ความไม่เพียงพอและพอเพียงของมนุษย์ ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสุดโต่ง ก่อให้เกิดผลกระทบย้อนกลับมาสู่ตน เกิดภาวะโลกร้อน ภาวะการขาดแคลนทรัพยากรในการดำรงชีวิต จากที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ก็มีน้อยลง ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ อีกมากมาย สาเหตุหนึ่งที่น่าสนใจซึ่งเป็นการกล่าวขึ้นโดยราชบัณฑิตยสถานแห่งสวีเดน นั่นคือการทำประมงที่มากเกินไป คนในชุมชนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มากเกินไป

(กันยาภรณ์ เพ็ญวิสุทธิ 2552) เช่นเดียวกับคลองนาทับซึ่งถือเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญของชุมชนคลองนาทับซึ่งเป็นที่พึ่งพิงอาศัยในการดำรงชีวิตเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญในอดีตของชุมชน เปรียบเป็นสายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนในชุมชน จากที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็กลับลดน้อยลงไปและรับรู้ได้ด้วยตัวสมาชิกชุมชนที่ใช้คลองนาทับว่าปัจจุบันนี้มีปลาหลายชนิดไม่สามารถพบได้แล้วในคลองนาทับ หรือมีจำนวนลดน้อยลงคล้ายคลึงกับที่ Udaya (2004) ซึ่งพบว่า การรับรู้ของชาวประมงพื้นบ้านต่อปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้น้อยลงนั้นเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงภาวะวิกฤติ และส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของประมงพื้นบ้านบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบ Chilika ประเทศอินเดียเป็นอย่างมาก เช่นเดียวกันการรับรู้ของชาวประมงแห่งชุมชนคลองนาทับต่อเหตุการณ์ต่างๆ อาทิ การลดลงของจำนวนสัตว์น้ำ หรือสภาพน้ำที่ส่งผลต่อการประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง เหล่านี้ล้วนเป็นตัวบ่งชี้สำคัญต่อภาวะวิกฤติของคลองนาทับ ที่ส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของคนในชุมชนคลองนาทับเป็นอย่างยิ่ง จากภาพที่ 23-26 บอกได้ถึง ความหมายของคลองนาทับที่มากกว่าคลองในความหมายตามพจนานุกรม หรือความหมายแห่งรัฐภายใต้กระแสนิยม

คลองแต่ละแห่งล้วนมีความสำคัญกับชุมชน มีความเป็นมา เรื่องเล่าในอดีต คลองอาจคือชีวิตของชุมชน ความหมายของคลองอาจไม่เพียงแค่มุ่งหมายถึงแหล่งน้ำธรรมชาติที่ภาครัฐเข้าใจ แต่คลองอาจหมายถึงวิถีชีวิต จิตวิญญาณของชุมชน

2.1 คลองนี้มีความหมาย

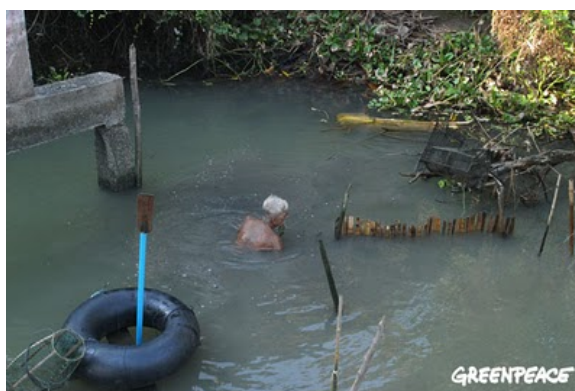
คลอง คือ ทางน้ำที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือสร้างขึ้นโดยมนุษย์ คลองมักจะเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำ คูแม่ น้ำ หรือ ระหว่างทะเลสาบ และมหาสมุทร คลองมีจุดประสงค์เพื่อใช้ในการส่งน้ำสำหรับการเดินทาง และอุปโภคบริโภค คลองที่เก่าแก่ที่สุดปรากฏในยุคเมโสโปเตเมีย 4000 ปีก่อนคริสต์ศักราช ปัจจุบันในประเทศไทย คลองในฐานะที่เป็นเส้นทางขนส่งทางน้ำเริ่มมีใช้ลดน้อยลง เนื่องจากการเพิ่มของถนนและทางรถไฟ ทำให้คลองในหลายสถานที่ไม่ได้รับความดูแล เกิดความเน่าเสียได้ง่าย ในหลายๆเมือง ได้นำคลองมาใช้ในการนันทนาการแทนที่ โดยมีคลองเรือหน้าเที่ยวเมืองภายในคลอง (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี 2553)

คลองเป็นเส้นเลือดใหญ่สำคัญต่อชุมชน ผูกพันกับวิถีชีวิตของชุมชนไทยมานาน แต่ปัจจุบันกลับพบว่าคลองในหลายๆ ชุมชนกำลังได้รับผลกระทบ ผลจากการพัฒนา การขยายตัวของชุมชน วิถีชีวิตของชุมชนที่เปลี่ยนไปเป็นส่วนสำคัญหนึ่งที่ส่งผลให้ความผูกพันระหว่างคนกับสายน้ำเริ่มจางลง การละเมิดสิทธิชุมชน โดยการปล่อยน้ำเสียลงคลอง บางพื้นที่กำลังประสบปัญหาจนต้องเร่งฟื้นฟู เช่น คลองน้ำจืด ที่กำลังวิกฤต จึงก่อเกิดการรวมพลังชุมชนอีกครั้งในนามกลุ่มคน

รักษัคลองน้ำเจ็ดเพื่อรักษาคลองให้คงอยู่ต่อไปอีกยาวนาน คลองน้ำเจ็ดถือเป็นสายน้ำที่ผูกพันกับชุมชนเทศบาลเมืองตรังมายาวนานแต่ความผูกพันระหว่างคนกับคนกับคลองเริ่มจางหาย ในขณะที่บางพื้นที่ชุมชนแม้จะยังมีความผูกพันระหว่างคนกับสายน้ำ คนกับคลองอยู่เช่นเดิมก็กำลังจะสูญเสียสายน้ำของชุมชนให้กับการพัฒนาดังเช่นคลองเชียงรากที่ได้รับผลกระทบจากปล่อยสารพิษที่มองไม่เห็นของนิคมอุตสาหกรรม

ภาพที่ 27 ภาพมุมสูง จุดปล่อยน้ำเสียจากนิคมอุตสาหกรรมนวนคร ซึ่งเชื่อมต่อโดยตรงกับคลองเชียงรากน้อยที่ไหลลงสู่น้ำเจ้าพระยา
ที่มา: กรีนพีซ (ประเทศไทย) (2553)

ภาพที่ 28 ชาวบ้านหาปลาในคลองเชียงราก
ที่มา: กรีนพีซ (ประเทศไทย) (2553)

ภาพที่ 29 ป้าสง่าชาวบ้านหอบผักบุงที่เก็บจากคลองเชียงราก
ที่มา: กรีนพีซ (ประเทศไทย) (2553)

จากภาพที่ 27-29 บอกนัยยะแห่งวิถีคนวิถีคลองของไทยเราได้ว่าคนไทยยังคงผูกพันกับคลอง วิถีคน วิถีคลองยังดำเนินไปด้วยกันจนถึงปัจจุบัน แต่ปัจจุบันพบว่าหลายๆ ชุมชนกำลังถูกละเมิดสิทธิชุมชนจากการมุ่งพัฒนาของไทยซึ่งนำไปสู่การทำลายวิถีคนคลอง เช่นเดียวกันคลองแห่งชุมชนปากพนังที่กำลังจะสูญสลายไปเพราะต้องถูกถมเพื่อพัฒนาท่าชลประทานแบบลอยสูรินทร์ สุวรรณรัตน์ ชาวลุ่มน้ำปากพนัง กล่าวถึงคลองในชุมชนของตนเองว่า

“...คลองนี้เป็นอยู่อาศัยน้ำ อยู่ปลาของผม มาตั้งแต่จำความได้ อยากกินอะไรลงคลองก็ได้กิน...”

“...ถ้าถมคลองนี้ไป ผมไม่รู้จะทำอะไรกินอีกแล้ว กุ้งไม่ได้เลี้ยงแล้ว งานก็ไม่มีรับจ้าง ปลาในคลองก็กำลังจะถูกถมท่าชลประทานแบบลอย...”

ภาพที่ 30 สุรินทร์ สุวรรณรัตน์ ชาวลุ่มน้ำปากพนัง
ที่มา: อัญชิษฐ์ ศิริเทศ (2546)

คำพูดที่กล่าวถึงคลองของชุมชนตนเองในทำนองนี้คือนักวิจัยเป็นอย่างยิ่งเป็นถ้อยคำที่คล้ายคลึงกันกับชาวบ้านริมฝั่งคลองนาทับที่พูดในทำนองเดียวกันนี้ด้วยเช่นกันว่าอยากกินอะไรลงคลองก็ได้กิน หุงข้าวทิ้งไว้ลงไปในคลองก็ได้กับข้าวมาทำกินแล้วในเวลาไม่นานนัก ทำให้ผู้วิจัยจินตนาการภาพเสมือนกุ้งปลาจับมาใส่ถังไว้แล้วและพร้อมที่จะช้อนขึ้นมาทำกับข้าวกินในแต่ละวันอย่างอุดมสมบูรณ์ คลองนาทับเปรียบเสมือนตู้เย็นของบ้านที่เก็บอาหารสดๆ ไว้พร้อมกับข้าวได้ทุกเมื่อทุกเวลาที่หิว (จิรศักดิ์ จาคูพรพิทักษ์ 2553; กรีนพีซ (ประเทศไทย) 2553; อัญชิษฐ์ ศิริเทศ 2546)

2.2 วิธีคลองนาทับ

จากที่กล่าวมาแล้วว่าคลองมีความหมายที่มากกว่าที่ระบุไว้ในพจนานุกรม หากทว่าคือวิถีชีวิต จิตวิญญาณของชุมชน หลายชุมชนผูกพันกับสายน้ำ ชุมชนคลองนาทับก็เช่นเดียวกัน คู่กับข้าวของบ้านหลังใหญ่แห่งนี้ที่เลี้ยงคนในชุมชนมารุ่นแล้วรุ่นเล่า ซึ่งยืนยันสิ่งนี้ได้จากคำบอกเล่าเรื่องราวของวิถีแห่งคลองนาทับซึ่งบอกถึงความสำคัญยิ่งต่อชุมชน เลี้ยงชีวิตผู้คนในชุมชนจวบจนปัจจุบัน

ภาพที่ 31-33 วิธีบนสะพานคูน้ารอบ ความหมายที่มากกว่าคำว่าสะพานข้ามคลอง

“...คลองนี้แหละที่ได้พำรงอยู่ที่หมู่บ้านก็ได้อาศัยคลองนี้ อยู่พึ่งคลองนี้
หรือที่ได้ทำมาหากินกันอยู่...” (สัมภาษณ์ 2552)

“...คลองนี้แต่แรก (สมัยก่อน..ผู้วิจัย) ปลามาก เตียนี่มันน้อย คนบ้าน
เราบ้านๆ หากินในคลอง แต่แรกมันไม่มีเรือเครื่องก็หากินในคลอง
หวางนี้ (เตียนี่..ผู้วิจัย) เขาเลี้ยงปลากันมาก...” (สัมภาษณ์ 2552)

คำพูดจากชายชราและหญิงชราวัย 73 ปี และ 84 ปี ตามลำดับ ซึ่งเป็นคนเฒ่าคนแก่
ของพื้นที่ตำบลนาทับ เหล่านี้ย่อมบ่งบอกถึงความผูกพันระหว่างคนกับคลองได้เป็นอย่างดี
นอกจากนี้ยังบ่งบอกได้อีกว่าคลองเป็นแหล่งอาหารอันอุดมสมบูรณ์ของชุมชน หากแต่ว่าทุกวันนี้
แหล่งน้ำทั่วประเทศไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำหรือลำคลองสายเล็กสายน้อยหลายๆ แห่งกำลังถูกคุกคาม
จากกระแส โลกาภิวัตน์ ระบบทุนนิยมที่ถูกพัฒนาเข้ามาในชุมชนและทำลายวิถีชุมชนตลอดจน
แหล่งทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอย่างรวดเร็วราวกับพายุพัดกระหน่ำ หลายๆ พื้นที่ประสบ
ปัญหาจากการละเมิดต่อสิทธิชุมชน อาทิ คลองของชุมชนในพื้นที่หัวไทรซึ่งขณะนี้คลองในชุมชน
หัวไทรกำลังจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐซึ่งมองข้ามความผูกพันระหว่างคนกับคลอง
แห่งนี้ วิถีชีวิตที่อยู่อาศัยอย่างพอเพียงของชุมชนกำลังจะได้รับผลกระทบและเปลี่ยนแปลงไปตาม
กาลเวลา และคลองนาทับก็เป็นหนึ่งในแหล่งน้ำหลายๆ แห่ง ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการต่างๆ
ทั้งจากภาครัฐและเอกชน จะว่ากันไปแล้วขนาดคลองเล็กใหญ่ไม่สำคัญเท่ากับการที่เป็นแหล่งที่มี
อาหารอันสมบูรณ์ หล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชนอย่างพอเพียงมายาวนานนั้นสำคัญกว่าและไม่
ควรละเลย เพราะหากละเลยเท่ากับเป็นการละเมิดต่อสิทธิชุมชน (อัญชิษฐ์ ศิริเทศ 2546)

ภาพที่ 34 คลองและความผูกพันในครอบครัว

ภาพที่ 35 ประมงพื้นบ้าน (ลุงและป้า) สามี ภรรยาที่กำลังช่วยกันเก็บปลาที่ได้

ภาพที่ 34-35 บ่งบอกความหมายของคลองได้มากกว่าเป็นเพียงแหล่งน้ำธรรมดาที่รัฐและกลุ่มทุนนิยมเข้าใจ หากแต่บ่งบอกถึงความผูกพันระหว่างครอบครัว ความอบอุ่นในครอบครัวของชาวบ้านที่อยู่กันอย่างพอเพียง ร่วมเย็นภายใต้การหล่อเลี้ยงของสายน้ำคลองนาทับของชุมชน ก่อเกิดความผูกพันระหว่างคนกับคลองมายาวนาน

ภาพที่ 36 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวิถีแห่งคลองนาทับ

ภาพที่ 37 ชายหนุ่มแห่งบ้านม่วงอนหลังตกไข่เสร็จมานั่งพูดคุยกับผู้วิจัยบนสะพานคู้น้ำรอบ

จากภาพที่ 36 และ ภาพที่ 37 ชายหนุ่มซึ่งเป็นเขยแห่งบ้านขุนน้ำรอบซึ่งเป็นหนึ่งในหมู่บ้านของตำบลนาทับ ชายหนุ่มรายนี้ดูจะเป็นคนรุ่นใหม่ รูปร่างสัทัด อวัยวะดี ภายหลังวางไข่คักปลาเสร็จ ผู้วิจัยจึงขอสัมภาษณ์เพิ่มเติม ขณะนั่งพูดคุยกับผู้วิจัยบนสะพานข้ามคลองไปยังฝั่งบ้านขุนน้ำรอบ ชายหนุ่มรายนี้บอกเล่าแก่ผู้วิจัยถึงการคักไข่ว่าใช้ทางมะพร้าวมาคลุมปกปิดไข่ไว้เพื่อให้ดูเป็นธรรมชาติ จากนั้นก็หย่อนลงใต้สะพานข้ามขุนน้ำรอบ จะเห็นได้ว่าวิธีการจับสัตว์น้ำที่ใช้ทางมะพร้าวคลุมปิดไข่นั้นนับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านแห่งวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และระหว่างนั่งคุยกันนั้น เสียงรถจักรยานยนต์ก็วิ่งผ่านไปมาตลอดเวลาเพราะขณะนี้ เป็นเพียงเส้นทางเดียวที่จะข้ามจากฝั่งหมู่ที่ 5 บ้านม่วงอน เพื่อเข้าไปยังหมู่ที่ 9 บ้านขุนน้ำรอบ เสียงไม้กระดานที่ปูบนสะพานกระดกขึ้น บ้างก็จอดครดแล้วลงมาจัดเรียงไม้กระดานใหม่ก่อนที่จะไปจับรถแล้วขี่ข้ามฝั่งต่อไป นับเป็นวิถีชีวิตที่อยู่กันอย่างเรียบง่าย ชายหนุ่มบอกว่าปลาที่หาได้นั้นเอาไว้ทำกับข้าวกินเองในครอบครัว ไม่ได้ขาย เขายังเล่าให้ฟังว่าเดิมทีเป็นคนสิงหนคร แต่งงานกับหญิงสาวชาวชุมชนคลองนาทับ อยู่อาศัยที่นี่มาประมาณ 2 ปี มีอาชีพหลักเป็นลูกจ้างในโรงงานผลิตเฟอร์นิเจอร์ และเมื่อผู้วิจัยถามถึงความรู้สึกที่มีต่อคลองนาทับแห่งนี้ เขาบอกว่ารู้สึกภาคภูมิใจกับคลองแห่งนี้มาก บรรยากาศสบาย จำนวนครัวเรือนอยู่อาศัยกันไม่หนาแน่นมาก มีบ้านเรือนตั้งห่างกันตลอดริมฝั่งคลองนาทับ

คลองนาทับมีต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาตอนกลางของจังหวัดสงขลา ทางด้านทิศตะวันตกของอำเภอจะนะ และอำเภอนาทวี ไหลผ่านเขตอำเภอจะนะ และอำเภอนาทวี แล้วไหลลงสู่อ่าวไทยที่บ้านปากบางนาทับ มีความยาวประมาณ 86 กิโลเมตร มีคลองสาขาที่สำคัญ ได้แก่ คลองลำพด คลองพ้อแดง คลองคล้า คลองแดงจิน คลองปลักพ้อ และคลองประจา ไหลมาบรรจบรวมกันที่ป่าหาม เป็นคลองน้ำกร่อย เป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชนคลองนาทับมาอย่างยาวนานดังคำบอกเล่าของชาวบ้านหมู่ที่ 2 บ้านปากบางนาทับ ซึ่งปัจจุบันนี้มีอาชีพเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ที่เล่าว่า

“...แต่แรก (เมื่อก่อน..ผู้วิจัย) ไม่มีโรงงาน ก็คักกุ้งคักไทรในคลอง แต่ก่อนคลองนาทับอุดมสมบูรณ์ชาวบ้านหากินกันในคลองเพ (ที่นั่น..นักวิจัย) เลี้ยงปลา ปลากระพง ทำบาม ทำไข่ ในคลองเพ (ที่นั่น..ผู้วิจัย) บามนี้ไข่ยกปลากระบอก ปลากระบอกมันเข้ามา มาจากทะเล คนแต่ก่อน (สมัยก่อน..ผู้วิจัย) ทำแต่ในคลอง แต่ก่อนเราหากินกันไม่กี่คน...” (สัมภาษณ์ 2552)

จากการสนทนาเมื่อผู้วิจัยได้หัน ไปถามมะแก่อายุ 81 ปี (มะแก่เปาะ) มะแก่บอก
ว่า

“...คลองนี้แต่แรก (เมื่อก่อน..ผู้วิจัย) ปลายาก เดียวนี้มันน้อย คน
บ้านเราบ้านๆ หากินในคลอง แต่แรก (เมื่อก่อน..ผู้วิจัย) มัน ไม่มี
เรือเครื่อง ก็หากินในคลอง หวางนี้ (เดี๋ยวนี้..ผู้วิจัย) เขาเลี้ยงปลา
กันมาก...” (สัมภาษณ์ 2552)

ภาพที่ 38 มะแก่เปาะ(ชายเปาะ ..ผู้วิจัย) ชาวบ้านหมู่ที่ 2 ปากบางนาทับ

จากคำบอกเล่าเหล่านี้สะท้อนได้ว่าในอดีตคลองนาทับมีความอุดมสมบูรณ์ ผู้คน
ต่างหากินในคลองด้วยเครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างง่าย ไม่ทำลายสัตว์เล็ก หาเลี้ยงชีพบนความพอเพียง
แต่ขณะเดียวกันก็สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งในด้านจำนวนประชากรที่
เพิ่มขึ้นและการใช้คลองนาทับที่หนาแน่นขึ้น อาชีพเลี้ยงปลาในกระชังที่เริ่มเข้ามาสู่ชุมชน เป็นต้น
บ่งบอกถึงวิถีแห่งคลองที่มีการปรับเปลี่ยนอย่างเป็นพลวัตไปตามกาลเวลา สถานการณ์ทางสังคม

สายน้ำที่รินไหลจากต้นน้ำบนเทือกเขาสูง ผ่านภูเขา ร่องหิน บ้างกลายเป็นน้ำตก
อันงดงามให้มนุษย์ให้พักผ่อนกายา ผ่านผืนป่าทรัพยากรสำคัญที่ช่วยชุ่มน้ำสร้างความอุดมสมบูรณ์
ของระบบนิเวศน์ ความหลากหลายทางชีวภาพ ผ่านชุมชนแล้วชุมชนเล่าตลอดสายน้ำ ล้วนแล้วแต่
ให้ความเย็นฉ่ำ ความร่มเย็น อิ่มปาก อิ่มท้องของทุกคนเร็วร้อน แนบแน่นไปกับวิถีชีวิต แฝงไว้ด้วย
จิตวิญญาณของชุมชน ตลอดสายน้ำและลงสู่ปลายทางออกสู่ทะเล นับเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของ
มนุษย์ วิถีคน วิถีแห่งสายน้ำ วิถีแห่งคลองของชุมชนในสังคมไทยไปอีกนานเท่านาน ทรายใดที่มี
การใช้อย่างเข้าใจ รู้เท่าทัน ลดอำนาจรัฐในการจัดการทรัพยากรเหล่านี้ โดยคืนอำนาจสู่ชุมชน
ผสานความร่วมมือระหว่างกันอย่างเหมาะสม ทรายนั้นวิถีคนวิถีคลองของชุมชนจะยังอยู่คู่
สังคมไทยอย่างสมดุลและเป็นสุข เช่นเดียวกับชุมชนคลองนาทับ วิถีคน วิถีคลองนาทับ จะเป็นวิถีที่
แนบแน่นกับชุมชนคลองนาทับไปตราบนานเท่านาน เป็นมรดกอันล้ำค่าของลูกหลาน

3. สถานการณ์ชุมชนคลองนาทับ

ในอดีตชุมชนคลองนาทับมีวิถีชีวิตอยู่กันอย่างเรียบง่าย ทำประมง พื้นบ้าน มีคลองนาทับเป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านเล่าว่าเมื่อก่อนจับปลาได้จำนวนมาก แต่เมื่อเริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ตลอดจนโครงการหลายๆ โครงการจากภาครัฐเข้ามาสู่ชุมชน ทั้งที่เป็นโครงการที่เกิดขึ้นแล้วและกำลังจะเกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนที่ทำมาหาเลี้ยงครอบครัวด้วยการทำประมงพื้นบ้านในคลองนาทับหรือกลุ่มชาวบ้านที่เลี้ยงปลาในกระชังเริ่มได้รับผลกระทบโดยไม่ทราบสาเหตุและปัญหาเกิดขึ้นต่อเนื่องการราคาชัง ไม่ได้รับการแก้ไขที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน หากเปรียบได้กับอาการป่วยก็เทียบได้กับอาการไข้หวัดที่หมอมักจ่ายยาพาราเซตามอน เพื่อบรรเทาอาการให้ทุเลาลงเช่นกันปัญหาที่ชาวบ้านประสบอยู่ก็ได้รับการช่วยเหลือตามสภาพหรือแก้ไขไม่ตรงจุดเสียทีเดียว

ชุมชนคลองนาทับ กำลังจะถูกกรุกรานด้วยโครงการพัฒนาหรือภาครัฐกิจเอกชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้บ่งชี้ได้อย่างหนึ่งว่า ชุมชนคลองนาทับมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งทรัพยากรที่เป็นคลองนาทับซึ่งปัจจุบันกลายเป็นที่ระบายของสิ่งไม่พึงประสงค์จากบรรดาเหล่าโรงงานและโครงการจากภาครัฐเองก็ตาม ตลอดจนทรัพยากรทางทะเลในพื้นที่ซึ่งมีความเหมาะสมในการก่อสร้างโครงการต่างๆ เพื่อผลกำไรจากการลงทุนที่จะนำเอาไปหล่อเลี้ยงประเทศ แล้วชุมชนได้อะไร สร้างงานให้คนในชุมชน ให้คนในชุมชนจากที่เคยเป็นเจ้าของทรัพยากร มีสิทธิชุมชนบนฐานทรัพยากรของตัวเองอย่างเต็มที่ กลับกลายเป็นเพียงลูกจ้างผู้ใช้แรงงาน แลกค่าแรงไปวันๆ ขาดอิสระในการทำงาน จากวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ทำมาหาเลี้ยงชีพมีรายได้และอยู่อย่างพอเพียง โครงการหลายโครงการกำลังเกิดขึ้นในขณะที่โครงการเก่าๆ ยังคงทิ้งปัญหาการราคาชังไว้ นี่เป็นประเด็นสำคัญที่ทางผู้นำอย่าง อุดิเรก หมัดหมาน นายกองกำกับการบริหารส่วนตำบลนาทับ ต้องขบคิดและยังไม่ได้มีการอนุมัติโครงการใดๆ อย่างง่ายดายเหมือนเช่นที่ผ่านมา เขาเล่าว่า

“...โครงการหลายๆ โครงการเกิดขึ้น ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างชัดเจน ปัญหาขังการราคาชัง...” (สัมภาษณ์ 2552)

โครงการต่างๆ เข้ามาล้วนอ้างถึงความเจริญที่จะมาสู่ชุมชน แล้วความเจริญของชุมชนเราวัดกันที่วัตถุหรืออย่างไร คนในชุมชนเขาพร้อมหรือยังกับการปรับตัวต่อสิ่งที่จะเข้าสู่ชุมชน

“...เรามาวัดว่าอะไรคือความเจริญ เพราะว่าจิตใจคนไม่ใช่วัตถุ คนที่นี้ยังไม่พร้อมกับการแข่งขัน ผมมองไม่เหมือนชาวบ้าน ผมมองไปข้างหน้า จะตัดสินใจผิดพลาดไม่ได้ สมัยผม ผมเปิดเต็มที่ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ถ้าชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยก็ต้องมาคุยกันที่สภา(อบต. ..ผู้วิจัย) อีกถ้าไปในทางเดียวกันก็จบแต่ถ้าคนละทาง ผมก็ต้องใช้สิทธิอำนาจผู้นำในการตัดสินใจ ชาวบ้านเขารอว่าจะได้อะไรบ้าง ถ้าเขาให้ภาษีชัดเจนปีนึง 20 ล้านก็โอเค จะได้เอามาพัฒนา นั่นแหละเรื่องของคลองนาทับกับการไฟฟ้ายังไม่เรียบร้อย มุลินธิที่เขาตั้งไว้เพื่อพัฒนาคลองนาทับและชุมชนก็เหมือนอาหารที่ครอบฝาชีไว้แต่กินไม่ได้ แทนที่จะให้เอามาพัฒนาส่งเสริมอาชีพในชุมชน...” (สัมภาษณ์ 2552)

นอกจากบทบาทผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการดังที่ได้แสดงความคิดเห็นถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนคลองนาทับ ที่จะเข้ามากระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติอันสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคลองนาทับสายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนคลองนาทับมาอย่างยาวนาน ในความเป็นจริงแล้วในชุมชนคลองนาทับเองในอดีตได้มีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ถือว่าเป็นองค์กรแรกที่เริ่มทำงานในเขตพื้นที่ภาคใต้เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2524 ที่หมู่บ้านชาวประมง ชื่อองค์กรว่า “โครงการพัฒนาชุมชนประมงบ้านปากบางนาทับ” ปัจจุบันคือโครงการพัฒนาชุมชนขนาดเล็กจังหวัดสงขลา (ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคณะ 2545) ที่มีบทบาทในการปกป้องสิทธิของชุมชน เพื่อรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ของชุมชนไว้ตลอดไป จะเห็นว่าชุมชนคลองนาทับส่วนหนึ่งก็ลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิของชุมชน มีกระบวนการตอบโต้กลับ มิได้คล้อยตามแนวทางการพัฒนาของภาครัฐหรือการรุกรานอันจะนำมาซึ่งการละเมิดสิทธิชุมชนนั่นเอง สำหรับสถานการณ์ชุมชนในภาพรวมพบว่า มีหลายๆ เหตุการณ์ นับตั้งแต่ เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การทำนากุ้งของนายทุนในชุมชน ปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ดินสาธารณประโยชน์ ปัญหาสภาพน้ำในคลองนาทับเน่าเสีย ส่งผลกระทบต่อ การเลี้ยงปลาในกระชัง และ ส่งผลกระทบต่ออาชีพการทำประมงพื้นบ้าน ตลอดจนพันธุ์ปลาต่างๆ ที่เริ่มจะสูญหายไปจากคลองนาทับ และเมื่อมีโครงการขนาดใหญ่ของรัฐเข้ามาสู่ชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้า แห่งที่ 1 และกำลังมีโครงการโรงไฟฟ้าแห่งที่ 2 และล่าสุดกำลังจะมีโครงการทำเรื่อน้ำลึกเกิดขึ้นในชุมชน เหล่านี้บ่งบอกถึงสถานการณ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดีถึง ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้วและกำลังจะเกิดขึ้นใหม่ในชุมชนคลองนาทับแห่งนี้

บทที่ 5

สิทธิชุมชนคลองนาทับ

ผลการศึกษาวิจัยในบทนี้มุ่งนำเสนอในประเด็นสิทธิชุมชนคลองนาทับของชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา โดยจากผลการลงพื้นที่เก็บข้อมูลผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative method) และการลงพื้นที่ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้สามารถสรุปผลข้อมูลได้ 3 ประการ คือ ประการแรก สิทธิชุมชนคลองนาทับ ซึ่งผู้วิจัยได้แยกข้อมูลออกเป็นประเด็น 3 ประเด็นย่อย โดยประเด็นย่อยแรก คือ การตระหนักรู้และเข้าใจของชุมชน โดยผู้วิจัยมุ่งเสนอข้อค้นพบต่อการตระหนักรู้และเข้าใจในสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับว่าเป็นอย่างไร ประเด็นย่อยที่สอง สถานการณ์สิทธิชุมชนคลองนาทับ เป็นการมุ่งนำเสนอข้อค้นพบต่อประเด็นสถานการณ์ด้านสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ และประเด็นย่อยที่สาม คือ ปัญหาสิทธิชุมชนคลองนาทับ ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอข้อค้นพบในประเด็นปัญหาด้านสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับว่าเป็นอย่างไร ประการที่สอง ชุมชนกับการอนุรักษ์คลองนาทับ ในส่วนนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะนำเสนอข้อค้นพบในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน อันเป็นหนึ่งในแนวคิดสิทธิชุมชน ว่าชุมชนมีแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนเป็นอย่างไร ประการที่สาม สิทธิชุมชนคลองนาทับในทางปฏิบัติ มุ่งเสนอในประเด็นแนวทางการที่สิทธิชุมชนจะเป็นรูปธรรมของชุมชนว่าเป็นอย่างไร ประการที่สี่ ระบบกรรมสิทธิ์: กฎเกณฑ์และข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรชุมชนคลองนาทับ ด้วยการศึกษาระบบกรรมสิทธิ์ของชุมชนเป็นหนทางหนึ่งในการแก้ปัญหาความขัดแย้งของชุมชนได้ แล้วชุมชนคลองนาทับมีระบบกรรมสิทธิ์เป็นอย่างไร และประการสุดท้าย รัฐกับสิทธิชุมชนคลองนาทับ เสนอในประเด็นรัฐกับสิทธิชุมชนว่าแท้จริงแล้วเป็นการเสริมพลังสิทธิชุมชนหรือทำลายสิทธิชุมชน

1. สิทธิชุมชนคลองนาทับ

1.1 การตระหนักรู้และเข้าใจของชุมชน

“...สิทธิชุมชนใดก็ตาม ไม่ได้เป็นสิ่งที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ การเข้าใจ การยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ...” (เสน่ห์ จามริก 2550)

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการตระหนักรู้และเข้าใจของชุมชนหนึ่งๆ ต่อประเด็นสิทธิชุมชนมีความสำคัญยิ่งต่อการที่สิทธิของชุมชนนั้นๆ จะได้รับการยอมรับในสังคม

สิทธิชุมชน เป็นวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่และเกิดจากขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนต่อกรณีป่าชุมชนทางภาคเหนือจนนำไปสู่บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ. 2540 มาตรา 46 ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในบทบัญญัติแห่งรัฐอันเกิดจากข้อเสนอภาคประชาชนที่ทำให้สิทธิชุมชนได้เป็นที่ยอมรับของสังคมไทยในระดับหนึ่งและทำให้ความเป็นชุมชนได้เริ่มมีการกล่าวถึงกันมากขึ้น แม้รัฐธรรมนูญในปีดังกล่าวจะยังไม่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้มากนักก็ตาม หากทว่าจากจุดเริ่มต้นในครั้งนั้นได้นำไปสู่การพัฒนาการของสิทธิชุมชนซึ่งต่อมาได้มีการปรับปรุงรายละเอียดเพิ่มเติมเพื่อให้ครอบคลุมลักษณะปัญหาด้านสิทธิชุมชนไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2550 มาตรา 66 โดยเพิ่มเติมให้ครอบคลุมถึงการรวมตัวของชุมชนที่ไม่จำกัดเรื่องเวลาในการรวมตัวกันของชุมชน หรือในมาตรา 67 ที่ได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐได้ เหล่านี้เป็นต้น

สำหรับสิทธิชุมชนในทฤษฎีของเหล่านักวิชาการ แม้จะมองต่างกันในบางมุม ทว่าแต่ละมุมมองนั้นล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวิถีชีวิตในชุมชนที่มีมานาน ดังที่ผู้วิจัยสรุปความหมายของคำว่า “สิทธิชุมชน” ไว้ว่า สิทธิชุมชนเป็นสิทธิตามธรรมชาติโดยถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นที่รับรู้และเข้าใจกันโดยทั่วไปจนกล่าวได้ว่าเป็นอุดมการณ์ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน เปรียบเสมือนดังเป็นวิญญาณของชุมชน โดยสิทธิชุมชนนั้นจะทำให้สมาชิกในชุมชนรู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนเพื่อการยังชีพของตนร่วมกันด้วยการใช้ภูมิปัญญาของชุมชนในการทำความเข้าใจและใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งนี้โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกันภายในชุมชนเพราะสิทธิชุมชนเป็นสิทธิร่วมของสมาชิกทุกคน และยึดหลักจารีตที่มีมานานในการจัดการ มีการใช้อำนาจของชุมชนจัดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและทรัพยากร เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเท่าเทียม

สิทธิชุมชนเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว จะมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่และสถานการณ์ทางสังคม โดยปัจจุบันสิทธิชุมชนยังคงเป็นปัญหาของสังคมไทยที่มีความซับซ้อน และยากต่อการแก้ไข ดังนั้นแล้วชุมชนทั่วประเทศจึงยังต้องเผชิญปัญหาการละเมิดต่อสิทธิของชุมชนจนถึงปัจจุบัน โดยข้อมูลล่าสุดจำนวนคดีต่อการละเมิดสิทธิชุมชนนั้นมีจำนวนมากถึง 500 คดีทั่วประเทศ และยังมีเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องวันละ 1-2 คดี โดยร้อยละ 90 ของเรื่องที่ยื่นเรียนเข้ามายังคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จะเป็นเรื่องของการใช้ทรัพยากร โดยศยามล ไกยูรวงศ์ อนุกรรมการปฏิรูประบบการจัดการทรัพยากรทางชีวภาพ กล่าวว่า

“...ขณะนี้หลายพื้นที่มีการบีบบังคับชาวบ้านหรือให้ชาวบ้าน
 สมยอมโดยมุ่งหวังเรื่องการพัฒนาเป็นหลัก เรื่องของการละเมิดสิทธิ
 ชุมชนจึงมักตามมาด้วยการฉ้อโกง หลอกลวง โดยใช้คนสนิทและ
 คนที่มีความนับถือเป็นคนดำเนินการ และครูจะเป็นเครื่องมือที่ถูกใช้
 เข้าไปดำเนินการเรื่องนี้มากที่สุดเพราะชาวบ้านเข้าไม่ถึงกฎหมาย...”
 (“คดีละเมิดสิทธิชุมชนพุ่ง กสม. รับสะสม 500 เรื่อง” 2553)

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าความรู้ ความเข้าใจของชุมชนต่อประเด็นข้อ
 กฎหมาย สิทธิของชุมชน และการตระหนักรู้ต่อแหล่งทรัพยากรของชุมชน เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง
 เช่นเดียวกัน สำหรับในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งนำเสนอผลการศึกษาเพื่อค้นหาคำตอบของการตระหนักรู้
 และเข้าใจของสมาชิกชุมชนต่อประเด็นสิทธิชุมชนคลองนาทับว่าเป็นอย่างไร ด้วยเหตุผลสำคัญ
 ที่ว่าปัญหาความเข้าใจต่อเรื่องของสิทธิชุมชนนั้นเป็นปัญหาหนึ่งที่มีส่วนสำคัญไม่น้อยซึ่งหาก
 ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจต่อสิทธิของตนก็จะเอื้อต่อการละเมิดต่อสิทธิชุมชน ผู้วิจัยมองว่าการ
 ตระหนักรู้ต่อแหล่งทรัพยากรของชุมชน ตระหนักรู้ต่อสิทธิของชุมชนที่มีต่อแหล่งทรัพยากรของ
 ชุมชน สิทธิในการใช้ สิทธิร่วมของชุมชน เหล่านี้ถือได้ว่าสำคัญโดยหากชุมชนใดรู้จักตัวเอง รู้จัก
 การเรียนรู้ต่อสิทธิ หน้าที่ในขอบเขตที่ชอบธรรม ย่อมก่อเกิดอำนาจอันชอบธรรมที่มีพลังและ
 ทิศทางที่ดีของชุมชน ที่จะทำให้ชุมชนสามารถป้องกันตัวเองจากการละเมิดต่อสิทธิชุมชนจาก
 อำนาจภายนอกได้

และจากการศึกษาชุมชนคลองนาทับพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชน
 คลองนาทับและแหล่งทรัพยากรของชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นกลมกลืนไปกับวิถี
 ชีวิตเป็นอย่างมาก วิถีคนในชุมชนพึ่งพิงผันแปรไปตามวิถีแห่งคลองนาทับ และพบว่าชุมชนคลอง
 นาทับใช้คลองนาทับเป็นแหล่งทำมาหากินเลี้ยงครอบครัวมาอย่างยาวนาน โดยด้านการตระหนักรู้
 ต่อแหล่งทรัพยากรนั้นพบว่าสมาชิกชุมชนตระหนักรู้เป็นอย่างดีว่าคลองนาทับเป็นแหล่งทรัพยากร
 ที่สำคัญยิ่งของชุมชน ดังคำพูดหนึ่งของชายวัย 54 ปี ชาวบ้านหมู่ที่ 12 บ้านปากจาด ซึ่งประกอบ
 อาชีพประมงพื้นบ้านและเลี้ยงปลาในกระชังเป็นอาชีพเสริม ได้กล่าวด้วยน้ำเสียงที่ดังและหนัก
 แน่น จริงจัง ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกได้ถึงความผูกพันระหว่างคนและคลองนาทับแห่งนี้และรับรู้ได้ว่ามี
 ความสำคัญต่อพวกเขาเป็นอย่างยิ่ง จนทำให้อดที่จะรู้สึกหวงแหนทรัพยากรอันมีค่า ลำน้ำที่กว้าง
 ใหญ่นี้แทนชุมชนเสียมิได้ ผู้วิจัยสังเกตเห็นแววตาเป็นประกายมุ่งมั่น ที่บ่งบอกถึงความตระหนักถึง
 ความสำคัญของคลองนาทับที่มีต่อชุมชน และแฝงไว้ด้วยความรู้สึกกังวลต่ออนาคตของวิถีแห่ง
 คลองนาทับ เฉกเช่นเสียงหนึ่งที่พูดขึ้นมาว่า

“...คลองนาทับเป็นของคนนาทับ!...” (สัมภาษณ์ 2552)

“...ถ้าหากินในคลองไม่ได้ ลูกไม่พักเรียน (ไม่สามารถส่งลูกเรียนได้...ผู้วิจัย...) (สัมภาษณ์ 2552)

แน่นอนที่สุดว่าคลองนาทับถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชนดังที่ลุงเกียง(ไพโรจน์ หิรัญสาถิ) วัย 84 ปี ชาวบ้านหมู่ที่ 8 บ้านเตาอิฐ ซึ่งเป็นคนเก่าแก่ของชุมชนซึ่งเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนแห่งนี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2483 ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมายในชุมชนและได้กล่าวถึงคลองนาทับในอดีตว่ามีความอุดมสมบูรณ์ เป็นเส้นทางหลักในการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างกันของคนต่างชุมชน โดยใช้เรือใบเป็นยานพาหนะสำคัญ ลุงเกียงได้กล่าวถึงคลองนาทับว่า

“...ที่นี้อาหารการกินอุดมสมบูรณ์เพราะอยู่ใกล้ลำน้ำแต่ก่อนคลองนี้อุดมสมบูรณ์...” (สัมภาษณ์ 2552)

ในขณะที่คุณยายเปาะวัย 81 ปี ชาวบ้านหมู่ที่ 12 บ้านปากจืด โดยในที่นี่ผู้วิจัยขอแทนด้วยสรรพนามตามธรรมเนียมการเรียกขานผู้สูงวัยตามวิถีของมุสลิมโดยจะเรียกว่า มะแก่เปาะ มะแก่เปาะเล่าถึงวิถีชุมชนคลองนาทับในอดีตที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและแหล่งทรัพยากรของชุมชน วิธีการดำรงชีวิตภายใต้แหล่งทรัพยากรสำคัญนี้ ตลอดจนบอกเล่าถึงพาหนะสำคัญในอดีตว่าเป็นการใช้เรือพายธรรมดา สมัยก่อนไม่มีเครื่องยนต์ และผู้คนต่างทำมาหากินในคลองแห่งนี้ เมื่อได้รับฟังทำให้ผู้วิจัยหลับตาจินตนาการมองเห็นภาพความเรียบง่ายของชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร จากคำบอกเล่ายังได้สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวิถีแห่งคลองนาทับจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนที่ว่า

“...คนบ้านเราบ้านๆ (ชาวบ้าน...ผู้วิจัย) หากินในคลอง แต่แรก(สมัยก่อน...ผู้วิจัย) มันไม่มีเรือเครื่อง ก็หากินกันในคลองนาทับ หวางนี้ (เดี๋ยวนี้...ผู้วิจัย) เขาเลี้ยงปลากันมาก น้ำในคลองเมื่อก่อนใส...” (สัมภาษณ์ 2552)

ภาพที่ 39 มะแก่เปาะ และผู้วิจัย

ภาพที่ 40 มะแก่เปาะ พี่กอมิยะ และผู้วิจัย

เช่นเดียวกับพี่กอมิยะ ลูกสาวมะแก่เปาะ (ภาพที่ 39-40) ได้กล่าวเสริมเช่นกันว่าเมื่อก่อนเขาเองนั้นประกอบอาชีพประมง หาลา หากุ้งในคลอง ในอดีตคนหากินในคลองนาทับมีจำนวนไม่มาก ปลา กุ้ง ปู สัตว์น้ำต่างๆ ยังมีอุดมสมบูรณ์ แต่เมื่อเวลาผ่านไป จำนวนคนที่ทำมาหากินในคลองมีมากขึ้น ปลาบางชนิดลดน้อยลง และประกอบกับสภาพน้ำในคลองเปลี่ยนแปลงไป ด้วย นั่นคือพบว่าคลองมีสภาพน้ำเสีย ปลาที่ชาวบ้านเลี้ยงในกระชังตายจำนวนมากและเกิดปัญหาต่อเนื่อง ปัจจุบันชาวบ้านจึงหันไปเป็นลูกจ้างในโรงงาน และเช่นกันในช่วงเที่ยงของวันที่ 18 ตุลาคม 2552 ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าพูดคุยสนทนากับห๊ะนี่ผู้ แก้วเอียด อายุ 45 ปี (ภาพที่ 41) และสมาชิกเพื่อนบ้าน เป็นชาวบ้านหมู่ที่ 12 ที่มีบ้านเรือนติดกันซึ่งพากันมานั่งจับกลุ่มพูดคุยและในขณะที่ห๊ะนี่ผู้ กำลังจะมักจะเม้นหักหัวปลาที่รับมาทำ และมีฮัจญ์เลาะ เลาะนะ พี่สุไหว จันทรรัตน์ และพี่หาหาวา บาเฮม ร่วมวงสนทนา (ภาพที่ 42) จากการสนทนาในบรรยากาศที่เป็นกันเอง ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้บอกเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงของคลองนาทับซึ่งพบว่ามีความเห็นตรงกันกับชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นๆ ห๊ะนี่ผู้ ทำอาชีพเลี้ยงปลากระชังในคลองนาทับมานานตั้งแต่แต่งงานมีครอบครัว โดยเลี้ยงทั้งปลาเก๋า และปลากะพง พันธุ์ปลาที่ซื้อมาและหาเอง โดยเฉพาะพันธุ์ปลาเก๋าจะหาเองตามแนวสันเขื่อนกันคลื่น เนื่องจากพันธุ์ปลาชนิดนี้จะราคาแพง ต้นทุนตัวละประมาณ 3 บาท เมื่อได้ลูกปลาขนาดเท่าใบมะขาม จากนั้นก็นำมาอนุบาลในบ่อพักก่อนที่จะนำลงไปเลี้ยงในกระชัง สำหรับปัญหาที่ประสบอยู่นั้นคือปลาในกระชังตาย เช่นเดียวกับชาวบ้านรายอื่นๆ นับจาก 4-5 ปีให้หลัง โดยเล่าว่า

“...ปลาตายไปครั้งต่อครั้ง เลี้ยง 200 ตายไปแล้วเป็นร้อยๆ เมื่อก่อนปลามาก ปลาจี่ตั้ง ปูดำ มาสมัยนี้ไม่ค่อยมี รายได้แทนที่จะได้สัก 200 บาทก็ลดเหลือสัก 50 บาท เมื่อก่อนหามาได้มากก็แบ่งปันกันกินในหมู่บ้าน เดียวนี้โรงงานมาก ถ้ายาลงคลองเพ ช่วงหน้าแล้งน้ำเป็นเลี่ยน มีกลิ่นเหม็น คัน คนลงไปยั้งคันแล้วปลาจะอยู่ได้อย่างไร...” (สัมภาษณ์ 2552)

ภาพที่ 41 ห๊ะนี่ผู้และผู้วิจัย

ภาพที่ 42 ฮัจญ์เกาะ และพี่สุ่ไหว ที่ร่วมวงสนทนา

หลังจากเลิกงานในเย็นวันที่ 22 ตุลาคม 2552 ผู้วิจัยขับรถมุ่งหน้าไปยังหมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียน (ภาพที่ 43) อีกหนึ่งหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลนาทับ ซึ่งเป็นหนึ่งในหมู่บ้านในพื้นที่ต้นน้ำ หมายถึงพื้นที่ซึ่งอยู่ห่างไกลจากปากคลองนาทับซึ่งเป็นจุดที่จะไหลออกลงสู่ทะเลนั่นหมายถึงอัตราการไหลเวียนน้ำจากทะเลไปยังคลองนาทับอยู่ในระดับต่ำและได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพน้ำในคลองนาทับเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 43 พื้นที่หมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียน

เมื่อขับรถตรงเข้าไปยังหมู่บ้านบริเวณริมฝั่งคลองนาทับ ผู้วิจัยสังเกตเห็นชายชรา นั่งอยู่ในเรือ กำลังขะมักขะเม้นกับการเตรียมอุปกรณ์เพื่อออกหาปลารอบค้ำ เมื่อผู้วิจัยทักทายก็

ทราบว่าชื่อ เดช ลาเสาะ อายุ 73 ปี (ภาพที่ 44) ผู้วิจัยได้ลู่เข้าไปนั่งพูดคุยกับคุณปู่ท่ามกลางบรรยากาศ ลมโชยเอื่อยยามเย็น บรรยากาศสบายๆ วิวทิวทัศน์โดยรอบสวยงามเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกสำนึกถึงคุณค่าของแม่น้ำแห่งนี้เป็นอย่างมากและอดที่จะหวงแหนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่กว้างใหญ่ของชุมชนแห่งนี้แทนชาวบ้านไม่ได้ และคาดหวังให้คลองนาทับนี้ เป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 44 ปู่เดช ขณะจัดเครื่องมือเตรียมออกเรือ

ภาพที่ 45 ผู้วิจัยและปู่เดช ขณะสัมภาษณ์

ภาพที่ 46 ปู่เดช กำลังได้เวลาออกเรือ

ปู่เดช เล่าว่า ทำอาชีพประมงในคลองนาทับมาตั้งแต่ไหนแต่ไรไม่เคยเปลี่ยนอาชีพไปทำอย่างอื่น

“...หากินในคลองมาตั้งแต่ยังไม่ได้คนหญิง (ภรรยา...ผู้วิจัย) หากินพอ กินพอใช้จะให้รวยคงไม่รวย เมื่อก่อนมีมาก แต่แรก (สมัยก่อน...ผู้วิจัย) ปลาเยอะ แต่ก่อนหะหากินใกล้ๆ แต่เดี๋ยวนี้จะได้ปลาต้อง ออกจากฝั่งไปไกลๆ ขึ้น...” (สัมภาษณ์ 2552)

จากคำบอกเล่าบอกนัยบางอย่างได้ว่าสภาพคลองกำลังเปลี่ยนไปแหล่งทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ลดความอุดมสมบูรณ์ลงไปจากอดีตอย่างเห็นได้ชัดและเป็นสิ่งที่ชาวประมง

พื้นบ้านในชุมชนรับรู้ได้อย่างชัดเจน โดยจากเดิมที่ชาวบ้านเคยหากินใกล้ๆ ฝั่งก็ต้องเพิ่มระยะทางออกจากฝั่งไปไกลขึ้นจากเดิม ชาวบ้านเคยมีวิถีชีวิตที่พอเพียงหากินใกล้ๆ ฝั่งมายาวนาน จนต้องปรับตัวหากินในระยะทางที่ไกลขึ้น นั่นหมายถึงเวลาที่เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน แต่อย่างไรเสียวิถีชีวิตก็ยังคงอยู่บนพื้นฐานของความเรียบง่ายและพอเพียงตามอัตภาพ โดยบ่งบอกได้จากคำบอกเล่าของชายชราผู้นี้ข้างต้นที่ว่าไม่ได้คาดหวังความร่ำรวย หากินให้พอยังชีพ นอกจากนี้ปู่เขายังเล่าต่ออีกว่า

“...เคยเลี้ยงปลาแล้วเหมือนกัน แล้วพาไปขายเองในตลาดนัด เจอปัญหาปลาตาย เขาวามีแม่อะไรมากินปลา เลี้ยงมา 3-4 ปี เลี้ยงปลากะพง ปลาตายเยอะ เขาว่าปลาเป็นแม่มาเกาะตามเกร็ด ตามเหงือก ปลาก็ตาย น้ำก็เสีย เกิดจากหลายสิ่งหลายประการ ไฟฟ้ามั่ง โรงงานมั่ง แต่แรกน้ำใสแจ๋ว หวาง (เดี๋ยวนี้...ผู้วิจัย) นี้นำขุน สกโครก (สกปรก...ผู้วิจัย) บางพวกว่าเกิดจากโรงงานมั่ง บ่อกึ่งมั่ง มีประต้วงกันจั้งแล้ว คลองนี้แหละที่ได้พาร่างอยู่ที่หมู่บ้านก็ได้อาศัยคลองนี้ อยู่ฟังกลองนี้ หรอกที่ได้ทำมาหากินกันอยู่ หะเคยไปที่ท่อแก๊สแล้ว ไปฟังกเขาพูด ไม่รู้ื่อว่าพันหรือ เราแหล่งไหนก็ไม่ทานเขา (ตัดทานเขา...ผู้วิจัย) เขาว่าให้ลงความเห็น ชาวบ้านเล็กๆ แบบนี้ใครจะไปสู้ได้กับรัฐบาลหละ...”
(สัมภาษณ์ 2552)

จากคำพูดข้างต้นของชายชราวัย 73 ปี ซึ่งกล่าวถึงคลองนาทับของพวกเขาที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับคลองนาทับมายาวนาน และตระหนักรู้ถึงความสำคัญของคลองนาทับ และการประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในกระชังที่ประสบปัญหาได้เป็นอย่างดี โดยสาเหตุเกิดจากอะไรนั้นดูเหมือนจะไม่มีคำตอบชัดเจน

จากหลายคำบอกเล่าเหล่านี้ ซึ่งส่วนใหญ่จะให้ข้อมูลกับผู้วิจัยในทำนองเดียวกันที่สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของคลองนาทับที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ในมุมมองของการรับรู้ถึงความสำคัญของแหล่งทรัพยากรของชุมชนนั้นผู้วิจัยมองว่าชาวบ้านรับรู้ถึงคุณค่าของแหล่งทรัพยากรของชุมชนเป็นอย่างดี แต่สิทธิชุมชนของที่นี่กำลังถูกมองข้ามและละเลย แม้ว่าในปัจจุบันสิทธิชุมชนได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศแล้วก็ตามที แต่เพราะเหตุใดชุมชนจึงยังไม่มีสิทธิที่เป็นไปได้จริง จากการศึกษาพบว่าในพื้นที่ชุมชนคลองนาทับยังมีประเด็นของ (1) การยึดติดกับมายาคติที่ว่า “รัฐเป็นตัวแทนของประชาชน” การตัดสินใจนำโครงการเข้าสู่ชุมชนที่อ้างถึงการพัฒนานั้นไม่ได้ให้ชาวบ้านได้ตัดสินใจหรือการจัดรับฟังก็เป็น

เพียงพิธีกรรมเท่านั้นเพราะถึงอย่างไรแล้วก็ยังติดกับมายาคติที่รัฐเป็นตัวแทนของประชาชน เช่น การที่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ จะมุ่งไปสู่ผู้นำในชุมชน ใช้ระบบตัวแทนจากผู้นำท้องถิ่นซึ่งชาวบ้านระดับรากหญ้าขาดความเชื่อมั่นในความโปร่งใส (2) สังคมมีแนวโน้มที่จะเข้าสู่ระบบทุนนิยมมากขึ้น เมื่อมีโครงการเข้ามาสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นคือการมีส่วนร่วมได้เสีย ปัญหาการแบ่งผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัวระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำท้องถิ่น และสิ่งนี้เองที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชน ในขณะที่ชุมชนหรือผู้ได้รับความเดือดร้อนจริงๆ กลับไม่ได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสม และ(3) การเข้าใจในความหมายของสิทธิชุมชนที่ยังมีความสับสนกันอยู่พอสมควร ผู้วิจัยมองว่าในชุมชนคลองนาทับเองก็ยังมีชาวบ้านไม่น้อยที่ยังเข้าใจในความหมายของคำว่า สิทธิชุมชนอย่างคลุมเครืออยู่พอควร แต่โดยส่วนใหญ่แล้วตระหนักรู้ถึงสิทธิที่มีต่อทรัพยากรคลองนาทับ

เมื่อผู้วิจัยมองคุณภาพอากาศที่หมอกกว่าๆ ก็ได้เวลาที่ปู่เคยจะออกเรือจากฝั่ง ผู้วิจัยทำหน้าที่ถอนสมอเรือให้ปู่เคย (ภาพที่ 47-49) พร้อมคำอวยพรให้ได้ไปลามาๆ และเดินทางปลอดภัย เมื่อผู้วิจัยเดินขึ้นฝั่งมา สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยสัมผัสได้นั้นคือ อากาศคันที่ผิวหนัง ต้องรีบชำระล้างด้วยน้ำจืด นี่คงเป็นเพราะสภาพน้ำที่เปลี่ยนไปดังที่ชาวบ้านได้เคยบอกเล่ากับผู้วิจัย

ภาพที่ 47 ผู้วิจัยช่วยถอนสมอเรือ

ภาพที่ 48 ออกจากฝั่ง

ภาพที่ 49 ชายชราวัย 73 ปีและคลองนาทับที่ฝั่งพาอาศัยกันมาอย่างยาวนาน

เมื่อขึ้นสู่ฝั่งผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับอีกครอบครัวหนึ่งในหมู่ที่ 7 เช่นเดียวกัน และประกอบอาชีพทำประมงในคลองแห่งนี้มาเป็นเวลานานและเป็นอาชีพหลักของครอบครัว พี่ยะ ไชหลี อายุ 50 ปี กำลังนั่งริมฝั่งคลองเพื่อรอคอยการกลับเข้าฝั่งของสามีช่วงพลบค่ำ (ภาพที่ 52) หลังปุศุเคออกจากฝั่งไปเพียงไม่กี่นาที บังหิม ไชหลี อายุ 54 ปี (ภาพที่ 53) ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวของพี่ยะ ก็กลับเข้าฝั่งพร้อมปลาทองเที่ยวหรือเรียกอีกอย่างว่าปลากรุงจำนวนหนึ่ง ผู้วิจัยสังเกตเห็นความผูกพันในครอบครัว โดยฝ่ายภรรยาช่วยสามีนำปลาที่หามาได้ออกจากเรือ บ่งบอกถึงชีวิตภายใต้วิถีแห่งคลองนาทับแห่งนี้ที่ซึ่งมิใช่เป็นเพียงลำนน้ำธรรมดาแต่คือวิญญาณของชุมชน และสายน้ำสายสัมพันธ์ของครอบครัวของแต่ละครัวเรือนในชุมชน โดยผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในการดูแลครอบครัวและบทบาททางการเงินของครอบครัว เช่นกรณีพี่ยะจะทำหน้าที่ในการนำปลาหรือกุ้งที่หามาได้ไปขายในตลาด

ภาพที่ 50 กลุ่มผู้หญิงกับปลาที่ขึ้นสู่ฝั่งยามเช้า

ภาพที่ 51 ผู้หญิงกับบทบาทการค้าขายผลผลิตที่ได้

เมื่อบังหิมขึ้นถึงฝั่ง ลูกชายซึ่งรอลับลับเปลี่ยนก็เตรียมออกเรือรอบค้ำสลับกับผู้เป็นพ่อ ครอบครัวนี้ใช้คลองนาทับเป็นแหล่งทำมาหาเลี้ยงชีพ และอยู่อย่างพอเพียงมายาวนาน โดยพี่ยะให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกันกับชาวบ้านรายอื่นๆ ที่ว่า

“...หวาง (เดี๋ยวนี้...ผู้วิจัย) นี้น้ำแ่ น้ำสกปรก หากินยาก เมื่อก่อนหากินง่าย เมื่อก่อนกุ้งปลาเยอะ เดี่ยวนี้ไม่มี ปลาถูรัง และสัตว์น้ำอื่นๆไม่มากเหมือนแต่ก่อน ที่ยังไม่มีการถ่ายน้ำลงคลอง เดี่ยวนี้ปลาตายกันเยอะ ปลาตัวใหญ่ก็ตาย ถ่าน้ำในคลองไม่เสียปลาจะตายทำไม...”

(สัมภาษณ์ 2552)

ทันใดนั้น บังหิมผู้เป็นสามีและผู้นำหลักของครอบครัวได้กล่าวเสริมขึ้นมาว่า

“...ไม่มีโรงงาน บ่อกุ้ง หากินได้ดีกว่า เมื่อก่อนไม่ต้องพาน้ำแข็งไปแช่ปลา กุ้งที่หามาได้ เดี่ยวนี้ต้องพาน้ำแข็งไป ด้วยไม่เช่นนั้นปลาจะเหม็น...” (สัมภาษณ์ 2552)

จากคำบอกเล่าเหล่านี้ทำให้ทราบได้ว่า คลองนาทับเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนแห่งนี้ และชาวบ้านต่างรับรู้เป็นอย่างดีถึงความสำคัญต่อตนเองอย่างไร

ภาพที่ 52 ผู้วิจัยและพี่ยะ ไชหลิ ขณะพี่ยะกำลังนั่งรอสามี

ภาพที่ 53 ครอบครัวไชหลิกำลังช่วยกันนำปลาขึ้นจากเรือ

ภาพที่ 54 ลูกชายกำลังเตรียมออกเรือในรอบค่ำ ภาพที่ 55 พี่ยะซ็อนปลาทองที่ขยจากถั่ง

และสะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในคลองนาทับและความเปลี่ยนแปลงซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต การประกอบอาชีพของพวกเขาโดยสอดคล้องกับข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รวบรวมจากชาวบ้านรายอื่นๆ ด้วยเช่นกันนั่นคือปลาในกระชังตาย ทำให้ขาดทุน เป็นหนี้เป็นสิน และสัตว์น้ำหลายชนิดในคลองนาทับที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับพบว่ามีจำนวนน้อยลง หรือไม่พบแล้ว ดังตารางที่ 8

ชนิดสัตว์น้ำ	สภาพปัจจุบัน	ระยะเวลา
ปูดำ	พบน้อย	-
ปลาชี่ตั้ง	พบน้อย	-
ปลากุรง (ปลาทองที่ขย)	ไม่พบ	2-3 ปีมาแล้ว
ปลาคางโก๊ะ	ไม่พบ	2 ปีมาแล้ว
ปลากระบอก	พบน้อย	-
ปลาชี่แหง	ไม่พบ	-

ตารางที่ 8 สัตว์น้ำที่พบน้อยหรือไม่พบแล้วในคลองนาทับ

ที่มา: รวบรวมจากการลงพื้นที่สนามของผู้วิจัย

จากตารางที่ 8 เป็นปรากฏการณ์ที่ชุมชนรับรู้ได้ถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคล้ายๆ กับชุมชนหลายๆ ชุมชนในต่างประเทศด้วยเช่นกันดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงไว้แล้วในบทที่สอง

จากตัวอย่างทั้งหมดที่ผู้วิจัยหยิบยกขึ้นมา นั้นผู้วิจัยมีความประสงค์เพียงเพื่อให้เสียงเล็กๆ ของรากหญ้าและคุณค่าของความเป็นชุมชนที่มักถูกละเลย และบอบช้ำจากวิถีคิด

เชิงเดี่ยวของรัฐภายใต้ระบบทุนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีเคยจากหายไปจากสังคมไทย ได้ปรากฏขึ้นในงานวิจัยนี้

กล่าวโดยสรุปแล้วสำหรับประเด็นความอุดมสมบูรณ์ของคลองนาทับในอดีตของชุมชนแห่งนี้ ซึ่งไม่เพียงแต่เสียงจากบางส่วนที่ผู้วิจัยหยิบยกมาเป็นตัวอย่างเท่านั้น หากทว่าทุกหมู่บ้าน ชาวบ้านต่างบอกเล่าไปในทางเดียวกัน นั่นคือ ในอดีตคลองนาทับมีสภาพน้ำใสสะอาด ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งทำมาหากินของครอบครัว ในคลองมีสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านออกเรือหาปลา หากุ้งในคลอง กุ้ง ปลาที่หาได้ยังคงสภาพสดโดยไม่ต้องใช้น้ำแข็งเหมือนเช่นปัจจุบันที่เรือแทบทุกลำต้องนำน้ำแข็งติดเรือไปด้วยไม่เช่นนั้น ปลา กุ้งที่หามาได้จะไม่สด มีกลิ่น ซึ่งส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากสภาพน้ำที่มีมลภาวะ หรือระยะทางที่ชาวประมงต้องออกเรือไปนั้น ไกลกว่าเดิม ทำให้ใช้เวลาในการเดินทางมากกว่าในสมัยอดีต เหล่านี้คือเสียงจากชาวบ้านที่อยู่อาศัยในชุมชนแห่งนี้มาอย่างยาวนานและรับรู้ความเปลี่ยนแปลงของแหล่งทรัพยากรที่ตนใช้ยังชีพได้เป็นอย่างดี และรับรู้ว่าการคลองนาทับสำคัญต่อตนและชุมชนอย่างไร แต่ไม่อาจตัดทานความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรสำคัญของชุมชนได้ เสียงเล็กเสียงน้อยจากชาวบ้านระดับรากหญ้าไม่อาจต้านทานอำนาจรัฐหรือระบบทุนได้

สำหรับประเด็นการตระหนักรู้ และเข้าใจในสิทธิชุมชนคลองนาทับนั้น กล่าวสรุปได้ว่า ชุมชนตระหนักรู้และเข้าใจเป็นอย่างดีว่าคลองนาทับเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญยิ่งของชุมชน และมีสิทธิในการใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับตนและทุกคนในชุมชนมีสิทธิร่วมกันในคลองนาทับ จนอาจกล่าวได้ว่า “คลองนาทับเป็นของคนนาทับ” หลายคำบอกเล่าที่กล่าวถึงคลองนาทับบ่งบอกถึงวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับคลองนาทับมายาวนานและได้อาศัยพึ่งพิงกันทุกครัวเรือน และควรค่าแก่การอนุรักษ์ทรัพยากรอันล้ำค่า สายน้ำที่กว้างใหญ่ที่มีสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมและกลายเป็นสิ่งล่อตาล่อใจอำนาจแห่งทุนเพื่อทำการช่วงชิงทรัพยากรของชุมชน ไว้ครอบงำแทน

1.2 สถานการณ์สิทธิชุมชนคลองนาทับ

จากที่กล่าวมาแล้วว่าชุมชนทั่วประเทศกำลังถูกละเมิดสิทธิชุมชนและนับวันคดีการละเมิดต่อสิทธิของชุมชนนั้นมีอัตราที่สูงขึ้น โดยส่วนใหญ่เกิดจากกลไกการใช้อำนาจของรัฐซึ่งแม้จะมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 และได้พัฒนา ปรับปรุงให้ครอบคลุมการคุ้มครองสิทธิมากยิ่งขึ้นในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2550 แล้วก็ตาม หากทว่าทราบใดที่ประเทศไทยยังไม่สามารถลดการใช้อำนาจรัฐและคืนอำนาจกลับสู่ชุมชนอย่างแท้จริงได้ ปัญหาความขัดแย้งอันเกิดจากการละเมิดต่อสิทธิชุมชนก็ยังคงอยู่คู่สังคมไทยไปอีกนาน โดย

อานันท์ ปันยารชุน ประธานคณะกรรมการปฏิรูปประเทศไทย กล่าวให้ความเห็นต่อประเด็นความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เกิดขึ้นและกระทบต่อชุมชน ประชาชนในพื้นที่ ว่า

“...ประชาชนในพื้นที่จะต้องได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากสมบัติสาธารณะของชุมชนมากกว่าเดิม และการพัฒนาประเทศจะต้องมุ่งแก้ไขความไม่เป็นธรรมต่างๆ ที่คนในพื้นที่ได้รับ...”
(ไทยรัฐ 2553)

ซึ่งสอดคล้องกับ นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันนี้ว่า

“...เมื่อมีกฎหมายรัฐธรรมนูญ ต้องเข้าใจว่าสิทธิคือผลประโยชน์และความถูกต้อง เป็นอำนาจอันชอบธรรมที่ตราไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่กฎหมายลูกในกฎหมายป่าไม้ไม่ได้แก้ไขตามจึงเป็นปัญหาเรื่องที่ดินและป่าไม้มากมาย และรัฐบาลก็ยังใช้กฎหมายเหล่านี้มาละเมิดประชาชนในหลายพื้นที่ การละเมิดที่เป็นอยู่เวลานี้ จึงเป็นการละเมิดโดยอำนาจรัฐเกือบทั้งหมด...” (มติชนรายวัน 2553)

เช่นเดียวกับชุมชนคลองนาทับที่มีหลายปรากฏการณ์เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อคลองนาทับ ซึ่งเป็นทั้งแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนและเป็นสมบัติสาธารณะร่วมกันของชุมชน และโดยส่วนใหญ่ต้นตอของการละเมิดต่อสิทธิชุมชนก็เกิดจากอำนาจของรัฐ จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล รับฟังเสียงของประชาชนในชุมชนผู้ที่คิดว่าตนเป็นเพียงรากหญ้า เสียงเล็กๆ ไร้ค่า หากแต่ผู้วิจยมองว่าสำคัญสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้เป็นอย่างยิ่งที่จะสะท้อนความเป็นจริงต่อประเด็นสิทธิชุมชนคลองนาทับออกมาสู่สังคม จากที่กล่าวมาแล้วว่าชาวบ้านตระหนักรู้เป็นอย่างดีว่าคลองนาทับเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานและทุกคนในชุมชนมีสิทธิใช้ร่วมกันแต่จากสถานการณ์ของชุมชนพบว่าชาวบ้านในชุมชนต่างอยู่ในภาวะจำยอมและดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากรของชุมชน “คลองนาทับ” อย่างที่อาจกล่าวได้ว่าต้องทำใจ และต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่แหล่งทรัพยากรของชุมชนกำลังถูกรุกล้ำทางสิทธิชุมชน จำนวนครัวเรือนมากกว่าร้อยละ 50 ที่ประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในกระชังเป็นหลักฝั่งพื้นที่ต้นน้ำนั้นพบว่า

ต้องมีหนี้สินอันเกิดจากการได้รับความเสียหายจากปัญหาปลาตายเนื่องจากปัญหาที่ถือว่าสำคัญยิ่งคือสภาพน้ำในคลองนาทับเน่าเสียและอยู่ในภาวะวิกฤติที่ต้องเร่งดำเนินการแก้ไข ซึ่งในส่วนของสาเหตุของปัญหานี้กล่าวว่ามีความหลากหลาย หลายครั้งเกิดจากการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม หรือ การถ่ายน้ำจากบ่อเลี้ยงกุ้ง หรือ โครงการต่างๆ ของภาครัฐ แม้กระทั่งโครงการเล็กๆ เช่น โครงการก่อสร้างสะพานข้ามคลองนาทับที่เกิดการร้องเรียนปัญหาปลาในกระชังตายจากผลกระทบด้านมลภาวะทางเสียง และฝุ่นปูนจากการก่อสร้าง สำหรับกลุ่มชาวบ้านที่ทำประมงพื้นบ้านก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน โดยพบว่าสัตว์น้ำมีปริมาณลดลงหรือสูญพันธุ์ไปจากคลองนาทับ (ตารางที่ 1)

อนึ่ง คลองนาทับที่ซึ่งเป็นแหล่งความอุดมสมบูรณ์ของปลากระบอกและขึ้นชื่อว่าเนื้อปลารสชาติอร่อยอาจด้วยในอดีตสภาพน้ำในคลองนาทับซึ่งเป็นน้ำกร่อย อยู่ในสภาพที่มีความสมดุลทางระบบนิเวศน์ ไม่มีมลภาวะทางน้ำเหมือนเช่นปัจจุบัน และปัจจุบันชาวประมงรับรู้ได้ว่าปลากระบอกเป็นหนึ่งในสัตว์น้ำที่ลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด รสชาติเปลี่ยนไปจากอดีต ดังที่พินูยะ ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“...แรมสี่ห้าห้าของทุกเดือนเขาเรียกว่าเข้าน้ำปลาบอก (ปลากระบอก...ผู้วิจัย) พอน้ำจากโรงไฟฟ้าลงปลาบอกก็ออกไปเสียจากคลองเพื่อลงสู่ทะเล...” (สัมภาษณ์ 2552)

สอดคล้องกับอีกเสียงที่เล่าแก่ผู้วิจัยถึงปลากระบอกที่ลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัดเช่นกันว่าปีก่อนๆ จะดีกว่าและมีรายได้จากการจับปลากระบอกสูงถึง 5,000 บาทก็มี แต่สังเกตพบความเปลี่ยนแปลงได้ว่า เมื่อเริ่มมีโครงการต่างๆ เข้ามารัฐชุมชนและเกี่ยวพันกับการใช้คลองนาทับก็ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำในคลองนาทับลงไปด้วย ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“...ปีก่อนดีหว่า (ดีกว่า, ผู้วิจัย) ปีแล้วหลาย (อีก...ผู้วิจัย) ผมได้วันหนึ่ง 5,000 ก็มี เขาเรียกเข้าน้ำปลาบอก (ปลากระบอก...ผู้วิจัย) แรม 4 คำ ถึง 5 คำของทุกเดือน เป็นเดือนของปลากระบอก พอน้ำจากโรงไฟฟ้าลง ปลาบอกมันก็ออกทะเลไปเสีย...” (สัมภาษณ์ 2552)

จากคำกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าชาวบ้านจะทราบดีว่าช่วงไหนปลาชนิดใดอุดมสมบูรณ์ ปกติคลองนาทับจะเป็นแหล่งปลากระบอกที่อุดมสมบูรณ์ กรณีปลากระบอกจะเริ่มเคลื่อนย้ายจากทะเลและเข้าสู่คลองนาทับทุกแรมสี่ค่ำและแรมห้าค่ำของทุกเดือน ณ ปัจจุบันนี้ปริมาณลดน้อยลง ชาวบ้านมองว่าน้ำที่ปล่อยลงสู่คลองนาทับมีผลทำให้สภาพน้ำในคลองนาทับมีสภาพที่ไม่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตของปลากระบอกจึงทำให้จำนวนปลากระบอกที่พบมีน้อยลงไปนั่นเอง หรือกรณีปลาทุตัวใหญ่จะมีมากในช่วงเดือนหกเดือนเจ็ดไทย หรือประมาณช่วงเดือนพฤษภาคม ถึงต้นเดือนมิถุนายนของทุกปี ดังที่ว่า

“...เดือนหกเดือนเจ็ดหน้าเขียวใหญ่...” (สัมภาษณ์ 2552)

หรือช่วงเวลาที่เหมาะสมในการออกหาปลา เหล่านี้ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนคลองนาทับจะทราบเป็นอย่างดี

“...ประมาณหกโมงครึ่งปลาเล่นวัน (ตะวัน...ผู้วิจัย)
ปลาขึ้นมาเต็มไปหมดแล้วเริ่มล้อมปลา...” (สัมภาษณ์ 2552)

เหล่านี้คือภูมิปัญญาชาวบ้านที่ถ่ายทอดกันมาสู่รุ่นลูกหลานเพื่อเป็นแนวแนวทางในการประกอบอาชีพประมงจับสัตว์น้ำในท้องถิ่นว่าเวลาใดควรออกเรือแล้วได้ปลากลับมา สำหรับในประเด็นเรื่องน้ำเสียในอดีต ก่อนที่จะมีโครงการต่างๆ เข้ามาสู่ชุมชน ผู้วิจัยได้รับการบอกเล่าว่า

“...เรื่องน้ำเสียในอดีตจะมีในฤดูเดือนห้าเดือนหก น้ำแห้ง น้ำมัน ร้อน ปลามันก็ตาย ปลาแออัดมันก็ตายอยู่ไม่ได้...” (สัมภาษณ์ 2552)

จะเห็นว่าเรื่องน้ำเสียมีมานานแล้วเพียงแต่สถานการณ์แตกต่างกันระหว่างน้ำเสียที่เกิดจากระบบตามธรรมชาติกับระบบที่มนุษย์สร้างขึ้นมาและปล่อยลงไปในน้ำและนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงต่อทรัพยากรของชุมชนและกระทบถึงวิถีชีวิตโดยเสียงหนึ่งที่น่าสนใจของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นชาวบ้านหมู่ 2 แต่ปัจจุบันอาชีพเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม โดยเล่าว่า

“...แต่แรก (เมื่อก่อน..ผู้วิจัย) ไม่มีโรงงาน ก็คักกึ่งคักไทรในคลอง แต่ก่อนคลองนาทับอุดมสมบูรณ์ชาวบ้านหากินกันในคลองเพ(ทั้งนั้น..นักวิจัย) เลี้ยงปลา ปลากระพง ทำบาม ทำไซ ในคลองเพ (ทั้งนั้น ..ผู้วิจัย) บามนี้ใช้ยกปลากระบอก ปลากระบอกมันเข้ามา มาจากทะเล คนแต่ก่อน(สมัยก่อน..ผู้วิจัย) ทำแต่ในคลองแต่สมัยนี้เรือมีเครื่องก็ออกทะเล กึ่งปลามันน้อยลง ได้น้อยลง อาจจะเพราะว่าคนมันหากินกันเยอะด้วย แต่ก่อนเราหากินกันไม่กี่คน...” (สัมภาษณ์ 2552)

จากตัวอย่างคำบอกเล่าเสียงจากประชาชนที่ไม่มีโอกาสได้แปลงเสียง หรือแม้ว่าจะได้มีโอกาสอยู่บ้างก็ตามที แต่พบว่าไม่ได้ส่งผลใดๆ ต่อการก่อสร้างโครงการต่างๆ จากรัฐ ในที่นี้ผู้วิจัยได้รวบรวมรายชื่อโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือบริเวณใกล้เคียงได้ดังตารางที่ 9

โครงการ	สถานที่
โครงการทำเรื่อน้ำลึก	หาดวังหนาว ต.นาทับ
โรงไฟฟ้า 1	ต.นาทับ
โครงการสร้างโรงไฟฟ้า 2	ต.นาทับ
โครงการท่อก๊าซไทย- มาเลเซีย	อ.จะนะ
โรงงานปลาป่น	ต.นาทับ
โรงงานผลิตอาหารปลาขุน่ากระป๋อง	ต.นาทับ
โรงตากจีบปลาหมึกเพื่อทำปุ๋ยชีวภาพ	ต.นาทับ
สะพานคอนกรีตบ้านขุน่ารอบ	ต.นาทับ

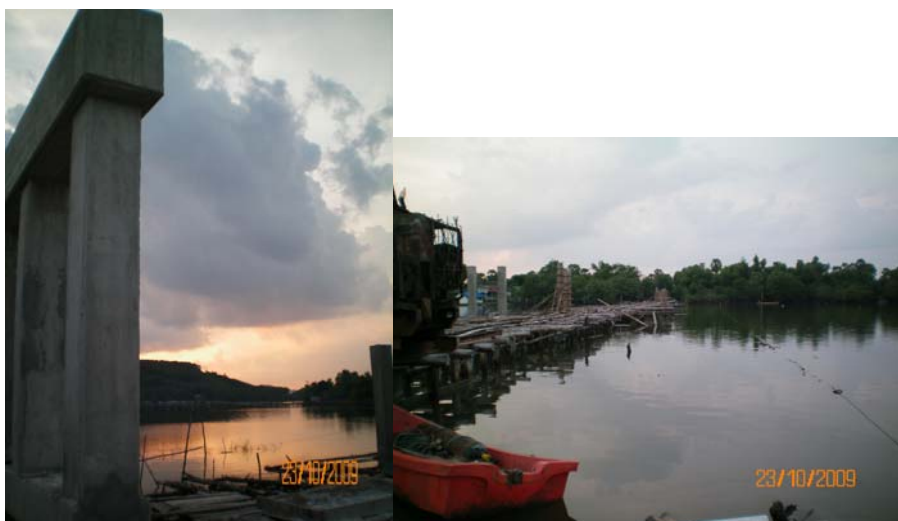
ตารางที่ 9 โครงการต่างๆ ในชุมชนคลองนาทับ

ที่มา : การลงสำรวจพื้นที่ของผู้วิจัย ตั้งแต่เดือนเมษายน 2552- 2553

จากตารางแสดงข้อมูลโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นโครงการทำเรื่อน้ำลึก แม้ส่วนหนึ่งมองว่าเป็นการนำความเจริญมาสู่ชุมชน ชาวบ้านมีงานทำ ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุผลที่ฉาบฉวยด้วยวิธีคิดเชิงเดียวที่ไม่ซับซ้อน ขาดความละเอียดอ่อนในการมองชุมชน หากโครงการเกิดขึ้นชาวบ้านในพื้นที่อันเป็นจุดที่ตั้งของโครงการจะต้องได้รับผลกระทบอย่างเสียมิได้ และปัญหาเชื่อมโยงถึงกันทุกชุมชนที่ใกล้เคียง สายน้ำทุกสายที่เชื่อมต่อกัน หรือแม้แต่โครงการ

เล็กๆ ที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจและสังเกตการณ์การก่อสร้างโครงการสะพานข้ามคลองนาทับจากพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านม่วงอนไปยังฝั่งเกาะบ้านคูน้ำรอบพื้นที่หมู่ที่ 9 ของตำบลนาทับ (ภาพที่ 56-57) โดยได้มองเห็นตั้งแต่เริ่มการก่อสร้างวางตอม่อ จวบจนปัจจุบันที่โครงการแล้วเสร็จ อย่างน้อยที่สุดในความคิดเห็นของผู้วิจัยมองว่าทรัพยากรชายฝั่งบริเวณที่ก่อสร้างก็ได้ถูกทำลายลงไปแล้วบ้างบางส่วน ป่าชายเลนที่ถูกเปลี่ยนเป็นคอนกรีตที่ดูจะขัดแย้งต่อธรรมชาติและเป็นสิ่งแปลกปลอมของสัตว์น้ำในคลองนาทับ แต่ในเชิงบวกก็ต้องยอมรับว่าทำให้การคมนาคมคล่องตัวขึ้น รถยนต์วิ่งได้สะดวกมากขึ้น สิ่งนี้คือความพุ่มเฟือยที่ผู้วิจัยมองว่าอาจมาเยือนชุมชนแห่งนี้มากขึ้น วิธีชีวิตเรียบง่ายอาจเปลี่ยนไป และจากการพูดคุยกับชาวบ้านอย่างคร่าวๆ บางส่วนก็มองว่าทำให้เดินทางสะดวก แต่สำหรับช่วงที่อยู่ระหว่างการก่อสร้างสิ่งที่ปรากฏได้ชัดคือมลภาวะทางเสียงที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ตลอดจนการประกอบอาชีพ ระบบนิเวศน์ สัตว์น้ำที่ไม่สามารถอยู่ได้ในบริเวณดังกล่าว จากการพูดคุยกับนักวิชาการจากศูนย์เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง คุณนิคม ละอองศิริวงศ์ ถึงประเด็นปัญหามลภาวะทางเสียงต่อข้อร้องเรียนของชาวบ้านที่ว่าทำให้ปลาในกระชังตาย ไม่กินอาหาร ว่าในหลักวิชาการแล้วเป็นไปได้หรือไม่ ก็ได้รับคำตอบที่สอดคล้องกับชาวบ้านที่ว่ามีผลต่อปลาในกระชัง อาจส่งผลให้ปลาในกระชังกินอาหารน้อยลงไป พันธุ์ปลาที่จะผสมพันธุ์ก็หยุดผสมพันธุ์ ณ ช่วงเวลานั้น เพราะมลภาวะทางเสียง ทำให้ปลาลดน้อยลงได้ในช่วงที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเพราะช่วงที่มีเสียงดังจากการตอกเสาเข็มที่ดี หรือฝุ่นปูนที่ดี จะทำให้สัตว์น้ำบริเวณนั้นออกจากพื้นที่ไปอยู่ในพื้นที่อื่นต่อไป

“...เสียงดังก็มีผลต่อการเลี้ยงปลาในกระชังจริง เพราะมันมีคลื่นเสียงที่รบกวนในน้ำ ใต้น้ำถึงง่ายๆ กรณีเวลาเขาจะจับปลากัน เขาก็จะใช้วิธีกระทุ้งไม้ลงไปในน้ำเพื่อให้ปลาตกใจแล้วกระโดดเข้าอวนที่วางไว้ คนเราก็เช่นเดียวกันลองลงไปดำน้ำเวลามีเสียงดังเราก็ต้องรีบออกเหมือนกัน ปลาก็เหมือนกัน เมื่อตกใจก็หยุดผสมพันธุ์และย้ายไปที่อื่น หรืออาจส่งผลต่อการกินอาหาร ทำให้ปลากินอาหารน้อยลง การเทปูนที่ก่อให้เกิดฝุ่นละออง ส่วนใหญ่เป็นความมั่งง่ายของผู้ประกอบการ...” (สัมภาษณ์ 2553)

ภาพที่ 56-57 การก่อสร้างสะพานข้ามคลองนาทับจากหมู่ที่ 5 บ้านม่วงอน(บ่อโด้ะคง)
ไปยังหมู่ที่ 9 บ้านคุนน้ำรอบ

ภาพที่ 58-59 หาดวังหนาวและวิถีชีวิตชายฝั่ง

ภาพที่ 58-59 เป็นภาพหาดวังหนาว ซึ่งจะเป็นพื้นที่สำหรับการก่อสร้างโครงการ
ทำเรื่อน้ำลึก และอนาคตผลกระทบอีกมากมายที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนคลองนาทับ
และบริเวณใกล้เคียงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

นอกจากนี้ยังมีโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าโครงการ 2 ที่กำลังเริ่มทำประชาพิจารณ์
รับฟังความคิดเห็นของประชาชน นั้นพบว่าสถานการณ์ด้านสิทธิชุมชนคลองนาทับมีที่ท่าว่าจะ
เข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ หรือทวีความรุนแรงขึ้นในไม่ช้า ประเด็นความขัดแย้งยังคงมีเกิดขึ้นในอนาคต
ด้วยโครงการต่างๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นนั้นมีอีกหลายโครงการในอนาคต ผู้วิจัยได้รับฟังบางคำบอก
เล่าจากสมาชิกชุมชนที่บ่งบอกถึงการพยายามที่จะรวมตัวกันและร่วมกับองค์กรที่ให้การสนับสนุน

ในการร่วมกันต่อสู้ ปกป้องสิทธิของชุมชน ดังนั้นแล้วสถานการณ์ก็อาจจะดำเนินไปในทิศทางเฉก เช่นเดียวกับสถานการณ์อื่นๆ ในประเทศ จากอดีตที่ผ่านมาของชุมชนคลองนาทับซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทราบว่าชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อประกาศให้สังคมได้รับรู้ถึงสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับต่อประเด็นการปกป้องอาชีพ เกิดเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรแรกๆ ที่ทำงานในเขตภาคใต้ สิทธิชุมชนคลองนาทับจะเป็นเช่นไรต่อไปนั้นย่อมหมายถึงภาครัฐหรือผู้นำชุมชนต้องกลับมาทบทวนเรื่องราวสิทธิชุมชนกันให้มากขึ้น พลวัตสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ และคลองนาทับจะดำเนินไปตามสถานการณ์ท้องถิ่นและสถานการณ์โลกต่อไป

1.3 ปัญหาสิทธิชุมชนคลองนาทับ

“...คนนาทับชายคลองนาทับ ชายด้วยข้าวหมกห่อเดียว ชายสิทธิ์ ให้กับการไฟฟ้า...” (สัมภาษณ์ 2552)

เสียงหนึ่งของชาวบ้านในชุมชนที่สะท้อนต่อประเด็นการละเมิดต่อสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับได้เป็นอย่างดีซึ่งได้บอกเล่าแก่ผู้วิจัยระหว่างการนั่งสนทนาอย่างเป็นกันเอง และเดินสนทนากันไปตามถนนความยาวหลายกิโลเมตร เพื่อไปยังกระชังปลาเก่าที่เลี้ยงไว้ จากคำบอกเล่าข้างต้นผู้วิจัยฟังแล้วรู้สึกสะเทือนใจไม่น้อย เสมือนมีนัยยะบางอย่างและสะท้อนเรื่องราวสิทธิชุมชนว่าขณะนี้เป็นอย่างไร เสียงเล็กๆ จากชาวชุมชนที่ไม่มีโอกาสได้บอกเล่าถึงความรู้สึกที่แท้จริงว่าเขากำลังถูกละเมิดสิทธิชุมชนและกำลังมองหาที่พึ่งที่สามารถแก้ปัญหาให้พวกเขาได้

“...เราอยากออกอากาศ อยากออกทีวี โน่น แผลงไหร (พูดอะไร ..ผู้วิจัย) ให้ตรงไปตรงมกันเลย เราอยากให้เห็นรัฐจังก่า คลองนาทับขณะนี้ เป็นพันหรือ (เป็นอย่างไร..ผู้วิจัย)...” (สัมภาษณ์ 2552)

นี่คืออีกหนึ่งความรู้สึกของชาวบ้านในชุมชนซึ่งได้บอกเล่าแก่ผู้วิจัยในทำนองที่ว่าอยากป่าวประกาศให้สังคมได้รับรู้ เสมือนอยากให้สังคมเกิดการยอมรับในสิทธิชุมชนคลองนาทับ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่า ควรหวงแหนไว้ให้ลูกหลาน มีนัยยะว่าเขาถูกละเมิดสิทธิชุมชน แต่เสียงเล็กๆ ของเขาคงไม่มีผลต่อการตัดสินใจดำเนินโครงการแต่อย่างใด ดังที่อีกเสียงหนึ่งในชุมชนจากผู้ให้ข้อมูลที่บอกถึงเรื่องโครงการและการทำประชาพิจารณ์ที่ผ่านมาว่า

“...เราไม่รู้สิ (จะ...ผู้วิจัย) ไปค้ำอะไรเขา เราอีค้ำเราทำไหร (ทำอะไร...ผู้วิจัย) ได้ รัฐบาลเขาอีกทำไหรก็ได้ (อะไร...ผู้วิจัย) เสี่ยงว่าระดับผู้นำเขาได้เบียดแล้วทั้งนั้นเขาอีค้ำให้ เหนื่อยทำไม...” (สัมภาษณ์ 2552)

จากคำบอกเล่านี้แท้จริงแล้วพวกเขาจะสะท้อนให้เห็นว่าเสียงเล็กๆอาจจะไม่มีพลังเพียงพอที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐได้ ในเมื่อรัฐบาลเขาจะทำอะไรก็สามารถทำได้และพบว่าโครงการต่างๆเข้าสู่ชุมชนโดยผ่านระดับผู้นำชุมชนและมีผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้นก็จบแล้ว กระบวนการทำประชาพิจารณ์ก็ผ่านไปได้อย่างง่ายดายเพียงอาศัยทุน ตลอดจนการมีส่วนได้เสียของชาวบ้านระดับผู้นำในชุมชนต่อการดำเนินการของโครงการต่างๆ ในชุมชน และเป็นตัวแทนในการหาเสียงสนับสนุนให้โครงการผ่านกระบวนการทำประชาพิจารณ์ตามข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญ

หรืออีกหนึ่งเสียงที่กล่าวถึงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เมื่อมีโครงการเข้าสู่ชุมชนในทำนองที่ว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสารยังไม่เข้าถึงระดับรากหญ้า หากทว่าเป็นการกระทำผ่านผู้นำซึ่งแท้จริงแล้วสำหรับเรื่องการรับรู้ และเข้าถึงในข้อมูลข่าวสารถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในความเป็นพลเมืองของรัฐ ตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสาร พ.ศ. 2540 ที่ชาวบ้านต้องได้รับอย่างเท่าเทียมที่เรียกว่า “สิทธิได้รู้” (Rights to know) ที่กล่าวว่า การรับรู้ข้อมูลที่ถูกต้องตามความจริงย่อมเป็นฐานสำคัญในการสร้างสังคมประชาธิปไตย อันหมายถึงสังคมที่ปกครองโดยอำนาจของประชาชนเป็นหลัก

“...คือมันมีผู้นำ แต่แรกเราเลือกผู้นำมาช่วยเหลือชาวบ้าน แต่ผู้นำไปเข้ากับนายทุน ผู้นำไปอยู่ข้างนายทุน ชาวบ้านนี้ผู้นำไม่เห็น...” (สัมภาษณ์ 2552)

“...ส่วนใหญ่ชาวบ้านอย่างเราๆ รับรู้น้อย ไม่ค่อยได้เข้าร่วม เขาไม่บอก เขาบอกคนที่เป็นการ...” (สัมภาษณ์ 2552)

“...แต่ก่อนหากินอุดมสมบูรณ์ดี กระชังเลี้ยงปลาเต็มเลย ตลอดไป ถึงคลองนอกโน้น หมู่ 6 หมู่ 8 เลี้ยงปลากันห้าสิบเปอร์เซ็นต์ ชุมชนไทยพุทธ อาชีพหลักเขาเลย เราส่งเหยื่อปลาให้เขาวันหนึ่งก็เป็นพันโล ได้พอโรงไฟฟ้าคิด ที่แรกที่เขายังไม่ทำงาน เรายังอยู่ได้หลาย (อีก.. ผู้วิจัย) เราก็ไม่รู้สาเหตุว่าเพราะอะไรกันแน่ วันแรกที่โรงไฟฟ้าปล่อยน้ำล้างสนิมท่อ ปลาก็ตาย หมู่ 6 หมู่ 8 ปลาตายอย่างแรง ไม่ให้เราโทษโรงไฟฟ้าหรือ(ได้อย่างไร..ผู้วิจัย) เราเลี้ยงมานานตลอดตั้งก็สิบปี นี่เราก็ 54 ปีแล้ว ไม่เคยเจอปลาตาย..” (สัมภาษณ์ 2552)

หรือบางเสียงจากชุมชนที่กล่าวถึงผู้นำในชุมชนในทำนองที่ว่าไม่ได้ทำงานเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง เช่น

“...แต่ก่อนเราเลือกผู้นำมาช่วยเหลือชาวบ้าน แต่ตอนนี้กลับกัน ผู้นำไปเข้าพวกกับนายทุน เพราะนายทุนมีอะไรให้เขา ช่วยเขาได้ ผู้นำมองไม่เห็นชาวบ้านแล้ว...” (สัมภาษณ์ 2552)

ชาวบ้านหมู่ 2 อีกครัวเรือนที่นั่งสนทนากลุ่มกัน 3-4 คน ช่วงเย็นถึงค่ำ ของวันที่ 28 กันยายน 2552 บังเจ้าของฝีมือการต่อเรือด้วยฝีมือตัวเองด้วยเป็นคนใฝ่รู้และขยัน เล่าให้ฟังอีกว่า

“...มีอาชีพทำประมงเป็นหลัก เลี้ยงปลาอาชีพเสริม มีจองไว้สิบกว่าปี คลองก็ของหลวงนี่แหละ... บ้านเราก็เรื่องน้ำเสีย ถ้าน้ำดีก็เลี้ยงดี น้ำมันเสียมาก เลี้ยงมาสิบปี ก่อนๆ ดี เพราะคนเลี้ยงไม่มาก ไม่มีโรงงาน โรงไฟฟ้า ท่อก๊าซก็ไม่มี ผลประกอบการดี ราคาก็ดี หลังๆ ราคาไม่ดี ราคาขายลดลงแต่เหยื่อปลาแพง... รายได้พออยู่ได้ พอส่งลูกเรียน เบี้ยไม่ค่อยเหลือ หมุนไปทำนี้ทำนั่น...” (สัมภาษณ์ 2552)

“...เลี้ยงปลามา 30 ปี ได้แล้ว น้ำเสีย ปลาตาย ถ้าน้ำไม่เสีย ปลาก็ไม่ตาย น้ำเสีย ปลามันไม่ค่อยวิ่งเข้าคลอง...” (สัมภาษณ์ 2552)

เมื่อคุยกันถึงเรื่องปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่นั้น ทุกคนต่างบอกอย่างชัดเจนว่ามีปัญหาน้ำเสีย ผู้ให้ข้อมูลคนเดียวกันนี้ก็แสดงความคิดเห็นว่า

“...เรื่องน้ำเสียเราก็บอกไม่ได้เพราะหลายสิ่งหลายอย่าง โรงงานก็โรงก็ลงคลองนี่เพ โรงไฟฟ้าก็ลงนี่ เราไม่รู้อิโทษใคร เริ่มมีปัญหาก็ 3-4 ปี เลี้ยงปลามาก็สิบกว่าปี...” (สัมภาษณ์ 2552)

หรือเสียงหนึ่งจากชาวบ้านหมู่ที่ 5 บ้านม่วงอนที่บอกเล่ากับผู้วิจัยที่บ่งบอกถึงความแปรปรวนของสภาพน้ำในคลองนาทับและส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชน ที่ว่า

“...บางวันน้ำคลองใส บางวันน้ำคลองดำ แต่ก่อนเขาเลี้ยงกันไม่ตายที เดียวนี้ตาย แต่ก่อนน้ำคลองใส หวางนี้ (เดี๋ยวนี้...ผู้วิจัย) ขึ้น สาเหตุไม่รู้เกิดจากอะไร...” (สัมภาษณ์ 2552)

นอกจากนี้ยังมีอีกเสียงหนึ่งจากชาวบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 8 บ้านเตาอิฐที่ให้ความคิดเห็นว่าบางครั้งชาวบ้านเองก็มุ่งที่จะเรียกร้องจากการไฟฟ้าเป็นหลักซึ่งมองว่าไม่เป็นธรรมสำหรับหน่วยงานนี้เสียทีเดียวเพราะความเป็นจริงมีสาเหตุมากมายที่ก่อให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย ไม่ว่าจะเป็นโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชนหรือไม่ละแวกใกล้เคียง ดังที่ว่า

“...ส่วนใหญ่จะมุ่งเป้าไปที่โรงไฟฟ้า ซึ่งก็ไม่ใช่ธรรมกับเขาเหมือนกัน ที่เรียกร้องไปเพราะเบียดเยอะ แต่ความจริงแล้วโรงปลาปนก็มีส่วนเหมือนกัน...”

จากคำบอกเล่าของชุมชนข้างต้นจะเห็นได้ว่ากรณีปัญหาน้ำในคลองนาทับเน่าเสียและส่งผลกระทบต่อการเลี้ยงปลาในกระชังนั้นคือเกิดปัญหาปลาในกระชังตายเป็นจำนวนมาก ปัญหาเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นปัญหาหลักของชุมชนคลองนาทับ จากการลงพื้นที่พบว่าชาวบ้านยังรู้สึกคลุมเครือกับสาเหตุของปัญหา ผู้ปัญหาจะยังคาราคาซังไม่มีความชัดเจนในการแก้ปัญหาให้กับชุมชน แต่จากการให้ข้อมูลของนักวิชาการกรมเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งจังหวัดสงขลาซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการตรวจสอบสาเหตุของปัญหาที่ได้รับร้องเรียนนั้นพบว่า ปัญหาของปลาตายในคลองนาทับนั้นพบว่ามีเกิดจากภาวะการขาดออกซิเจนโดยเฉียบพลันของปลา ซึ่งเป็นเพราะ

ความหนาแน่นของกระชังปลาที่มีมากในช่วงปี 2548 จากตารางที่ 10 พบว่าพื้นที่คลองนาทับมีจำนวนเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในกระชังมีจำนวนมากถึง 306 ราย มีจำนวนกระชังจำนวน 1,918 กระชัง และจากตารางที่ 11 สรุปเหตุการณ์สัตว์น้ำตายในจังหวัดสงขลา ที่สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้รับรายงานในช่วงปี 2540-2550 ในภาพรวมทั้งจังหวัดนั้นพบว่าสาเหตุที่พบบ่อยมักเกิดจากการขาดออกซิเจนในน้ำ ซึ่งเกิดจากสภาพน้ำเน่าเสียและการมีกระชังปลาที่หนาแน่นเกินไป ซึ่งไม่แตกต่างมากนักกับสถานการณ์ในคลองนาทับ ดังตารางที่ 12 ที่แสดงเหตุการณ์สัตว์น้ำตายในคลองนาทับพบว่าปัญหาส่วนใหญ่สาเหตุที่ทำให้สัตว์น้ำในคลองนาทับตายนั้นเกิดจากภาวะการขาดออกซิเจน ซึ่งในความคิดเห็นของนักวิชาการ โดยนายนิคม ละอองศิริวงศ์ซึ่งเป็นนักวิชาการที่คลุกคลีกับปัญหาของชุมชนคลองนาทับมานานหลายปี มองว่าสาเหตุของปัญหาน้ำเสียในคลองนาทับนั้นเกิดจาก (1) กระชังปลาที่แน่นจนเกินไป (2) ความรู้ของชาวบ้านที่เลี้ยงปลาในกระชังที่ไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ (3) การปล่อยสิ่งไม่พึงประสงค์ลงสู่คลองนาทับทั้งโดยตรงและโดยอ้อมของโรงงานอุตสาหกรรม บ่อเลี้ยงกุ้ง หรืออื่นๆ ตลอดจนกระทั่งสิ่งไม่พึงประสงค์จากครัวเรือนในชุมชนเองก็มีส่วนสำคัญไม่น้อยเช่นกัน ซึ่งจากข้อคิดเห็นนี้ผู้วิจัยมองว่าเป็นเหตุผลหนึ่งที่ชุมชนเองก็ควรรับฟัง และปรับปรุงแก้ไขทั้งในส่วนที่เป็นสาเหตุจากการมีกระชังปลาที่แน่นเกินไป หรือ การเรียนรู้การเลี้ยงปลาที่เป็นไปตามคำแนะนำของนักวิชาการ แต่สำหรับประเด็นการปล่อยน้ำเสีย หรือสิ่งไม่พึงประสงค์ลงสู่คลองนาทับนั้นเป็นสิ่งที่ควบคุมได้ยาก และต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายๆ ส่วนงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานของรัฐที่จะต้องร่วมกันกับชุมชนในพิทักษ์รักษาสิทธิของชุมชนให้กับชุมชน การรักษากฎหมายให้ศักดิ์สิทธิ์ และมีความเป็นธรรมในการใช้กฎ ระเบียบข้อบังคับ ซึ่งทุกวันนี้สังคมไทยยังมีปัญหาเรื่องนี้ไม่น้อยทีเดียวในการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ช่องว่างกฎหมายมีไว้สำหรับกลุ่มทุนที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ส่วนบุคคลมากกว่าชุมชน

ภาพที่ 60 บ่อเลี้ยงกุ้งที่ขุดแล้วริมคลองนาทับ

ภาพที่ 61 รถกำลังขุดบ่อเลี้ยงกุ้งริมคลองนาทับ

ภาพที่ 62 นาุ้งที่รายรอบคลองนาทับ
ที่มา: บังรูน (2550)

ภาพที่ 63 นาุ้งภาพถ่ายจากดาวเทียม
ที่มา: <http://maps.google.co.th/maps?hl=th&tab=w1> เข้าถึง 3 ตุลาคม 2552

ภาพที่ 60-63 เป็นบ่อเลี้ยงกุ้งในชุมชนที่หนาแน่นรายรอบฝั่งคลองนาทับซึ่งมีการถ่ายเทน้ำจากบ่อลงสู่คลองนาทับและสูบน้ำจากคลองเข้าบ่อเลี้ยงปลาไปใช้ เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาในชุมชนที่เกิดเรื่องร้องเรียนกรณีกุ้งตายจากการสูบน้ำไปใช้และยังคงเป็นปัญหาเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในชุมชนดังแสดงในตารางที่ 11 ซึ่งเป็นการสรุปเหตุการณ์สัตว์น้ำตายในจังหวัดสงขลาที่สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้รับรายงานในช่วงปี 2540-2550

สำหรับสถานการณ์ปัจจุบันของการเลี้ยงปลาในกระชังในคลองนาทับนั้นผู้เลี้ยงลดจำนวนลงอย่างน่าใจหาย ท้องน้ำที่เคยหนาแน่นไปด้วยกระชังปลากลับโล่ง ทางเดินเรือที่เคยคับแคบและเป็นหนึ่งในปัญหาของชุมชนกลับกว้างขึ้น กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สร้างขึ้นมารองรับปัญหากระชังหนาแน่นจนกีดขวางทางเดินเรือของชุมชนก็สลายไปกับกระชังปลาด้วยเช่นกัน กล่าวได้ว่าเป็นไปตามหลักตามธรรมชาติของวิถีชีวิต กฎเกณฑ์ จารีตที่กำหนดในชุมชนที่มีความยืดหยุ่นในการบังคับใช้ในชุมชน ผู้เลี้ยงหลายรายที่ยังคงยืนหยัดต่อไปก็มีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสภาพน้ำในคลองนาทับที่เปลี่ยนไป บางรายเปลี่ยนชนิดพันธุ์ปลาที่เลี้ยงจากเดิมเลี้ยงปลากะพงซึ่งพบปัญหามากในสภาพน้ำที่มีปัญหาในปัจจุบันก็หันไปเลี้ยงปลาเก๋า ซึ่งมีความอดทนต่อสภาพน้ำได้ดีกว่า ประกอบกับเป็นปลาชนิดที่ดำรงชีวิตในท้องน้ำลึก นั่นคือก้นคลอง จึงปรับตัวและดำรงชีวิตในสภาพน้ำในปัจจุบันของคลองนาทับได้ดีกว่า บางรายหันไปเลี้ยงปลาในบ่อดินแทนการเลี้ยงปลาในกระชัง (ภาพที่ 64) บางรายเลี้ยงปลากะพงแดง หรือบางรายที่ยังคงเลี้ยงปลากะพงขาวเช่นเดิม แต่มีกลวิธีในการปรับตัวนั่นคือเพาะพันธุ์ปลาเองโดยมีบ่ออนุบาลเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาก่อนนำขนาดของปลาที่เหมาะสมลงไปเลี้ยงในกระชังในคลองนาทับต่อไปซึ่งทำให้ขาดทุนน้อยกว่าการซื้อพันธุ์ปลาจากภายนอก

ภาพที่ 64 บ่อเลี้ยงปลาหมูที่ 7 ภาพที่ 65 ชาวบ้านหมูที่ 8 ปรับตัวโดยการเลี้ยงปลากะพงแดง

ภาพที่ 66 ชาวบ้านหมูที่ 6 ที่ยังคงเลี้ยงปลากะพงและปรับตัวโดยการเพาะพันธุ์ปลาเอง

จากภาพที่ 66 พี่สุนันทา กลัดเพชร เป็นชาวบ้านในหมูที่ 6 ซึ่งมีอาชีพเลี้ยงปลาในกระชังเพียงอย่างเดียวเป็นเวลากว่า 10 ปี และเลี้ยงเป็นจำนวนมาก ประสบปัญหาเช่นเดียวกับผู้เลี้ยงรายอื่นๆ โดยเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“...ปลาตาย 5,000 ตัว เหลือ 500 ตัวได้มั้ง ถ้าซื้อพันธุ์เอง
คงขาดทุนหนัก...” (สัมภาษณ์ 2552)

โดยพี่สุนันทายังคงยึดหลักเลี้ยงปลาอยู่ได้ด้วยการเพาะพันธุ์ปลากะพงเองจึงทำให้ลดต้นทุนในส่วนนี้ลงไปได้มาก และกล่าวกับผู้วิจัยว่าช่วงก่อนนี้ผู้เลี้ยงปลามีจำนวนมาก แต่ ณ ตอนนี้อาจดูแว้งแว้งว่างเปล่า คงเหลือผู้เลี้ยงไม่กี่ราย

ภาพที่ 67 ชาวบ้านหมู่ 2 ที่ปรับตัวโดยการหันมาเลี้ยงปลาเก่าแทนการเลี้ยงปลากะพง

จากภาพที่ 67 หะโหรนให้เหตุผลของการปรับตัวจากสภาพปัญหาน้ำเน่าเสียและต้องประสบกับปัญหาปลากะพงตายทำให้ขาดทุนจำนวนมาก มาเป็นการเลี้ยงปลาเก่าโดยให้เหตุผลว่าปลาเก่าเป็นปลาได้น้ำเหนือดิน กินเหยื่อหน้าดิน จึงทำให้ไม่มีปัญหาปลาตายมากนัก ดังที่พูดว่า

“...ปลากะพงเป็นปลาหน้าน้ำ แต่น้ำที่โรงไฟฟ้าปล่อยมาก็ระดับเดียวกัน แต่ปลาเก่าเป็นปลาได้น้ำเหนือดิน กินเหยื่อหน้าดิน...”
(สัมภาษณ์ 2552)

จากเสียงชาวบ้านเหล่านี้หรือสถานการณ์ต่างๆ ในชุมชน สามารถบอกเล่าประเด็นสิทธิชุมชนคลองนาทับได้ว่าที่ผ่านมาได้มีการละเมิดสิทธิชุมชนจากโครงการต่างๆ การทำประชาพิจารณ์แล้วแต่เป็นเพียงพิธีกรรม หากแต่อย่างไรเสียโครงการก็ต้องเกิดอยู่ดี เมื่อผู้วิจัยถามถึงการเข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นของโครงการต่างๆ ที่มีขึ้นหลายครั้งก่อนที่โครงการต่างๆ จะดำเนินการเข้าสู่ชุมชน ชาวบ้านต่างให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกันนั่นคือเสียงของพวกเขาไม่ได้รับการรับฟังหรือมีผลใดๆ ต่อการก่อสร้างโครงการต่างๆ ได้ แม้ว่าพวกเขาจะคัดค้านก็ตามที ดังเสียงหนึ่งที่ว่า

“...ไม่ได้เข้าร่วม เราค้านเขาไม่ได้ ค้านเขา เขาก็ฟัดเบียดให้ห่าว (เอาเงินยัดให้...ผู้วิจัย) โน่นแหละระดับหัวๆ (ระดับผู้นำชุมชน...ผู้วิจัย) เขาโน่นแหละ เราระดับรากหญ้าหรือ เรามันปลายแถวหรือ จู่ๆ เขาว่าโน่นนี่นั่น ไฟฟ้าพาไปเลี้ยง ให้พูดจริงๆ ที่อยากจะบอกคือ ชาวบ้านรากหญ้าอย่างเราไม่สนับสนุนอยู่แล้ว มีผลกระทบต่อไปไม่รู้จะเอาอะไรมากิน พวกที่ได้กินได้เงินก็สนับสนุนกันไป ถ้าไปประชุมเวลาเขาจัดให้รับฟังเสียงจะมีค่าหัวให้คนละ 200 บาท...” (สัมภาษณ์ 2552)

หรือเสียงหนึ่งจากชุมชนหมู่ที่ 12 บ้านปากบางนาทับที่เล่าให้ผู้วิจัยฟังอย่างมีอารมณ์ในทำนองการมีส่วนร่วมได้เสียดสีระหว่างผู้นำในชุมชนอันเป็นตัวแทนจากรัฐในการประสานงานจากโครงการต่างๆ เพื่อให้การเปิดรับฟังเสียงภาคประชาชนเป็นไปอย่างราบรื่นและผ่านพิธีกรรมนี้ไปได้

“...มีการแจกให้ 100 200 บาท เช่นซื้อปลอมครึ่งต่อครึ่ง กะคนบ้านเรานี้แหละที่อยู่ข้างนายทุน บางทีผู้นำคนที่พาชาวบ้านไปได้คนละ 500 แต่คนที่ไปเป็นปลาที่เขาดักคือเขาวางกับดักไว้แล้วได้ข้าวหมกห่อหนึ่ง...” (สัมภาษณ์ 2552)

หรือเสียงหนึ่งจากชุมชนในหมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียนที่ดูจะไม่เห็นด้วยกับโครงการของรัฐแต่ไม่มีหนทางต่อสู้ต่ออำนาจแห่งรัฐได้ ซึ่งได้พูดว่า

“...เราจะคัดค้านก็สู้เขาไม่ได้ เราจะคัดค้านแหละ แต่เราไม่รู้จะทำไงทั้งครอบครัวเราทำอาชีพประมง...” (สัมภาษณ์ 2552)

หรือเสียงหนึ่งจากนักวิชาการที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสดูคุยก็ได้รับบอกเล่าจากอาจารย์ พฤษ ปรัชญาเมธีธรรม ในทำนองเดียวกับกลุ่มชาวบ้านในกรณีการจัดรับฟังเสียงภาคประชาชน จะเป็นการนำเสนอข้อมูลในเชิงบวกเพียงเพื่อให้ผ่านกระบวนการเท่านั้น

“...ได้เลยเข้ารับฟังการจรรีบฟังความคิดเห็นที่จะนะ
ส่วนใหญ่จะเป็นการนำเสนอออกมาเชิงบวกเสียมาก
กว่า...” (สัมภาษณ์ 2552)

จากตัวอย่างดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยย้อนนึกไปถึงข้อมูลจากชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นๆ ในชุมชนคลองนาทับที่ได้เคยเข้าสัมภาษณ์แล้วแต่พูดในทำนองเดียวกันที่ว่าชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ชาวบ้านที่เป็นคนทำมาหากินในคลองนาทับมาอย่างยาวนานพวกเขาถูกละเลยสิทธิชุมชน ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างแท้จริง แต่ยังคงผ่านระบบผู้นำ มีระบบอำนาจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาเกี่ยวข้อง มีการดำเนินการทำประชาพิจารณ์ที่ไม่โปร่งใส ปรากฏการณ์สิทธิชุมชนคลองนาทับเป็นหนึ่งในหลายๆ ปรากฏการณ์ในปัจจุบันที่สะท้อนให้เราได้ รับรู้ได้ว่าสิทธิชุมชนภายใต้กฎหมายที่ออกมานั้นยังมีปัญหาและยังต้องมีการแก้ไขกันอีกยาวไกลจึง จะนำไปสู่ความเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง จากอดีตจนถึงปีที่ผ่านมา พุทธศักราช 2552 ก็ได้เกิดกรณี ฟ้องร้องในเรื่องราวสิทธิชุมชนเกิดขึ้นมากมาย

กล่าวโดยสรุปปัญหาสิทธิชุมชนคลองนาทับ พบว่า น้ำเสียเป็นปัญหาหลักซึ่ง ส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้าน โดยพบว่าสัตว์น้ำหลายชนิดที่เคยมีมากกลับลดลงหรือบางชนิด ไม่สามารถพบได้แล้ว และชาวบ้านที่เลี้ยงปลาในกระชังประสบปัญหาปลาตายเป็นจำนวนมากและ ต่อเนื่อง โดยสาเหตุที่แน่ชัดยังไม่มีใครสามารถระบุได้ ชาวบ้านหลายรายต้องเลิกอาชีพการเลี้ยง ปลาในกระชังในคลองนาทับและไปประกอบอาชีพอย่างอื่นแทน

จากภาวะวิกฤติดังกล่าวชุมชนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อ ความอยู่รอดในการดำรงชีวิต โดยชาวบ้านในชุมชนที่ได้รับผลกระทบต่อการประกอบอาชีพเลี้ยง ปลาในกระชัง จะใช้วิธีการลดต้นทุนด้วยการเพาะพันธุ์ปลาเอง หรือบางรายเปลี่ยนชนิดพันธุ์ปลาที่ สามารถทนต่อสภาพน้ำที่มีมลภาวะได้ สำหรับชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งมีที่ดินทำกินก็จะปลูกผักหรือใน รายที่มีสวนยางก็ทำสวนยางไปด้วย ส่วนชาวบ้านที่ไม่มีที่ทำกินเพียงพอและประกอบอาชีพทำ ประมงในคลองนาทับเพียงอย่างเดียวก็จะปรับตัวโดยการออกหาปลาที่ไกลฝั่งออกไปและต้องใช้ตัว ช่วยอย่างง่ายในการช่วยในการรักษาสภาพความสดของปลาที่หาได้นั้นคือน้ำแข็ง หลายรายก็ออก รับจ้างทั่วไป เหล่านี้เป็นต้น นั่นคือขึ้นอยู่กับทรัพยากรของแต่ละพื้นที่หมู่บ้านและสถานะทาง เศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือน การแสวงหาความรู้ ความสามารถในการต่อสู้ดิ้นรนของแต่ละบุคคล

สำหรับกรณีการเข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นของโครงการต่างๆ ที่มีขึ้นหลายครั้ง ชาวบ้านกลุ่มที่มีโอกาสเข้าร่วมฟังให้ความเห็นว่า ส่วนใหญ่จะได้รับข้อมูลเพียงด้านดีที่ว่า ชาวบ้าน

จะมีงานทำและจะมีโครงการช่วยเหลือภายหลัง แต่ไม่ได้บอกถึงผลกระทบที่แท้จริง ส่วนกลุ่มที่ไม่ไปเข้าร่วมฟังนั้นให้เหตุผลว่า แม้จะเข้าร่วมก็ไม่อาจคัดค้านอะไรได้เพราะเป็นเพียงประชาชนระดับรากหญ้า นอกจากนี้ ข้อมูลส่วนใหญ่มักจะดำเนินการผ่านผู้นำของชุมชน ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากคลองนาทับโดยตรงจะให้ความสำคัญกับสิ่งที่เหล่านี้น้อยมาก และยังพบอีกว่ามีเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนเกิดขึ้นด้วยเสมอ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ผู้วิจัยมีคำถามที่เกิดขึ้นในใจนั้นคือชุมชนคลองนาทับต้องอยู่ในภาวะเช่นนี้อีกนานเพียงใด รัฐบาลได้วัฒนธรรมแห่งอำนาจนิยม กลุ่มทุนในพื้นที่ชุมชน มองสิทธิชุมชนของชุมชนแห่งนี้เป็นอย่างไร

อำเภอ	พื้นที่เลี้ยง	จำนวนชาวประมง ที่เลี้ยง (ราย)	จำนวนกระชัง	พื้นที่เลี้ยงรวม (ตารางเมตร)
สิงหนคร	คลองชะแล้	66	326	5,069
	ทะเลสาบสงขลา	531	2,651	53,897
จะนะ	คลองนาทับ	306	1,918	31,696
ควนเนียง	คลองหลวง	66	212	4,739
	คลองชะแล้	187	485	9,576
เมือง	ทะเลสาบสงขลา	238	1,278	29,780
เทพา	คลองเทพา	11	29	421
	คลองท่าเรือ	12	23	350
รวม		1,417	6,922	135,528

ตารางที่ 10 พื้นที่เลี้ยงปลาน้ำกร่อยในกระชัง จำนวนกระชังแยกตามพื้นที่เลี้ยงรายอำเภอ จังหวัดสงขลาในปี 2548

ที่มา: กรมประมง (2548) อ้างใน นิคม ละอองศิริวงศ์และคณะ (2553)

ลำดับที่	วัน/เดือน/ปี	แหล่งน้ำ	ชนิดสัตว์น้ำ	อาการ	สาเหตุ	หมายเหตุ
1	-/10/2540	ทะเลหลวง	ปลากดหัวอ่อน ปลา สวาย	-	ยูโทรฟิเคชัน	
2	-/04/2543	ทะเลสาบสงขลา ม.2-3 ต.เกาะ ใหญ่	ปลากดหัวอ่อน	-	ยูโทรฟิเคชัน	
3	-/10/2543	ทะเลสาบตอนกลาง ม.1-2 ต.คูขุด	ปลากดหัวอ่อน	-	ยูโทรฟิเคชัน	
4	30/05/2544	ทะเลสาบสงขลาบริเวณเกาะ ใหญ่-แหลมจองถนน	ปลากดหัวอ่อน	ก่อนตายว่ายขึ้นสู่ผิวน้ำ	ยูโทรฟิเคชัน	
5	6/06/2544	คลองพะวง (บ้านบ่อโพธิ์)	ปลาตะเพียน, ปลานิล, ปลาหมอ ช้างเหยียบ ฯลฯ	-	น้ำเน่าเสียจากโรงงาน อุตสาหกรรม	
6	10-11/2544	ด้านตะวันตกของเกาะยอ	ปลากะพงขาว ปลาคูกทะเล กั้งตั๊กแตน ปลาทองเทียว	-	ยูโทรฟิเคชัน	

ตารางที่ 11 สรุปเหตุการณ์สัตว์น้ำตายในจังหวัดสงขลาที่สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้รับรายงานในช่วงปี 2540-2550
ที่มา: นิคม ละอองศิริวงศ์และคณะ (2553)

ลำดับที่	วัน/เดือน/ปี	แหล่งน้ำ	ชนิดสัตว์น้ำ	อาการ	สาเหตุ	หมายเหตุ
7	13/03/2545	บ้านเล ทำเรื่อน้ำลึกสงขลา	ปลาเก๋า	-	-	
8	26/7/2545	คลองแม่เนียง ม.7 ต.เกาะแต้ว	ปลาทับทิม	-	น้ำเน่าเสียจากโรงงาน อุตสาหกรรม	
9	19/8/2545	กระชังเลี้ยงปลา ม.1, ม.8-9 ต.เกาะยอ	ปลากะพงขาว	ตายช่วงเช้ามืด	ยูโทรฟิเคชัน	8 ตัน
10	19/8/2545	กระชังเลี้ยงปลา ม.5 ต.เกาะยอ	ปลากะพงขาว	ตายช่วงเช้ามืด	ยูโทรฟิเคชัน	
11	24/10/2546	บ้านเล ทำเรื่อน้ำลึกสงขลา	ปลากะพงขาว	ตะกอนเกาะตามลำตัว ว่ายนน้ำเสียการทรงตัว	-	
12	2/03/2547	กระชังเลี้ยงปลา ใกล้เคียงวัดแหลมพ้อ เกาะยอ	ปลากะพงขาว	มีดินโคลนอยู่เต็มช่อง เหงือก	-	0.2 ตัน

ตารางที่ 11 สรุปเหตุการณ์สัตว์น้ำตายในจังหวัดสงขลาที่สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้รับรายงานในช่วงปี 2540-2550 (ต่อ)

ที่มา: นิคม ละอองศิริวงศ์และคณะ (2553)

ลำดับที่	วัน/เดือน/ปี	แหล่งน้ำ	ชนิดสัตว์น้ำ	อาการ	สาเหตุ	หมายเหตุ
13	26/03/2547	คลองนาทับ	-	-	น้ำเน่าเสีย	
14	5/03/2547	กระชังเลี้ยงปลา บ้านท่าเสา ม.2	ปลากะพงขาว	ว่ายขึ้นสู่ผิวน้ำในช่วงเช้ามืด	ยูโทรฟิเคชัน	4 ตัน
15	29/03/2547	กระชังเลี้ยงปลา บ้านท่าเสา ม.2	ปลากะพงขาว	-	ยูโทรฟิเคชัน	10 ตัน
16	26/04/2547	กระชังเลี้ยงปลา บ้านท่าเสา ม.2	ปลากะพงขาว	-	ยูโทรฟิเคชัน	6 ตัน
17	28/04/2547	คลองพะวง ม.6 ต.พะวง	ปลาทับทิม และปลานิลในกระชัง	-	น้ำเน่าเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม	3.5 ตัน
18	14/07/2547	กระชังเลี้ยงปลา บ้านท่าเสา	ปลากะพงขาว		ยูโทรฟิเคชัน	ไม่มีอาการของโรคหรือมีการติดเชื้อ
19	24/08/2547	คลองปากบางภูมิ อ.ควนเนียง	ปลากดหัวอ่อน	-	-	

ตารางที่ 11 สรุปเหตุการณ์สัตว์น้ำตายในจังหวัดสงขลาที่สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้รับรายงานในช่วงปี 2540-2550 (ต่อ)

ที่มา: นิคม ละอองศิริวงศ์และคณะ (2553)

ลำดับที่	วัน/เดือน/ปี	แหล่งน้ำ	ชนิดสัตว์น้ำ	อาการ	สาเหตุ	หมายเหตุ
20	25/02/2548	คลองนาทับ ม.2 ต.นาทับ	ปลากะพงขาว		ยูโทรฟิเคชัน	ไม่มีอาการของโรค หรือมีการติดเชื้อ 0.5 ตัน
21	14/02/2548	กระชังเลี้ยงปลา ม.8 ต.เกาะขอม	ปลากะพงขาว	ตายช่วงกลางคืน-เช้า	ยูโทรฟิเคชัน	1.4 ตัน
22	14/02/2548	กระชังเลี้ยงปลา บ้านท่าเสา ม.2	ปลากะพงขาว	ตายช่วง กลางคืน-เช้า	ยูโทรฟิเคชัน	ใช้เครื่องให้ อากาศ, ย้าย กระชัง, 2 ตัน
23	20/05/2548	คลองน้ำน้อย	กลุ่มปลาตะเพียน	-	น้ำเน่าเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม	
24	5/08/2548	กระชังเลี้ยงปลา บ้านท่าเสา ม.2	ปลากะพงขาว		ยูโทรฟิเคชัน	20 ตัน

ตารางที่ 11 สรุปเหตุการณ์สัตว์น้ำตายในจังหวัดสงขลาที่สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้รับรายงานในช่วงปี 2540-2550 (ต่อ)

ที่มา: นิคม ละอองศิริวงศ์และคณะ (2553)

ลำดับที่	วัน/เดือน/ปี	แหล่งน้ำ	ชนิดสัตว์น้ำ	อาการ	สาเหตุ	หมายเหตุ
25	15/08/2548	กระชังเลี้ยงปลา ม.8 ต.เกาะขอม	ปลากะพงขาว	-	-	6 ตัน
26	14/08/2548	คลองบางกล้า	ปลาตะเพียนน้ำเค็ม กึ่งก้ามกราม ฯลฯ	ว่ายขึ้นสู่ผิวน้ำ	ยูโทรฟิเคชัน	1-2 ตัน
27	9/10/2548	คลองบางกล้า	ปลาตะเพียนน้ำเค็ม	ว่ายขึ้นสู่ผิวน้ำ	ยูโทรฟิเคชัน	
28	31/10/2548	คลองทิ้งหม้อ	-	-	น้ำเน่าเสียจากโรงงาน อุตสาหกรรม	
29	31/10/2548	ทะเลสาบตอนนอก ม.4-5 ต.เกาะขอม	ปลากดหัวอ่อน	ว่ายขึ้นสู่ผิวน้ำ ในช่วงเช้ามืด	ยูโทรฟิเคชัน	

ตารางที่ 11 สรุปเหตุการณ์สัตว์น้ำตายในจังหวัดสงขลาที่สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้รับรายงานในช่วงปี 2540-2550 (ต่อ)
ที่มา: นิคม ละอองศิริวงศ์และคณะ (2553)

ลำดับที่	วัน/เดือน/ปี	แหล่งน้ำ	ชนิดสัตว์น้ำ	อาการ	สาเหตุ	หมายเหตุ
30	15 /03/2550	บ้านศาลาหุุม ต. สทิงหม้อ (ใกล้ ท่าเรือของปตท. สผ.)	ปลาช่อนทะเล	ปลาลอยหัวในช่วง กลางวัน	ขาดออกซิเจนเนื่องจาก เลี้ยงปลาหนาแน่น	ปลาไม่ตายแต่ แสดงอาการ ขาดออกซิเจน ใช้เครื่องให้ อากาศ ย้าย ไปเลี้ยงที่ กระชังใหม่ โดยลดความ หนาแน่นลง
31	23/06/2550	บ้านศาลาหุุม ต. สทิงหม้อ (ใกล้ ท่าเรือของปตท. สผ.)	ปลากะรัง ปลากะพงขาว	ปลาในกระชังลอยหัว ก่อนตาย	ยูโทรฟิเคชัน	

ที่มา: นิคม ละอองศิริวงศ์และคณะ (2553)

ลำดับที่	วัน/เดือน/ปี	แหล่งน้ำ	ชนิดสัตว์น้ำ	อาการ	สาเหตุ	หมายเหตุ
32	31/07/2550	คลองนาทับ ม. 5 (บ้านม่วงอน) ต. นาทับ	ปลากะพงขาว		ขาดออกซิเจนเนื่องจาก มีกระชังหนาแน่น	ได้รับผลกระทบ 20-25 กระชัง ผู้เลี้ยงใช้ เครื่องให้อากาศ ไม่พบปรสิตและโรค
33	8/08/2550	คลองนาทับ ม. 5 (บ้านม่วงอน) ต. นาทับ	ปลากะพงขาว ปลา ทับทิม		ขาดออกซิเจนเนื่องจาก มีกระชังหนาแน่น	ได้รับผลกระทบ 100 กระชัง ผู้เลี้ยงใช้ เครื่องให้อากาศแต่ ไม่สามารถช่วยได้
34	14/08/2550	ทะเลสาบสงขลา ม.4-7 ต. เกาะขอ	ปลากะพงขาว		ยูโทรฟิเคชัน	ตายมาเกือบ 1 เดือนแล้ว ปลาได้ทยอย ตายกระชังละ 4-5 ตัว

ตารางที่ 11 สรุปเหตุการณ์สัตว์น้ำตายในจังหวัดสงขลาที่สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้รับรายงานในช่วงปี 2540-2550 (ต่อ)

ที่มา: นิคม ละอองศิริวงศ์และคณะ (2553)

ลำดับที่	วัน/เดือน/ปี	แหล่งน้ำ	ชนิดสัตว์น้ำ	อาการ	สาเหตุ	หมายเหตุ
35	10/10/2550	ทะเลสาบสงขลา (คลองปากกรอ) ม. 4-6 ต. ปากกรอ	ปลากะพงขาว		ปรสิติ	ตายมาประมาณ 15 วันแล้ว ทยอยตายกระชัง ละ 5-6 ตัว/วัน เกล็ดพอง
36	/10/2550	ทะเลสาบสงขลา ม. 1 ต. เกาะยอ	ปลากะพงขาว			
37	13/11/2550	ทะเลสาบสงขลา (คลองปากกรอ) ม. 5 ต. ควนโสภา. ควนเนียง	ปลากะพงขาวในกระชัง ปลาธรรมชาติชนิดต่างๆ เช่น ปลากดหัวโม่่ง ปลา เป็น ปลา ตะเพียนน้ำเค็ม		ปลาในกระชังตาย เนื่องจากปรสิติ ส่วน ปลาธรรมชาติไม่ทราบ สาเหตุ	พบปรสิติพวก <i>Alitropus typus</i> จำนวนมากใน ปาก เหงือก และลำตัว

ตารางที่ 11 สรุปเหตุการณ์สัตว์น้ำตายในจังหวัดสงขลาที่สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้รับรายงานในช่วงปี 2540-2550 (ต่อ)

บทที่ 6

พลวัตสิทธิชุมชนคลองนาทับ

สำหรับในบทนี้ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอข้อค้นพบจากการลงพื้นที่สนามในชุมชนคลองนาทับในประเด็นความเป็นของพลวัตสิทธิชุมชนคลองนาทับว่าเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลของชุมชนที่จะนำไปสู่การพัฒนาการด้านสิทธิชุมชนให้เป็นที่ยอมรับและเกิดเป็นจริงในทางปฏิบัติได้ เพราะสิทธิชุมชนนั้นมิได้เกิดขึ้นเอง หากทว่าต้องอาศัยยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนในระดับต่างๆ จึงจะทำให้สิทธิชุมชนเป็นสิทธิชุมชนที่เป็นจริงได้ ซึ่งมีหลายๆ ชุมชนไม่ว่าจะเป็นต่างประเทศ หรือในประเทศไทย ที่ประสบความสำเร็จในการใช้อำนาจของชุมชนในการต่อสู้ ต่อรอง ตอบโต้ต่ออำนาจภายนอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อำนาจอรัฐ ซึ่งเป็นอำนาจอันยิ่งใหญ่ที่ทำลายและลบล้างสิทธิชุมชนได้มากที่สุด และดำเนินการภายใต้กลไกของวาทกรรมการพัฒนาอย่างยาวนาน

นับจากอดีตเริ่มต้นจากนโยบายการพัฒนาที่ผิดทางได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในด้านวิกฤตการณ์ทางการเงินอันมีสาเหตุมาจากการพึ่งพาเงินทุนจากต่างประเทศจำนวนมหาศาล โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่พึ่งการส่งออกเป็นหลัก ความไม่เท่าเทียมในการจัดสรรรายได้ การพัฒนาที่ได้ทำลายระบบเกษตรกรรม โดยทรัพยากรภาคเกษตรกรรมถูกดึงมาใช้เพื่ออุตสาหกรรมเป็นหลัก ตลอดจนการให้ความสำคัญกับตลาดและเอกชนมากเกินไป และอีกประการคือ การพัฒนานั้นได้ทำลายสิ่งแวดล้อมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ (เบน โล, วอลเดล และคณะ 2545) จะเห็นได้ว่าสิทธิชุมชนก็ได้ถูกทำลายลงไปด้วยจากนโยบายการพัฒนาของประเทศ โครงการภาครัฐที่ออกมากลับกลายเป็นตัวการในการทำลายสิทธิชุมชน ก่อให้เกิดเป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนในท้องถิ่นทั่วประเทศกับโครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่รุกล้ำเข้าไปละเมิดสิทธิชุมชนในลักษณะต่างๆ และเกิดการตอบโต้จากชุมชนผู้ถูกเบียดขับในรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และความเป็นตัวตนของชุมชน สิทธิชุมชนจึงมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาอย่างเป็นพลวัต เช่นเดียวกับชุมชนคลองนาทับซึ่งมีคลองนาทับเป็นแม่น้ำสายหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนมาอย่างยาวนาน มีการสืบทอดภูมิปัญญา การเรียนรู้ จากรุ่นสู่รุ่น จากข้อมูลความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนคลองนาทับในอดีต โดยจุดเริ่มต้นแห่งสิทธิชุมชนคือ การรวมตัวกันของประมงพื้นบ้านอันดามันเพื่อปกป้องและแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพประมงของตน และได้ถือกำเนิดองค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรแรกเริ่มทำงานในพื้นที่ภาคใต้เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2524 ที่หมู่บ้านชาวประมงในเขตตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ภายใต้ชื่อ “โครงการพัฒนาชุมชนประมงพื้นบ้านปากบางนาทับ” (ปัจจุบันคือโครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา) จากวันนั้นจนถึงวันนี้การพัฒนาจากภาครัฐตลอดจนองค์กรเอกชนหลายๆ องค์กรต่างจับจ้องแหล่งแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน และระบายนโยบายปล่อยทิ้งอันไม่พึงประสงค์ลงสู่คลองนาทับ สิทธิชุมชนคลองนาทับมีแนวโน้มถูกกดทับด้วยระบบทุนและอำนาจจากภาครัฐที่ผูกโครงการเพื่อหวังดึงเอาทรัพยากรของชุมชนไปหล่อเลี้ยงภาคเอกชน หรืออำนาจรัฐระดับท้องถิ่นที่ผู้นำไม่ได้อยู่ข้างประชาชน ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการให้ชาวบ้านในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งทรัพยากร ซึ่งเป็นสิทธิชุมชน สิทธิอันชอบธรรม เป็นอุดมการณ์ของชุมชนที่แนบแน่นมากับวิถีชีวิตชุมชนมาอย่างยาวนานนั้นยังเป็นเพียงนามธรรม

สำหรับในบทนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความเป็นพลวัตของสิทธิชุมชนคลองนาทับในประเด็นการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิของชุมชนนั้นเป็นอย่างไร และชุมชนมีการตอบโต้เป็นอย่างไร

สิทธิชุมชนเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ซึ่ง ดร.ชัยรัตน์ เจริญสิน โอพาร์ ได้กล่าวไว้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่หากจะว่ากันตามที่ เอเนสโต ลาคลาว และ ซ็องตาลมูฟ สองนักทฤษฎีคนสำคัญแห่งสำนักหลังยุคมาร์กซิสซิมั้น จะเรียกว่าเป็นการช่วงชิงการนำในการสร้างค่านิยมหรือความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่ต่อสู้เรียกร้อง หรือถ้าพูดในภาษาของ มิเชล ฟูโก ที่กล่าวได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวเรียกร้องเพื่อสร้างวาทกรรมชุดใหม่ในเรื่องนั้น ๆ (ไชยรัตน์ เจริญสิน-โอพาร์ 2545) ดังนั้นแล้วสิทธิชุมชนจึงกล่าวได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างวาทกรรมชุดใหม่ สร้างค่านิยมความหมายใหม่ในเรื่องสิทธิชุมชน เพื่อให้สิทธิของชุมชนได้รับการยอมรับในสังคมและเกิดเป็นจริงขึ้นมาได้ในทางปฏิบัติ ผู้วิจัยมองว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นนี้เพื่อต่อสู้ เรียกร้องสิทธิ ของชุมชนทั่วโลกหรือแม้กระทั่งในประเทศไทยเองก็ตาม จะไม่เกิดขึ้นหากพวกเขาไม่รู้สึกรู้ว่าเดือดร้อนและส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิต เกิดการบุกรุกแย่งชิงทรัพยากรหรือครอบงำจากอำนาจภายนอกซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นอำนาจภาครัฐ สิทธิชุมชนจะไม่เกิดหากไม่มีการเคลื่อนไหว ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2549) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจในเศรษฐกิจไร่วัฒนธรรมอย่างน่าสนใจว่า

“...สิทธิชุมชนไม่ได้มีอยู่แล้วและมาใช้ได้อย่างตรงๆ แต่หากว่าก็ต้องร่วมกันผลักดันสร้างขึ้นมา...” (อานันท์ กาญจนพันธ์

2549)

จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า สิทธิชุมชนเป็นนามธรรม และสิทธิชุมชนก่อเกิดขึ้นมาจากสถานการณ์การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติในยุคโลกาภิวัตน์และการได้มาซึ่งสิทธิชุมชนนั้นส่วนใหญ่แล้วจะได้มาด้วยวิธีการปฏิบัติการต่อรองและการต่อสู้ทางสังคม จากแนวคิดสิทธิชุมชนข้อหนึ่งที่ว่าสิทธิชุมชนเป็นขบวนการเคลื่อนไหวประชาธิปไตยจากรากหญ้าที่เกิดขึ้นในบริบทโครงสร้างทางอำนาจในสังคมที่มีความไม่เท่าเทียมกัน การรวมศูนย์อำนาจและการครอบงำทางวัฒนธรรม โดยใช้วัฒนธรรมเดียวที่คุกคามความหลากหลายและกีดกันชุมชนท้องถิ่นออกไปสู่ภาวะชายขอบ ดังนั้นสิทธิชุมชนจึงเป็นการต่อสู้เพื่อปรับสัมพันธภาพทางอำนาจให้สิทธิของชุมชนเป็นที่ยอมรับของสังคม กล่าวได้ว่า สิทธิชุมชนจะเกิดเป็นจริงได้หรือได้รับการยอมรับทางสังคม ต้องอาศัยการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนอย่างเหมาะสม และผู้วิจัยได้เคยกล่าวมาแล้วในตอนต้นว่าเคลื่อนไหวนั้นจะประสบผลสำเร็จและนำไปสู่สิทธิชุมชนที่เป็นจริงได้นั้นก็ควรอยู่บนฐานคิดของความเข้าใจต่อขอบเขตอำนาจอันชอบธรรม ชุมชนต้องตระหนักรู้และเข้าใจในสิทธิของชุมชน

สำหรับกรณีการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนคลองนาทับนั้นผู้วิจัยพบว่า หลายครั้งเกิดการเรียกร้องของชุมชนผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบของการชุมนุมในพื้นที่ เพื่อต่อต้านโครงการที่จะเข้ามาสู่ชุมชนและโครงการเหล่านั้นมีแนวโน้มจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยรูปแบบการตอบโต้หรือการอ้างสิทธิของชุมชนจะไม่แตกต่างไปจากชุมชนอื่นๆ หรือในอดีตมากนัก นั่นคือการตอบโต้โดยใช้กำลังในแนวทางการชุมนุมประท้วง และแต่ละระยะเวลาในการชุมนุมที่เกิดขึ้นในชุมชนคลองนาทับจะไม่ได้เกิดขึ้นยาวนานเหมือนการชุมนุมของชุมชนอื่นๆ ดังตารางที่ 14 ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลความเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนคลองนาทับเพื่อศึกษาความเป็นพลวัตของสิทธิชุมชนคลองนาทับนั่นเอง จากตารางความเคลื่อนไหวในตารางที่ 14 จะพบว่าส่วนใหญ่จะเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้แก้ปัญหาอันเกิดจากความขัดแย้งทั้งเหตุการณ์ที่เป็นความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในชุมชนเอง อาทิ กลุ่มผู้เลี้ยงกุ้ง กับกลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชัง ซึ่งใช้ทรัพยากรร่วมกันคือคลองนาทับ หรือความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน เช่น การประท้วงคัดค้านโครงการทำเรื่อน้ำลึก หรือคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแห่งที่สอง เป็นต้น

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของชุมชนคลองนาทับสะท้อนให้เห็นว่าระบบคิดแบบรัฐที่ยังก้าวไม่พ้นการใช้ระบบอำนาจของรัฐเป็นใหญ่ และละเลยต่อวิถีชีวิตของชุมชน หากชุมชนได้อ่อนแอยอมตกเป็นเหยื่อภายใต้วาทกรรมการพัฒนาของรัฐไปโดยปริยาย และแม้ชุมชนจะ

แข็งแรงแรงเพียงใดก็พบว่ามีจำนวนน้อยครั้งของการประสบความสำเร็จในการลุกขึ้นมาต่อสู้ และสามารถปรับเปลี่ยนแนวนโยบายแห่งรัฐได้

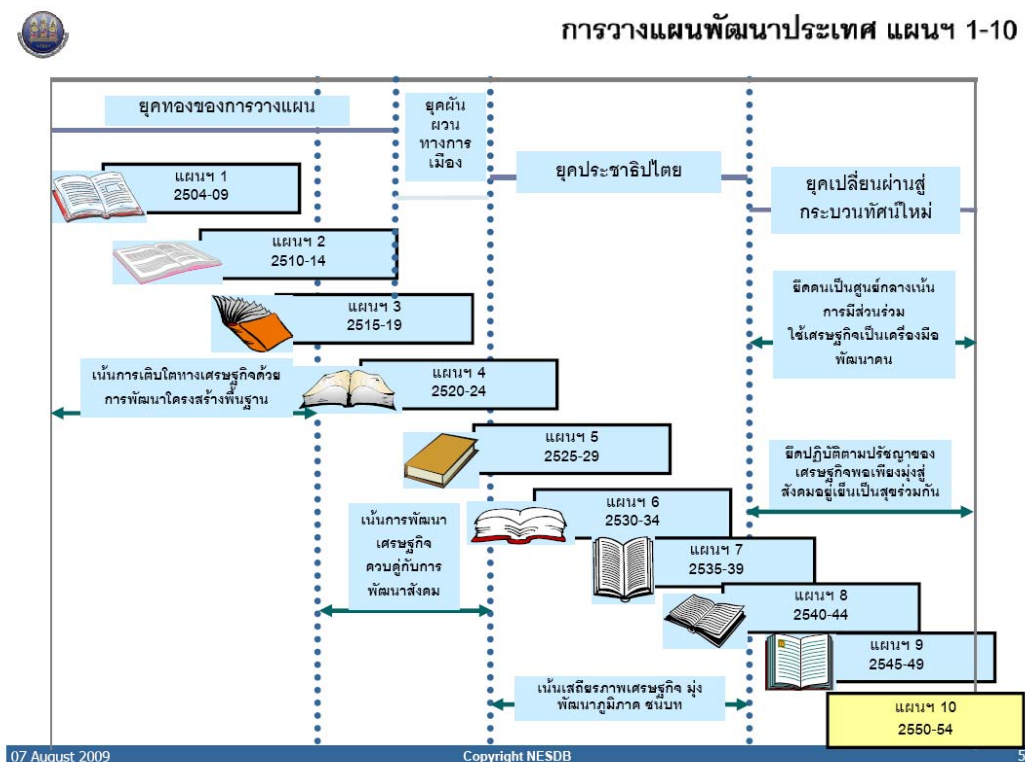

ภาพที่ 75 การประท้วงคัดค้านโครงการทำเรื่อน้ำลิก

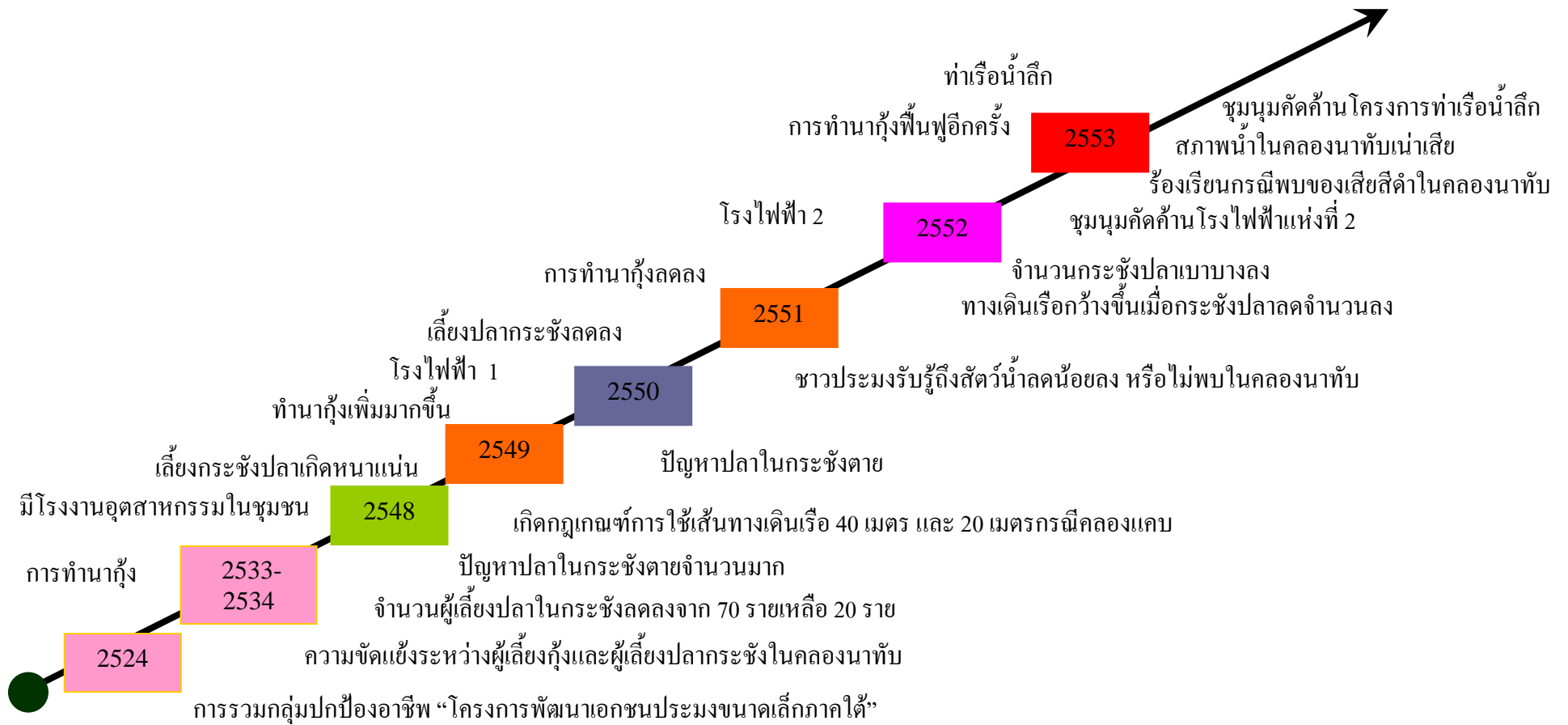
จากภาพที่ 75 เป็นการรวมตัวของชาวบ้านในพื้นที่หมู่ 7 บ้านนาเสมียน หมู่ 11 บ้านคลองทิง หมู่ 4 บ้านท่าคลอง หมู่ 5 บ้านบ่อโต๊ะคง เพื่อคัดค้านโครงการทำเรื่อน้ำลิกแห่งที่สอง ในจังหวัดสงขลาซึ่งจะก่อสร้างในพื้นที่ตำบลนาทับทั้งนี้ด้วยความเป็นเหตุเป็นผลในการพัฒนาที่เหมาะสมดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 สำหรับการลุกขึ้นมาเพื่อต่อสู้ คัดค้านโครงการดังกล่าวเพราะชาวบ้านต่างเกรงว่าจะถูกเบียดขับออกจากชุมชนของตนเองซึ่งอยู่อาศัยกันมายาวนานกว่าร้อยปี วิถีกึ่งพลัดถิ่นที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตและแหล่งทรัพยากรของชุมชน ตลอดจนผลกระทบทางด้านสุขภาพ ดังกรณีตัวอย่างในอำเภอมาบตาพุดที่มีปรากฏให้เห็นกันอย่างชัดเจนและเป็นที่รับรู้ของสังคม

ภาพที่ 76 การขึ้นป้ายคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าแห่งที่ 2
 จากภาพที่ 76 เป็นการขึ้นป้ายคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแห่งที่ 2 ในชุมชนตำบลนาทับ ชาวบ้านห้วยวิตกต่อปัญหาที่อาจจะส่งผลกระทบต่อเนื่องในระยะยาว ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนซึ่งส่งผลกระทบต่อคลองนาทับนั้นยังไม่ได้รับการแก้ไขที่ชัดเจน

ภาพที่ 77 การวางแผนพัฒนาประเทศ
 ที่มา: ศูนย์ปฏิบัติการกระทรวงศึกษาธิการ (2553)

ภาพที่ 78 ทิศทางสิทธิชุมชนคลองนาทับ

ช่วงเวลา	ความเคลื่อนไหว	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
ปี พ.ศ.2534-2535	เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวประมงเพาะเลี้ยง (ปลากระชัง)และกลุ่มทำนากุ้ง โดย การปล่อยน้ำเสียจากนากุ้งลงคลองนาทับทำให้ ปลาในกระชังตาย ปี 2533-2534 จำนวนผู้เลี้ยงลดลงจาก 70 ราย เหลือ 20 ราย คาดว่าคงจะเลิกเลี้ยงกันไปในปี 2535	ร้องเรียนให้ข้อมูลผ่านองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ (โครงการพัฒนาประมงขนาดเล็ก จ.สงขลา)	อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543)

ตารางที่ 14 ความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ
ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา	ความเคลื่อนไหว	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
5 พฤศจิกายน 2549	คณะกรรมการสิทธิในทรัพยากรน้ำและแร่ ในกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ประกอบด้วย นายวสันต์ พานิช นางรัตยา จันทรเทพ นายศศิณ เฉลิมลาภ และ น.ส.รัตนมณี พลกล้า ลงพื้นที่ตรวจสอบการ ดำเนินโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าสงขลา ของ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ซึ่งมีการถมคลองสาธารณะประโยชน์บ้านป่า งาม และเตรียมดึงน้ำในคลองนาทับเข้าไปใช้ ในระบบหล่อเย็น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ สภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก ตามที่ได้รับ ร้องเรียนจากตัวแทนชาวบ้านป่างาม หมู่ 3 ต. คลิงชัน อ.จะนะ จ.สงขลา	ยื่นหนังสือร้องเรียน โดยเครือข่ายคัดค้านฯเรียกร้องให้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ดำเนินการ ตรวจสอบการดำเนินโครงการโรงไฟฟ้าสงขลา โดยมี ข้อเรียกร้อง 4 ข้อด้วยกันคือ 1.ให้คณะกรรมการสิทธิฯ ตรวจสอบการดำเนินโครงการทั้งหมด 2.ตรวจสอบการ ใช้พื้นที่การก่อสร้างโครงการ ตลอดจนตรวจสอบกรณี ที่การไฟฟ้ามีแผนการใช้น้ำในคลองนาทับสำหรับการ หล่อเย็น ซึ่งจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและ ชุมชน 3.ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในการดำเนิน โครงการ จนนำไปสู่การละเมิดสิทธิชุมชนในการ คัดค้าน 4.ขอเรียกร้องให้ตรวจสอบยุติโครงการ โรงไฟฟ้าสงขลาที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน สิ่งแวดล้อม ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงาม ของชุมชน	http://www.nhrc.or.th/news.php?news_id=1598 สืบค้นเมื่อ 14 กันยายน 2552

ตารางที่ 14 ความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา	ความเคลื่อนไหว	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
6 ธันวาคม 2552	“หยุดแผนพัฒนาภาคใต้อุตสาหกรรมต่อเนื่อง ไม่เอาท่าเรือน้ำลึก2 ระวังสงขลาจะเป็นคังมาบตาพุด”, “สวนกงจะหายไป ถ้ายกให้ท่าเรือน้ำลึก พัฒนาหรือทำลาย”, “ชายหาดผืนสุดท้ายของสงขลา ต้องช่วยกันรักษา อย่าทำลาย” , “คนสงขลาไม่เอาอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ร่วมหยุดอุตสาหกรรมต่อเนื่อง”	ชุมนุมประท้วงโดยชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านในอำเภอจะนะได้รวมตัวกันบริเวณที่ดินสาธารณะประโยชน์ของหมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 11 เพื่อขึ้นป้ายคัดค้านโครงการก่อสร้างเทียบเทียบเรือน้ำลึกชายฝั่งทะเลอ่าวไทยตอนล่าง บริเวณตำบลนาทับ อ.จะนะ	http://76.nationchannel.com/playvideo.php?id=68917 เรียบเรียง สันติภาพ รามสูตร สืบค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม 2553
27 กันยายน 2552	ชาว อ.จะนะ ร่วมเสวนา นโยบายพลังงานเชื่อมโยงกับความเป็นไปของ จะนะบ้านเรา “จำเป็นหรือ? ต้องมีโรงไฟฟ้าจะนะ 2” โดยมีวิทยากรจาก มูลนิธินโยบายสาธารณะ และ นักวิชาการ จาก มอ.หาดใหญ่ ชาวบ้านในพื้นที่รับข้อมูลพร้อมคัดค้านโรงไฟฟ้า เฟส 2 หวั่นกระทบเหมือนคังมาบตาพุด	การจัดเสวนาขึ้น โดยมีชาวบ้านร่วมเสวนาด้วย	http://www.nhrc.or.th/news.php?news_id=1598 สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สืบค้นเมื่อ 14 กันยายน 2552

ตารางที่ 14 ความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ (ต่อ)
ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา	ความเคลื่อนไหว	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
14 กันยายน 2552	ชาวบ้านในพื้นที่ ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา และนักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านปากบางนาทับ กว่า 300 คน รวมตัวชุมนุมประท้วงขับไล่นายทุนให้ยุติกิจการตากชีหมีกที่จะนำไปทำปุ๋ย ซึ่งใช้พื้นที่สองฝั่งถนนกลางชุมชนบ้านปากบางนาทับ เป็นสถานที่ตากชีหมีกมานานนับปี เนื่องจากชาวบ้านใน ต.นาทับ ได้รับความเดือดร้อนอย่างหนักจากกลิ่นของชีหมีกที่ส่งกลิ่นเหม็นรุนแรงตลอดทั้งวันทั้งคืน ถึงกับกินไม่ได้นอนไม่หลับ ที่สำคัญยังส่งผลกระทบต่อกับนักเรียนและครูโรงเรียนชุมชนบ้านปากบางนาทับ ซึ่งอยู่ใกล้เคียงที่ไม่มีสมาธิในการเรียนการสอน เพราะต้องทนสูดดมกับกลิ่นชีหมีกที่รบกวนตลอดเวลา	ชุมนุมประท้วงขับไล่นายทุนให้ยุติกิจการ	http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9520000106953 โดย ASTV ผู้จัดการออนไลน์ ศูนย์ข่าวหาดใหญ่ สืบค้นเมื่อ 21 ธันวาคม 2552
15 มิถุนายน 2553	พบคราบของเสียลอยเกลื่อนในคลองนาทับ เป็นสิ่งปฏิกูลลักษณะเป็นเมือกสีน้ำตาลดำ	ร้องเรียนไปยังหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง อาทิ ผู้ว่าราชการจังหวัด สถาบันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ฯลฯ	สถาบันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง (2553)

ตารางที่ 14 ความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

ช่วงเวลา	ความเคลื่อนไหว	รูปแบบการตอบโต้ของชุมชน	ที่มาข้อมูล
29 กรกฎาคม 2553	ชาวบ้านเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งในคลองนาทับเข้าร่วมประชุมหารือ ปัญหาการปล่อยน้ำเสียลงสู่คลองนาทับ ณ ห้องประชุม 2 ชั้น 5 ศาลากลางจังหวัดสงขลาที่จัดโดยสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสงขลา	ทำหนังสือร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2553	สถาบันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง (2553)
10 สิงหาคม 2553	มีการประชุมหารือปัญหาการปล่อยน้ำเสียลงสู่คลองนาทับ ณ ห้องประชุมสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 สงขลา โดยสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสงขลา	การทำหนังสือร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัดกรณีการตายของกุ้งที่เกิดจากการสูบน้ำในคลองนาทับไปใช้ในบ่อเลี้ยงกุ้งของเกษตรกร	สถาบันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง (2553)
26 สิงหาคม 2553	คลองนาทับ เป็นลำคลองสายหนึ่งที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศ และเป็นแหล่งเลี้ยงชีพของประชาชนในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มาช้านาน แต่ในวันนี้ ลำคลองสายนี้กำลังเกิดปัญหาน้ำเสีย และรอการแก้ไขจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง	การปรากฏเป็นข่าวผ่านสื่อโทรทัศน์	http://www.mcot.net/cfcustom/cache_page/95084.html สำนักข่าวไทย

ตารางที่ 14 ความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ (ต่อ)

ที่มา: การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ของผู้วิจัย

และจากภาพที่ 78 เป็นความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อปกป้องสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับโดยในที่นี้ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้นในอดีตและข้อมูลเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยหากดูจากภาพจะพบว่า ปลายปี 2524 ชุมชนคลองนาทับได้มีการรวมตัวกันเพื่อปกป้องอาชีพประมงพื้นบ้านอันเป็นอาชีพหลักของชุมชน ตลอดจนปกป้องแหล่งทรัพยากรของชุมชน เป็นสำคัญ โดยการรวมตัวกันในครั้งนั้นได้ก่อเกิดองค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรแรกซึ่งทำงานในพื้นที่ภาคใต้ในเขตตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ภายใต้อำเภอชื่อ “โครงการพัฒนาชุมชนประมงบ้านปากบางนาทับ” และในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ประเทศกำลังก้าวเข้าสู่การพัฒนาประเทศตามกระแสโลกาภิวัตน์ ตาม **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524)** (ดูจากภาพที่ 73) ซึ่งมุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก สินค้าประมงเป็นหนึ่งในสินค้าเพื่อการส่งออก ส่งผลให้เกิดการใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ไม่เหมาะสมก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรและสัตว์น้ำที่ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นผลกระทบต่อเนื่องจากช่วงยุคทองของการพัฒนานับตั้งแต่**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514)** เป็นต้นมา เช่นเดียวกับแหล่งทรัพยากรพื้นที่อำเภอจะนะ รวมถึงชุมชนคลองนาทับจึงเป็นที่จับจ้องของระบบทุน ตลอดจนโครงการของรัฐ ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม แหล่งทรัพยากรอันมีแม่น้ำสายใหญ่และเชื่อมต่อออกสู่ทะเล นับเป็นพื้นที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการพัฒนาเพื่อนำแหล่งทรัพยากรสำคัญนี้ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้นซึ่งในที่นี้หมายถึง การนำมาซึ่งตัวเลขความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

และในช่วงปี 2547- 2549 เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาในชุมชน การเลี้ยงปลาในกระชังที่หนาแน่นในคลองนาทับ เกิดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน จากความหนาแน่นของกระชังปลาส่งผลกระทบต่อเส้นทางเดินเรือในคลอง จึงเป็นที่มาของกฎเกณฑ์ที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นมาอย่างหลวมๆ โดยกำหนดเส้นทางเดินเรือไว้ว่าให้เว้นช่องทางเดินเรือในบริเวณที่คลองมีความกว้างไว้ 40 เมตร และหากบริเวณที่คลองแคบให้เว้นช่องทางเดินเรือเป็นความกว้าง 20 เมตร แต่จากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับชาวบ้านพบว่ากฎเกณฑ์ดังกล่าวไม่ได้มีการยึดถือกันอย่างเคร่งครัดมากนัก และกฎเกณฑ์นี้ก็สลายไปพร้อมๆ กับกระชังปลาที่ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วเมื่อสภาพน้ำในคลองเริ่มมีปัญหา กลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชังหลายรายเลิกเลี้ยงปลาในกระชังและหันไปประกอบอาชีพอื่น อาทิ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป หรือเข้าเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น และนับตั้งแต่เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาสู่ชุมชน และตามมาด้วยโครงการใหญ่ของภาครัฐ จนถึงปัจจุบันชุมชนคลองนาทับก็ยังคงมีปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขที่ชัดเจน แม้ว่าการมีกระชังที่หนาแน่นในช่วงปี 2548-2549 จะเป็นสาเหตุหนึ่งของน้ำเน่าเสีย แต่ปัจจุบันกลับพบว่าแม้กระชังปลาจะลดจำนวนลงอย่างน่าใจหาย หากทว่าสภาพน้ำในคลองนาทับก็ยังคงเกิดสภาพเน่าเสีย ส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้

ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่จับสัตว์น้ำในคลองนาทับ หรือกลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชังที่ยังคงประสบปัญหาปลาตาย หรือแม้กระทั่งกลุ่มผู้เลี้ยงกุ้งที่ต้องใช้น้ำในคลองนาทับไปใช้ในบ่อเลี้ยงกุ้งเองก็ประสบปัญหากุ้งตายด้วยเช่นกันและเกิดเป็นข้อร้องเรียน เรียกร้องให้ภาครัฐเข้ามาแก้ปัญหาให้กับชุมชน กระบวนการตอบโต้ของชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปจากเพียงแค่การส่งจดหมายร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการรวมตัวกันชุมนุมประท้วงเรียกร้องสิทธิของชุมชน สิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติคลองนาทับ

และกล่าวได้ว่าสิทธิชุมชนคลองนาทับนั้นมีการปรับเปลี่ยนและเคลื่อนไหวไปตามสถานการณ์แต่ละช่วงเวลา ในอดีตชุมชนคลองนาทับอาจมีสถานการณ์การรुक้าสิทธิของชุมชนที่ไม่รุนแรง การเคลื่อนไหวของชุมชนเพื่อเรียกร้องสิทธิอาจเป็นเพียงการร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้แก้ปัญหา และเมื่อสถานการณ์ในชุมชนเปลี่ยนไปเริ่มมีโครงการใหญ่เกิดขึ้นในชุมชน ความเดือดร้อนที่ชุมชนรับรู้และสัมผัสได้อย่างชัดเจน เช่น สัตว์น้ำที่ลดจำนวนลงหรือสัตว์น้ำบางชนิดที่ไม่พบแล้วในคลองนาทับ รสชาติของปลาบางชนิดที่เปลี่ยนไป หรือ การได้รับความเดือดร้อนจากการที่ปลาในกระชังได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก เหล่านี้เป็นการรับรู้ของชุมชนและส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน รูปแบบการเรียกร้องสิทธิของชุมชนเพื่อปกป้องฐานทรัพยากรของชุมชนจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม และเข้าสู่ทางเลือกของความขัดแย้งที่อาจรุนแรงที่สุดในที่สุดเมื่อปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข หรือ การไม่ได้รับความเป็นธรรม เสี่ยงระดับรากหญ้าผู้ได้รับความเดือดร้อนที่แท้จริงไม่ได้รับการเหลียวแล จึงนำไปสู่ทางออกสุดท้ายของการตอบโต้ของชุมชนนั่นคือการชุมนุมประท้วง เรียกร้องสิทธิของชุมชน และในบางสถานการณ์มีการเผยแพร่เรื่องราวผ่านสื่อ ทั้งนี้เพื่อให้สิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับได้รับการยอมรับของสังคม และการเหลียวแลจากภาครัฐนั่นเอง แต่ในอีกมุมมองหนึ่งของสังคมที่วิพากษ์ถึงประเด็นการออกมาชุมนุมเรียกร้องของชุมชนต่างๆ นั้นเกิดคำถามกันในการทำงานว่า จริงหรือที่ชุมชนมีความรัก ห่วงแทนทรัพยากรของตน หรือมีอำนาจแฝง ผลประโยชน์ได้เสีย มีเรื่องของตนหรือไม่ ซึ่งส่วนนี้ผู้วิจัยก็ได้มองข้าม จากการพูดคุยรับฟังจากผู้ให้ข้อมูลบางท่านที่ตั้งข้อคำถาม ดังคำถามที่ว่า

“...ชุมชนมองในแง่ทุนว่าชุมชนจะได้อะไร(ในความหมายตัวเงิน) แล้วทรัพยากรนั้นชุมชนมีความรู้สึกห่วงแทนจริงหรือเปล่า...” (สัมภาษณ์ 2552)

“...หากผู้ที่ออกมาร้องเรียนเหล่านั้นมีความจริงใจ รัก
 ทรัพยากรของชุมชนจริงก็ดี แต่ถ้ามีผู้หนุนหลังให้ออกมา
 ชุมนุม ตรงนี้น่าเป็นห่วง...” (สัมภาษณ์ 2553)

จากข้อคำถามข้างต้นนั้นผู้วิจัยมองว่าเป็นอีกมุมมองหนึ่งที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทย และเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งที่เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน ประชาชนกับกลุ่มทุนในชุมชน และนำไปสู่ความขัดแย้งกันเองระหว่างประชาชนที่มีความแตกแยกทางความคิด อันเป็นผลสืบเนื่องจากส่วนได้เสียอันเป็นสิ่งล่อใจที่ดูจะไม่ลงตัวกันนั่นเอง อย่างไรก็ตามหากผู้คนยึดมั่นในคุณธรรม และหลักจริยธรรมของชุมชน อันเป็นสิ่งที่ดูแลและใช้ในการในเรื่องสิทธิของชุมชนมาช้านาน การออกมาเรียกร้องสิทธิเพื่อปกป้องทรัพยากรของชุมชนในแต่ละครั้งของชุมชนต่างๆ เกิดจากจิตสำนึกแห่งความตระหนักรู้และเข้าใจในสิทธิ รักและหวงแหนทรัพยากรของชุมชนอย่างแท้จริงตลอดจนรัฐเองมีความจริงใจ ไม่มองข้ามความเป็นชุมชน และหากเป็นไปได้การลดอำนาจของรัฐลง และหันมาเพิ่มอำนาจให้กับชุมชนมากขึ้น หากปฏิบัติได้จริงตามที่กำลังดำเนินตามแนวทางปฏิรูปประเทศไทยกันอยู่ในขณะนี้ นั่นจะเป็นหนทางที่จะนำสังคมไทยก้าวไปสู่สังคมแห่งสุขที่มีความเป็นธรรม และลดความขัดแย้งให้จางหายไปจากสังคมไทย

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สำหรับในบทสุดท้ายนี้จะเป็นการสรุปข้อมูลจากการวิจัยในทุกประเด็นที่กำหนดไว้และ อภิปรายผล ตลอดจนมีข้อเสนอแนะจากข้อค้นพบของงานวิจัยนี้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาการของสิทธิชุมชนในทางบวกมากยิ่งขึ้น โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังนี้

1. สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Go-along in-depth interview) ซึ่งมีความยืดหยุ่นและสร้างความเป็นมิตรระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้วิจัยได้เป็นอย่างดีดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจะใช้รูปแบบการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการและเข้าสู่ชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กับชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน ตลอดจนสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานรัฐในพื้นที่ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้การสนทากลุ่ม (Group discussion) กับชาวบ้านกลุ่มละประมาณ 3-4 คน ตลอดจนการลงพื้นที่เข้าร่วมสังเกตในกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชน และจากผลการศึกษาในครั้งนี้สามารถสรุปผลข้อมูลได้ใน 5 ประเด็นหลัก โดยประเด็นแรก คือ สิทธิชุมชนคลองนาทับ สำหรับในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้แยกออกเป็นประเด็นย่อย ดังนี้ (1) การตระหนักรู้และเข้าใจของชุมชน (2) สถานการณ์สิทธิชุมชนคลองนาทับ (3) ปัญหาสิทธิชุมชนคลองนาทับ ประเด็นที่สอง ชุมชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ประเด็นที่สาม สิทธิชุมชนในทางปฏิบัติของชุมชนคลองนาทับ ประเด็นที่สี่ ระบบกรรมสิทธิ์: กฎเกณฑ์และข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรของชุมชน และประเด็นสุดท้าย รัฐกับสิทธิชุมชนคลองนาทับ ซึ่งผู้วิจัยขอก้าวสรุปในรายละเอียดของแต่ละประเด็นดังนี้

1.1 สิทธิชุมชนคลองนาทับ

จากการศึกษาสิทธิชุมชนคลองนาทับ ผลการวิจัยสรุปได้ 3 ประเด็นย่อย ดังนี้ ประเด็นแรก การตระหนักรู้ เข้าใจในทรัพยากรชุมชนและสิทธิชุมชน พบว่า ชาวบ้านตระหนักรู้เป็นอย่างดีว่า

คลองนาทับเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานและทุกคนในชุมชน มีสิทธิใช้ร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของสิทธิชุมชนที่กล่าวว่าชุมชนมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน เฉกเช่นสิทธิชุมชนคลองนาทับที่เป็นอุดมการณ์ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน และสมาชิกชุมชนรู้จักใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติซึ่งไม่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ที่เกิดความตระหนักรู้และเข้าใจในสิทธิชุมชน ระบุว่าตนมีสิทธิในทรัพยากรของชุมชน จึงมีการลุกขึ้นมาต่อสู้ ต่อรอง ตอบโต้ต่ออำนาจภายนอก เฉกเช่นเดียวชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ บ้านหนองหลัก อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ที่ยืนยันการมีตัวตนของชุมชนในการสร้างภาพลักษณ์ในหลายระดับ ทั้งนี้เพื่อการได้มาซึ่งสิทธิชุมชนในการให้สิทธิประเภทนี้ยังคงเป็นสิทธิที่ดูแลและจัดการทรัพยากรของชุมชนภายใต้หลักจารีตประเพณีของชุมชนต่อไป หรือแม้แต่ชุมชนหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ที่มีการปกป้องสิทธิของชุมชนและใช้ยุทธศาสตร์การต่อสู้ ต่อรองอำนาจรัฐ ด้วยการสร้างอำนาจเชิงสัญลักษณ์เช่นเดียวกับชุมชนกะเหรี่ยงบ้านโปว์ เพื่อให้ชุมชนสามารถดูแลและจัดการทรัพยากรของชุมชนภายใต้เงื่อนไขกฎเกณฑ์ ตามจารีตของชุมชนต่อไปนั่นเอง (หทัยกานต์ สังขชาติ 2552; เลิศชาย ศิริชัย และคณะ 2546) จะเห็นได้ว่าชุมชนจะยังคงรักษาสิทธิของชุมชนไว้ได้นั้นสิ่งสำคัญคือ การตระหนักรู้ในสิทธิของชุมชน ระบุว่าตนมีสิทธิ นั่นเองเมื่อรับรู้สิทธิและใช้สิทธิของตนซึ่งเป็นอำนาจอันชอบธรรมของชุมชน และทำหน้าที่ของตนตามขอบเขตอำนาจอันชอบธรรมนั้น ก็จะทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ภายใต้วิถีวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของชุมชนและสิทธิชุมชนก็จะเป็นสิทธิที่ดูแลและจัดการทรัพยากรของชุมชนได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืนต่อไป

สำหรับในมุมมองด้านความอุดมสมบูรณ์ของคลองนาทับในอดีต และความเปลี่ยนแปลงของคลองนาทับนั้น จะสอดคล้องกับการบอกเล่าของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ และมีข้อสรุปที่สะท้อนออกมาในแนวเดียวกันว่า เมื่อราวร้อยปีก่อนมาจนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ทุกท้องถิ่นในแผ่นดินไทย เรียกได้ว่ามีฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์มาก ชนิดที่ไม่ต้องดิ้นรนมากก็มีกินได้เหลือเฟือ และภาพนี้เริ่มเปลี่ยนไปเมื่อการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเริ่มกระจายเข้ามาในพื้นที่ (ลีลาภรณ์ บัวสาย 2552) ซึ่งข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของกระแสการพัฒนาประเทศที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของความไม่รู้จักตนเองของไทยเราอย่างเห็นได้ชัดและส่งผลกระทบในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ชุมชน” ซึ่งต้องตกอยู่ในภาวะถูกรุกเบียด ขับ จากระบบอำนาจรัฐ

ประเด็นที่สอง สถานการณ์สิทธิชุมชนคลองนาทับ พบว่า ชาวบ้านในชุมชนต่างอยู่ในภาวะจำยอม และดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากรของชุมชน “คลองนาทับ” อย่างทำใจ และต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่แหล่งทรัพยากรของชุมชนกำลังถูกรุกล้ำทางสิทธิชุมชน จำนวน

ครัวเรือนมากกว่าร้อยละ 50 ในหมู่บ้านต้นน้ำหลายหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบรุนแรง และส่วนใหญ่จะมีอาชีพเลี้ยงปลาในกระชังเป็นอาชีพหลัก จำนวนครัวเรือนเหล่านี้ต้องประสบปัญหาหนี้สินอันเป็นผลจากการได้รับความเสียหายจากปัญหาปลาตาย สำหรับกรณีปัญหาปลาตายนั้นมีสาเหตุของปัญหาหลากหลาย โดยหลายครั้งเกิดจากการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม หรือ การถ่ายน้ำจากบ่อเลี้ยงกุ้ง หรือ โครงการต่างๆ ของภาครัฐ แม้กระทั่ง โครงการเล็กๆ อย่างโครงการก่อสร้างสะพานข้ามคลองนาทับ เช่น สถานการณ์ล่าสุด กรณีเกิดการร้องเรียนปัญหาปลาในกระชังตาย โดยเกิดจากผลกระทบด้านมลภาวะทางเสียง และฝุ่นปูนของ โครงการสร้างสะพานซึ่งจากงานวิจัยของ จูไรรัตน์ ยีเดช (2553) ที่ได้สำรวจความคิดเห็นของประชาชนบ้านคูน้ำรอบและบ้านม่วงอนที่มีต่อผลกระทบจากการก่อสร้างสะพานข้ามเกาะคูน้ำรอบ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา โดยมีข้อค้นพบบางประการที่น่าสนใจว่า การก่อสร้างสะพานข้ามคลองนาทับจากพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านม่วงอน(บ่อ โต้ะคง) ไปยังพื้นที่หมู่ที่ 9 บ้านคูน้ำรอบ ซึ่งในระหว่างการก่อสร้างจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อป่าชายเลนที่ถูกทำลาย พันธุ์ปลามีจำนวนลดลง มีมลภาวะทางอากาศและเสียง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพประมง การเลี้ยงปลาในกระชัง โดยสอดคล้องกับข้อมูลทางวิชาการจาก คุณนิคม ละอองศิริวงศ์ ซึ่งเป็นนักวิชาการประจำศูนย์เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง จังหวัดสงขลา ผู้ซึ่งคลุกคลีอยู่กับการแก้ปัญหาให้กับชุมชนคลองนาทับมานานหลายปี

นอกจากนี้คลองนาทับซึ่งเป็นแหล่งความอุดมสมบูรณ์ของปลากระบอกและขึ้นชื่อว่าเนื้อปลารสชาติอร่อย แต่อาศัยในอดีตนั้นสภาพน้ำในคลองนาทับซึ่งเป็นน้ำกร่อย อยู่ในสภาพที่สมดุลทางระบบนิเวศน์ ไม่มีมลภาวะทางน้ำเหมือนเช่นปัจจุบัน และปัจจุบันชาวประมงรับรู้ได้ว่า ปลากระบอกเป็นหนึ่งในสัตว์น้ำที่ลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด นอกจากปัญหาเหล่านี้แล้วยังมีปัญหากลุ่มผู้ทำนากุ้งที่ประสบปัญหาจากการสูบน้ำจากคลองไปใช้ในบ่อเลี้ยงกุ้งส่งผลให้กุ้งตายจำนวนมากเช่นกัน โดยสาเหตุเกิดจากการปล่อยของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่คลองนาทับ แต่ในมุมมองผู้วิจัยกลับมีความคิดเห็นว่าสาเหตุของปัญหาจะวนเวียนสลับกันเป็นผู้อุเหตุของปัญหา เพราะในบางครั้งน้ำในนากุ้งที่มีสารอาหารเลี้ยงกุ้งปะปนก็ถ่ายลงคลองนาทับและมีส่วนทำให้น้ำเสียมีมลภาวะด้วยเช่นกัน ความขัดแย้งจึงมีเกิดขึ้นทั้งที่เป็นความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับรัฐ ความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับกลุ่มทุน และความขัดแย้งระหว่างประชาชนด้วยกันเอง กล่าวไว้ว่าสถานการณ์ด้านสิทธิชุมชนคลองนาทับมีที่ท่าว่าจะเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ หรือทวีความรุนแรงขึ้นในไม่ช้า ผู้วิจัยได้รับฟังบางคำบอกเล่าจากสมาชิกชุมชนที่บ่งบอกถึงการพยายามที่จะรวมตัวกันและร่วมกับองค์กรที่ให้การสนับสนุนในการร่วมกันต่อสู้ ปกป้องสิทธิของชุมชน ดังนั้นแล้วสถานการณ์ก็อาจจะดำเนินไปในทิศทางเฉกเช่นเดียวกับสถานการณ์อื่นๆ ในประเทศ จากอดีตที่ผ่านมาของชุมชนคลองนาทับซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทราบว่าชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อประกาศให้สังคม

ได้รับรู้ถึงสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับต่อประเด็นการปกป้องอาชีพ เกิดเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรแรกที่ทำงานในเขตภาคใต้ สิทธิชุมชนคลองนาทับจะเป็นเช่นไรต่อไปนั้นย่อมหมายถึงภาครัฐหรือผู้นำชุมชนต้องกลับมาทบทวนเรื่องราวสิทธิชุมชนกันให้มากขึ้น พลวัตสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ และความขัดแย้งอันเกิดจากการพัฒนาที่เข้าสู่ชุมชนซึ่งก่อให้เกิดการมีส่วนได้เสียของกลุ่มต่างๆ ในขณะที่ชุมชนกลับได้รับประโยชน์เพียงเดียวหนึ่งเท่านั้น จะเป็นดำเนินไปตามสถานการณ์ท้องถิ่นและสถานการณ์โลกต่อไป

ประเด็นที่สาม ปัญหาสิทธิชุมชนคลองนาทับ พบว่า ปัญหาน้ำเสียส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้านโดยสัตว์น้ำมีปริมาณลดลงหรือสูญพันธุ์ไปจากคลองนาทับ และชาวบ้านที่เลี้ยงปลาในกระชังประสบปัญหาปลาตายจำนวนมาก คล้ายคลึงกับที่ Udaya (2004) ซึ่งพบว่าการรับรู้ของชาวประมงพื้นบ้านต่อปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้น้อยลงนั้นเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงภาวะวิกฤติ และส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบ Chilika ประเทศอินเดียเป็นอย่างมาก และพบอีกว่าส่วนหนึ่งเกิดจากการแทรกแซงของรัฐซึ่งสร้างกฎระเบียบใหม่ที่หักล้างระบบการจัดการแบบดั้งเดิมของชุมชน จึงนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย อนึ่ง กรณีการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรของชุมชนนี้อาจแตกต่างในประเด็นที่ว่า ชุมชนคลองนาทับยังไม่มีปัญหาเรื่องการจำกัดสิทธิการใช้และการเข้าถึงพื้นที่ของชุมชนเหมือนชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบ Chilika

สำหรับในด้านการปรับตัวของชุมชนเพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิตภายใต้สถานการณ์การพัฒนาที่มุ่งเน้นความเจริญเป็นข้อกล่าวอ้างที่ประเทศไทยยังคงติดกับดักมานานแสนนาน สร้างความเจริญบนความล่มสลายของชุมชนและละเลยต่อสิทธิของชุมชน ความเป็นชุมชน ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนแบบสังคมไทยที่อยู่อย่างเรียบง่าย เกื้อกูล พึ่งพาซึ่งกันและกัน ในการปรับตัวของชุมชนคลองนาทับในสถานการณ์ที่คลองนาทับเกิดภาวะวิกฤติ น้ำเน่าเสียจากการถ่ายเทสิ่งไม่พึงประสงค์ลงสู่คลองนาทับ หรือแม้กระทั่งมลภาวะทางเสียงที่เกิดจากการก่อสร้างโครงการเล็กๆ อย่างสะพานข้ามเกาะคูน้ำรอบ เหล่านี้ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพต้องตกอยู่ในภาวะต้องจำยอม เมื่อเกิดข้อร้องเรียน ภาครัฐก็ใช้วิธีเดิมๆ คิดง่ายๆ คือการจ่ายเงินชดเชย เงินจำนวนเล็กน้อยสำหรับนายทุน หากทว่ากลับเป็นเงินจำนวนมากสำหรับชาวบ้าน และสิ่งนี้ได้สร้างนิสัยความมักง่ายในการแก้ปัญหาให้กับนายทุน หรือภาครัฐ

จากการศึกษาพบว่า ภายใต้ภาวะวิกฤติของคลองนาทับ และชุมชนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิต โดยการปรับตัวของชาวบ้านในชุมชนที่ได้รับผลกระทบต่อการประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง จะใช้วิธีการลดต้นทุนด้วยการเพาะพันธุ์ปลาเอง หรือบางรายเปลี่ยนชนิดพันธุ์ปลาที่สามารถทนต่อสภาพน้ำที่มีมลภาวะได้ สำหรับชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งมีที่ดินทำกินก็จะปลูกผักหรือในรายที่มีสวนยางพาราก็ทำ

สวนยางพาราไปด้วย ส่วนชาวบ้านที่ไม่มีที่ทำกินเพียงพอและประกอบอาชีพทำประมงในคลองนาทับเพียงอย่างเดียวก็จะปรับตัวโดยการออกหาปลาที่ไกลฝั่งออกไปและต้องใช้ตัวช่วยอย่างง่ายในการช่วยในการรักษาสภาพความสดของปลาที่หาได้นั้นคือน้ำแข็ง หลายรายก็ออกรับจ้างทั่วไปเหล่านี้เป็นต้น นั่นคือขึ้นอยู่กับทรัพยากรของแต่ละพื้นที่ หมู่บ้านและสถานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือน การแสวงหาความรู้ ความสามารถในการต่อสู้ คิ่รณของแต่ละบุคคล ซึ่งไม่แตกต่างจากรูปแบบการปรับตัวของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านลุ่มน้ำปากพนังภายหลังการเกิดขึ้นของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โดยพบว่า การปรับตัวของครัวเรือนชาวประมงจะแตกต่างกันไปและขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่างๆ อันได้แก่เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร สังคมและวัฒนธรรม ดังเช่นกรณีชุมชนปากแพรก เป็นชุมชนที่มีที่ดินทำกิน มีที่ดินในครอบครองจึงมีฐานการผลิตเดิมคือการทำนาควบคู่ไปกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำประมงพื้นบ้าน การเลี้ยงสัตว์ การทำสวนผสมผสาน การปรับตัวจึงมีศักยภาพสูงกว่าชุมชนท้องโงกทางซึ่งประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเพียงอย่างเดียว (ตฤณ สุขานวล 2550) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อค้นพบของ หทัยกานต์ สังขชาติ (2552) ซึ่งศึกษาพลวัตและการต่อรอง “สิทธิ” ในการจัดการทรัพยากรกรณีศึกษาชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ บ้านหนองหลัก อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดลำพูน ที่พบว่าชุมชนกะเหรี่ยงบ้านโปว์ มีการปรับตัวต่อแรงกดดันที่มาจากภายนอกอย่างอำนาจรัฐ โดยหลายครัวเรือนต้องปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมเพื่อเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐ โดยหลายรายที่สามารถจับจองที่นาใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติได้ก็จะบุกเบิกที่นาเพื่อทำนาดำที่ให้ผลผลิตมากกว่าการทำไร่และยังเป็นการบ่งบอกถึงความมั่นคงในที่ดินนอกจากนี้ตามหัวไร่ปลายนาต่างถูกปรับให้เป็นสวนเพื่อปลูกพืชจำพวกผลไม้โดยมีนัยยะแอบแฝงนั่นคือการประกาศให้เจ้าหน้าที่รัฐและชาวบ้านด้วยกันได้รับรู้ว่าครัวเรือนตนมีที่ดินครอบครองมากน้อยเพียงใด นอกเหนือจากการปรับตัวเพื่อการประกอบอาชีพในชุมชนต่อไปได้แล้ว ชุมชนกะเหรี่ยงโปว์หลายครัวเรือนจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิตด้วยการทำงานอย่างอื่น ไม่ว่าจะเป็นการออกรับจ้างทั่วไป หรือจำเป็นต้องออกทำงานรับจ้างนอกชุมชนแล้วส่งเงินกลับมายังครอบครัว

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการปรับตัวของชุมชนแต่ละชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชนคลองนาทับ ชุมชนประมงพื้นบ้านลุ่มน้ำปากพนัง และชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ คล้ายคลึงกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทพื้นที่ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนแต่ละชุมชน และอย่างไรก็ตามที่ผู้วิจัยมองว่าทุกชุมชนในสังคมไทยนับตั้งแต่อดีตย่อมมีการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนและการดำเนินต่อไปของชีวิตนั่นเอง แต่จะปรับตัวไปด้วยความยากลำบากมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับกระแสการแทรกแซงจากอำนาจภายนอกชุมชน ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติที่มีอยู่ของชุมชนที่ไม่ใช่อำนาจภายนอกชุมชนยอมทำให้ชุมชนปรับตัวและได้รับผลกระทบต่อวิถี

ชีวิตที่น้อยกว่าอย่างแน่นอน ทำอย่างไรชุมชนกับการพัฒนาจึงจะเดินควบคู่กันไปอย่างสมดุลบนวิถีความเป็นชุมชนในสังคมไทย

1.2 ชุมชนกับการอนุรักษ์คลองนาทับ

ชาวบ้านส่วนใหญ่รู้สึกกังวลกับอนาคตของคลองนาทับและวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนอนาคตของลูกหลานซึ่งต้องใช้คลองแห่งนี้เป็นแหล่งทำมาหากินสืบต่อไป ชุมชนหมดพลังในการป้องกันรักษาทรัพยากรของชุมชน โดยสาเหตุประการหนึ่ง เกิดจากปัญหาที่เกิดขึ้นกับคลองนาทับนั้น ไม่ได้รับการแก้ไขที่ชัดเจน จนชาวบ้านรู้สึกหมดความหวังในการแก้ไขปัญหา และสาเหตุประการที่สอง เกิดจากการขาดผู้นำระดับชาวบ้านที่จริงจังและเข้มแข็ง ในการนำพาให้สมาชิกในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและเสริมพลังในการร่วมกันอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง โดยนัยนี้ แรงจูงใจและแรงบันดาลใจเป็นสิ่งสำคัญ สอดคล้องกับที่ Coombes (2007) ซึ่งพบว่าแรงจูงใจที่อยู่บนพื้นฐานของการบูรณาการทั้งการพัฒนาและการอนุรักษ์เข้าด้วยกันเป็นแรงจูงใจที่สำคัญต่อชุมชนในการอนุรักษ์ เจกเช่นชุมชนชาวเมารี ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมในแถบลุ่มน้ำทะเลสาบ Whakaki ประเทศนิวซีแลนด์ซึ่งมีความพยายามที่จะอนุรักษ์ลุ่มน้ำทะเลสาบ Whakaki ด้วยพลังของชุมชนเอง และเช่นเดียวกับที่เลิศชาย ศิริชัยและคณะ (2546) ซึ่งอภิปรายไว้ว่า ชุมชนหาดเจ้าไหม เป็นชุมชนที่ใช้แนวทางการอนุรักษ์ที่เกิดจากการรวมพลังของชุมชน กระนั้น อาจแตกต่างกันอยู่บ้างกับ Coombes (2007) ในประเด็นที่ชุมชนหาดเจ้าไหมได้นำประเด็นการอนุรักษ์ไปใช้ในการตอบโต้จากการถูกเบียดขับจากรัฐ

อย่างไรก็ตาม กล่าวสรุปได้ว่าการอนุรักษ์จะยั่งยืนและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้นั้นต้องเกิดจากพลังของชุมชน และอยู่บนพื้นฐานสิทธิชุมชนด้วยเช่นกัน สำหรับชุมชนคลองนาทับพลังในอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนนั้นอ่อนแรงลงจากสาเหตุหลายๆ ประการที่กล่าวมานั้น แตกต่างจากชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ บ้านนอกหลัก อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดลำพูน ที่ได้นิยามความหมายใหม่และยืนยันการมีตัวตนของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงด้วยการสร้างภาพลักษณ์ในหลายระดับ กล่าวคือในระดับชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งที่มีความคิดเห็นสอดคล้องและขัดแย้งกันมาแปรเปลี่ยนเป็นพลังขับเคลื่อน จนทำให้ชุมชนมีภาพลักษณ์เป็นชุมชนอนุรักษ์หรือชุมชนกะเหรี่ยงพัฒนา ซึ่งมีฐานะเป็นอำนาจเชิงสัญลักษณ์ส่งผลให้ชุมชนแปลงเป็นทุนเพื่อร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยการแสดงออกทางวัฒนธรรมในระดับต่างๆ ตลอดจนร่วมชุมนุมเรียกร้องให้รัฐดำเนินการตามข้อเสนอในระดับนโยบาย ส่วนในระดับปัจเจกหรือในระดับครัวเรือนพบว่ามีกรคิดค้นรูปแบบการทำเกษตรในเชิง

อนุรักษ์ในระดับบุคคลไปจนถึงความพยายามในการลดแรงกดดันการใช้พื้นที่ป่าในระดับครัวเรือน ด้วยการแบ่งสมาชิกออกไปรับจ้างทั้งในประเทศและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่ากระบวนการตอบโต้ของชุมชนกะเหรี่ยงโปว์จะมีรูปแบบการตอบโต้อำนาจรัฐโดยใช้ทุนอำนาจเชิงสัญลักษณ์ในแนวทางการอนุรักษ์เช่นเดียวกับชุมชนหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง (หทัยกานต์ สังขชาติ 2552; เลิศชาย ศิริชัย และคณะ 2546) จากแนวทางดังกล่าวที่ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการตอบโต้ต่ออำนาจรัฐโดยการใช้ทุนอำนาจเชิงสัญลักษณ์ในการเป็นชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน ผู้วิจัยจึงมองว่าชุมชนคลองนาทับควรนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติการเพื่อปกป้องสิทธิชุมชนด้วยการรวมพลังชุมชนเพื่อการอนุรักษ์คลองนาทับและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนด้านอื่นๆ ให้ดำรงอยู่ควบคู่ไปกับวิถีชีวิตของชุมชน วิถีคนวิถีคลองนาทับ ภายใต้สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงให้ดำเนินไปอย่างมั่นคงและเป็นสุข ยาวนานเท่านั้น

1.3 สิทธิชุมชนคลองนาทับในทางปฏิบัติ

ผลการวิจัยพบว่าชุมชนคลองนาทับมีการเคลื่อนไหวของชุมชนเพื่อปกป้องสิทธิชุมชน สิทธิในแหล่งทรัพยากรที่ใช้ทำมาหากินของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และมีรูปแบบการเคลื่อนไหวในรูปแบบของการชุมนุมประท้วง การร้องเรียนไปยังหน่วยงานตัวแทนภาครัฐในระดับต่างๆ ปัญหาได้รับการแก้ไขที่ไม่ชัดเจน ปัจจุบันปัญหายังคงคาราคาซัง สำหรับยุทธศาสตร์ของระดับการเคลื่อนไหวทางสังคมพบว่า

ระดับวาทกรรมซึ่งเป็นการสร้างความหมาย ความรู้ ความชอบธรรมให้แก่สิทธิชุมชนนั้นพบว่ายังไม่กว้างและหลากหลายเพียงพอที่จะทำให้อำนาจรัฐและสังคมยอมรับในสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับได้ ซึ่งแตกต่างจากชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ จากข้อค้นพบของ หทัยกานต์ สังขชาติ (2552) ที่พบว่าสิทธิในแบบต่างๆ ในชุมชนมีความขัดแย้งระหว่างกัน หรือไม่ลงรอยกันจากการปะทะของสิทธิทั้งสามนั้นได้นำไปสู่กฎเกณฑ์และข้อตกลงใหม่ด้วยการอ้างสิทธิปัจเจกแบบไม่เต็มรูปแบบเพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างเป็นธรรม นอกจากนี้ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านโปว์ ยังได้นิยามความหมายใหม่และยืนยันการมีตัวตนของชุมชนด้วยทุนอำนาจของชุมชนเชิงสัญลักษณ์ที่เรียกว่า “ชุมชนอนุรักษ์หรือกะเหรี่ยงพัฒนา” มาเป็นทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมให้สิทธิชุมชนเกิดเป็นจริงในทางปฏิบัติ จนภาครัฐดำเนินการตามข้อเสนอในระดับนโยบายได้ ซึ่งแนวทางนี้ก็สอดคล้องกับข้อค้นพบของเลิศชาย ศิริชัยและคณะ (2546) ในชุมชนหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังด้วยเช่นกันที่ใช้แนวทางการอนุรักษ์เป็นทุนของชุมชนเพื่อเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อให้สิทธิชุมชนเกิดการยอมรับจากอำนาจภายนอก แต่สำหรับการสร้าง

ความหมายในด้านวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ตลอดจนระบบเศรษฐกิจของชุมชนและวิถีชีวิต ในส่วนนี้ผู้วิจัยมองว่าชุมชนได้รับการยอมรับจากสังคมและรัฐเท่าที่ควรด้วยเพราะเป็นที่รับรู้กันทั่วไปว่าชุมชนคลองนาทับมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมไทยพุทธ มุสลิมและอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข กลมกลืนกันอย่างลงตัวโดยชุมชนคลองนาทับสามารถดำเนินชีวิตร่วมกันภายใต้วัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้เป็นอย่างดี (อาดิช วารีกูล 2547) และมีความผูกพันกันในฐานะเครือญาติหรือเพื่อนบ้านมีความยึดมั่นในขนบประเพณีค่อนข้างสูงมีอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่เป็นชุมชนประมงพื้นบ้าน มีระบบเศรษฐกิจสำคัญอยู่กับการทำประมงเป็นหลัก วิถีชีวิตที่เรียบง่ายภายใต้วิถีคนวิถีแห่งคลองนาทับ ชีวิตผูกพันกับคลองนาทับอันเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญยิ่ง (สุมาลี หวังพุดิ 2546)

สำหรับประเด็นการเชื่อมโยงให้สังคมได้เห็นว่าเป็นการสร้างสถาบันขึ้นมาเพื่อเป็นการจัดการตนเองและก่อประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและสังคมนั้นและใช้สถาบันมาผลักดันให้เกิดกลไกสนับสนุนการจัดการของชุมชนให้เป็นรูปธรรม สำหรับประเด็นนี้พบว่าชุมชนคลองนาทับมีเคลื่อนไหวพอสมควร เช่น การรวมกลุ่มของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง โดยเมื่อเกิดผลกระทบจะใช้ระบบสถาบันกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเป็นตัวแทนในการเคลื่อนไหว เรียกร้องสิทธิของกลุ่ม ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านที่ทำประมงพื้นบ้านนั้นพบว่าไม่ได้มีการรวมกลุ่มกันอย่างชัดเจน เมื่อเกิดปัญหาได้รับผลกระทบการดำเนินการร้องเรียนต่างๆ จะดำเนินไปโดยการส่งเรื่องร้องเรียนโดยตรงไปยังผู้นำชุมชน เป็นต้น และเมื่อได้รับความเดือนร้อนถึงขั้นที่ชุมชนรับรู้ถึงภาวะวิกฤติ หรือจะนำมาซึ่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตก็จะเกิดจากการรวมตัวกันของระดับรากหญ้า ประชาชนผู้ได้รับความเดือนร้อนขาดแกนนำที่แข็งแกร่งในการนำไปสู่เป้าหมายของการเรียกร้อง ถือเป็น การเคลื่อนไหวในระดับท้องถิ่นที่ยังไม่แข็งแกร่งพอที่จะทำให้สิทธิชุมชนในทางปฏิบัติของชุมชนคลองนาทับเกิดเป็นจริงได้อย่างยั่งยืน และแหล่งทรัพยากรของชุมชนยังคงเป็นที่จับจ้องหมายตาของอีกหลายๆ โครงการต่อไป และความขัดแย้งในชุมชนก็จะยังคงเกิดขึ้นในชุมชนต่อไปเช่นกัน ดังนั้นแล้วชุมชนควรมีการศึกษาเรียนรู้ต่อระบบกรรมสิทธิ์เพราะระบบกรรมสิทธิ์เปรียบเสมือนสถาบันที่จะสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชนในการร่วมกันจัดการทรัพยากรของชุมชนด้วยชุมชนเองอย่างยั่งยืน และลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต

1.4 ระบบกรรมสิทธิ์: กฎเกณฑ์และข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรของชุมชน

สิทธิด้านการใช้คลองนาทับร่วมกัน พบว่า ชาวบ้านสามารถแบ่งปันพื้นที่กันได้ โดยไม่มีความขัดแย้งหรือแย้งชิงสิทธิการใช้ที่รุนแรง หรือเมื่อเกิดความขัดแย้งสามารถเจรจาไกล่

เกลี่ยได้โดยยึดหลักจารีต ความสัมพันธ์ส่วนตัว และระบบเครือญาติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ
 ขรรเพชร ชายทวีป (2552) ที่พบว่า หากเกิดความขัดแย้งในการใช้สิทธิของชุมชนระหว่างสมาชิก
 ชุมชนด้วยกันเอง ชุมชนจะใช้แบบแผน กฎเกณฑ์หรือกติกาซึ่งเป็นจารีตประเพณีที่มีอยู่ของชุมชน
 เป็นกระบวนการในการพิจารณา เฉกเช่นเดียวกับงานวิจัยของยุพิน บัวคอม (2553) ซึ่งศึกษาเรื่อง
 การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนลุ่มน้ำสาละวิน ที่พบว่าแม้ชุมชนจะมี
 ความขัดแย้งกันในหลายระดับ แต่รูปแบบในการจัดการความขัดแย้ง คือ การปรับใช้ประเพณีที่มีอยู่
 เดิมและการเจรจาตกลงที่ไม่เป็นทางการ โดยหลักจารีตประเพณีของท้องถิ่นเหล่านี้คือหลักที่ดำเนิน
 ไปตามแนวคิดสิทธิชุมชนนั่นเองดังงานวิจัยของพุฒิพงษ์ หุ่น โตภาพและคณะ (2551) ที่ศึกษา
 วิธีการระงับข้อพิพาทในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงสำหรับที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน
 ประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน ซึ่งพบว่าการระงับข้อพิพาทดังกล่าวนี้ควรใช้หลักสิทธิชุมชนและการ
 มีส่วนร่วมของชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยจะต้องออกกฎหมายรองรับสิทธิ
 ชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เกิดเป็นจริงในทางปฏิบัติ และเช่นเดียวกับข้อค้นพบของ
 อาดิช วารีกุล (2547) ที่พบว่าชุมชนคลองนาทับสามารถดำเนินชีวิตร่วมกันภายใต้วัฒนธรรมที่
 แตกต่างกันได้เป็นอย่างดี และเช่นเดียวกับงานวิจัยของสุมาลี หวังพุฒิ (2546) ที่พบว่า ชุมชนคลอง
 นาทับมีความผูกพันกันในฐานะเครือญาติหรือเพื่อนบ้านมีความยึดมั่นในขนบประเพณีค่อนข้างสูง
 แม้ระยะเวลาผ่านมาร่วม 5 ปี แต่ชุมชนยังสามารถยึดโยงจารีตอยู่ในวิถีชีวิตจวบจนปัจจุบัน ซึ่งน่าจะ
 เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนคลองนาทับสามารถใช้ทรัพยากรของชุมชนร่วมกันได้ นอกจากนี้ยัง
 เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับงานวิจัยของ Satria และคณะ (2007) ที่พบว่า การสร้างความมุ่งมั่น
 ผูกพันทางใจร่วมกันของชุมชน ทำให้ชุมชน West Lombok ในประเทศอินโดนีเซียสามารถใช้
 ทรัพยากรร่วมกันได้ทั้งที่เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวและทรัพย์สินร่วมของชุมชนโดยปราศจากความ
 ขัดแย้ง นอกจากนี้การส่งเสริมให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น สนับสนุนการใช้หลักจารีต
 ประเพณี กฎ กติกาของชุมชน ในการให้ชุมชนบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนเองเป็นอีก
 แนวทางหนึ่งที่มีปัจจุบันมีการนำมาเป็นหลักปฏิบัติในหลายประเทศเพื่อความยั่งยืนของทรัพยากร
 และการแก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ในชุมชน ดังมีปรากฏในงานวิจัยของ Nasuchon และ Charles
 (2010) ที่ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรประมงจากประสบการณ์ของ
 กลุ่มประเทศในแถบอ่าวไทย อันได้แก่ มาเลเซีย เวียดนาม กัมพูชา และไทย ที่พบว่าได้มีการ
 พยายามที่จะใช้หลักการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารทรัพยากรของชุมชน โดยมีบาง
 ประเทศที่ประสบผลสำเร็จและบางประเทศที่ยังต้องใช้เวลาจึงจะประสบความสำเร็จตามแนวทาง
 ดังกล่าว และพบว่า มาเลเซีย เป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในการใช้หลักจารีตประเพณีของ
 ชุมชนดำเนินควบคู่ไปกับการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งได้เป็นอย่างดี อาทิ การมีกฎเกณฑ์ การ

ห้ามตกปลาในวันศุกร์ ซึ่งเป็นวันที่ชาวมุสลิมชายต้องไปละหมาดวันศุกร์ที่มีสยิดและเป็นวันหยุดประจำชาติของมาเลเซีย หรือ การไม่ตกปลาเมื่อมีการตายเกิดขึ้นในชุมชน ส่วนในเวียดนามและกัมพูชา นั้นมีข้อเสนอแนะว่าจำเป็นต้องออกกฎหมายในการควบคุมการบริหารจัดการด้านการประมงและชุมชนมีบทบาทที่ชัดเจนในการบริหารจัดการ กรณีประเทศไทยนั้นได้รับการเสนอแนะว่าจำเป็นต้องมีการสนับสนุนในระดับท้องถิ่นและมีการตรวจสอบการดำเนินงานให้มากขึ้น

จากข้อมูลข้างต้น ท้ายที่สุดแล้วจะเห็นได้ว่าแทบทุกชุมชนทั้งในประเทศไทยหรือประเทศเพื่อนบ้านก็ดี มีลักษณะร่วมหนึ่งที่น่าสนใจและผู้วิจัยมองว่าสำคัญเป็นอย่างยิ่งซึ่งสิ่งนี้จะทำหน้าที่ในการดูแล บริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน สิทธิของชุมชน กำหนดกฎเกณฑ์ ข้อตกลงต่างๆของชุมชนภายใต้ความเข้าใจในระบบกรรมสิทธิ์แต่ละประเภทที่จะนำไปสู่การใช้หรือแบ่งปัน สาธารณสมบัติของชุมชนอย่างเป็นธรรม ตลอดจนใช้ในระบบการไกล่เกลี่ยแก้ปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชนมาอย่างยาวนาน ซึ่งสิ่งนั้นคือ ระบบจารีต วัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของชุมชน ความสัมพันธ์แบบเครือญาติของสมาชิกในชุมชน ตลอดจน การมีส่วนร่วมของชุมชนนั่นเอง และสิ่งเหล่านี้ที่ผู้มีอำนาจในการกำหนดแนวนโยบายในระดับต่างๆ พึงตระหนักและให้ความสำคัญ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวนโยบายที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และในที่สุดอาจมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดจุดสมดุลระหว่างการพัฒนาและวิถีชีวิตของชุมชน

1.5 รัฐกับสิทธิชุมชนคลองนาทับ

ประเด็นแรก สัญลักษณ์ของการพัฒนาในชุมชนคลองนาทับ ผลการวิจัยพบว่า ในชุมชนคลองนาทับนั้นมีโครงการใหญ่ๆ ของภาครัฐที่จะเข้าสู่ชุมชนอย่างหลากหลายแต่ล้วนแล้วแต่เชื่อมโยง ส่งเสริมระหว่างกันแทบทั้งสิ้น นอกจากโครงการรัฐแล้วยังมีโรงงานอุตสาหกรรมรายรอบทั้งในชุมชนและภายนอกชุมชนและบริเวณใกล้เคียง อุตสาหกรรมเหล่านี้ต้องใช้กระแสไฟฟ้าเพื่อการผลิตในอัตรากำลังที่สูงในแต่ละวัน และแล้วก็หนีไม่พ้นโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้า ด้วยเหตุผลความจำเป็นต่อการใช้กระแสไฟฟ้างอกว่านั่นเอง และด้วยความเหมาะสมทางภูมิศาสตร์ของชุมชนที่เป็นเหตุเป็นผลของการพัฒนา การที่ชุมชนมีสายน้ำที่กว้างใหญ่และมีทิศทางไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทยโดยตรง ชุมชนจึงเป็นที่จับจ้องของโครงการใหญ่ๆ ของรัฐอีกมากมาย โดยเฉพาะโครงการทำเรื่อน้ำลึกที่กำลังจะเกิดขึ้น ดังนั้นแล้วโรงไฟฟ้าแห่งที่สองที่กำลังจะเกิดตามมาอีกกระลอกเพื่อรองรับความต้องการใช้กระแสไฟฟ้าอุตสาหกรรมต่างๆ ที่จะตามมาในไม่ช้า และเหล่านี้คือสิ่งที่สร้างความหวาดวิตกให้กับชุมชนไม่น้อย ชาวบ้านต่างความคิดเห็นแยกออกเป็น 3 กลุ่ม นั่นคือ (1) กลุ่มที่คัดค้านโครงการ (2) กลุ่มที่ไม่คัดค้าน และ (3) กลุ่มที่ไม่มีความ

คิดเห็น จากการสังเกตพบว่า สำหรับกลุ่มที่คัดค้านนั้นจะเป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยในพื้นที่ซึ่งจะได้รับผลกระทบโดยตรง และมีอาชีพหลักคือการทำประมงพื้นบ้านในคลองนาทับ หรือการทำประมงชายฝั่งใกล้ๆ และประกอบอาชีพมาอย่างยาวนานแต่ก็มีไม่น้อยที่ไม่ได้ประกอบอาชีพประมง หากแต่ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรของชุมชนหรือทรัพยากรที่พวกเขาเคยใช้ทำมาหากินมาก่อนที่จะมีการปรับเปลี่ยนอาชีพไปจากเดิม สำหรับกลุ่มที่ไม่คัดค้าน พบว่าเป็นกลุ่มที่ไม่ได้ประกอบอาชีพหลักคือการทำประมง อาจมีอาชีพหลักเป็นการค้าขายหรือทำงานนอกชุมชนแต่ก็มีไม่มากนัก ตลอดจนเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นหลัก ส่วนกลุ่มที่ไม่มีความคิดเห็นนั้น ไม่ได้จำกัดที่อาชีพหากแต่พวกเขามองว่าตัวเองไม่มีอำนาจใดๆ จะไปเปลี่ยนอำนาจแห่งรัฐได้ แสดงความคิดเห็น หรือคัดค้าน ไปก็ไม่จะมีอะไรเกิดขึ้น

กล่าวโดยสรุปสัญลักษณ์ของการพัฒนาในชุมชนคลองนาทับดูจะไม่มีสิ่งใดเป็นสัญลักษณ์ที่ชัดเจนเพราะเหตุว่ามีความหลากหลายของสิ่งที่กล่าวอ้างคำว่าพัฒนา และนำความเจริญมาสู่ชุมชน แต่ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อแหล่งทรัพยากรของชุมชนและวิถีชีวิตของชุมชน แต่สิ่งหนึ่งที่มักได้ยินบ่อยครั้งที่ชาวบ้านกล่าวถึงชุมชนของตนเองว่า เป็นส่วนอันหมายถึงแหล่งระบายสิ่งไม่พึงประสงค์ ของไม่ดีทั้งหลายมาลงที่ชุมชนของตนเอง

ประเด็นที่สอง การรับฟังเสียงสาธารณะ พบว่า กรณีการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นสาธารณะของชุมชนคลองนาทับ สามารถสรุปได้ 3 ประเด็น ได้แก่ (1) ข้อมูลที่ชุมชนได้รับ เป็นข้อมูลเพียงบางส่วนที่เป็นด้านดีต่อชุมชน เช่น การมีงานทำของลูกหลานในชุมชน เป็นต้น แต่ไม่บอกผลกระทบรอบด้านให้ชุมชนได้รับรู้และเข้าใจมากนัก (2) การเป็นผู้ให้การช่วยเหลือ โดยจะมีโครงการต่างๆ ช่วยเหลือชุมชน เช่น การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจาก การเลี้ยงปลาในกระชัง การพาไปศึกษาดูงาน เป็นต้น และ (3) การมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยประเด็นนี้เป็นผลพวงจากการเป็นผู้ให้การช่วยเหลือดังกล่าวจึงนำไปสู่การเสื่อมถอยทางจริยธรรมของสมาชิกในชุมชน ในทุกระดับ อำนาจเงินและผลประโยชน์อยู่เหนือจริยธรรมความถูกต้อง สอดคล้องกับเลิศชายและคณะ (2546) ที่พบว่า ยุทธวิธีที่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยใช้เมื่อคราวที่มีการจัดทำโครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซีย ได้แก่ การพูดแต่แง่ดีของโครงการและดีเกินความจริงแต่ไม่พูดเรื่องผลกระทบหรือความไม่ปลอดภัย ตลอดจนแสดงตัวเป็นผู้อุปถัมภ์ที่ใจกว้างพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือและสร้างความเจริญแก่ท้องถิ่น เป็นต้น โดยนัยนี้ กล่าวได้ว่า การจัดให้มีการรับฟังเสียงสาธารณะที่มีขึ้นแต่ละครั้งในชุมชน เป็นเพียงพิธีกรรมอย่างหนึ่งเพื่อให้โครงการได้รับความเห็นชอบและสามารถดำเนินโครงการได้ ทว่าในภาพรวมแล้ว ชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อโครงการต่างๆ เหล่านั้น และคล้ายคลึงกับ Soma และ Vatn (2009) ซึ่งศึกษาเรื่องประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นในการจัดการชายฝั่งโดยใช้กรณีศึกษาภาคใต้ของประเทศนอร์เวย์ และพบว่าใน

มุมมองทั่วไปต่อการรับฟังเสียงสาธารณะที่นำมาใช้ในระดับท้องถิ่นนั้นถือว่าล้มเหลว โดยมีสาเหตุจากอำนาจทางสังคม ความสัมพันธ์ส่วนตัวของบุคคลกับผู้นำท้องถิ่นและการออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งมักเป็นไปตามที่บุคคลผู้มีอำนาจกำหนด นอกจากนี้ยังพบว่าตัวแทนของชุมชนที่ไม่เหมาะสมมีส่วนเกี่ยวข้องกับความสำเร็จด้วยเช่นกัน ขณะที่มุมมองทั่วไปต่อการรับฟังเสียงสาธารณะในพื้นที่คลองนาทับก็ดูจะล้มเหลว และควรจะพิจารณาในเรื่องตัวแทนชุมชนที่เหมาะสมด้วย

แต่อย่างไรก็ตามระหว่างรัฐกับสิทธิชุมชนนั้นมักถูกมองต่างขั้วกันเสมอตั้งแต่ที่ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2552) ได้วิพากษ์ไว้อย่างน่าสนใจว่า สิทธิชุมชนนั้นได้ถูกนิยามในหลากหลายความหมาย อย่างไรก็ตาม นิยามส่วนใหญ่มีอ้างอิงคุณลักษณะที่แตกต่างและตรงกันข้ามกับระบบสิทธิแบบรัฐ ดังเช่น บทพรรณนาที่ว่าสิทธิชุมชนนั้นเป็นกฎเกณฑ์ที่พัฒนาขึ้นมาจากจารีตของชุมชน ในขณะที่กฎหมายนั้นกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร โดยรัฐ สิทธิชุมชนเป็นสิทธิเชิงซ้อน ในขณะที่สิทธิของรัฐนั้นเป็นสิทธิเชิงเดี่ยวแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด สิทธิชุมชนเน้นการมีส่วนร่วม ในขณะที่สิทธิของรัฐเน้นการกีดกัน สิทธิชุมชนมีเป้าหมายเพื่อการดำรงชีพ ในขณะที่สิทธิแบบรัฐมีเป้าหมายเพื่อการค้า เป็นต้น การเคลื่อนไหวของขบวนการสิทธิชุมชน จึงเป็นการพยายามคัดง้างกับลักษณะอำนาจนิยมของรัฐที่ผูกขาดอำนาจไว้ภายใต้สถาบันหลักของรัฐเพียงสถาบันเดียวว่ารัฐนั้นเป็นสถาบันที่จัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด มาเป็นเวลานาน การชู “ชุมชน” ในสถานะสถาบันที่มีอุดมการณ์ แบบแผนปฏิบัติ และวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรที่แตกต่างจากรัฐได้อย่างสิ้นเชิงของขบวนการสิทธิชุมชน เป็นการตีความของสิทธิด้วยการให้ความสำคัญกับ “ท้องถิ่น” ในการกำหนดชะตากรรมของตนเองบนฐานทรัพยากรที่มีอยู่

จะเห็นได้ว่าจากอดีตจวบจนปัจจุบันก็ยังคงมีมุมมองจากคนส่วนใหญ่ในสังคม ซึ่งก็ไม่แตกต่างกันกับบทวิพากษ์ข้างต้น แต่อย่างไรก็ตามขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรในไทย ที่พยายามคัดง้างกับอำนาจนิยมของรัฐนั้นก็ได้อุทวิวิจารณ์จาก Forsyth และ Andrew (2008) นักคิดเสรีนิยมใหม่ทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เสนอว่าในความเป็นจริงแล้ว บทพรรณนาว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของขบวนการสิทธิชุมชนในไทย ไม่ได้มีตำแหน่งแห่งที่ในการคัดง้างอุดมการณ์อำนาจนิยมอย่างที่มีกล่าวอ้างกันแต่อย่างใด หากแต่ส่งเสริม สนับสนุนวาทกรรมว่าด้วยวิกฤตสิ่งแวดล้อมกระแสหลัก และจงจำให้ชุมชนเกษตรกรรมอยู่ภายในกรงขังอุดมคติของเกษตรกรรมแบบยังชีพที่ปฏิเสธการดำรงชีพเชิงพาณิชย์

จากข้อวิจารณ์ข้างต้นที่ผู้วิจัยพยายามนำเสนอขึ้นมาในงานวิจัยชิ้นนี้ด้วยนั้นเพื่อให้มุมมองในด้านสิทธิชุมชน และรัฐ ได้ถูกนำเสนอในหลากหลายความคิดเห็น ด้วยเพราะในสังคมไทยเรามักติดกับดักกับสิ่งลงตัวได้ง่าย เมื่อมีผู้ขอร้องแย้ง ตั้งคำถามกับสังคม ซึ่งตรงนี้ผู้วิจัย

มองว่าจะเป็นการนำไปสู่การพัฒนาการของสิทธิชุมชนไปในทิศทางที่ดีขึ้นและรัฐกับสิทธิชุมชน อาจต้องมีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ไปในทางที่เป็นบวกมากขึ้น และรัฐเองได้ย้อนกลับไป ทบทวนนโยบายแห่งรัฐที่ผ่านมามีว่าชะตากรรมของชุมชนบนฐานทรัพยากรของชุมชนนั้นได้รับการ เหลียวแลและใส่ใจต่อสิทธิประเภทนี้เพียงใด และเมื่อนั้นรัฐกับสิทธิชุมชนคลองนาทับซึ่งเป็นอีก หนึ่งในสังคมไทยก็จะมีแนวทางและพัฒนาการไปในทางที่ก้าวหน้าและชุมชนได้ดำเนินวิถีชีวิต ภายใต้วีถิคนคลองนาทับต่อไปอย่างยั่งยืน ตามหลักของแนวคิดแห่งความพอเพียง พอดีตามหลัก ศาสนา จาริตประเพณี ของชุมชนต่อไป

1.6 พลวัตสิทธิชุมชนคลองนาทับ

ความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ โดยในที่นี้ผู้วิจัย รวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้นในอดีตและข้อมูลเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยหากดูจากภาพจะพบว่า ปลายปี 2524 ชุมชนคลองนาทับได้มีการรวมตัวกันเพื่อปกป้องอาชีพประมงพื้นบ้านอันเป็นอาชีพหลักของ ชุมชน ตลอดจนปกป้องแหล่งทรัพยากรของชุมชน เป็นสำคัญ โดยการรวมตัวกันในครั้งนั้นได้ก่อ เกิดองค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรแรกซึ่งทำงานในพื้นที่ภาคใต้ในเขตตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ภายใต้อชื้อ “โครงการพัฒนาชุมชนประมงบ้านปากบางนาทับ” และในช่วงเวลา ดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ประเทศกำลังก้าวเข้าสู่การพัฒนาประเทศตามกระแสโลกาภิวัตน์ ตาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ซึ่งมุ่งเน้นความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก สินค้าประมงเป็นหนึ่งในสินค้าเพื่อการส่งออก ส่งผลให้เกิดการใช้เครื่องมือ จับสัตว์น้ำที่ไม่เหมาะสมก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรและสัตว์น้ำที่ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว เกิด ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นผลกระทบต่อเนื่องจากช่วงยุคทองของการพัฒนา นับตั้งแต่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) เป็นต้นมา เช่นเดียวกับแหล่งทรัพยากรพื้นที่อำเภอจะนะ รวมถึงชุมชนคลองนาทับจึงเป็นที่จับจ้องของระบบ ทุน ตลอดจนโครงการของรัฐ ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม แหล่งทรัพยากรอันมีแม่น้ำสายใหญ่ และเชื่อมต่อกับอ่าวทะเล นับเป็นพื้นที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการพัฒนาเพื่อนำแหล่งทรัพยากรสำคัญนี้ ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้นซึ่งในที่นี้หมายถึง การนำมาซึ่งตัวเลขความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นสำคัญ และในช่วงปี 2547- 2549 เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาในชุมชน การเลี้ยงปลาใน กระชังที่หนาแน่นในคลองนาทับ เกิดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน จากความหนาแน่นของ กระชังปลาส่งผลกระทบต่อเส้นทางเดินเรือในคลอง จึงเป็นที่มาของกฎเกณฑ์ที่ชุมชนร่วมกันสร้าง ขึ้นมาอย่างหลวมๆ โดยกำหนดเส้นทางเดินเรือไว้ว่าให้เว้นช่องทางเดินเรือในบริเวณที่คลองมี

ความกว้างไว้ 40 เมตร และหากบริเวณที่คลองแคบให้เว้นช่องทางเดินเรือเป็นความกว้าง 20 เมตร แต่จากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับชาวบ้านพบว่ากฎเกณฑ์ดังกล่าวไม่ได้มีการยึดถือกันอย่างเคร่งครัดมากนักและกฎเกณฑ์นี้ก็สลายไปพร้อมๆ กับกระชังปลาที่ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วเมื่อสภาพน้ำในคลองเริ่มมีปัญหา กลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชังหลายรายเลิกเลี้ยงปลาในกระชังและหันไปประกอบอย่างอื่น อาทิ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป หรือเข้าเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น และนับตั้งแต่เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาสู่ชุมชน และตามมาด้วยโครงการใหญ่ของภาครัฐ จนถึงปัจจุบันชุมชนคลองนาทับก็ยังคงมีปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขที่ชัดเจน แม้ว่าการมีกระชังที่หนาแน่นในช่วงปี 2548-2549 จะเป็นสาเหตุหนึ่งของน้ำเน่าเสีย แต่ปัจจุบันกลับพบว่าแม้กระชังปลาจะลดจำนวนลงอย่างน่าใจหาย หากทว่าสภาพน้ำในคลองนาทับก็ยังคงเกิดสภาพเน่าเสีย ส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้านที่จับสัตว์น้ำในคลองนาทับ หรือกลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชังที่ยังคงประสบปัญหาปลาตาย หรือแม้กระทั่งกลุ่มผู้เลี้ยงกุ้งที่ต้องใช้น้ำในคลองนาทับไปใช้ในบ่อเลี้ยงกุ้งเองก็ประสบปัญหากุ้งตายด้วยเช่นกันและเกิดเป็นข้อร้องเรียน เรียกร้องให้ภาครัฐเข้ามาแก้ปัญหาให้กับชุมชน กระบวนการตอบโต้ของชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปจากเพียงแค่การส่งจดหมายร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการรวมตัวกันชุมนุมประท้วงเรียกร้องสิทธิของชุมชน สิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติคลองนาทับ

และกล่าวได้ว่าสิทธิชุมชนคลองนาทับนั้นมีการปรับเปลี่ยนและเคลื่อนไหวไปตามสถานการณ์แต่ละช่วงเวลา ในอดีตชุมชนคลองนาทับอาจมีสถานการณ์การรुक้าสิทธิของชุมชนที่ไม่รุนแรง การเคลื่อนไหวของชุมชนเพื่อเรียกร้องสิทธิอาจเป็นเพียงการร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้แก้ปัญหา และเมื่อสถานการณ์ในชุมชนเปลี่ยนไปเริ่มมีโครงการใหญ่เกิดขึ้นในชุมชน ความเดือดร้อนที่ชุมชนรับรู้และสัมผัสได้อย่างชัดเจน เช่น สัตว์น้ำที่ลดจำนวนลง หรือสัตว์น้ำบางชนิดที่ไม่พบแล้วในคลองนาทับ รสชาติของปลาบางชนิดที่เปลี่ยนไป หรือ การได้รับความเดือดร้อนจากการที่ปลาในกระชังได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก เหล่านี้เป็นการรับรู้ของชุมชนและส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน รูปแบบการเรียกร้องสิทธิของชุมชนเพื่อปกป้องฐานทรัพยากรของชุมชนจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม และเข้าสู่ทางเลือกของความขัดแย้งที่อาจรุนแรงในที่สุดเมื่อปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข หรือ การไม่ได้รับความเป็นธรรม เป็นความยืดหยุ่นและปรับรูปแบบการตอบโต้ต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของชาวจะนะที่บางครั้งต้องยอมสยบ บางครั้งพยายามเรียกร้องอิสรภาพ และคือแพ่ง กบฏต่อความไม่เป็นธรรม ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถยื่นหยัดมาได้ด้วยจนทุกวันนี้ (ผัน จันทรปาน 2553) เสี่ยงระดับรากหญ้าผู้ได้รับความเดือดร้อนที่แท้จริงไม่ได้รับการเหลียวแล จึงนำไปสู่ทางออกสุดท้ายของการตอบโต้ของชุมชนนั่นคือการชุมนุมประท้วง เรียกร้องสิทธิของ

ชุมชน และในบางสถานการณ์มีการเผยแพร่เรื่องราวผ่านสื่อ ทั้งนี้เพื่อให้สิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับได้รับการยอมรับของสังคม และการเหลียวแลจากภาครัฐ

สถานการณ์ความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชนคลองนาทับผลการวิจัยพบว่า หลายๆ ครั้งเกิดการเรียกร้องของชุมชนผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบของการชุมนุมในพื้นที่เพื่อต่อต้านโครงการที่จะเข้ามาสู่ชุมชน และมีแนวโน้มจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยรูปแบบการตอบโต้หรือการอ้างสิทธิของชุมชนจะไม่แตกต่างกันไปจากชุมชนอื่นๆ มากนัก อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาในการชุมนุมที่เกิดขึ้นนั้น จะไม่ยาวนานเหมือนการชุมนุมของชุมชนอื่นๆ อาทิเช่น ชุมชนบ้านจอบแหลมถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ที่มีรูปแบบการอ้างสิทธิของการจัดการทรัพยากรทางทะเลโดยการเรียกร้องให้มี การเปิดเขื่อน และการคัดค้านโครงการกั้นน้ำทะเลสาบสงขลา และเช่นเดียวกับชุมชนบ้านโคกสัก อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ก็เลือกใช้วิธีเช่นเดียวกันนี้ในการลุกขึ้นมาต่อต้านโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย (เลิศชาย ศิริชัยและคณะ 2546; เพ็ญภา จันทรแดง 2550) แต่ก็พบว่าแตกต่างจากชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ บ้านหนองหลัก อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน และชุมชนหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ที่พบว่าทั้งสองชุมชนนี้จะใช้รูปแบบการเคลื่อนไหวที่เหมือนกันคือ การใช้รูปแบบการอนุรักษ์ สร้างพลังอำนาจชุมชนให้เป็นชุมชนอนุรักษ์ และแปลงเป็นอำนาจซึ่งเรียกว่าเป็นอำนาจเชิงสัญลักษณ์ในการเข้าเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชน ปกป้องทรัพยากรของชุมชน ชูแนวคิดการเป็นชุมชนที่สามารถจัดการทรัพยากรของชุมชนตนเองได้ด้วยชุมชนเอง นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ยังมีรูปแบบการต่อรองต่ออำนาจรัฐที่แตกต่างจากชุมชนคลองนาทับที่ว่า ชุมชนกะเหรี่ยงโปว์นั้นจะใช้การต่อรองในหลายระดับทั้งระดับชุมชน ระดับปัจเจกร่วมด้วย (หทัยกานต์ สังขชาติ 2552; เลิศชาย ศิริชัย และคณะ 2546) อนึ่ง กรณีการรวมตัวกันเคลื่อนไหวโดยใช้เวลาไม่นานเหมือนชุมชนอื่นๆ นั้น อาจเกิดจากการขาดผู้นำในระดับชาวบ้านที่เข้มแข็งและจริงจัง โดยนัยนี้ สถานการณ์สิทธิชุมชนคลองนาทับก็ไม่ต่างไปจากสถานการณ์สิทธิชุมชนในระดับประเทศที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเกี่ยวข้องกับเรื่องปากท้อง การทำมาหากิน ความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของประชาชน

ดังนั้นการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนเพื่อให้สิทธิชุมชนเป็นที่ยอมรับของสังคม จึงเป็นหนึ่งในหลายๆ ปรัชญาการณที่สะท้อนให้เราได้รับรู้ว่าสิทธิชุมชนจะเป็นจริงได้ในภาคการปฏิบัตินั้น ยังต้องอาศัยการเคลื่อนไหวทางสังคมในระดับหนึ่งเพื่อให้เกิดการยอมรับของสังคมดังที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549) ได้กล่าวไว้ว่า “สิทธิชุมชนไม่ได้มีอยู่แล้วและนำมาใช้ได้โดยตรงๆ แต่หากว่าต้องการ ก็ต้องร่วมกันผลักดันสร้างขึ้นมา” และจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเคลื่อนไหวไปตามเวลาและบริบทของแต่ละชุมชน กล่าวให้ถึงที่สุดแล้ว สิทธิชุมชนภายใต้กฎหมายที่ออกมาแล้วนั้น ยังคงมีปัญหาและต้องมีการแก้ไขกันอีกยาวไกลจึงจะนำไปสู่ความเป็น

รูปธรรมอย่างแท้จริง สำหรับแนวโน้มของสิทธิชุมชนคลองนาทับจะเป็นอย่างไร ตลอดจนจะมีแนวทางในการจัดการสิทธิชุมชนคลองนาทับที่เหมาะสมในรูปแบบใดนั้น ยังคงต้องติดตามโดยใกล้ชิดต่อไป

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า พลังชุมชนในการปกป้องรักษาสิทธิของชุมชนในชุมชนคลองนาทับยังไม่เด่นชัด ยังขาดยุทธศาสตร์ในหลายๆ ด้าน เพื่อสร้างพลังอำนาจของชุมชน ดังนั้นหากมีการศึกษาในประเด็นเรื่องสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ โดยปฏิบัติการร่วมกับชุมชนเชิงปฏิบัติการผู้วิจัยมองว่าน่าจะเป็นพลังส่วนหนึ่งที่จะช่วยชี้นำก่อเกิดจิตสำนึกด้านสิทธิชุมชนของชุมชนแห่งนี้ให้เข้มแข็งและมีพลังทั้งนี้เพื่อผลักดันสิทธิชุมชน คลองนาทับ ให้เป็นที่ยอมรับและนำไปสู่ภาคการปฏิบัติจริงต่อไปและสามารถนำไปใช้เป็นทุนในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชนต่อไป หรืออีกประเด็นควรศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรสาธารณะของชุมชนคลองนาทับในด้านอื่นๆ ซึ่งพบว่ายังเป็นปัญหาของชุมชน อาทิ ที่ดินสาธารณะประโยชน์ ที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยที่ทับซ้อน เป็นต้น

2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

จากผลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา ซึ่งมองว่าจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ตลอดจนการกำหนดแนวนโยบายของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

ประการแรก หากพิจารณาในแง่เพื่อการพัฒนาจากผลการวิจัยข้างต้นที่พบว่า ข้อมูลเรื่องราวข้อร้องเรียนต่างๆ ของชุมชนยังไม่มีมีการจัดทำเป็นระบบฐานข้อมูล รวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ แก้ปัญหาให้กับชุมชน ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ข้อมูลบางส่วนผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากศูนย์เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ในเบื้องต้นผู้วิจัยรับทราบว่าชุมชนคลองนาทับมีศูนย์ข้อมูลชุมชนซึ่งมีหน่วยงานเฉพาะของชุมชนที่ทำหน้าที่ให้บริการด้านข้อมูลชุมชน แต่เมื่อลงพื้นที่พบว่า ศูนย์ข้อมูลดังกล่าวได้ยกเลิกศูนย์ไปแล้ว และเมื่อเข้าขอข้อมูลด้านสถิติการเกิดปัญหา ข้อร้องเรียน ต่อองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นก็พบว่ามีการจัดเก็บข้อมูลบางส่วน หากทว่ายังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร ซึ่งจุดนี้ผู้วิจัยมองว่าปัญหาส่วนหนึ่ง

ของชุมชนเกิดจากการไม่มีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบจึงอาจทำให้การแก้ปัญหาให้กับชุมชนดำเนินไปโดยขาดฐานข้อมูลเดิมของชุมชน การแก้ปัญหาจึงดำเนินไปในลักษณะที่ขาดการเชื่อมโยงในแต่ละกรณี ดังนั้นควรจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อจะนำไปสู่การมีฐานข้อมูลชุมชนและนำไปใช้ในการวิเคราะห์เพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนและแหล่งทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการที่ดีของชุมชนต่อไป

ประการที่สอง จากผลการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งพบว่าในประเด็นการรับฟังเสียงภาคประชาชนของโครงการต่างๆ จากหน่วยงานรัฐ ยังมีปัญหาเรื่องระบบตัวแทนของชุมชนที่ไม่เหมาะสมทั้งในเรื่องจำนวนของตัวแทนและกลุ่มตัวแทน เช่นจำนวนที่น้อยเกินไป หรือตัวแทนจากประชาชนรากหญ้าและไม่ได้มาจากการรับผลประโยชน์ยังมีไม่เพียงพอ ตลอดจนการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนในระดับรากหญ้ายังไม่ทั่วถึงอย่างแท้จริง ขัดต่อสิทธิในการรับรู้ข่าวสาร (Rights to know) ตามหลักสิทธิขั้นพื้นฐาน เหล่านี้ ผู้วิจัยมองว่าชุมชนในภาคประชาชนในระดับรากหญ้าซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงควรได้รับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่แท้จริงให้มากขึ้น ตลอดจนประชาชนเองควรมีความตระหนักต่อสิทธิขั้นพื้นฐานนี้อย่างกระตือรือร้นด้วยเช่นกัน สำหรับหน่วยงานรัฐ ควรลงสู่ชุมชน เข้าถึงชุมชนโดยตรงในระดับรากหญ้าที่แท้จริง ตลอดจนการให้ข้อมูลที่ควรให้อย่างรอบด้าน ผลกระทบต่างๆ ที่มีความจริงใจไม่เพียงหวังให้การทำประชาพิจารณา รับฟังเสียงภาคประชาชนในแต่ละครั้งเป็นเพียงพิธีกรรมเพื่อให้โครงการได้ดำเนินผ่านไปได้อย่างดีเท่านั้น

ประการที่สาม ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งพบว่าความรู้สึกเชื่อมั่น ศรัทธาในตัวผู้นำ ต่อประเด็นด้านคุณธรรม จริยธรรม มีค่อนข้างน้อย จากข้อมูลที่พบว่า การมีส่วนร่วมได้เสียในเรื่องผลประโยชน์ จากโครงการภาครัฐ ต่างๆ ที่เข้าสู่ชุมชน และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการประกอบอาชีพก็ดี เหล่านี้ทำให้สมาชิกในชุมชนระดับรากหญ้าจริงๆ ซึ่งได้รับผลกระทบขาดความเชื่อมั่นต่อผู้นำ ดังนั้นแล้ว ผู้วิจัยมองว่าประเด็นนี้แม้ว่าจะเป็นภาวะปกติของสังคมไทยที่มีผลประโยชน์แอบแฝงอยู่ทุกชุมชนก็ตาม หากทว่าชุมชนคลองนาทับเองควรตระหนักให้มากยิ่งขึ้น

ประการที่สี่ ภาครัฐควรมีการปรับแนวนโยบายให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนระบบจารีตประเพณีของชุมชนแต่ละชุมชน ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะดังที่พรพันธุ์ เขมคุณาศัย (2549) ซึ่งได้เสนอแนะในลักษณะเดียวกันว่ารัฐควรหันมามองชุมชนในมิติอื่นๆ บ้างโดยกำหนดแนวนโยบายที่สอดคล้องกับหลัก ความเชื่อของชุมชน ซึ่งตรงกับความคิดเห็นของเลิศชาย ศิริชัย และคณะ (2546) ที่มองว่าชุมชนก็มีระบบอำนาจของตนเองในการควบคุมดูแล การใช้ทรัพยากรผ่าน

ระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือกฎจารีตของชุมชนและด้วยระบบอำนาจของชุมชน เช่นเดียวกันมุมมองเชิงนโยบายของ Salayo และคณะ (2008) ซึ่งศึกษาในประเด็นการทำประมงที่มากเกินไปของกลุ่มประมงขนาดเล็กในสามประเทศ ได้แก่ กัมพูชา ฟิลิปปินส์ และไทย กรณีประเทศไทยนั้นคณะผู้วิจัยเลือกตำบลนาทับเป็นพื้นที่ศึกษาและเสนอแนะทางเลือกเชิงนโยบายที่ว่า (1) ควรมีการเสริมสร้างศักยภาพของสถาบันเพื่อการบูรณาการเรื่องการกำกับดูแลการเข้าถึงทรัพยากร ทั้งในระดับภูมิภาคไปจนถึงระดับนานาชาติ เพื่อแก้ปัญหาในเรื่องทรัพยากรของชุมชน (2) ควรมีการดำรงรักษาไว้ซึ่งศักยภาพและวิถีชีวิตเดิมที่มีอยู่ของชุมชน (3) รัฐควรเปลี่ยนมาให้ความสำคัญในเชิงสังคมและคุณค่าเพื่อใช้ในการปรับเปลี่ยนนโยบายและนำไปสู่การมีระบบการกำกับดูแลที่ดี (4) การส่งเสริมให้มีการจัดทำและประสานงานในด้านแผนปฏิบัติการ และ (5) ให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

ประการที่ห้า จากผลการวิจัยที่พบว่า การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของโครงการต่างๆ ของชุมชนระดับรากหญ้าที่แท้จริงมีน้อยหรือบางรายไม่ได้รับรู้ ตลอดจนชาวบ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจต่อโครงการที่รัฐจะดำเนินการ เรียกได้ว่าข้อมูลจะกระทำกันแค่เพียงนำเสนอข้อมูลบางส่วนให้ระดับผู้นำท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยได้ประสบเหตุการณ์เช่นนี้ด้วยตนเอง กรณีเข้าร่วมรับฟังคำชี้แจง สร้างความรู้ความเข้าใจของโครงการรัฐที่กำลังจะดำเนินการโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ก็พบความไม่ชอบมาพากลของการดำเนินการ ตั้งแต่การได้มาซึ่งรายชื่อผู้เข้าร่วมที่มีการตกแต่งรายชื่อภายหลังเพื่อความสมบูรณ์ของโครงการ เหล่านี้เป็นต้น ดังนั้นแล้วจึงขอเสนอแนะว่า ควรมีการจัดดำเนินการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อโครงการรอบด้าน และจัดส่งเสริมให้กับชุมชนในทุกระดับกันอย่างจริงจัง และจริงใจต่อการนำเสนอองค์ความรู้

กล่าวโดยสรุปแล้ว “สิทธิ” เป็นเรื่องสำคัญที่พึงได้รับการยอมรับและต้องการพลในสิทธิซึ่งกันและกัน “ไม่ใช่สิทธิเกินส่วน” ไม่ว่าสิทธินั้นจะเป็นสิทธิในระดับใดๆ ก็ตาม จากปัจเจกรวมตัวกันเป็นชุมชน “สิทธิชุมชน” จึงเป็นทางออกสำคัญของชุมชนที่จะลดความขัดแย้งและสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ซึ่งทุกภาคส่วนควรคำนึงถึงและร่วมผสมผสานความร่วมมือระหว่างกัน และกำหนดแนวนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน และจารีตประเพณีของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้ในการดูแล จัดการ “สิทธิชุมชน” มายาวนาน ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนกับการพัฒนาสามารถที่จะเดินควบคู่กันไปอย่างสมดุลบนวิถีความเป็นชุมชนในสังคมไทย ไม่เกิดการแบ่งขั้วระหว่างรัฐและชุมชน หากทว่าเป็นการผสมผสานร่วมมือ เอื้อประโยชน์อย่างสมดุล การลดอำนาจแห่งรัฐ และคืนอำนาจสู่ชุมชนนั้น ผู้วิจัยมองว่า เป็นวาทกรรมที่สำคัญ ซึ่งควรนำไปสู่ภาคปฏิบัติที่เป็นจริงโดยเร็ว เพื่อให้ สิทธิชุมชน ก้าวสู่ความเป็นจริงในทางปฏิบัติอย่างถ่วงทั่วทุกชุมชนด้วยเช่นกัน

บรรณานุกรม

- กิตติศักดิ์ ปรกติ. 2550. *สิทธิชุมชน*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี กระทรวงคมนาคม. 2551. *เอกสารประชาสัมพันธ์โครงการทำเรื่อน้ำลึกครั้งที่ 3 โครงการศึกษาความเหมาะสมทางด้านเศรษฐกิจ วิศวกรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกชายฝั่งทะเลอ่าวไทยตอนล่าง*. กรุงเทพฯ: สเปคตรัม-เอส ที เอส.
- กรีนพีซ (ประเทศไทย). 2553. เชียงรากับภัยกับสารพิษที่มองไม่เห็น. <http://mblog.manager.co.th/green-peacesea/th-96251/> (สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2553).
- “กรณีตัวอย่าง ‘เหมืองทองทุ่งคำ’ ‘ประตานบัตร’ กับวิถีชุมชน”. 2554. *มติชนรายวัน*, 18 มกราคม, 2.
- เกษียร เตชะพีระ. 2552. “เอลินอร์ ออสโตรอม นักเศรษฐศาสตร์หญิงผู้คว่ำรางวัลโนเบลเศรษฐศาสตร์”. *มติชนรายวัน*, 23 ตุลาคม, 6.
- กันยาภรณ์ เพื่อกวิสุทธิ. 2552. เอลินอร์ ออสโตรอม เศรษฐศาสตร์หญิงโนเบลรายแรก, *เนชั่นสุดสัปดาห์*. 18(907), 81.
- ขรรเพชร ชายทวีป. 2552. ผู้ทรงสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- “คดีละเมิดสิทธิชุมชนทุ่ง กสม. รับสะสม 500 เรื่อง”. 2553. *มติชนรายวัน*, 25 พฤศจิกายน, 10.
- “คดีดี”. 2553. *มติชนรายวัน*, 22 ธันวาคม, 13.
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. 2545. *ข้อเสนอจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติต่อรัฐบาล กรณีโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนถ่านหิน หินกรูด-บ่อนอกและโครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซธรรมชาติ ไทย-มาเลเซีย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- _____. 2548. *ผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน กรณีความรุนแรงอันเนื่องมาจากโครงการท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซีย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- จูไรรัตน์ ยี่เดช. 2553. ความคิดเห็นของประชาชนบ้านคูน้ำรอบและบ้านม่วงอนที่มีผลกระทบจากการก่อสร้างสะพานข้ามเกาะคูน้ำรอบ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บรรณานุกรม(ต่อ)

- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. 2546. *พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ชิดชนก. 2553. สตุล ชาวบ้านจากปากบารา รวมตัวคัดค้านการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก.
<http://76.nationch-annel.com/playvideo.php?id=101046> (สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2553).
- ชาวประมงพื้นบ้านในภาคใต้. 2550. “ระดมสมอง: ชาวประมงพื้นบ้านในภาคใต้ สภาพปัญหา กับข้อเสนอเชิงนโยบาย (จบ)”. *ประชาชาติธุรกิจ*. 17 ธันวาคม .
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร. 2545. *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
 _____ . 2549. *วาทกรรมการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์. 2550. *รหัสชุมชน พื้นที่ อัตลักษณ์ ภาพแทนความจริงและหลังสมัยใหม่*. สงขลา: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ตฤณ สุขนวน. 2550. การปรับตัวของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านลุ่มน้ำปากพนังหลังการเกิดขึ้นของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
http://elibrary.trf.or.th/project_contentTRFN.asp?PJID=RDG4840056 (สืบค้นเมื่อ 31 ธันวาคม 2552).
- ทรงวุฒิ ศรีวิไล. 2550. *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550*. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.
- ไทยรัฐ. 2553. “อานันท์เนะลดความเหลื่อมล้ำ! ปฏิรูปสร้างความยุติธรรมให้สังคมไทยอยู่รอด”, *ไทยรัฐ*, 2 ธันวาคม, 8.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ. 2546-47. “นานาพรรณสะ ‘สิทธิชุมชน’”. *จดหมายข่าวสิทธิชุมชน*, 26.
- นวนน้อย ตรีรัตน์. 2552. “การจัดการทรัพยากรสาธารณะ”. *มติชนรายวัน*, 21 ตุลาคม , 6.
 “บางกอกทอล์ค 2009: โลกร้อนทำให้ละเมิดสิทธิชุมชนรุนแรงขึ้น”. 2552. *มติชนรายวัน*, 5 ตุลาคม, 10.
- เบน โล, วอลเดลและคณะ. 2545. *โศกนาฏกรรมสยาม : การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- บังอร. 2550. คลองนาทับ - นากุ้ง เราจะทำหรือดี ให้ทั้งสองอยู่ร่วมกัน .. ระหว่างการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์กับธุรกิจการเกษตร ที่ทุนใหญ่ หนุนอยู่เบื้องหลัง. <http://www.oknation.net/blog/thaiiox/2007/05/10/entry-1> (สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2552).

บรรณานุกรม(ต่อ)

- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2552. “อำนาจนิยม ท้องถิ่นนิยม และเสรีนิยมใหม่กับบทพรรณนาว่าด้วยสิทธิชุมชน”. *สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. 21(2) : 277.
- ปัทมาวดี ชูชุกี และ ชล บุญนาค. 2552. โครงสร้างอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย. ใน *เศรษฐศาสตร์การเมืองและสถาบัน สำนักท่าพระจันทร์, ปกป้อง จันวิทย์, บรรณาธิการ*. หน้า 300-371. กรุงเทพฯ: Openbooks.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง และคณะ. 2549. *สถานการณ์ด้านสิทธิชุมชนกับฐานทรัพยากรในสถานการณ์สากล*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- ประเวศ วะสี. 2549. *สิทธิชุมชน: รากฐานการเมืองภาคพลเมือง*. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาสังคมในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพื่อสุขภาวะของบุคคลและชุมชน.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์และคณะ. 2549. *วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย*. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฝัน จันทรปาน. 2553. สามจังหวัดชายแดนใต้ ณ ปัจจุบัน (2553)(5), *มติชนสุดสัปดาห์*. 30 (1564), 48.
- แผนชุมชนบ้านไต้ หมู่ที่ 6 ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา. 2550. สงขลา: ประชาคมหมู่บ้านไต้.
- พรพันธุ์ เขมกุนาศัย. 2549. นโยบายรัฐและความขัดแย้งของชาวประมงพื้นบ้าน . *วิทยานิพนธ์ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาโทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*.
- พลเดช ปิ่นประทีป. 2551. *ชุมชนเข้มแข็งและประชาสังคม 20 ปี มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศรีเมืองการพิมพ์.
- พุดิพงษ์ หุ่นโตภาพและคณะ. 2551. วิธีการระงับข้อพิพาทในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงสำหรับที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). http://elibrary.trf.or.th/project_content.asp?PJID=RDG5140001 (สืบค้นเมื่อ 31 ธันวาคม 2552).
- เพ็ญภา จันทร์แดง. 2550. *สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรทะเล: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านแหลมจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์), สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บรรณานุกรม(ต่อ)

- มนตรี จันทวงศ์, พรทิพย์ บุญครอบ และกฤษฎา บุญชัย. 2548. *ชุมชนลุ่มน้ำวาง วิธีแห่งการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: ศรีเมืองการพิมพ์.
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. 2552. *สิทธิชุมชน มิติประมงพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
- มูลนิธิสถาบันศึกษาเพื่อสังคมที่เป็นธรรม. 2553. “ปฏิรูปประเทศไทย: การแก้ไขปัญหาที่ดิน กรณีพื้นที่ทับซ้อนระหว่างชุมชนกับที่ดินรัฐ” *มติชนรายวัน*, 26 กันยายน, 9.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2542. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. <http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp> (สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2553).
- โรงไฟฟ้าจะนะ. 2552. กำหนดการรับฟังความคิดเห็น. *สารสัมพันธ์โรงไฟฟ้าจะนะ*. ปีที่ 4 (สิงหาคม): 2.
- ยศ สันตสมบัติ. 2542. *ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. 2548. *อ่านวัฒนธรรมชุมชน วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.
- ยุพิน บัวคอม. 2553. การจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนลุ่มน้ำสาละวิน. *ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*. 2(1) : 75.
- ลีลาภรณ์ บัวสาย. 2552. พลังท้องถิ่น บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน, *สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*. 3(3), 78.
- เลิศชาย ศิริชัย และคณะ. 2546ก. *สิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- _____. 2546ข. องค์ความรู้ ข้อเสนอเชิงนโยบายและทางออกปัญหาสิทธิชุมชนภาคใต้, *สิทธิมนุษยชน*. 1(1), 132-133.
- วราภรณ์ สามโกเศศ. 2552. “รางวัลโนเบลเศรษฐศาสตร์หญิงคนแรก”. *มติชนรายวัน*, 22 ตุลาคม, 6.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. 2553. <http://th.wikipedia.org> (สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2553).
- วิมล กิจวานิชขจร. 2552. สูดขอดคดีเด็ดเดี่ยว-แม่ สะท้อนสิทธิชุมชนไทยปี 52. http://www.isrenews.org/community/index.php?option=com_content&task=view&id=410&Itemid=9 (สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2552).

บรรณานุกรม(ต่อ)

- ศูนย์ปฏิบัติการกระทรวงศึกษาธิการ. 2553. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-11. <http://www.moc.moe.go.th/node/294> (สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2553).
- สงขลาทูเดย์. 2550. เมืองคอนอ้าแขนรับนิคมอุตสาหกรรมชาวจะนะหวั่นเป็น 'มาบตาพุด 2'. <http://songkhlathoday.com/paper/13718> (สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2552).
- สถาบันวิจัยสุขภาพสัตว์น้ำชายฝั่ง. 2551. สรุปการตายของปลาในคลองนาทับช่วง พ.ศ. 2551 และเหตุการณ์ในอดีต. สงขลา: สถาบันวิจัยสุขภาพสัตว์น้ำชายฝั่ง.
- สิ่งแวดล้อม-คุ้มครองผู้บริโภค หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. 2553. “ยกเลิกไปของชาวมาบตาพุด คู่ต่อ... บนฐานข้อมูลวิชาการ”, *เดลินิวส์*, 12 กันยายน, 19.
- เสน่ห์ จามริก. 2549. *สิทธิมนุษยชนไทยในกระแสโลก*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- _____. 2550. มุมชนกับการปกป้องสิทธิและทรัพยากรของชุมชน. ใน *การต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิและทรัพยากรของชุมชน กรณีโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน*, สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์ และดาวัลย์ จันทร์หัตดี. 1-12. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์ และดาวัลย์ จันทร์หัตดี. 2550. *การต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิและทรัพยากรของชุมชน กรณีโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน*. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรีนติ้ง.
- สุมาลี หวังวุฒิ. 2546. ศึกษาวิถีชีวิตของชาวตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุริยา สมุทคุปดีและคณะ. 2536. *จากห้วยยอดถึงบุญบัง: สิทธิอำนาจและระบบการจัดการทรัพยากรพื้นบ้านของชุมชนชาวนาลุ่มน้ำชี*. นครราชสีมา: โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทางมานุษยวิทยาของอีสานสำนักวิชาการเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- โสภารัตน์ จารุสมบัติ. 2551. *นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หทัยกานต์ สังขชาติ. 2552. พลวัตและการต่อรอง “สิทธิ” ในการจัดการทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ บ้านหนองหลัก อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน, *สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่*. 21(2), 179.
- อคิน รพีพัฒน์. 2552. *ชาวบ้านชาวเมือง เรื่องความยุติธรรมในสังคมไทย*. เชียงใหม่: วนิตการพิมพ์.

บรรณานุกรม(ต่อ)

- อชิษญา อ้อดวงษ์. 2553ก. ชุมชนลำเลียงกับการต่อสู้เพื่อต้นจาก. <http://ppvoice.thainhf.org/index.php?module=article&page=detail&id=770> (สืบค้นเมื่อ 29 มิถุนายน 2553).
- _____. 2553ข. ชุมชนห้วยน้ำขาวกับสายน้ำที่เคยไหลริน. <http://ppvoice.thainhf.org/index.php?module=article&page=detail&id=777> (สืบค้นเมื่อ 29 มิถุนายน 2553).
- _____. 2553ค. อ่าวมาหยา...เหลือไว้ในพื้นที่ฟิล์ม. <http://ppvoice.thainhf.org/index.php?module=article&page=detail&id=778> (สืบค้นเมื่อ 29 มิถุนายน 2553).
- อุสมาน หวังสนิ. 2554. การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อัญชิษฐ์ ศิริเทศ. 2546. เสี่ยงคนคลอง “นั่งร้องไห้”. http://www.thaingo.org/story3/news_smallfisherman/news_smallfisherman_100446.htm (สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2553).
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2548. ระเบิดทรัพย์สินในชนบทภาคเหนือของประเทศไทย. ใน *ประวัติศาสตร์ความคิดไทยกับแนวคิดชุมชน*, ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและวัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์. 123-172. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- อาดิษ วารีกุล. 2547. ศึกษาการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม บ้านนาทับนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2543. *พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสถานการณ์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- _____. 2544ก. *มิติชุมชน วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- _____. 2544ข. *วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- _____. 2549. *วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจในเศรษฐกิจไร้วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

บรรณานุกรม(ต่อ)

- อัจฉรา รักยุติธรรม, 2548. นิเวศวิทยาพื้นบ้าน การต่อสู้ของคนชายขอบเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนกับป่า. ใน *ความรู้กับการเมืองเรื่องทรัพยากร*, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน). หน้า 300-371. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).
- Carpiano, R.M. 2009. Come take a walk with me: The “Go-Along” interview as a novel method for studying the implications of place for health and well-being, *Health & Place*. 15, 263-272. <http://www.sciencedirect.com>.
- Coombes,B. 2007. Defending community? Indigeneity, Self-determination and institutional ambivalence in the Restoration of Lake Whakaki, *Geoforum*. 38, 60-72. <http://www.sciencedirect.com>.
- Forsyth, T. 2007. Are Environmental Social Movements Socially Exclusive? An historical Study from Thailand, *World Development*. 35, 2110-2130. <http://www.sciencedirect.com>.
- Forsyth, Tim and Andrew Walker. 2008. Forest Guardians, Forest Destroyers: The Politics of Environmental Knowledge in Northern Thailand. Seattle: University of Washington Press. อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. *อำนาจนิยม ท้องถิ่นนิยม และเสรีนิยมใหม่กับบทพรรณนาว่าด้วยสิทธิชุมชน*. (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552), 281.
- Nasuchon, Nopparat and Charles, Anthony. 2010. Community involvement in fisheries management: Experiences in the Gulf of Thailand countries, *Marine Policy*. 34, 163-169. <http://www.sciencedirect.com>.
- Phongphit, S. 1986. Back to the Roots: Village and Self-Reliance in a Thai Context. Bangkok: Village Institution Promotion, 15. อ้างถึงใน ยุคติ มุกดาวิจิตร. 2548. *อ่านวัฒนธรรมชุมชน วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์ แนววัฒนธรรมชุมชน*, 18. (กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน), 18.
- Rambo, Terry A. 1991. The human ecology of rural resource management in northeast thailand. Khon Kaen, Thailand: Farming Systems Research Project, Faculty of Agriculture, Khon Kaen University. อ้างถึงใน สุริยา สมุทคุปต์และคณะ. *จากห้วยยอดถึงบุญบั้ง: สิทธิ อำนาจและระบบการจัดการทรัพยากรพื้นบ้านของชุมชนชาวนาลุ่มน้ำชี*. (นครราชสีมา: โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทางมานุษยวิทยาของอีสานสำนักวิชาการเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น), 14.

บรรณานุกรม(ต่อ)

- Salayo, N. และคณะ. 2008. Managing excess capacity in small-scale fisheries: Perspectives from stakeholders in three Southeast Asian countries, *Marine Policy*. 32, 692-700. <http://www.sciencedirect.com>.
- Satria, A., Matsuda, Y. and Sano, M. 2007. Contractual solution to the tragedy of property right in coastal fisheries., *Marine Policy*. 30, 226-236. <http://www.sciencedirect.com>.
- Soma, K. and Vatn, A. 2009. Local democracy implications for coastal zone management-A case study in southern Norway, *Land Use Policy*. 26, 755-762. <http://www.sciencedirect.com>.
- Udaya Sekhar, N. 2004. Fisheries in Chilika lake: how community access and control impacts their management, *Environmental Management*. 73, 257-266. <http://www.sciencedirect.com>.
- Webler, T., Renn, O. 1995. A brief primer on participation: philosophy and practice. London: Kluwer Academic.15. อ้างถึงใน Soma, K. and Vatn, A. *Local democracy implications for coastal zone management-A case study in southern Norway*. <http://www.sciencedirect.com>. 2007, 761.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงาน

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

เครือข่ายการวิจัยภาคใต้ตอนล่าง

การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัย มหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ 20 ประจำปี 2553

“พัฒนาสังคมไทยด้วยงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์”
16-18 กันยายน 2553

ขอมอบเกียรติบัตรนี้เพื่อแสดงว่า

นางสาวสวรินทร์ เบ็ญเต็มอะหลี

ได้เข้าร่วมนำเสนอผลงานวิจัยภาคบรรยาย
เรื่อง เรื่องเล่าสิทธิชุมชนของชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

วันที่ 16-18 กันยายน 2553

ณ โรงแรมเจบี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ให้ไว้ ณ วันที่ 17 กันยายน 2553

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ สายธนู)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยทักษิณ

ภาควิชาสารคดีศึกษา
ส่งที่ 0415
วันที่ 4 ต.ค. 53
11/4/53

โครงการคุยกันฉันท์คนไทย
144/1 หมู่3 ต.สะทิงหม้อ
อ.สิงหนคร จ.สงขลา 90280

29 กันยายน 2553

คณะศิลปศาสตร์
รับ/เลขที่ ๒๒๖๖
วันที่ 30 ก.ย. 53
เวลา 11.10

เรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

เนื่องด้วยโครงการคุยกันฉันท์คนไทยร่วมกับสถานีวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ คลื่นความถี่ เอฟ เอ็ม 88 เมกะเฮิร์ต ได้จัดรายการสภากาแฟ คอน คุยกันฉันท์คนไทย เป็นตอนที่มุ่งเน้นการพูดคุยเพื่อสื่อสารกับสังคม ในประเด็นที่มีผลกระทบต่อสังคม โดยมีการนำเสนอให้เห็นถึงปัญหา กระบวนการแก้ไขปัญหา เพื่อนำเสนอเป็นทางเลือกของสังคม นำไปสู่การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการร่วมขับเคลื่อนกับปฏิรูปสังคมไทยด้วยกันโดยได้ถ่ายทอดออกอากาศเป็นประจำทุกวันพุธที่ 3 ของเดือน เวลา 10.00-11.00 น. ในรูปแบบของการสนทนาให้ความรู้และร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ดังนั้นทางโครงการฯ เห็นว่าบุคลากรของท่านมีความสามารถและมีการศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ เรียนเชิญ **ดร.อุทัย ประิญาสุทธินันท์ ประธานหลักสูตรชุมชนศึกษา ภาควิชาสารคดีศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มาเป็นวิทยากร ประเด็น "สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นธรรม" ในวันพุธ ที่ 27 ตุลาคม 2553 เวลา 10.00-11.00 ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่** ในการนี้ทางโครงการ ได้กำหนดให้นางสาวจิราพร ชูขีด หมายเลขโทรศัพท์ 074-558775 , 086-2994149 เป็นผู้ประสานงาน ซึ่งทางโครงการฯ หวังว่าจะได้รับความกรุณาจากท่านเป็นอย่างดีและขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

สวรินทร์
เขี้ยวแก้ว
๑๖ + ต.ค. 53

เรียน สภามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
เพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติใน
องค์ประชุมของสภามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตหาดใหญ่ เรื่อง "สิทธิชุมชน"
ในวันที่ 27 ต.ค. 53. ตามวาระที่
วางระเบียบ 11.ฉบับที่ ๘๒๐๕/๕๓

ศาสตราจารย์ ดร.อุทัย ประิญาสุทธินันท์
(นายเทพรัตน์ จันทพันธ์)

ผู้ประสานงานโครงการคุยกันฉันท์คนไทย

อนุญาต

สถานีวิทยุ ม.อ.
โทรศัพท์ 074-558775
โทรสาร 074-558779

1 ต.ค. 53

(รองศาสตราจารย์ ดร.อดิศา แซ่เตี่ยว)
คณบดีคณะศิลปศาสตร์
๓๐.๕๓

สำเนาเรียน ภาควิชาสารคดีศึกษา

๑๖/๑๐/๕๓
๑๖/๑๐/๕๓

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์โดยมีนางสาวสวรินทร์ เบ็ญเด็มะเหล็ ซึ่งเป็นผู้วิจัย เป็นผู้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์โดยมีนางสาวสวรินทร์ เบญญเด็มอะหลี ซึ่งเป็นผู้วิจัย เป็นผู้สัมภาษณ์

หมู่ที่ 2 บ้านปากบางนาทับ

ลำดับที่	รายชื่อ	อาชีพ	วันที่สัมภาษณ์
1	คุณนุ้ยะ วานิช (อายุ 42 ปี)	ประมงพื้นบ้าน	22 มิถุนายน 2552
2	คุณกอมมียะ มะหะหมัด	ลูกจ้างในโรงงาน	28 กันยายน 2552
3	มะแก่เปาะ (อายุ 82 ปี)	-	28 กันยายน 2552
4	หวัะน๊ะ	ค้าขายในชุมชน ประมงพื้นบ้าน เลี้ยงปลาในกระชัง	28 กันยายน 2552
5	คุณปูเต๊ะ แดงหลี (อายุ 43 ปี)	ประมงพื้นบ้าน เลี้ยงปลาในกระชัง รับจ้าง	28 กันยายน 2552
6	คุณคีน แดงหลี (อายุ 43 ปี)	ประมงพื้นบ้าน เลี้ยงปลาในกระชัง รับจ้าง	28 กันยายน 2552
7	คุณหลี บินหมัด (อายุ 42 ปี)	ประมงพื้นบ้าน	28 กันยายน 2552
8	คุณโหรน อำพันนิม (หะโหรน อายุ 54 ปี)	ประมงพื้นบ้าน ค้าขาย เลี้ยงปลาในกระชัง	29 กันยายน 2552
9	คุณอิสมาแอ จันทร์โห (อายุ 52 ปี)	ประมงพื้นบ้าน	3 พฤศจิกายน 2552
10	คุณดิเรก หมัดหมาน	นายกองค์การบริหาร ส่วนตำบลนาทับ ทำนาถุ้ง	19 เมษายน 2552
11	คุณวิโรจน์ หนิสอ (อายุ 33 ปี)	นิติกร อบต. นาทับ	11 พฤศจิกายน 2552
12	ตอปีอะ จันทร์อิ	แม่บ้าน เลี้ยงปลากระชัง	30 กันยายน 2552

ภาคผนวก ข (ต่อ)

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์โดยมีนางสาวสวรินทร์ เบ็ญเด็มอะหลี ซึ่งเป็นผู้วิจัย เป็นผู้สัมภาษณ์

หมู่ที่ 2 บ้านปากบางนาทับ (ต่อ)

ลำดับที่	รายชื่อ	อาชีพ	วันที่สัมภาษณ์
13	คุณหวาหาบ จันทร์อิ	ผู้ใหญ่บ้าน ม. 2	30 กันยายน 2552

หมู่ที่ 3 ท่ายาง

14	คุณบุญญา เหลี่ยมหลี (อายุ 38 ปี)	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ค้าขาย ประมงพื้นบ้าน	12 มกราคม 2553
15	คุณชอและ หมาน (อายุ 51 ปี)	รับจ้าง ประมงพื้นบ้าน	12 มกราคม 2553
16	คุณสะอิ หลิมหลี (อายุ 51 ปี)	รับจ้าง ประมงพื้นบ้าน	12 มกราคม 2553

หมู่ที่ 4 บ้านท่าคลอง

17	คุณริค ละแม (อายุ 47 ปี)	ประมงพื้นบ้าน เลี้ยงปลาในกระชัง รับจ้าง	3 กุมภาพันธ์ 2553
----	--------------------------	---	-------------------

หมู่ที่ 5 บ้านม่วงอน

18	คุณเส้น ยีเดช (อายุ 52 ปี)	ทำธุรกิจส่วนตัว ทำสวนยาง เคยเลี้ยงปลาในกระชัง	23 ตุลาคม 2552
19	คุณลิบ๊ะ ยีเดช (อายุ 51 ปี)	ทำธุรกิจส่วนตัว ทำสวนยาง เคยเลี้ยงปลาในกระชัง	23 ตุลาคม 2552
20	คุณช้อเหล็ก ขุนวิทาม	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5	16 มกราคม 2553

ภาคผนวก ข (ต่อ)

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์โดยมีนางสาวสวรินทร์ เบ็ญเด็มอะหลี ซึ่งเป็นผู้วิจัย เป็นผู้สัมภาษณ์

หมู่ที่ 5 บ้านม่วงอน (ต่อ)

ลำดับที่	รายชื่อ	อาชีพ	วันที่สัมภาษณ์
21	ราเชน ขุนวิทาม (อายุ 45 ปี)	เลี้ยงปลาในกระชัง ประมงพื้นบ้าน	16 มกราคม 2553
22	เฮอร์ด หมัดหมัน (อายุ 53 ปี)	เลี้ยงปลาในกระชัง ประมงพื้นบ้าน	16 มกราคม 2553
23	หมัด สุบเยาะ อายุ 45 ปี	ประมงพื้นบ้าน เลี้ยงปลาในกระชัง	16 มกราคม 2553
24	คุณยายหวอ หมันเด็น (อายุ 70 ปี)	รับจ้างแกะปลา	6 มกราคม 2553
25	คุณเฒ่า หน่อฮะ (อายุ 54 ปี)	ประมงพื้นบ้าน เลี้ยงปลาในกระชัง ค้าขาย รับจ้าง	6 มกราคม 2553
26	คุณสรารุช เส้นหมัน (อายุ 29 ปี)	ประมงพื้นบ้าน เลี้ยงปลาในกระชัง ค้าขาย รับจ้าง	6 มกราคม 2553
27	โหรน สะหลัม (อายุ 49 ปี)	ประมงพื้นบ้าน เลี้ยงปลาในกระชัง ค้าขาย รับจ้าง	6 มกราคม 2553
28	คุณลุงหมัด บินหนู (อายุ 68 ปี)	ประมงพื้นบ้าน เคยเลี้ยงปลาในกระชัง	6 มกราคม 2553
29	คุณหวัดมิคะ บินหนู (อายุ 65 ปี) (ภรรยา หมัด บินหนู)	ประมงพื้นบ้าน เคยเลี้ยงปลาในกระชัง	6 มกราคม 2553
30	คุณเส้น บินหนู (อายุ 32 ปี) (ลูกชาย หมัด บินหนู)	ประมงพื้นบ้าน เลี้ยงปลาในกระชัง รับจ้าง	6 มกราคม 2553

ภาคผนวก ข (ต่อ)

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์โดยมีนางสาววารินทร์ เบญจเด็มอะหลี ซึ่งเป็นผู้วิจัย เป็นผู้สัมภาษณ์

หมู่ที่ 6 บ้านใต้

ลำดับที่	รายชื่อ	อาชีพ	วันที่สัมภาษณ์
31	คุณมะยุรี เจริญ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6	19 เมษายน 2552
32	คุณยายพร้อม จันทร์รักษ์ (อายุ 86 ปี)	อดีตทำกะปิ	27 ตุลาคม 2552
33	คุณสุนันทา หวัดเพชร (อายุ 37 ปี)	เลี้ยงปลาในกระชัง เพียงอย่างเดียว	27 ตุลาคม 2552

หมู่ที่ 7 บ้านนาเสมียน

34	คุณปู่เดช ลาเสาะ (อายุ 73 ปี)	ประมงพื้นบ้าน เคยเลี้ยงปลากระชัง	22 ตุลาคม 2552
35	คุณหิม ไชหลี (อายุ 54 ปี)	ประมงพื้นบ้าน	22 ตุลาคม 2552
36	คุณยี่ะ ไชหลี (อายุ 50 ปี)	ประมงพื้นบ้าน ค้าขาย(ปลา กุ้งที่หามา ได้)	22 ตุลาคม 2552
37	คุณชลหาว ไชหลี (อายุ 47 ปี)	ประมงพื้นบ้าน	3 กุมภาพันธ์ 2553

หมู่ที่ 8 บ้านเตาอิฐ

38	นายไพโรจน์ หิรัญสาดี (ลูกเกียง) (อายุ 84 ปี)	ทำสวน อดีตทำค้าขาย ในชุมชน เจ้าของโรงสี เก่าแก่ของชุมชน	17 มิถุนายน 2552
39	สมพงศ์ อุทัยรัตน์ อายุ 45 ปี	เลี้ยงปลาในกระชัง ทำสวน ปลูกผัก	9 กุมภาพันธ์ 2553

หมู่ที่ 9 บ้านนูนารอบ

40	คุณหวัดมิด หมัดเหลี่ยม (อายุ 74 ปี)	ประมงพื้นบ้าน ทำสวน	16 มกราคม 2553
41	มาเหริยม หมัดเหลี่ยม (อายุ 71 ปี)	ประมงพื้นบ้าน ทำสวน	16 มกราคม 2553

ภาคผนวก ข (ต่อ)

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์โดยมีนางสาววารินทร์ เบญจเด็มอะหลี ซึ่งเป็นผู้วิจัย เป็นผู้สัมภาษณ์

หมู่ที่ 9 บ้านขุนน้ำรอบ (ต่อ)

ลำดับที่	รายชื่อ	อาชีพ	วันที่สัมภาษณ์
42	อนุสรณ์ หวังหล้า (อายุ 33 ปี)	ประมงพื้นบ้าน รับจ้าง	16 มกราคม 2553
43	สิงหา เหมมัน (อายุ 24 ปี)	ประมงพื้นบ้าน	16 มกราคม 2553
44	คิ่น หวังหล้า (อายุ 63 ปี)	ประมงพื้นบ้าน ทำสวนยาง	16 มกราคม 2553

หมู่ที่ 10 บ้านปึก

45	หมุดตาด โส๊ะเล๊ะ	ผู้ใหญ่บ้าน	13 มกราคม 2553
46	หมัดยุโสบ สาววช	ประมงพื้นบ้าน เลี้ยงปลาในกระชัง รับจ้าง	14 มกราคม 2553

หมู่ที่ 12 บ้านปากจด

47	คุณรอหีม	ขายของชำ ขับรถรับ-ส่งพนักงาน โรงงาน	17 มิถุนายน 2552
48	คุณชารอเฝ้า		12 ตุลาคม 2552
49	คุณมูสอ หนีหมัด (อายุ 46 ปี)	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12	12 ตุลาคม 2552
50	คุณศิริระเดช เหละเหล็ม (อายุ 54 ปี)		16 ตุลาคม 2552
51	คุณนี่ฟู แก้วเอียด (อายุ 45 ปี)	เลี้ยงปลากระชัง ประมงพื้นบ้าน	18 ตุลาคม 2552
52	คุณสุไหว จันทรรัตน์		18 ตุลาคม 2552

ภาคผนวก ข (ต่อ)

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์โดยมีนางสาวสวรินทร์ เบ็ญเต็มอะหลี ซึ่งเป็นผู้วิจัย เป็นผู้สัมภาษณ์

หมู่ที่ 12 บ้านปากจาด (ต่อ)

ลำดับที่	รายชื่อ	อาชีพ	วันที่สัมภาษณ์
53	คุณหาหาว บาเฮม	ประมงพื้นบ้าน	18 ตุลาคม 2552
54	คุณเล้าะ เลาะนิ	ประมงพื้นบ้าน	18 ตุลาคม 2552
55	คุณวรรณดี แจ๊ะหวัง	รับจ้างเฝ้าบ่อกุ้ง	21 ตุลาคม 2552
56	คุณมุสอ หนีหมัด (อายุ 46 ปี)	ผู้ใหญ่บ้าน	12 ตุลาคม 2552

หมู่ที่ 13 บ้านท่าหนบ

57	คุณเล้าะ ขวัญโต๊ะเร๊ะ (อายุ 50 ปี)	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 13	14 ตุลาคม 2552
58	สัน ขวัญโต๊ะเร๊ะ (อายุ 70 ปี)	-	14 ตุลาคม 2552

หมู่ที่ 14 บ้านคลองสอง

59	หลี่ คงหนู (อายุ 45 ปี)	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 14	15 ตุลาคม 2552
60	ฝี่ะ เหมมันต์	รับจ้างทั่วไป	2 ตุลาคม 2552
61	รอหมาน โหดสุข	ทำประมงพื้นบ้านเป็น หลัก ทำสวนยาง ออก ทะเลระยะ 13 ไมล์ ทะเล	2 ตุลาคม 2552
62	เหริยม แดงหลี่ (อายุ 80 ปี)	-	2 ตุลาคม 2552
63	โถม เชื้อนสุวรรณ	ค้าขาย (ปลา อาหาร ทะเล)	2 ตุลาคม 2552
64	แจ๊ะมาดี หวังเจริญ (อายุ 57 ปี)	ทำประมงพื้นบ้านเป็น หลัก มีสวนยาง 4-5 ไร่	2 ตุลาคม 2552
65	คุณอุสมาน หวังสนิ (อายุ 37 ปี)	อาชีพนักวิจัยอิสระ	24 ธันวาคม 2553

ภาคผนวก ข (ต่อ)

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์โดยมีนางสาวสวรินทร์ เบญจเต็มอะหลี ซึ่งเป็นผู้วิจัย เป็นผู้สัมภาษณ์

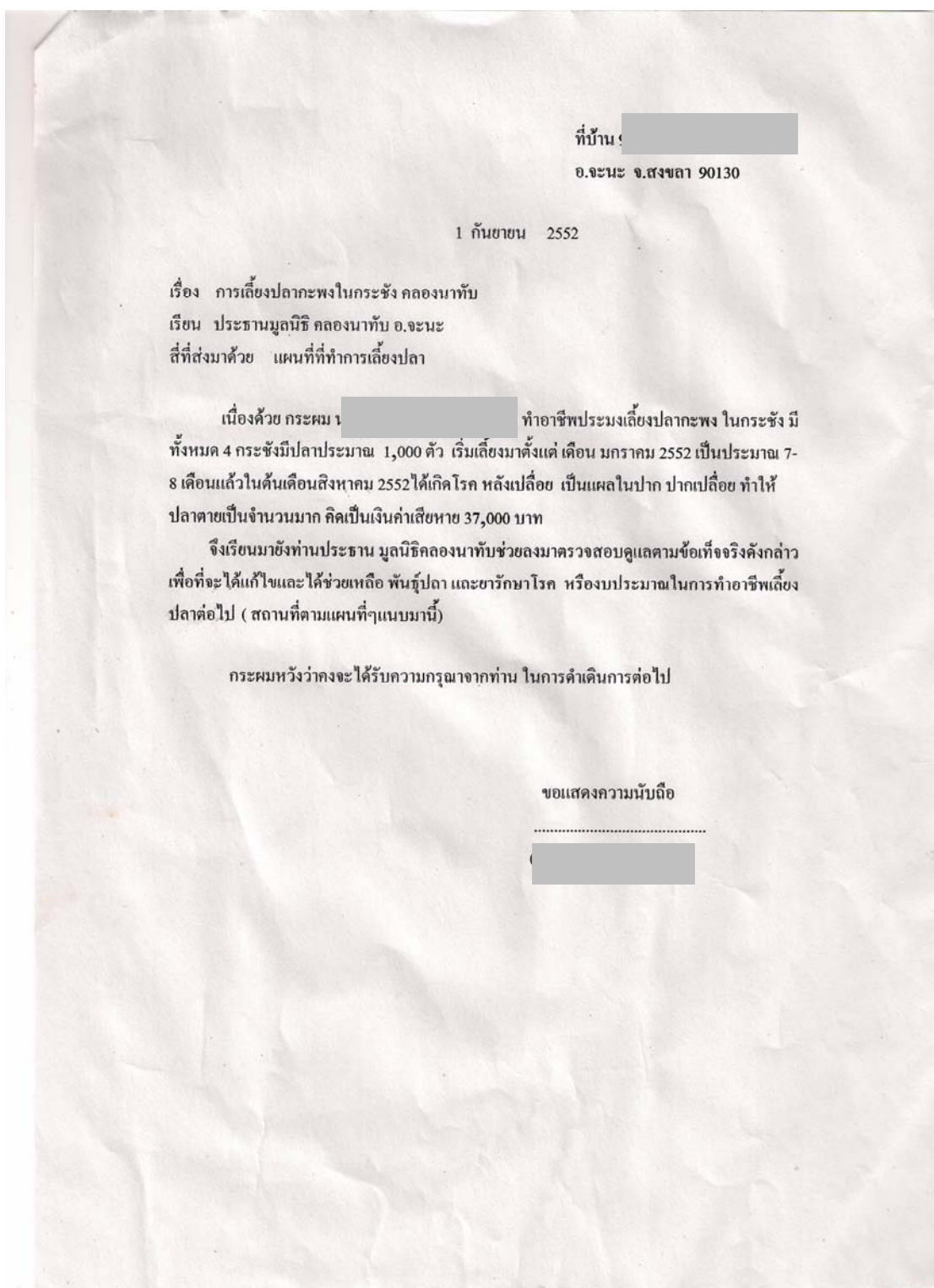
นักวิชาการ

ลำดับที่	รายชื่อ	อาชีพ	วันที่สัมภาษณ์
66	คุณนิคม ละอองศิริวงศ์	นักวิชาการศูนย์ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ชายฝั่ง จังหวัดสงขลา	24 ตุลาคม 2553 21 ธันวาคม 2553
67	อาจารย์พฤษ ปรัชญาเมธีธรรม	อาจารย์มหาวิทยาลัย ราชภัฏสงขลา	7 พฤษภาคม 2552

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างจดหมายร้องเรียนจากชาวบ้านชุมชนคลองนาทับ

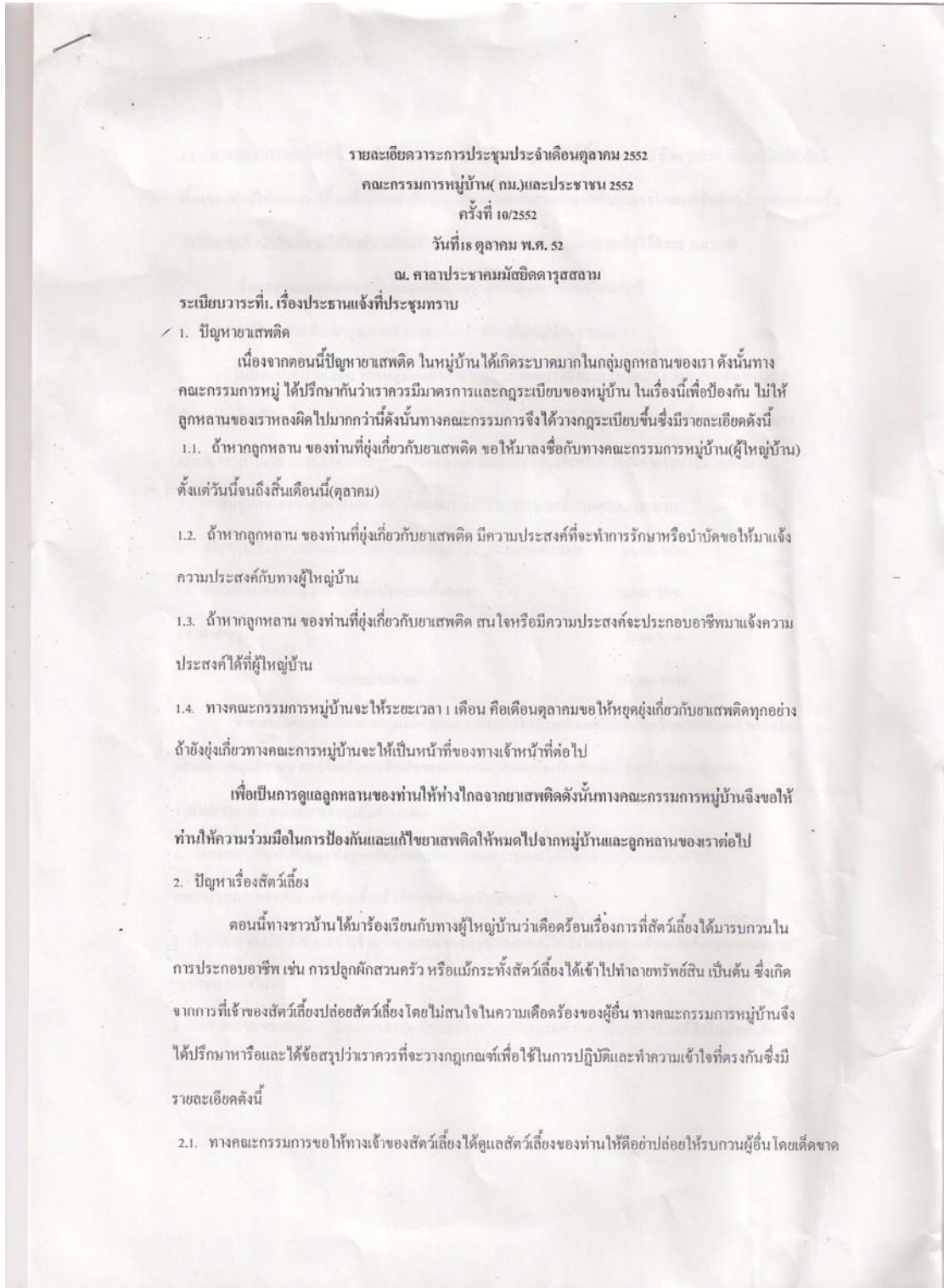
ตัวอย่างจดหมายร้องเรียนจากชาวบ้านชุมชนคลองนาทับ

ภาคผนวก ง

จดหมายเข้าร่วมประชุม

ตัวอย่างจดหมายเข้าร่วมประชุมและภาพการประชุมของชุมชน

2.2. ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจะให้ระยะเวลา 1 เดือนในการดูแลสัตว์เลี้ยงของท่าน ถ้าหากว่าท่านยังปล่อยให้สัตว์เลี้ยงของท่านไปรบกวนผู้อื่นแล้วมีคนมาร้องเรียนกับทางคณะกรรมการจะดำเนินการเองโดยการจับสัตว์เลี้ยงของท่านแล้วนำไปขายแล้วนำเงินที่ขายได้ไปคืนให้กับเจ้าของสัตว์ แต่ทางคณะกรรมการจะหักไว้ค้ำละ 200 บาท

ซึ่งทางคณะกรรมการหวังว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี

3. ซึ่งแจ้งสรุปโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนระดับหมู่บ้าน (ทนม.)

ในปีงบประมาณ 2552 ทางหมู่บ้านปากจูด หมู่ที่ 12 ของเราได้งบประมาณมา 1 โครงการคือ โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนระดับหมู่บ้าน หรือ โครงการ ทนม. ซึ่งได้รับงบประมาณทั้งหมด 228,000 บาท และทางหมู่บ้านของเราก็ได้ทำโครงการ เลี้ยงปลาถูก ขึ้นซึ่งมีรายละเอียดในการใช้จ่ายงบประมาณดังนี้

3.1 ค่าพันธุ์ปลาและค่าอาหารปลา ซึ่งมีทั้งหมด 10 บ่อ ใช้งบประมาณทั้งหมด	200,000 บาท
3.2 ค่าอาหารซึ่งซื้อมาจำหน่ายให้แก่สมาชิกกลุ่ม ใช้งบประมาณทั้งหมด	20,000 บาท
3.3 ค่าจัดป้ายโครงการ 2 ป้าย ใช้งบประมาณทั้งหมด	5,000 บาท
3.4 ค่าอื่นๆ	3,000 บาท
รวมงบประมาณ	228,000 บาท

ซึ่งตอนนี้ทางสมาชิกของกลุ่มได้ดำเนินการจับปลาไปบ้างแล้วแต่ยังไม่หมดซึ่งจะดำเนินการแล้วเสร็จไม่ทันเดือนพฤศจิกายน 2552 นี้หลังจากจับปลาหมดทางสมาชิกจะต้องคืนต้นทุนทั้งหมด (200,000 บาท)

ระเบียบวาระที่ 2 แจ้งเพื่อทราบ เพื่อพิจารณา

1. โครงการที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยซึ่งตอนนี้ทางคณะกรรมการได้พิจารณาแล้วแต่ต้องรอให้ทางคณะกรรมการกลางพิจารณาอีกครั้งแล้วจึงจะทราบผลที่แน่นอน
2. โครงการของไฟฟ้าที่จะสร้างร้านค้าสหกรณ์ของหมู่บ้าน ตอนนี้ได้ส่งโครงการแล้วแต่ยังต้องรอก่อนเพราะงบประมาณยังไม่มา
3. โครงการชุมชนพอเพียงได้ส่งโครงการแล้ว แต่ต้องรองบประมาณซึ่งตอนนี้งบประมาณก็ยังไม่มาเช่นกัน

ระเบียบวาระที่ 3. เรื่องชี้แจงและขอความยินยอม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ระเบียบวาระที่ 4. เรื่องรับรองการประชุม

ที่ประชุมมีมติ.....

ปิดการประชุมเวลา.....น.

(ลงชื่อ)
(นายสุตอ หนิมมัด)

(ลงชื่อ)
(นายชาวลิต ชุฑทธร)

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 12 ประชานที่ประชุม

ผู้บันทึกการประชุม

ภาพที่ 79 สมาชิกในชุมชนประชุมเพื่อแก้ปัญหของชุมชน ณ หมู่ที่ 12 เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2552

ภาพที่ 80สมาชิกในชุมชนขณะร่วมฟังการประชุม

ภาคผนวก จ

จดหมายประวัติศาสตร์ของหัวหน้าชาวอินเดียนแดงเมืองซีแอตเติล

ภาคผนวก จ

จดหมายประวัติศาสตร์ของหัวหน้าชาวอินเดียนแดงเมืองซีแอตเติล

“ท่านจะขอแผ่นดินฟ้าและผืนดินที่เราได้อาศัยอยู่อย่างอบอุ่น ไปจากเราได้อย่างไรกัน ความคิด เช่นท่านก่อนข้างจะแปลกเหลือเกินสำหรับเรา ก็เมื่อมนุษย์เราไม่ได้เป็นเจ้าของความสดชื่นของ อากาศ หรือประกายน้ำอันระยิบระยับนั้นแล้วไซ้ร้ ท่านจะไปซื้อหาสิ่งเหล่านั้นมาเพื่อเป็นเจ้าของ ได้ได้อย่างไรกัน สรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนแต่เป็นที่เคารพสักการะของพวกเราชาวอินเดียนแดง

ใบที่เล็กเรียวยาวเข็มของสน สะท้อนแสงเป็นประกายแวววับ เมื่อหยาดน้ำค้างที่จับอยู่ต้อง แสงอรุณในยามเช้า ทุกหาดทรายอันรื่นรมย์ กลุ่มหมอกควันยามเช้าในป่าทึบ แม้แต่เสียงร้องระงม ของนกนานาพันธุ์และเหล่าแมลงนานาชนิดในป่า ล้วนเป็นสิ่งที่คุณเราสักการบูชาทั้งสิ้น สรรพ สัตว์และสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะยังคงฝังอยู่ในจินตนาการและความทรงจำของพวกเราไปอีกนาน ยางไม้ ที่ยังรินไหลอยู่ตามต้นไม้ในธรรมชาติจะยังคงเป็นห่วงโซ่สัมพันธ์กับจินตนาการในอดีตของเราอยู่ เสมอ แต่วิญญาณบรรพชนของคนผิวขาวที่จากไปและลี้ล่องลอยไปตามกลุ่มดาวอันระยิบระยับ นั้น เขาช่างลึมอะไรไปได้ง่ายๆ เสียเหลือเกิน แม้แต่ถิ่นที่ให้กำเนิดแก่เขา ในทางตรงกันข้าม บรรพ ชนของเราชาวอินเดียนแดงนั้นไม่เคยลืมนามของธรรมชาติในโลกเรานี้เลย เพราะเราถือว่าโลก นี้ก็เสมือนมารดาผู้ให้กำเนิดพวกเรา

เราชาวอินเดียนแดงเป็นส่วนหนึ่งของโลกนี้ และโลกนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของเรา กลิ่นหอม ของดอกไม้ป่าทั้งหลายตามธรรมชาตินั้นก็เปรียบดังญาติสนิทน้องสาวของเรา สรรพสัตว์ทั้งหลาย เช่น กวาง ม้า และพญานกอินทรีย์ในโลกนี้ ต่างก็ล้วนแต่เป็นพี่ชายน้องชายที่เป็นญาติสนิทของเรา ทั้งสิ้น สันเขาโขดหิน ลำธาร ห้วยหนอง คลอง บึง ความอ่อนหวานของท้องทุ่ง และไออุ่นของลูก ม้านั้น ต่างก็มีโยใยสัมพันธ์กับมนุษย์เสมือนญาติในครัวเรือนเดียวกันทั้งสิ้น

ฉะนั้น เมื่อผู้นำของชนผิวขาว ณ กรุงวอชิงตันได้แจ้งให้เราทราบว่าเขาจะขอซื้อแผ่นดินนี้ จากเรา เขาคงจะไม่ทราบว่สิ่งที่เขาขอนั้น มันทารุณและทรมาณจิตใจของพวกเราเพียงใด ถึงแม้ผู้ นำชาวผิวขาวจะสัญญาว่าจะจัดที่ให้เราอยู่และปกป้องรักษาไว้ในแหล่งที่เราจะมีชีวิตอยู่ได้อย่างสุข สบาย เสมือนว่าเขาจะทำหน้าที่เป็นบิดาและเราจะเป็นบุตรของเขานั้นก็ตามที ถึงแม้ว่าเราจะได้ พิจารณาข้อเสนอของชนผิวขาวที่จะซื้อดินแดนของเราแล้วก็ตาม แต่ข้อเสนอดังกล่าวนี้ไม่เป็นการ ง่ายเลยสำหรับพวกเราที่ต้องยอมรับโดยจำยอม เพราะดินแดนแห่งนี้เป็นที่เคารพบูชาของพวกเรา พวกเราขายผืนแผ่นดินนี้ไปให้แก่พวกท่าน ท่านก็จะต้องจำไว้ว่า ผืนดินผืนนี้เป็นสิ่งที่พวกเรา เคารพสักการะอย่างยิ่ง และท่านต้องอบรมสั่งสอนบุตรหลานของท่านต่อไปด้วยว่า ภาพสะท้อน

จากผิวน้ำอันมีประกายแวววับนั้นก็คือภาพหลอนในอดีตจากความรำลึกและความทรงจำของเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตของพวกเขาชาวอินเดียนแดง เสียงหลังรินจากลำน้ำนั้น ก็คือเสียงครวญจากปู่ทวดบรรพชนของเรานั้นเอง

สายน้ำและลำน้ำทั้งหลายนั้น ก็คือพี่ชายของเรา เพราะเป็นสิ่งที่กำจัดความหิวกระหายไปจากเรา นอกจากนั้นลำน้ำก็ยังเป็นที่ซึ่งเรือของพวกเขาได้ลอยล่องไปมาและยังเป็นสายชีวิตที่ช่วยชุบเลี้ยงบุตรหลานของเราอีกด้วย เมื่อเราขายดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์นี้ไปให้ท่านแล้ว ท่านก็จะต้องสอนบุตรหลานของท่านให้เข้าใจว่า ลำน้ำนี้เป็นน้องชายร่วมสายโลหิตของเราและท่านด้วย และท่านจะต้องให้ความเมตตาปราณีแก่ลำน้ำนั้นเสมือนดังเป็นญาติร่วมสายโลหิตของเราอย่างแท้จริง

แต่เราก็ตระหนักดีว่าอารยะชนเช่นคนผิวขาวนั้นไม่สามารถที่จะเข้าใจถึงสิ่งต่างๆ อย่างที่เราคิดนี้ได้ สำหรับเขาผืนแผ่นดินนี้ก็เสมือนดังผืนแผ่นดินอื่นๆ ที่เขาได้เคยผ่านมันมาแล้ว แล้วก็ผ่านไป ผ่านมัน ไปอีก เพราะเขาก็เสมือนแขกแปลกหน้าผู้มาเยือนในยามวิกาล แล้วก็จากไปเพียงเพื่อที่จะได้หยิบฉวยสิ่งที่เขาต้องการและปรารถนาเท่านั้น เขาคิดว่าโลกนี้มันมิใช่ญาติสนิทร่วมสายโลหิตของเขาแต่อย่างใด หากเป็นศัตรูคู่อาฆาต เมื่อเขาพิชิตมันได้แล้วเขาก็จะผลัดจากมันไป จะทิ้งไว้ก็แต่เพียงหลุมฝังศพของบรรพชนของเขาไว้เบื้องหลังซึ่งเขาก็จะไม่อึ้งขังขอบกับสิ่งเหล่านั้นแต่อย่างใด พร้อมกันนั้นเขาก็เก็บเกี่ยวและปอกลอกทรัพย์ากรต่างๆ ของผืนแผ่นดินนี้ไปจากลูกหลานของเขา โดยมีได้คำนึงถึงว่า มันจะถูกระงับหรือไม่แม้แต่น้อย เขาลืมแม้แต่สุสานของบิดามารดาและถิ่นกำเนิดของครอบครัวและบุตรหลานของเขา เขาปฏิบัติต่อพระธรรมซึ่งเปรียบเสมือนแม่ผู้ให้กำเนิดแก่เขา และต่อแผ่นดินฟ้าอันเปรียบดังพี่ชายร่วมสายโลหิตของเขา เสมือนสิ่งที้อาจจะหามาได้ ง่ายด้วยวิธีการซื้อหรือปล้นสดมภ์ได้เท่านั้น แล้วเขาก็จะขายแผ่นดินนี้ไปเหมือนดังกับที่เขาได้กระทำกับลูกแกะและลูกประคำเครื่องประดับของเขา ความอยากได้ของเขานั้นจะไม่มียวันสิ้นสุด เขาจะเผาผลาญโลกและในท้ายที่สุดนั้นผืนแผ่นดินนี้จะเหลือแต่ซากเป็นเพียงแต่ทะเลทรายไว้เป็นอนุสรณ์เท่านั้นเอง

การกระทำอย่างนั้นเราไม่อาจเข้าใจได้ วิธีดำเนินชีวิตของพวกเขาแตกต่างไปจากวิถีชีวิตของพวกเขาท่านมาก ทศนิยมภาพของเมืองต่างๆ ของท่าน เมื่อคุณแล้วก็ทำให้พวกเราชาวอินเดียนแดงรู้สึกเคืองแค้นและระคายตามากกว่าหรืออาจจะเป็นเพราะพวกเราชาวอินเดียนแดงนั้นมัน “ป่าเถื่อน ไม่ศิวิไลซ์” เหมือนพวกท่านทั้งหลาย พวกเราจึงไม่อาจเข้าใจเลยก็เป็นได้

ในเมืองของคนพวกผิวขาวของท่านนั้นจะหามุมที่สงบเงียบมิได้เลย ไม่มีที่ที่เราจะพักเพียงเพื่อจะได้ฟังเสียงใบไม้พลิ้วลมในฤดูใบไม้ผลิ หรือเพียงเพื่อพักฟังเสียงใบไม้พลิ้วลมในฤดูใบไม้ผลิ หรือเพียงเพื่อพักฟังเสียงหรือเครื่องเรไรร้องขยับปีกของมัน อาจจะเป็นเพราะเรา “ป่าเถื่อน” เกินไปกว่าที่จะเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบท่านได้ เสียงระงมที่เกิดจากการกระทบกระทั่งเสียดสีกัน

ต่างๆ ในเมืองของท่านเท่านั้น ทำความรำคาญให้แก่โศตประสาทหูของเรา และแล้วชีวิตมนุษย์นี้มันจะมีความหมายสักแค่ไหนหนอ ถ้าพวกเราไม่ได้ยินแม้แต่เสียงร้องของนกเล็กๆ เสียงหรีงเรไร ของแมลง หรือเสียงร้องของกบ เขียด ที่มันเถียงกันในสระน้ำในยามค่ำคืน

เราเป็นอินเดียนแดง เราจึงไม่สามารถเข้าใจท่านได้ พวกอินเดียนแดงอย่างเราชอบฟังเสียงผิวแผ่วของลมที่พัดผ่านไปเหนือผิวน้ำในสระ ชอบสัมผัสกับกลิ่นไอบริสุทธิ์ของอากาศที่มักจะเจอปนคละเคล้าไปด้วยกลิ่นหอมของดอกไม้ป่านานาชนิดตามธรรมชาติของมัน ไออันบริสุทธิ์ตามธรรมชาติของอากาศเช่นนั้นมันช่างมีคุณค่าแก่พวกเราเหลือคณานับ เพราะว่าสรรพสิ่งต่างๆ ในโลกนั้นต่างก็ต้องหายใจโดยอาศัยมวลอากาศอันบริสุทธิ์นี้แหละร่วมกันในการดำรงชีพไม่ว่าจะเป็นสัตว์ ต้นไม้ และมนุษย์ ต่างก็ต้องใช้และอาศัยอากาศนี้ร่วมกันทั้งสิ้น คนผิวขาวจะเหมือนจะไม่ค่อยได้มีความสังเกตถึงกลิ่นไอของอากาศที่เขาใช้หายใจเลยว่าจะเป็นอย่างไร เขามีสภาพคล้ายๆ กับสภาพคนที่ใกล้จะสิ้นใจมาแล้วหลายๆ วัน ทำให้จมูกรับสัมผัสกลิ่นของเขานั้นตายด้านจนไม่สามารถที่จะรับทราบกลิ่นเหม็นของอากาศได้ ฉะนั้น ถ้าเราจะขายผืนแผ่นดินนี้ให้แก่ท่านแล้ว ท่านต้องระลึกเสมอว่า พวกเรานั้นถือว่าอากาศบนผืนแผ่นดินนี้มันมีค่าแก่เราเหลือเกินเพราะอากาศนี้มีวิญญานร่วมกันกับมวลชีวิตทุกชีวิตบนผืนแผ่นดินนี้ สายลมอันอ่อนละเมียดนั้นมันทั้งให้และรับลมหายใจ แต่เฮือกแรกและจบจนเฮือกสุดท้ายของปฐวศรรพชนของเราเสมอมา ดังนั้น ถ้าเราขายผืนแผ่นดินนี้ให้แก่ท่าน ท่านก็ต้องแยกและรักษามันไว้ให้เป็นที่เคารพสักการะ ควรจะเป็นที่ซึ่งแม้แต่พวกผิวขาวก็อาจใช้สถานที่ที่จะได้รับรสสัมผัสกับความสวยงาม และลิ้มรสความหวานชื่นตามธรรมชาติของดอกไม้ในท้องทุ่งได้

ถ้าหากเราจะตัดสินใจรับข้อเสนอของท่านแล้ว เราก็ขอตั้งเงื่อนไขไว้ประการหนึ่งว่า พวกท่านชาวผิวขาวจะต้องปฏิบัติต่อสัตว์ทั้งหลายบนผืนแผ่นดินนี้เช่นเดียวกับที่ท่านปฏิบัติต่อญาติสนิทและพี่น้องของท่านนั่นทีเดียว เพราะตัวเรานั้น “ป่าเถื่อน” เราจึงไม่สามารถที่จะเข้าใจไปเป็นอย่างอื่นได้ เราได้เคยเห็นควายป่าเป็นจำนวนนับพันที่ได้ถูกปล่อยทิ้งให้เน่าเหม็นอยู่เกลื่อนกลาดกลางทุ่งหญ้า อันเนื่องมาจากกรกระทำของพวกผิวขาวที่ยังมันเล่นเป็นเกมที่สนุกและเพลิดเพลินจากขบวนการไฟที่วิ่งผ่านไปบนท้องทุ่ง เพราะตัวเรา “ป่าเถื่อน” เราก็เลยไม่เข้าใจว่า เหตุใดม้าเหล็กที่มีควันของท่านจึงมีความสำคัญมากไปกว่าควายป่าซึ่งพวกเรามาันก็เป็นจำนวนพอที่จะใช้มันเพียงเพื่อการยังชีพของเราเท่านั้นเอง

ชีวิตมนุษย์นี่จะเป็นอยู่อย่างไร ถ้าในโลกนี้ไม่มีสัตว์เป็นเพื่อนร่วมโลกอยู่ร่วมกับเราเสียแล้ว ถ้าหากสัตว์ทั้งหลายในพงไพรต้องถูกทำลายไปสิ้น มนุษย์ทั้งหลายก็ต้องมีอันเป็นไปด้วย เพราะความอ้างว้างเปล่าเปลี่ยวเดียวดายซึ่งย่อมจักเกิดขึ้นตามมานั่นเอง ถ้าหากจะมีความวิบัติอย่าง

หนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นแก่สัตว์ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมโลกของเราแล้ว ในไม่ช้าความวิบัติเหล่านั้นก็ย่อมจักเป็นผลตามมาแก่มนุษย์ด้วย เพราะทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ต่างก็มีความสัมพันธ์โยงใยกันทั้งสิ้น

ท่านต้องสอนบุตรหลานของท่านว่า พื้นดินที่ท่านเหยียบอยู่นั้น มันก็คือเจ้ารัฐจากกระดูกของปู่ย่า ตา ทวด ของเรา เราจะต้องสอนให้เขาได้รู้จักรักและเคารพในผืนแผ่นดินนี้ เพราะในพื้นปฐพีนี้ก็เต็มไปด้วยชีวิตของญาติพี่น้องของเราทั้งหลาย จงสอนเด็กๆ ของท่านให้เหมือนกับที่เราได้สอนแก่บุตรหลานของเราเช่นกันว่า “พื้นโลกนี้ก็คือแม่ผู้ให้กำเนิดเรา” ฉะนั้นถ้าหากจะเกิดความวิบัติหายนะแก่โลกของเราแล้ว เราซึ่งเป็นลูกหลานของโลกนั้นก็ย่อมจะมีอันเป็นไปด้วย ถ้าหากมนุษย์ถ่มน้ำลายรดผืนแผ่นดินนี้เมื่อใด เมื่อนั้นเขาก็ได้ถ่มน้ำลายรดหน้าของเขาเองด้วย และเราก็ย่อมตระหนักเป็นอย่างดี ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องต่อเนื่องกันทั้งสิ้น คุชดิงสายโลหิตซึ่งหล่อเลี้ยงครอบครัวของเราให้คงอยู่ได้ จงจำไว้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้นั้น ล้วนแต่เชื่อมโยงมีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น ฉะนั้น หากมีอะไรเกิดขึ้นแก่โลกเราแล้ว มนุษย์เราซึ่งเป็นลูกหลานอันเป็นส่วนหนึ่งของโลกนี้นั้นก็ย่อมมีอันวิบัติไปด้วย มนุษย์เรานี้มิใช่เป็นผู้สร้างสายสัมพันธ์ของชีวิต เขาเป็นแต่เพียงเส้นใยของชีวิตเส้นหนึ่งเท่านั้น ฉะนั้นถ้าหากเขากระทำอันตรายแก่สายใยสัมพันธ์ชีวิตนั้นเมื่อใด ก็ย่อมจักได้รับผลอันตรายแก่ตัวเขาด้วยเป็นธรรมดา แม้แต่คนผิวขาวผู้ซึ่งพระเจ้าคอยพิทักษ์และประคับประคองประหนึ่งเพื่อนเขาก็ตามที ย่อมจะหนีจุดหมายปลายทางอันร่วมกันของโลกนี้ไปไม่พ้น และในที่สุดเราก็ย่อมทราบและตระหนักเป็นที่คงจะทราบเหมือนกันในสักวันหนึ่งข้างหน้าว่า เราต่างก็มีองค์พระผู้เป็นเจ้าร่วมกัน ในขณะนี้นั้น ท่านพวกผิวขาว อาจจะคิดไปว่าท่านคงจะเป็นเจ้านายครอบครององค์พระผู้เป็นเจ้า(ธรรมชาติ) ได้ตามที่ท่านปรารถนาเสมือนดังกับที่ท่านอาจครอบครองเป็นเจ้าของดินแดนของเราได้ฉนั้นนั้น แต่โดยความจริงแล้ว พวกท่านย่อมไม่สามารถทำได้ องค์พระผู้เป็นเจ้า(ธรรมชาติ) นั้นย่อมเป็นของมวลมนุษย์ทั่วไป ความรักและความเมตตาปรานีของพระองค์ท่านที่มีแก่คนเผ่าผิวแดงและผิวขาวนั้นย่อมจักเท่ากัน โลกนี้มีคุณค่ามหาศาลของพระองค์ท่าน ฉะนั้น ถ้าหากพวกท่านทำอันตรายต่อโลกนี้ ก็เท่ากับว่าท่านได้แสดงอาการหมิ่นประมาทต่อพระองค์ท่านผู้สร้างโลกเช่นกัน และแล้วชนผิวขาวนั้นก็ย่อมจักสูญสลายไปในที่สุด และในช่วงระยะเวลาที่อาจจะเร็วไปกว่าพวกอื่นๆ เสียอีก ถ้าท่านถ่มรดที่นอนของท่านเมื่อใดแล้ว ในคืนหนึ่งผลนั้นก็ย่อมตอบสนองทำให้ท่านสลักลูกอามที่ท่านได้ถ่ายไว้นั่นเอง

ลักษณะการเสื่อมสลายของท่านนั้นจักค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป คล้ายกับว่าท่านยังคงสว่างไสวใสอยู่เป็นนิจเพราะท่านยังมีพลังที่พระผู้เป็นเจ้าได้ประสาทให้แก่ท่าน เมื่อนำท่านมาสู่ผืนแผ่นดินนี้ และด้วยเจตนาอันลึกลับซับซ้อน และอุบายอันแยบยลของพระองค์ พระองค์ก็ได้ทรงประทานความยิ่งใหญ่เหนือผืนแผ่นดินนี้ให้แก่ท่าน และให้มีอิทธิฤทธิ์เหมือนชนผิวแดง แต่จุดหมายปลายทางและ

พระประสงค์ของพระองค์นั้นมันยังลึกลับเกินไปกว่าที่เราจะเข้าใจได้ สภาวะธรรมชาติของมันจะเป็นอย่างไรหนอ เมื่อฝูงควายป่าถูกฆ่าไปเสียจนสิ้นฝูงม้าป่าที่เหลืออยู่นั้นก็จะถูกจับมาฝึกให้เชื่อง บริเวณป่าละเมาะต่างๆ ก็จะกลายเป็นหมู่บ้านเต็มไปด้วยผู้คนอยู่อาศัย พร้อมกับทัศนียภาพของภูเขาที่ถูกกระโขกรยงค้ำไปด้วยเสาและสายโทรเลขไว้อย่างระเกะระกะ และเมื่อถึงวันนั้นป่าละเมาะและแมกไม้ในป่าต่างๆ จะคงอยู่ได้อย่างไร และเหล่านกอินทรีที่เคยมีอยู่นั้นจักไปอยู่ที่ใด ซึ่งต่างก็ต้องถูกทำลายไปสิ้น และเมื่อถึงวันนั้นชีวิตชีวาในโลกต่างก็ย่อมจกสิ้นสูญไป จะเหลือไว้ก็แต่เพียงการคืนชนประทังชีวิตให้แก่อยู่ไปเพียงวันหนึ่งๆ เท่านั้นเอง” (ชลธิรา สัตยาวัฒนา 2546)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล นางสาวสวรินทร์ เบ็ญเต็มอะหลี
 รหัสนักศึกษา 5111121045
 วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
วิทยาศาสตร์บัณฑิต (คณิตศาสตร์ประยุกต์)	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2537

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

หัวหน้าอาวุโสฝ่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ บริษัทสยามอินเตอร์เนชั่นแนลฟู้ด จำกัด

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

สวรินทร์ เบ็ญเต็มอะหลี และคณะ. 2553. เรื่องเล่าสิทธิชุมชนคลองนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ
 จังหวัดสงขลา. ใน การประชุมและเสนอผลงานวิจัย มหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ 20
 ประจำปี 2553 “พัฒนาสังคมไทยด้วยงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์”. หน้า 780-787. สงขลา:
 มาสเตอร์พีช แอนด์ โครเซอร์.

ดร. น.สพ. อุทัย ปริญญาสุทธีนันท์ และสวรินทร์ เบ็ญเต็มอะหลี. “สิทธิชุมชนกับการจัดการ
 ทรัพยากรอย่างเป็นธรรม”. คู่ยกันฉันทน์คนไทย. สถานีวิทยุกระจายเสียง
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ F.M. 88 MHz. 27 ตุลาคม 2553. เวลา 10.00–11.00 น.